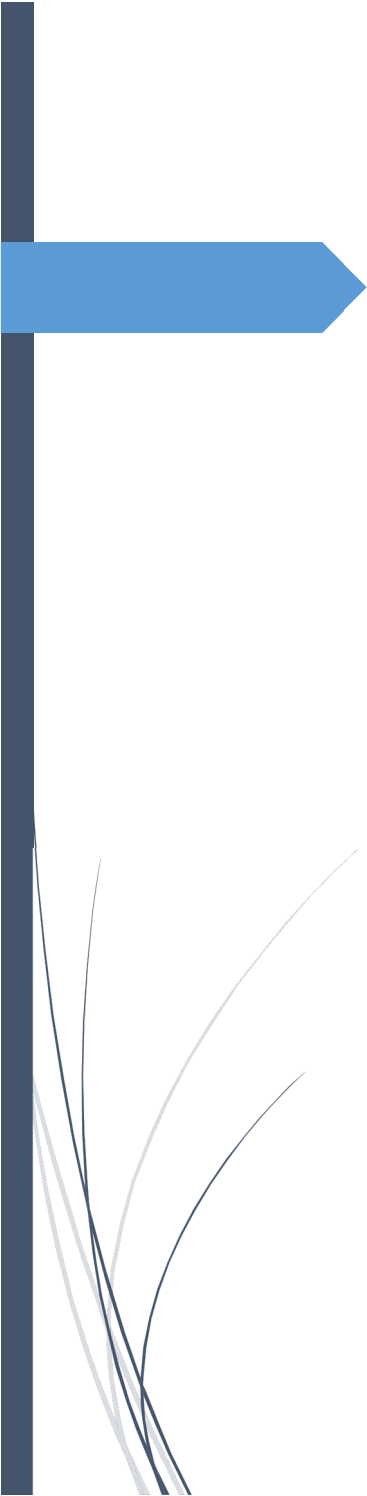

СОЦІОЕКОНОМІКА ТА МЕНЕДЖМЕНТ: СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ, УПРАВЛІНСЬКІ РІШЕННЯ

Всеукраїнська науково-
практична конференція
МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

Збірник матеріалів

У двох частинах

Частина 2.

**Соціальна сфера: виклики та новації.
Зелена економіка**

2022
КНЕУ

УДК 330.342.146:005](06)
С70

Соціоекономіка та менеджмент: стан, тенденції, управлінські рішення
С70 [Електронний ресурс]: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. молодих
вчених (Київ, 11 травня 2022 р.) у 2-х частинах. Частина 2. Київ : КНЕУ,
2022. 240с.

ISBN 978-966-926-408-4

У матеріалах Всеукраїнської науково-практичної конференції визначено тренди та тенденції у царині соціоекономіки та управління персоналом в умовах нової соціоекономічної реальності, спричиненої пандемією Covid-19 та запровадженням воєнного стану. Провідні вчені та молоді науковці окреслили нові можливості, нові ризики та загрози, нові багатовекторні виклики що продукуються сучасними турбулентними соціально-економічними процесами; представлено результати досліджень щодо зміни парадигми соціально-трудової сфери, зокрема за компонентами зайнятості та організації праці, визначення місця людини в координатах нової соціоекономічної реальності та її мотивації, подолання актуальних проблем у сфері освіти, розвитку моделей компетентностей працівника цифрової епохи, необхідності реалізації зеленої економіки та відповідних їй бізнес-моделей, розвитку та адаптації до викликів соціальної сфери в умовах турбулентності, пошуку інноваційних підходів та ефективних рішень в управлінні персоналом на засадах GHRM.

Організатори конференції не завжди поділяють думку учасників. У збірнику максимально точно відображається орфографія та пунктуація, запропонована учасниками. Усі матеріали подаються в авторській редакції.

УДК 330.342.146:005](06)

Розповсюджувати та тиражувати
без офіційного дозволу КНЕУ заборонено

ISBN 978-966-926-408-4

© КНЕУ, 2022

ЗМІСТ

Частина 2. Соціальна сфера: виклики та новації. Зелена економіка

<i>Лопушняк Г. С., Скидан М. І.</i> ТРАНСФОРМАЦІЇ РИНКУ ПРАЦІ І ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ	8
<i>Ащеулов Б.С.</i> ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОБ'ЄДНАНЬ СПІВВЛАСНИКІВ БАГАТОКВАРТИРНИХ БУДИНКІВ	11
<i>Бараи А.Ю.</i> ПРИВАБЛИВІСТЬ УКРАЇНИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОГО КЛАСУ	14
<i>Беновська Л.Я.</i> РИЗИКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСВІТНЬОЇ МЕРЕЖІ В УМОВАХ ВЕДЕННЯ ВІЙНИ	18
<i>Будякова О. Ю.</i> БІОЕКОНОМІКА: КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ СУЧАСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ МОДЕЛІ	21
<i>Горбова Ю.С., Горбов В.В.</i> КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПОВСЯКДЕННОСТІ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ	25
<i>Горемикіна Ю.В., Дідківська О.Г.</i> СТАНДАРТИ ІМПАКТ-ІНВЕСТУВАННЯ ЯК ПРОЯВ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	28
<i>Даниленко О.А.</i> ІНДИКАТОРНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ	31
<i>Данченко А.О.</i> ПЕРЕВАГИ ВІД РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ ...	34
<i>Дороніна О.А., Рязанов М.Р.</i> АКЦЕНТИ СТРАТЕГУВАННЯ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	36
<i>Доценко І. О.</i> СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ	39
<i>Єрема В.О., Леонова Б.І.</i> ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ УКРАЇНИ В ЦИФРОВІЙ ЕКОНОМІЦІ	42

<i>Жовнір С.М.</i> СУЧАСНІ МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ ТА НАПЯМІ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗАГРОЗ.....	44
<i>Жукова О.Г., Кордуба І.Б.</i> ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОЇ ЕКОНОМІКИ В КОНТЕКСТІ СВІТОВОГО РОЗВИТКУ	47
<i>Зайцев Ю. К.</i> ПРАЦЯ, ПОТРЕБИ ТА ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ЕПОХИ ГЛОБАЛЬНОЇ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ	50
<i>Захарчук Н.С., Миколайчук І.П.</i> СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАЦІЇ	56
<i>Іванов А.М.</i> ПРОБЛЕМИ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗМІЩЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНОГО КУРОРТУ «ДУНАЙЯ»	60
<i>Карпенко А.В., Карпенко Н.М.</i> СУСПІЛЬНІ ЗМІНИ ТА КЛАСТЕРНИЙ РОЗВИТОК У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ	62
<i>Кириленко А.О., Руда В.Г.</i> ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ	66
<i>Кирилюк В.В.</i> АКАДЕМІЧНЕ ПІДПРИСМНИЦТВО МОЛОДИХ ВЧЕНИХ В УМОВАХ ПАНДЕМІЧНИХ ВИКЛИКІВ	69
<i>Климчук О.В.</i> РОЗВИТОК БІОПАЛИВНОЇ ІНДУСТРІЇ — СКЛАДОВА ПІДСИСТЕМА ФОРМУВАННЯ ЗЕЛЕНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	72
<i>Коваль Я.С.</i> ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	76
<i>Колякіна О.М.</i> ВИЩА ОСВІТА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ	79
<i>Корягіна Д.О., Корягіна К.О.</i> ГІДНА ПРАЦЯ ЯК ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ	81
<i>Костриця В.І., Бурлай Т.В.</i> ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЗАЙНЯТОСТІ НА ЗАСАДАХ СОЦІАЛЬНОЇ ЯКОСТІ: ВИКЛИКИ ПЕРЕД УКРАЇНОЮ ПОСТВОЄННОГО ПЕРІОДУ	84

<i>Коткевич Н.Ю.</i> РЕГІОНАЛЬНА ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	92
<i>Коханський Б.С.</i> СУВЕРЕННІ ІНВЕСТИЦІЙНІ ФОНДИ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ КРАЇНИ.....	95
<i>Коцюрубенко Г. М.</i> РОЛЬ ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТИ У ЗМЕНШЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ В УМОВАХ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ	97
<i>Круглов В. В.</i> ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВИХ НАВИЧОК У ПРОЄКТАХ GOVTECH	99
<i>Кузьменко Г.І. , Артюх Є.О.</i> ПУБЛІЧНІСТЬ ТА ПРОЗОРИСТЬ ПРОЦЕСІВ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В СИСТЕМІ ПОДАТКОВИХ ВІДНОСИН....	103
<i>Кушнір І.С.</i> СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ВИДАТКАХ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ НА СОЦІАЛЬНІ ПОТРЕБИ	106
<i>Ланська С.П.</i> ПРІОРИТЕТИ ЦИФРОВОГО Й ОНЛАЙН НАВЧАННЯ В КОНТЕКСТІ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	109
<i>Лебедев І. В., Козловський Р. С.</i> ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ «ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: УКРАЇНА»: СОЦІАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ ПЕРШОГО ЕТАПУ.....	112
<i>Майданік І.П.</i> МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ КРИЗ ТА НЕСТАБІЛЬНОСТІ	116
<i>Маляр М.Т., Чуб О.В.</i> РОЛЬ ОСВІТИ В УМОВАХ ПОСТІЙНИХ ВИКЛИКІВ	118
<i>Мамедова Шахла</i> ЛЮДСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА НАПРЯМИ ЙОГО ЗБЕРЕЖЕННЯ ...	121
<i>Маршавін Ю. М., Кицак Т. Г.</i> ПОСИЛЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ТУРБУЛЕНТНОСТІ ТА РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ.....	124
<i>Матвійчук Л.О.</i> КОРПОРАТИВНО-СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	132
<i>Мацько-Демиденко І.В., Беленок О.А.</i> МІЖПОКОЛІНСЬКІ ВІДМІННОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ	135

<i>Мироненко Б. В., Козак К. Б.</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ НА ПРИКЛАДІ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	137
<i>Назарова Г.В., Руденко В.О.</i>	
ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ЯК ОБ'ЄКТ ВПЛИВУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ	141
<i>Насипайко Д.С., Вдовенко А.О.</i>	
СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ ..	145
<i>Новіков В.М.</i>	
ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНИХ РЕСУРСІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УМОВАХ СУЧАСНОЇ КРИЗОВОЇ СИТУАЦІЇ	147
<i>Овчаренко Л.В.</i>	
МАКРОЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	151
<i>Патика Н. І., Булавка О.Г.,</i>	
ПРОБЛЕМИ РОЗБУДОВИ СОЦІУМУ НА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ В УМОВАХ ВОЄННОГО ТА ПІСЛЯВОЄННОГО СТАНУ	154
<i>Петрова І.Л.</i>	
СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВОЇ МОБІЛЬНОСТІ	157
<i>Петровська Ю.В.</i>	
ПРОБЛЕМИ ВРАХУВАННЯ ІНТЕРЕСІВ ГРОМАД ПРИ ПЛАНУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-КОНОМІЧНИХ ПОСЛУГ	160
<i>Пономаренко К.О.</i>	
ЕКОЛОГІЧНА КОМПОНЕНТА МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ	162
<i>Поплавська О.М., Пасічніченко Д.В.</i>	
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ВИКЛИКИ В СУЧАСНОМУ ГЛОБАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	164
<i>Прохорова О.О , Пшеничний В.В.</i>	
РОБОТА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ	167
<i>Пугаченко О.Б., Бандурко Д.В.</i>	
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЕКСПЕРТИЗИ ДОКУМЕНТІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ, ОПОДАТКУВАННЯ І ЗВІТНОСТІ	169
<i>Пугачов В.М.</i>	
ЗЕЛЕНА ЕКОНОМІКА В СИСТЕМІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ .	173
<i>Рингач Н.О.</i>	
ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ВТРАТ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВНАСЛІДОК РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ .	176
<i>Савін О.В.</i>	
МАРКЕТИНГ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ:ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ.....	179

<i>Садовник О.В.</i>	
ЗАЙНЯТИСТЬ В АГРОБІЗНЕСІ 2022: СУЧАСНИЙ СТАН, ВОЄННІ ОБМЕЖЕННЯ, ПРОГНОЗИ.....	184
<i>Самолук Н.М.</i>	
ФАКТОРИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ В УКРАЇНІ.....	188
<i>Сафронова Г.В.</i>	
ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ НА ОСНОВІ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ	192
<i>Свідерська І.М.</i>	
ФІНАНСОВА ДОПОМОГА: ТРАДИЦІЙНЕ ФІНАНСУВАННЯ ТА НОВАЦІЇ КРИПТОСПІЛЬНОТИ	196
<i>Севрюкова Є. О.</i>	
ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ	200
<i>Ситниченко А.Р.</i>	
ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ НА ОСВІТНІ ПРОЦЕСИ.....	202
<i>Смалійчук Г.В., Лучковська А.В.</i>	
ОСВІТНЯ ІНТЕГРАЦІЯ МІГРАНТІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН	204
<i>Столяр А.О., Панченко І.В.</i>	
АНАЛІЗ МІЖНАРОДНИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ЇХ ВПЛИВУ НА НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ.....	208
<i>Сторожук А. К., Шандар А. М.</i>	
ПРИЧИНИ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ	212
<i>Тулущ Л.Д., Радченко О.Д.</i>	
ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ.....	215
<i>Фоменко О.О.</i>	
СУБСИДУВАННЯ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ: ОГЛЯД ЗАРУБІЖНИХ ПРАКТИК.....	220
<i>Череватський Д.Ю., Солдак М.О., Смірнов Р.Г.</i>	
МІКРО- ТА МЕЗОЕКОНОМІЧНІ ЦИРКУЛЯРНІ ПРОМИСЛОВІ ЕКОСИСТЕМИ.....	223
<i>Чернушкіна О.О.</i>	
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ	227
<i>Швець П.А.</i>	
РИНОК ПРАЦІ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	232
<i>Шовкун І.А.</i>	
СТРУКТУРА ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ: ЗМІНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	235

ЧАСТИНА 2

Соціальна сфера: виклики та новації. Зелена економіка

УДК 331 : 378

Лопушняк Г. С.

д.е.н., професор, завідувач кафедри, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Скидан М. І.

аспірант, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ТРАНСФОРМАЦІЇ РИНКУ ПРАЦІ І ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Глобальні пандемічні виклики та загострення геополітичної ситуації в Україні торкнулися усіх сфер життєдіяльності суспільства, змусили їх трансформуватись, адаптуючись до нових реалій. Ринок праці та вища освіта також відреагували на нестабільність і загрози, які виникли.

Проблематика ринку праці перебуває під пильною увагою вітчизняних науковців, серед них: Аксьонова І. В. [1], Герасименко О. О., Колот А. М. [3], Маршавін Ю. М. [5] та інші. У той час як вища освіта знайшла відображення у наукових дослідженнях таких вчених: Ісаєвої О. С. [2], Мосьпан Н. В. [6], Рибчанської Х. В. [4] та інших.

Ринок праці та вища освіта є, без перебільшення, динамічними системами, які невинно змінюються, адаптуються під нові умови, що власне посилює актуальність окресленої проблеми, тобто необхідність дослідження цих трансформацій в умовах сучасних пандемічних та геополітичних викликів.

Ринок праці та сфера надання освітніх послуг зазнають змін під впливом великої кількості факторів, з-поміж них можемо виокремити наступні:

- економічні (економічна ситуація в країні, стабільність та стійкість народного господарства, пріоритетні сектори економіки, попит на спеціалістів);
- соціальні (демографічна ситуація, гендерно-вікова структура, міграційні процеси, якість робочої сили);
- політичні (стратегічні вектори розвитку країни, геополітична ситуація);
- правові (зміни у законодавчій сфері);

- технологічні (новації та продукти науко-технічного прогресу, глобалізаційні процеси).

Слід наголосити, що кілька негативних подій останніх років кардинально змінили ринок праці та сферу надання освітніх послуг як у глобальному вимірі, так і в Україні зокрема. Відтак, першою відзначимо вплив поширення пандемії коронавірусу COVID-19 на ринок праці України. Через специфічність шляхів поширення хвороби, були запроваджені відповідні обмеження, які перш за все стосувалися необхідності дотримання соціальної дистанції. Врешті зазначене стало вирішальним фактором для переведення працівників на дистанційну зайнятість, у випадках, коли це можливо і не перешкоджає встановленим процесам організації. Із переходом бізнесу в он-лайн більш затребуваними стали спеціалісти, робота яких напряму пов'язана з мережею Інтернет. Також відзначимо, що значно підвищилися вимоги до працівників, зокрема їх цифрових компетентностей.

Від початку пандемії та введення карантинних обмежень (березень 2020 р.) кількість зареєстрованих вакансій на ринку праці помітно скоротилась. Згідно даних офіційної статистики [8, с. 18] у квітні 2020 р. їх кількість відповідала позначці 43,0 тис. од., що становить лише 51,3% відносно попереднього місяця. У той час, як у 2019 р. спостерігалась наступна ситуація: 105,7 тис. вакансій було у квітні, що становило 86,3% показників березня. Загалом зберігається певна закономірність у кількості вакансій протягом року, однак суттєве зменшення вакансій у 2020 р., пов'язано саме із карантинними обмеженнями. Наслідком описаної ситуації стало зростання кількості безробітних, поглибилась проблема прихованого безробіття.

Вища освіта також трансформувалась у процесі пристосування до обмежень, пов'язаних із поширенням пандемії. Відтак в якості реагування заклади вищої освіти перейшли на змішаний або дистанційний режим надання освітніх послуг.

Друга подія, яка наклала відбиток на всю життєдіяльність населення і Україну цілому — посилення військової агресії з боку Російської Федерації проти України. На ринку праці поглибився дисбаланс між попитом і пропонуванням. На початку квітня 2022 р. на 1 вільне робоче місце в середньому по Україні претендувало 9 безробітних, у порівнянні із 2021 р. — 6 претендентів. Найбільш відчутною є нестача кадрів у сфері житлово-комунального господарства, добувній промисловості та галузі освіти [7], що головним чином пов'язано із необхідністю відновлення пошкоджених чи зруйнованих об'єктів інфраструктури. Для учасників усього ринку

праці, і для освітян зокрема, постало досить складне завдання знаходження «war-life balance», тобто досягнення бодай найменшої психологічної рівноваги між переживаннями і емоційною нестабільністю, пов'язаними із військовими подіями, та звичним, наскільки це можливо в наявних умовах, життям.

Говорячи про вищу освіту варто вказати на такі аспекти її функціонування. Заклади вищої освіти України разом зорганізувались з метою забезпечення по можливості всіх здобувачів освітніми послугами, таким чином здобувач може скористатися внутрішньою академічною мобільністю. Світова академічна спільнота теж стала на захист України через такі заходи: надання можливості продовжити навчання в іноземних закладах, науково-педагогічним працівникам взяти участь у стажуванні, грантових можливостях, стипендіальних програмах тощо. Також надано доступ до деяких наукометричних баз, дистанційних освітніх курсів зарубіжних закладів, у т. ч. і на безоплатній основі. На жаль, подекуди через відсутність покриття мережі Інтернет, відповідного гаджету здобувачі не мають змоги реалізувати своє право на отримання освіти, а працівники закладів — у повній мірі право на працю.

Варто наголосити, що взаємозв'язки між ринком праці та сферою надання освітніх послуг є надзвичайно тісними. З одного боку досліджені вище тенденції ринку праці, наявність вакансій сигналізують закладам вищої освіти, спеціалісти яких сфер економіки є затребувані на сучасному етапі розвитку суспільства, тобто які спеціальності є актуальні, які освітні програми варто відкривати, які компетентності має опанувати здобувач під час навчання, яким чином будувати стратегію розвитку вищої освіти тощо. А з іншого боку, від рівня якості надання освітніх послуг залежить яким врешті буде випускник, тобто майбутній спеціаліст на ринку праці.

Без сумніву, ефективна взаємодія ринку праці та ринку освітніх послуг — це рівновага за якої зазначені сторони чітко розуміють потреби одна одної і співпрацюють між собою, прикладом такого партнерства можемо назвати запровадження дуальної освіти — виду освіти, яка органічно поєднує в собі навчання і практичну реалізацію навиків вже безпосередньо на робочому місці. У результаті отриманий синергійний ефект від співпраці є міцним підґрунтям для збалансованого розвитку України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аксьонова, І. В. Структурно-динамічний аналіз ринку праці України: виклики сьогодення. *Економіка та суспільство*. 2021. №25. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-20>

2. Ісаєва О. Вектор реформування вищої освіти в умовах глобальних викликів. *Молодь і ринок*. 2021. №7–8. С. 29–32.

3. Колот А. М., Герасименко О. О. Сфера праці в умовах глобальної соціоекономічної реальності 2020: виклики для України. URL: <http://projects.dunghd.com/bitstream/handle/2010/33773/16344.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

4. Лопушняк Г. С., Рибчанська Х. В. Вища освіта України: державне регулювання та перспективи розвитку: монографія. Львів: Ліга Прес, 2018. 283 с.

5. Маршавін Ю. М. Модернізація державної політики ринку праці як фактор подолання соціально-економічної кризи в Україні. *Social and Labour Relations: Theory and Practice*. 2019. Vol. 9. Issue 1. С. 37–49.

6. Мосьпан Н. Трансформація національної вищої освіти під час пандемії COVID-19 очима студентів та викладачів. *Освітній дискурс*. 2021. №35. С. 141–153.

7. Попит та пропозиція на зареєстрованому ринку праці у січні–березні 2022 року. URL: https://www.dcz.gov.ua/sites/default/files/infodata/03_2022_popyt_i_propozycja_na_rynku_praci.pdf

8. Ситуація на ринку праці та діяльність державної служби зайнятості у січні–лютому 2021 р. URL: https://www.dcz.gov.ua/sites/default/files/infodata/sytuacija_na_rp_ta_diyalnist_dsz_robocha_syla_2021_rik.pdf

УДК 658

Ащеулов Б.С.

здобувач вищої освіти,

Центральноукраїнський національний технічний університет

Науковий керівник: Фоміна Т.В.

к.е.н., доцент, Центральноукраїнський національний

технічний університет

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОБ'ЄДНАНЬ СПІВВЛАСНИКІВ БАГАТОКВАРТИРНИХ БУДИНКІВ

Ринкові перетворення та приватизаційні процеси зумовили виникнення потреби у пошуку ефективних способів управління багатоквартирними будинками. Наряду з іншими, одним із інноваційних способів управління багатоквартирними будинками є Об'єднання співвласників багатоквартирних будинків, діяльність та правовий статус яких закріплено на законодавчому рівні.

«За даними Державної служби статистики, якщо на 1 липня 2015 року зареєстрованих ОСББ в Україні було 16173, то станом на 1 травня 2021 р. їх кількість сягнула 36050. За 6 років таких об'єднань стало більше ніж удвічі. У той же час, дуже мала кількість припинила свою діяльність, знаходяться в стані припинення або не завершили державну реєстрацію» [2]. Не дивлячись на зростання кількості ОСББ, наразі вони стикаються з низкою проблем методичного та організаційного характеру, які впливають на ефективність їх діяльності, а саме: застарілий житловий фонд; небажання мешканців брати відповідальність за підтримання експлуатаційного стану майна; відсутність чіткої методики формування величини внесків на утримання будинків та прибудинкової території (тариф); недосконала система субсидювання та відшкодування внесків шляхом надання пільг; відсутність чітких методик та рекомендацій щодо побудови облікової політики в ОСББ тощо. Ці та інші фактори сповільнюють процеси поширення інноваційних способів управління багатоквартирними будинками та знижують ефект від їх впровадження.

При створенні ОСББ співвласники приймають рішення про спільне утримання будинків і прибудинкових територій, а тому окремо визначають розмір внесків, який залежатиме від запланованих обсягів робіт і послуг та коштів на це закладених у тариф.

«Послуги з утримання будинку та прибудинкових територій повинні покриватись за рахунок встановлених тарифів ОСББ, які самостійно (власними силами або із залученням на договірній основі інших юридичних та фізичних осіб) забезпечують утримання будинку і прибудинкової території. При визначенні величини платежів на утримання будинку і прибудинкової території повинні виходити із розміру витрат на утримання будинку і прибудинкової території, передбачених кошторисом об'єднання, який відповідно до статті 10 Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» затверджується загальними зборами» [4, с. 84].

Наразі в Україні діє Примірний перелік послуг з утримання будинків і споруд та прибудинкових територій та послуг з ремонту приміщень, будинків, споруд [3], якими передбачено орієнтовний склад витрат на утримання будинків і прибудинкових територій. Із орієнтовного переліку кожне ОСББ обирає ті, які необхідні саме для нього, але, зазвичай, через небажання підвищувати розмір тарифу більшістю співвласників, майже всі ОСББ обирають мінімальний набір робіт і послуг, необхідних для підтримання об'єктів житлової інфраструктури у придатному для експлуатації стані та його поліпшенні, зокрема: прибирання під'їздів та прибудинкових

територій, освітлення та опалення місць загального користування, поточний ремонт, капітальний ремонт, обслуговування ліфтів; резервний фонд на усунення аварійних та інших непередбачуваних ситуацій.

Для того, щоб мати достатню кількість коштів на управління та утримання будинків і прибудинкових територій кожне ОСББ визначає планові витрати, які становлять основу так званого тарифу. Він, як правило, враховує такі специфічні вихідні дані, як: загальна та житлова площа; площа прибудинкової території; кількість співвласників ОСББ; наявність і потужність ліфтів; технічні особливості освітлення підвалів, під'їздів, горищ тощо. На законодавчому рівні передбачено обов'язкове включення до тарифу коштів на капітальні ремонти та формування резервного фонду для усунення непередбачуваних ситуацій.

При обчисленні тарифу слід враховувати, що пільги та субсидії надаються лише у межах законодавчо визначених розмірів, тому, зазвичай, він не перевищує такий розмір. Сума, що підлягає сплаті співвласниками ОСББ обчислюється шляхом множення житлової площі квартири на встановлений тариф. ОСББ повинні планувати свої доходи і витрати шляхом розробки кошторисів. «Фінансове планування у вигляді кошторису надходжень і видатків (в межах очікуваних коштів цільового фінансування) на утримання будинку та прибудинкової території — важливий інструмент ефективного управління діяльністю об'єднання щодо утримання, експлуатації та ремонту будинку» [1, с. 247].

Усі ОСББ складають кошторис, аналіз виконання якого має вирішальне значення для прийняття ефективних управлінських рішень. При порівнянні фактичних доходів і витрат з плановими визначаються відхилення та з'ясовуються причини їх виникнення.

Отже, обчислення розміру внесків, що сплачуються співвласниками для управління та обслуговування багатоквартирних будинків та прибудинкових територій, складання на його основі кошторису доходів і витрат становлять основу фінансового забезпечення фінансово-господарської діяльності ОСББ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Брік С.В. Деякі особливості організації бухгалтерського обліку та аудиту ОСББ. *Економіка. Бізнес-адміністрування. Право*. 2017. № 2(2).
2. Динаміка створення ОСББ в Україні. URL: <https://www.mdi.org.ua/novyny/novini-po-mistam/26-kijiv/529-dinamika-stvorenniya-osbb-v-ukrajini#:~:text=>

3. Примірний перелік послуг з утримання будинків і споруд та прибудинкових територій та послуг з ремонту приміщень, будинків, споруд : Наказ *Держжитлокомунгосп України* від 10 серп. 2004 р. № 150. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1046-04#Text>

4. Фоміна Т.В., Пугаченко О.Б. Формування тарифу на послуги з утримання будинків та прибудинкових територій. *Міжнародний науковий журнал «Економічний дискурс»*. 2017. № 3. С. 82-92.

УДК 331.1

Бараш А.Ю.

аспірантка, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ПРИВАБЛИВІСТЬ УКРАЇНИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОГО КЛАСУ

В епоху глобалізації і високих технологій передовий розвиток країн світу забезпечують працівники креативного класу. Результатом творчої діяльності креативних особистостей є інноваційні матеріальні та духовні цінності. Творчі особистості прагнуть до самовираження шляхом реалізації власних ідей. З огляду на характерні особливості креативного класу стає зрозуміло, що вони потребують сприятливого й мотивуючого середовища для своєї плідної творчої діяльності. Тому важливим завданням для державної влади й роботодавців є вивчення креативного класу й створення відповідних соціальних, політичних і культурних умов для їхньої діяльності в країні. Тож аналіз необхідних умов для формування й вивчення креативного класу дасть змогу визначити сучасну привабливість України для інноваційної діяльності та обґрунтувати доцільність рекомендацій щодо необхідних трансформацій устрою високотехнологічного суспільства.

Джерелом інновацій є творча діяльність людей, тобто проектування комбінації внутрішніх унікальних переживань життєвого досвіду і вже наявних знань інтелектом індивіда у вигляді інноваційних благ, яка мала своє місце у всі історичні часи людства. До науково-технічної революції, 500 років тому, представниками креативного класу були інтелектуальні діячі (мислителі, художники, письменники, співаки, актори), витвори яких втілювалися у вигляді мистецтва. Потім завдяки інтенсивному фінансуванню науки, яке зумовлене вірою урядів і підприємців у здатність вчених вирішити їх економічні, політичні, соціальні, медичні й релігійні

проблеми, розпочався стрімкий розвиток високих технологій. До високих технологій належать галузі, у яких значна частка витрат спрямовується на наукові дослідження та дослідно-конструкторські роботи і результатом діяльності яких є інноваційні продукти.

Значні наукові досягнення стали передумовою для спрямування творчих здібностей людини на створення нових знань, витворів інтелекту, у високотехнологічних галузях. Тому креативні навички стали невід'ємними серед наукових і технічних діячів, які забезпечують прогресивний розвиток високотехнологічного суспільства. Як наслідок, високі технології шляхом автоматизації і роботизації усіх сфер людської життєдіяльності з метою ефективного відтворення поступово перетворюють живу працю на прикладну або зовсім непотрібну. Тобто відбувається заміна творчої праці стандартизованою й механічною, що робить роль людини від виняткової до цілком або повністю заміної. Зазначені перетворення поступово звужують коло можливостей для проявів людської творчої індивідуальності в професійному й побутовому житті, що сприяє втраті ними відчуття своєї особистісної значущості й сенсу своєї діяльності. Одночасно людина отримує більш широке коло можливостей для проявів своєї свободи в особистому житті, яка необхідна для сприяння утворенню інноваційних ідей. Зокрема, індивід опиняється перед власною відповідальністю у виборі свого унікального призначення в житті і своєї долі, що є важливим фактором для формування в людини відповідних інтелектуальних і психологічних здібностей які вимагає інноваційна діяльність.

Тож людина наодинці зіштовхнулася із проблемою пошуку діяльності, яка б мала особисто для неї сенс і корисне значення для суспільства, щоб повернути собі відчуття важливості. Такий стан людини у ХХІ столітті спричинив ще більш масштабне поширення такого феномену як екзистенційного вакууму аніж у ХХ, за часів занепаду універсальних цінностей і руйнування традицій. Екзистенційний вакуум виявляє себе станом нудьги і тривоги, що виникає в результаті відчуття беззмістовності й безсенсовності свого існування й своєї діяльності. В. Франкл передбачив поширення даного феномену: «...прогрес автоматизації, імовірно, призведе до збільшення вільного часу середньостатистичного працівника. Шкода, що більшість із них не знатимуть, як згаяти цей вивільнений час». Автор — психолог і невропатолог, який мав досвід перебування в концтаборі, став засновником логотерапії, такої психотерапії, у процесі якої сенс життя розглядається як квінтесенція розвитку повноцінної особистості [1].

Тому, щоб забезпечити подальший взаємозалежний розвиток високих технологій і людства, важливо трансформувати соціальне, політичне й культурне середовище для інноваційної діяльності креативного класу. Д. Бел — автор теорії постіндустріального суспільства в якому відводиться високе значення інноваційним відкриттям, зазначає, що там, де «нові способи життя сильно залежать від першості пізнавально-теоретичної ерудиції, неодмінно кидають виклик тенденціям культури, котрі сприяють значущості людської особистості» [2].

Поряд із необхідними трансформаціями в культурній сфері високотехнологічного суспільства значні зміни відбуваються в соціальній сфері. Вищезазначені зміни використання й продукування людської праці призводять до перетворень у системі зайнятості, де потрібна новітня організація трудових ресурсів і відносин, у котрій є можливості для інноваційної діяльності кожного учасника. Також з'являється загроза явища масового безробіття через виникнення попиту на нових інтелектуальних спеціалістів і зникнення на застарілих. Така ситуація вимагає налаштування швидкого і якісного механізму в навчанні й перекваліфікації робітників відповідно до мінливих потреб високотехнологічного суспільства, що створює серед працівників особистісну проблему невизначеності кінцевого професійного майбутнього, яка тотожна з невизначеністю сенсу життя.

Також політична сфера життя суспільства, де зараз стають важливими інноваційні знання, має ґрунтуватися на демократичних засадах, що сприяють захисту прав різноманітних особистостей на свободу вираження і втілення своїх інтересів та ідей. Адже тільки у вільному й неодноманітному суспільстві людина може стати креативною індивідуальністю і здійснити свою життєву місію. Тому влада зобов'язана залучати представників креативного класу до розробки законопроектів, щоб створити сприятливі умови для прогресивного інноваційного розвитку.

Автор теорії креативного класу Р. Флорида виділив основні принципи і можливості, якими керуються креативні діячі у своєму виборі місця роботи і проживання: 1) приймати виклики і відповідальність (можливість займатися тим, що буде втілене в життя і принесе користь); 2) гнучкість (самостійно регламентувати час своєї діяльності, керувати своїм робочим середовищем); 3) визнання (оскільки воно мотивує бути першим у відкритті чогось нового); 4) місце розташування та спільнота (потреба жити в місцях зі стимулюючим та креативним середовищем; можливість брати

активну участь у житті місцевої громади); 5) самоактуалізація (прагнення до реалізації своїх ідей) [3].

Сьогодні, у стані війни, Україна стала взірцем для демократичного світу вільних людей, які ціною власних суттєвих і неворотних втрат боронять свою свободу й незалежність. Але разом з понесеними втратами Україна отримує шанс залучити для відбудови людей з усього цивілізованого світу, зокрема креативного класу, солідарних у прагненні побудувати світ вільних особистостей, де кожен матиме рівні можливості для розкриття власної індивідуальності і внести свій неповторний вклад в історію людства. Для креативних працівників найважливіше — це ідейність їх діяльності й історичність місця, де вони воліють займатися творчою діяльністю. Якраз сьогодні Україна представляє інтерес як територія, де найвищі цінності суспільства — це повага до життя різноманітних людей і їх свобода, яка є сприятливим ґрунтом для плідних інноваційних ідей.

Також Україна знаходиться в процесі трансформації соціального й політичного життя країни. Діджиталізації усіх сфер діяльності людей, особливо освітньої, медичної й економічної сфери. «Держава у смартфоні», представлена додатком «Дія», уже на сьогодні надає 70 видів державних послуг, що полегшує життя громадян. Численні міжнародні налагоджені зв'язки України й кандидатство до Європейського союзу передбачають майбутню співпрацю у всіх сферах, зокрема в інноваційній. Так, наприклад, І. Маск у рамках допомоги українському народові передав в Україну Starlink (платформи супутникового інтернету), що є важливим для підтримки безперерйного обміну інформацією.

Узагальнюючи потреби креативного класу, можна зробити висновки, що попри війну в Україні, середовище для інновацій креативного класу є досить сприятливим. Україна — це країна, де є місце для особистісних сенсів і можливостей для вільного втілення в життя своєї унікальної місії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Frankl V. Man's for Searching of Meaning: The classic tribute to hope from the Holocaust/ Victor Frankl. — London. Sidney. Aucland. Johannesburg: Rider, 2004. — 160 p.
2. Д. Бел Прихід постіндустріального суспільства/ Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Хрестоматія. — К.: Либідь, 1996.
3. Р. Флорида Homo creativus. Як новий клас завойовує світ/пер. з англ. Максим Яковлев.-К.: Наш формат, 2018. — 432 с.

РИЗИКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСВІТНЬОЇ МЕРЕЖІ В УМОВАХ ВЕДЕННЯ ВІЙНИ

Важливим активом розвитку територіальної громади є освітня інфраструктура, що має грошову оцінку та потребує ефективного управління та фінансування. На жаль, воєнні дії в Україні 2022 року мали руйнівний вплив не лише на критичну інфраструктуру регіонів, але і на освітню інфраструктуру, яка піддавалась обстрілам та бомбардуванням у районах ведення бойових дій та, як наслідок, втратила можливість виконувати покладені на неї функції. Натомість значна частина освітньої інфраструктури у відносно стабільних регіонах дещо змінила своє призначення та стала пунктами локалізації та проживання осіб, що втікають від війни. Особливості використання освітньої інфраструктури в умовах війни потребують нових підходів до управління та фінансування.

Через війну заклади освітньої інфраструктури, що знаходились на лінії фронту чи території, що піддавались регулярним бомбардуванням та ракетним обстрілам, зазнали значних пошкоджень та руйнувань. Зокрема, станом на 29 квітня 2022 року в Україні 1499 закладів освіти постраждали від бомбардувань та обстрілів, 102 з них зруйновано повністю. Найбільших руйнувань зазнала освітня інфраструктура у Харківській, Київській, Чернігівській, Сумській, Донецькій областях та м.Київ [1].

За перший місяць війни власні домівки покинуло 4,3 млн. українських дітей, понад половина від загальної кількості, виїхали в інші регіони України або за кордон. За таких умов освітня інфраструктура у відносно спокійних регіонах стала виконувати нові функції, що пов'язані із наданням допомоги з тимчасового розміщення внутрішньо переміщених осіб, організації волонтерської підтримки, залучення дітей внутрішньо переміщених осіб до навчального процесу, необхідності надання психологічної підтримки та інші. Такі завдання є першочерговими, однак супроводжуються певними викликами та ризиками, які несуть місцеві органи влади та освітні заклади, зокрема:

1. Існує серйозний **ризик втрати людського капіталу України через міграцію освітян та учнів навчальних закладів, зумовлену війною**. За даними Міністерства освіти та науки станом на 14 квітня

від початку війни з України за кордон виїхало понад 20 тис. вчителів. Після оформлення двотижневої відпустки за власний рахунок у вітчизняних навчальних закладах (оформити чергову відпустку не можна через те, що навчальний рік не закінчився), вчителі (насамперед у відносно спокійних регіонах) можуть бути звільнені. Країни Євросоюзу забезпечують фінансову підтримку осіб, що втікають від війни, створюють можливості для їх працевлаштування за кордоном. Зокрема, перспективи працевлаштування вітчизняних освітян є у викладанні української мови, працевлаштуванні у суботніх школах, або ж можливості професійної перекваліфікації.

2. Організація перебування тимчасово внутрішньо переміщених осіб у закладах освіти через створення ліжко місць та тимчасове поселення одна з найважливіших функцій закладів освіти багатьох регіонів у воєнний час. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» надає органам місцевого самоврядування широкі повноваження щодо використання власних коштів місцевого бюджету та майна комунальної власності взагалі. Використання освітньої інфраструктури органами місцевого самоврядування в воєнних цілях може здійснюватися на основі розпоряджень обласних чи районних військових адміністрацій, згідно яких органи місцевого самоврядування зобов'язують забезпечити тимчасове розташування внутрішньо переміщених осіб та/або евакуйованих осіб в закладах освіти, засновниками яких є місцеві ради. Для прикладу у освітніх закладах Львівської області станом на 1 березня 2022 року було підготовлено близько 25 тис. місць для тимчасово переміщених осіб.

Проблеми та ризики забезпечення тимчасово внутрішньо переміщених осіб ліжко місцем у закладах освіти полягають у непристосованості закладів для таких цілей та складності прогнозування необхідної кількості місць, яка зазнає динамічних коливань в залежності від ескалації на фронті, зростанням попиту на певні групи товарів та їх тимчасового дефіциту (наприклад каримати, матраци, спальники, постіль тощо).

3. Бюджетні механізми фінансування освіти у воєнний час. Безумовно підтримка тимчасово переміщених осіб здійснюється не лише на волонтерських засадах, але потребує додаткового фінансування з боку місцевих органів влади та внесення змін до місцевих бюджетів. *На державному рівні було розроблено механізми фінансування, що дозволяють підтримати тимчасово внутрішньо переміщених осіб, а саме:*

- *спрощено процедуру перерозподілу видатків бюджету і надання кредитів з бюджету за бюджетними програмами, включа-*

ючи резервний фонд бюджету. Зокрема, збільшення видатків розвитку за рахунок зменшення інших видатків здійснюється без погодження відповідною комісією місцевої ради.

- *змінено Типову класифікацію видатків місцевих бюджетів* шляхом доповнення такими позиціями:

3230 — видатки, пов'язані з наданням підтримки внутрішньо переміщеним та/або евакуйованим особам у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні (1070);

8755 — допомога внутрішньо переміщеним та/або евакуйованим особам у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні за рахунок коштів резервного фонду місцевого бюджету (1070).

- надається на безоплатній основі компенсація місцевим бюджетам з резервного фонду державного бюджету *для покриття витрат місцевих бюджетів, понесених на оплату комунальних послуг*, спожитих у будівлях (приміщеннях) комунальної форми власності, у яких розміщено тимчасово переміщених осіб;

- на потреби воєнного часу (в тому числі на підтримку евакуації тимчасово переміщених осіб у безпечні місця та їх облаштування) урядом прийнято рішення використати залишки освітньої субвенції і субвенції на підтримку осіб з особливими освітніми потребами, акумульованих у місцевих бюджетах на початку цього року (5,6 млрд грн залишків освітньої субвенції, які були накопичені на рахунках місцевих бюджетів станом на 01.01.2022 р.). Причиною накопичення таких великих залишків освітньої субвенції стало виділення Урядом наприкінці 2021 року коштів на придбання шкільних автобусів, зокрема обладнаних місцями для дітей з особливими освітніми потребами, та створення належних санітарно-гігієнічних умов у приміщеннях закладів загальної середньої освіти [2]. Такі рішення є необхідними у воєнний час, однак виникають *ризики, що пов'язані із зниженням якості навчального процесу, через зниження обсягів освітньої субвенції, припинення фінансування окремих освітніх програм, обмеженням можливості інклюзивної освіти, тощо.*

4. Організація відновлення навчального процесу у освітніх закладах регіонів та залучення до нього учнів з числа внутрішньо переміщених осіб. Через майже три тижні від початку навчання, починаючи з 14 березня 2022 року, після прийняття Міністерством освіти та науки рішення про відновлення навчального процесу, навчання (здебільшого дистанційне) було відновлене у 13-ти областях (західні та центральні регіони), а у дев'яти областях дистанційне навчання розпочалось частково. Станом на 30 березня до навчання в країні повернулися понад 3,3 млн учнів, а частка тим-

часово внутрішньо переміщених дітей, які долучилися до навчання з інших областей, склала понад 62 тисячі осіб.

У Львівській області з 14 березня із 1130 шкіл 54 (4,6 %) відновили навчання у закладах середньої освіти в очному форматі. До навчання на початок відновлення навчального процесу залучено 3573 дитини з числа тимчасово переміщених осіб, основна частка яких з Київської та Харківської областей або 1,9 % від загальної кількості учнів Львівщини.

Водночас в умовах ведення війни *дистанційне навчання учнів з числа тимчасово переміщених осіб зумовлене низкою проблем*, серед яких відсутність їх доступу до комп'ютерів, планшетів, інтернету; відсутність підручників; у багатьох навчальних закладах відкрита лише одна навчальна опція — "екстернат" (доступ до своїх матеріалів, без можливості відвідувати уроки онлайн із вчителем та отримати зв'язок із перевіркою завдань); навчальний процес переривається постійними «тривогами» та інше.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сім мільйонів дітей в Україні URL: <https://saveschools.in.ua/>
2. Порядок та умови надання освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам. Кабінет міністрів України. URL: <https://mon.gov.ua/ua>

УДК 338.43

Будякова О. Ю.

к.е.н., доцент, Київський національний університет технологій та дизайну

БІОЕКОНОМІКА: КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ СУЧАСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ МОДЕЛІ

У 2016 р. Цілі сталого розвитку та Паризька угода щодо клімату поставили глобальні всеосяжні соціальні завдання на майбутні десятиліття. Нині критичним є завдання, як досягти поставлених цілей. Обов'язковою частиною вирішення цих завдань має стати перехід до біоекономіки замкнутого циклу.

Біоекономіка є парадигмою та інструментом досягнення цілей сталого розвитку [1].

Для виконання цих амбітних завдань не підходить модель традиційної поведінки, тому потрібна зміна політики й навіть звич-

них методів виробництва та споживання, що дають повноваження на перехід від існуючої економічної моделі до тієї, яка включатиме природний капітал на шляху руху до соціальних цілей. Важливим елементом цієї зміни є перехід до біоекономіки замкнутого циклу з посиленням використання відновлюваних невикопних ресурсів та продуктів із застосуванням екологічних та ресурсоефективних способів виробництва в рамках замкнутого циклу.

Існуючі на сьогодні біоекономічні стратегії змогли продемонструвати необхідність розширення використання відновлюваної біомаси для заміщення викопних ресурсів та продуктів з метою створення більш сталого суспільства. Біоекономіка сприяє сталому розвитку економіки в цілому, однак багато стратегій, наприклад, Стратегія та робочий план ЄС у галузі біоекономіки (2012), мають прогалини у визначенні галузі застосування та пріоритетів та потребують оновлень у зв'язку з останніми істотними змінами та новими ініціативами. Розробка довгострокової стратегії розвитку біоекономіки замкнутого циклу потребує включення ключових галузей та пов'язаної з ними політики до загальних узгоджених політичних рамок. Зокрема, надзвичайно важливим є поєднання ідей біоекономіки та економіки замкнутого циклу. На відміну від того, коли ці сфери розвивалися окремо, їх спільний вплив стає сильнішим, а досягнення соціальних цілей — більш логічним.

Слід позначити такі пріоритетні елементи для трансформації біоекономіки замкнутого циклу з нішевої форми на повноцінну систему:

1. Створення науково обґрунтованої концепції біоекономіки замкнутого циклу. Соціально-економічній стратегії потрібна концепція, яка б пояснювала її важливість інтегрувати природні ресурси в економічну модель з метою розриву взаємозалежності економічного зростання та деградації довкілля для досягнення цілей сталого розвитку. Вона має бути спрямована головним чином на високо урбанізовані райони, в яких проживає більшість громадян, а не лише для сільських регіонів, як традиційно сприймається. Концепція потрібна для довгострокового залучення суспільства на підтримку політики та практики біоекономіки замкнутого циклу, пов'язувати її безпосередньо з політикою в галузі клімату та охороною навколишнього середовища (наприклад, проблема збільшення обсягу пластикових відходів в океанах), а також із загрозами та стимулами, які вони вносять у розвиток біоекономіки замкнутого циклу. Слід максимізувати синергетичний ефект та мінімізувати компроміси між виробництвом біомаси та забезпечен-

ням екосистемних послуг (продукти харчування, біорізноманіття, рекреація, вода тощо).

2. Визначення пріоритетних стратегічних напрямів та ключових сприятливих умов. Це заходи щодо підвищення розміру виплат за викиди вуглецю в атмосферу (податки, ефективна система торгівлі квотами на викиди) та переходу до економічних систем з меншим використанням вуглецю (низько-вуглецевий шлях), де біоекономіка відіграватиме важливу роль. Важливим та терміновим є питання скасування субсидій споживачам та виробникам, які використовують викопні види палива, а також аналіз можливості перенесення податкового навантаження з трудових ресурсів на споживання природних ресурсів та енергії. Також необхідні політики й на галузевому рівні (наприклад, будівництва, виробництва хімічних речовин, пластику, текстилю, добрив тощо). Слід забезпечувати формування довгострокової політики, яка допомагає забезпечувати надходження великих інвестицій у ці галузі та їх сталий розвиток.

Інвестиції у НДДКР, інновації та розвиток нових професійних навичок. НДДКР необхідні для проривного розвитку, що вимагає злиття цифрових та біологічних технологій. Ключовим фактором стане вдосконалення зв'язків між дослідниками, викладачами, вчителями, органами управління у промисловості та державному секторі. Необхідно розробляти та впроваджувати освітні програми з «Біоекономіки», оновлювати навчальні плани закладів вищої освіти, а також проводити міждисциплінарні дослідження в галузях знань соціальних та поведінкових наук й хімічної та біоінженерії. Розробка та провадження міжфакультетського співробітництва на прикладі освітньої програми «Біоекономіка» для розвитку унікальної інноваційної освітньої програми в Київському національному університеті технологій та дизайну обумовлено рядом причин. По-перше, біотехнології є одним з ключових напрямів інноваційного розвитку та модернізації багатьох галузей: легкої (текстильної) промисловості, сільського господарства, будівництва, енергетики та ін. По-друге, біоекономіка розглядається як нова економічна парадигма, заснована на використанні біологічно відновлюваного ресурсу — біомаси, її переробці, технологіях замкнутого циклу, екологічності, підвищення наукоємності економіки.

3. Створення нормативно-правової бази. Це ключовий чинник прискорення переходу від економіки, що базується на використанні викопних ресурсів, до біоекономіки замкнутого циклу та вимагає координації всіх важливих інструментів реалізації політики, включаючи державні закупівлі, а також розвиток та планування

інфраструктури з метою виконання вимог стратегії та створення сприятливого середовища. Ключовим завданням є чітке визначення ролі держави, яка забезпечує нормативну базу діяльності та бізнесу, зайнятого інвестиційною та комерційною діяльністю. Чим складніше економічне середовище, тим вища необхідність кооперації між ЄС, урядами країн-членів та бізнесом.

4. Зміцнення можливостей щодо прийняття ризиків. Біоекономіці замкненого циклу потрібні політика щодо зниження та розподілу ризиків, а також фінансові механізми високого ризику, такі як венчурне фінансування. Наприклад, у 2016 р. в ЄС було запущено програму загальноєвропейського фонду венчурного капіталу, яка могла б використовуватися для інвестування у біоекономіку замкнутого циклу. «Зелені» облігації можуть стати фінансовими інструментами для інвестування в біоекономіку замкнутого циклу. Державний сектор може надавати підтримку високоризикованим інвестиціям, особливо якщо є можливість їх значних позитивних побічних ефектів. Елементами цієї підтримки можуть стати, наприклад, витрати на НДДКР з метою зниження ризиків, пов'язаних з новими знаннями, або інвестиційне сприяння пілотним та демонстраційним проектам, стартапам та новим підприємствам.

5. Розвиток загальних стандартів та норм. Цей напрям важливий для розвитку нових продуктів та послуг біоекономіки замкнутого циклу. Одним із прикладів служить дерев'яне домобудування, в якому відсутність єдиних стандартів та норм (наприклад, норми протипожежної безпеки) перешкоджає його широкомасштабному застосуванню у багатоповерхових будинках. Біосировина та вторинна сировина часто «неідентична» первинній сировині, й такі матеріали можуть вимагати інших критеріїв безпеки.

6. Стимулювання послуг, заснованих на використанні біомаси. Послуги, пов'язані з продуктами на основі біомаси, такі як нематеріальні права, обслуговування, конструювання, НДДКР, консалтинг, маркетинг, продаж та адміністрування, стануть важливішими з розвитком цифрових технологій та інформаційно-комунаційних технологій. У новій стратегії з біоекономіки замкнутого циклу слід приділити більше уваги створюваним ними можливостям, а також політиці та діям, необхідним для їх розвитку.

Для майбутнього, в якому варто жити, потрібні інновації, які однаково враховують екологічні, економічні та соціальні проблеми. Саме тут на допомогу приходять дослідження в галузі біоекономіки. Біоекономіка також розроблятимете соціально-економічні стратегії та концепції реалізації, щоб просувати подальші зміни до економіки, заснованої на біотехнологіях.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Олешко А. А., Ольшанська О. В., Будякова О. Ю., Бебко С. В. Розвиток стійкої біоекономіки: досвід Європейського Союзу та можливості для України. *Агросвіт*. 2022. № 3. С. 64–69. DOI: 10.32702/2306-6792.2022.3.64

УДК 316.4

Горбова Ю.С.

к. соц.н., директор Інституту соціологічних досліджень
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

Горбов В.В.

к. соц.н., доцент кафедри соціології
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПОВСЯКДЕННОСТІ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

Повсякденність досліджують науковці з різних точок зору від управлінських, історичних, філософських й власне соціологічних, тому важко прийти до спільного та всеохоплюючого визначення. Приймаючи за визначення повсякденності — діяльність людини, що є звичною, й у певній мірі доведеною до «автоматизму», можна стверджувати що вона охоплює більшу частину життя будь-якого соціального суб'єкту.

В нестабільних сучасних умовах актуальним постає акцентуація наукової оптики на ті процеси, що складають повсякденність та явища які їм передують. В загально-науковому знанні тематика повсякденності розкривається за допомогою різних понятійних конструктів. На наш погляд, до найбільш суттєвих слід віднести комплекс наукової думки по вивченню «життєвого світу» людини (особливо його зовнішнього аспекту). Похідними поняттями, що розкривають повсякденність постають — «буденність», «повсякденне життя» та «рутинізація», Їх використання до вивчення обраної проблематики надає можливість суттєво підвищити гносеологічний потенціал дослідження повсякденності. Для визначення діалектичного взаємозв'язку актуальним видається дослідження явища повсякденності через призму категорій «неповсякденні практики» та «позаповсякденні ситуації».

Зауважимо, що будь яка спроба запропонувати короткий, але ґрунтовний опис фокусу та сфери повсякденного життя в соціологічному дискурсі стикається з такими методологічними проблемами як, різноманітність та відсутність систематично вивченої інтеграції між її сферами. Парадигмальне поле соціології повсякденного життя охоплює кілька пов'язаних теоретичних перспектив: символічний інтеракціонізм, драматургія, теорія стигматизації, феноменологія, етнометодологія та соціологія споживання.

Актуалізуючи проблемне поле вивчення повсякденності, зазначимо що повсякденність у різні часи та стадії розвитку суспільства відрізнялась не тільки цілою низкою технологічних маркерів, інновацій, матеріальною культурою але й певними суб'єктивними чинниками. Повсякденність є наслідком тривалих історичних метаморфоз, вона формується шляхом відсіювання зайвого та вибору найбільш адекватних/ефективних норм, правил, традицій та адаптивних механізмів. Так, А. Шюц розглядав повсякденність в якості однієї із сфер людського досвіду, що характеризується особливою системою сприйняття та осмислення світу та спирається на трудову діяльність. Як така, повсякденність є «вищою реальністю», яка є основою, де формуються всі інші світи досвіду [1, с. 125]. В цьому контексті, повсякденні практики — це поведінкові шаблони, які в своїй сукупності утворюють комплекс повсякденного життя. Втім, повторювані практики забезпечують власне процес рутинізації.

В сучасній західній соціології прийнято співставляти концепт практик з дією індивіда. Так, на думку Т. Шацкі «Практики можна вивчати тільки реляційно, і вони можуть бути зрозумілими тільки як частина зв'язків» [2]. Означені зв'язки включають загальні просторові і матеріальні контексти, тимчасові відносини (послідовність, синхронність, періодичність тощо), загальні розуміння, які лежать в основі численних практик, і взаємну орієнтація на спільні цілі.

В сучасному науковому дискурсі вкорінюється тенденція розглядати повсякденні практики як «одиницю аналізу». Основними одиницями для вивчення повсякденного життя постають праця, побут та дозвілля. Цілісність та динаміка цих сфер залежать від ступеня та якості взаємодії потреб та здібностей, свідомості й специфічних видів діяльності соціальних груп та індивідів. Повсякденність формується у поступовій динаміці традицій і новацій, та суттєво впливає на конструювання простору соціального буття. Вона має яскраві прояви у межах приватного і громадського простору та часу.

Зазначимо, що концепт повсякденного життя ґрунтується не тільки на повсякденному знанні, уявленнях здорового глузду, а й на раціональних складових (поняття, категорії, теорії). Раціональна організація вносить зрозумілість і впорядкованість у повсякденне життя і є головною умовою її буття, як на рівні окремої людини, так і суспільства в цілому. Означена теза комплексно розкривається в теоретико-практичному полі менеджменту організації та персоналу.

Особливу увагу, в новітній соціологічній оптиці слід приділити сучасним повсякденним практикам, які з'являються з неймовірною швидкістю завдяки формуванню різнорівневого електронного простору та розповсюдженості різноманітних технологічних інновацій. Такий підхід детермінує вивчення взаємовпливу інновацій на повсякденні практики. В різних наукових джерелах можна знайти тезу, що «в умовах соціальної турбулентності чи екстремальних ситуаціях, повсякдення не може кардинально змінитися за короткий час» [3. с. 160]. Втім, пандемія коронавірусу, яка почалась у 2020 році майже повністю спростовує такий підхід. Отже, окрему актуальність представляє вивчення особливостей трансформації поведінкових повсякденних практик в нових для сучасного світу кризових умовах — пандемії, війни тощо.

Зауважимо, що такі дослідження й надалі будуть представляти актуальність для українського наукового дискурсу. Особливу увагу доцільно звернути на поглиблення та розширення науково-дослідного інструментарію для різнорівневої діагностики процесів трансформації повсякденних практик та формування комплексної пояснювальної моделі їх розвитку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шюц, А. Структура повсякденного мислення // Социологические исследования. 1988. № 2. С. 120-136.
2. T. Schatzki's practice theory and its implications for organization studies 2019 URL: https://www.researchgate.net/publication/333576427_Theodore_Schatzki's_practice_theory_and_its_implications_for_organization_studies
3. Cass, N. F., Schwanen, T. & Shove, E. A., Infrastructures, intersections and societal transformations /2018, In: Technological Forecasting and Social Change. 137, P. 160-167 8 p.

Горемикіна Ю.В.

к.е.н., Інститут демографії та соціальних досліджень
імені М. В. Птухи

Дідківська О.Г.

к.е.н., Інститут демографії та соціальних досліджень
імені М. В. Птухи

СТАНДАРТИ ІМПАКТ-ІНВЕСТУВАННЯ ЯК ПРОЯВ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Соціальна відповідальність бізнесу, недержавних організацій та держави з її інститутами виражається у тому числі і через здійснення імпаکت-інвестицій, які покликані не лише вирішувати окремо взяті соціальні, економічні чи екологічні проблеми, але й сприяти сталому розвитку загалом. Йдеться про те, що реалізуючи соціальну інвестицію суб'єкт у сучасних соціально-економічних реаліях демонструє суспільству певний рівень соціальної відповідальності перед ним. Водночас виникають питання на скільки кожна конкретна імпакт-інвестиція враховує інтереси суспільства, тобто фактично на скільки успішно суб'єкт втілює соціальну відповідальність, а це у свою чергу, означає вплив на імідж суб'єкта. Саме тому виникає потреба сформуванню уявлення про те як має відбуватись імпакт-інвестування та яким чином його можна оцінити.

Можливою відповіддю на дане питання є встановлення певних стандартів для імпакт-інвестицій. Так, у публікації від 29 січня 2021 року ОЕСР запропонувала свої власні стандарти імпакт-інвестування, по-перше, які можуть стати дороговказом для інвесторів, а по-друге, можуть бути пристосовані до потреб оцінювання імпакт-інвестицій та соціальних інвестицій здійснених НДО.

Дані стандарти представляють собою спільні запропоновані ОЕСР та ПРООН стандарти фінансування сталого розвитку (IS-FSD). Основою стандартів виступає той факт, що сталий розвиток — це не лише фінансові показники та досягнення, а й ядро створення довгострокових цінностей. Метою розробки стандартів є вдосконалення обґрунтування засад сталого розвитку і загальної ефективності інвестицій у сталий розвиток, що здійснюються із залученням громадських ресурсів як безпосередньо донорами, так і опосередковано через приватні фонди. При цьому громадськими ресурсами вважаються усі інвестиції з використанням боргових або пайових інструментів, а також гарантій нефінансованого хара-

ктеру, зобов'язання державних та приватних суб'єктів господарювання з державними грошовими компонентами, які враховуються у всіх сферах політики (внутрішній або транскордонний), в усіх географічних регіонах. Коротко зміст даних стандартів відображає рис. 1.

Стандарт 4 УПРАВЛІННЯ Прагнення організації зробити позитивний внесок у ЦСР відображається у її працях та механізмах управління.		
Стандарт 1 СТРАТЕГІЯ ВПЛИВУ Організація встановлює цілі впливу, узгоджені з ЦСР, особлива увага надається всеохоплюючому зобов'язанню «нікого не залишати позаду». Встановлені цілі також узгоджуються з пріоритетами розвитку країни.	Стандарт 2 ПІДХІД ІМПАКТ-МЕНЕДЖМЕНТУ Організація приймає підхід імпакт-менеджменту, який інтегрує вплив на розвиток та гарантії прав людини, у дизайн своїх операцій та управління ними.	Стандарт 3 ПРОЗОРІСТЬ І ПІДЗВІТНІСТЬ Організація розкриває інформацію про способи впливу та вимірювання впливу, про те яким чином підхід імпакт-менеджменту інтегровано в її практики управління, а також про можливий внесок приватного сектору у досягнення ЦСР донорам та бенефіціарам.

Рисунок 1. Стандарти імпакт-інвестування [1]

Стандарти забезпечують точну звітність про досягнутий вплив на розвиток за рахунок інвестицій, здійснених із використанням громадських ресурсів. В основному вони призначені донорам для оцінювання потенційного впливу інвестиції на задану проблему. Самі ж донори повинні взяти на себе ініціативу щодо сприяння підзвітності серед багатьох різноманітних організацій, що займаються фінансуванням сталого розвитку, використовуючи імпакт-інвестиції та соціальні інвестиції. Потреба у підзвітності особливо загострюється коли використовуються інноваційні підходи до

фінансування, зокрема залучення суб'єктів приватного сектору [1, с. 3-4].

Прихід пандемії Covid-19 ще більше обмежив гнучкість державних бюджетів. В результаті, по-перше як ніколи критично важливо залучення приватного сектору для досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР) [2], а по-друге, розширюється коло для реалізації імпаکت-інвестицій та соціальних інвестицій.

Запропоновані ОЕСР та ПРООН стандарти, покликані задовольнити нагальну потребу у вимірюваних доказах впливу інвестицій, пов'язаних із ЦСР (Цілями Сталого Розвитку) для гарантій того, що зобов'язання стосовно сталого розвитку виконуються чесно. Таким чином, головне прагнення полягає в тому, щоб стандарти впливу функціонували як орієнтир для донорів з усіх секторів, допомагаючи їм забезпечити високий рівень відповідальності за вплив на розвиток. Стандарти були розроблені для широкого застосування усіма суб'єктами, які намагаються виміряти вплив своїх інвестицій. У сучасному інвестиційному кліматі, що характеризується значною різницею у підходах до вимірювання впливу та управління, стандарти становлять посібник з найкращих практик та інструмент самооцінки. Їх рекомендовано застосовувати на добровільних засадах. Представлені стандарти допоможуть оцінити, забезпечити узгодженість практик і врешті-решт забезпечити порівняння інвестицій. Вони виступають базою для всіх організацій, які мають намір демонструвати громадськості відповідальність щодо вимірювання інвестицій та управління їхніми наслідками [1, с. 5-6].

Процес підготовки даних стандартів включав п'ять раундів публічних консультацій з подальшими докладними письмовими коментарями. Отже, стандарти є містком між принципами сталого розвитку та вимірюванням впливу інструментів інвестування, які кожна організація самостійно вирішує використовувати. В цілому дані стандарти формують основу для прийняття рішень, в рамках якої можуть бути інтегровані інші інструменти та підходи до оцінювання соціальних та імпакт-інвестицій. Очевидно, що прийняття стандартів та супровідних настанов не призведе до негайного приведення у відповідність з ними діяльності соціальних чи імпакт-інвесторів, однак вони дадуть змогу визначити реальні можливості управління наслідками інвестування та ступінь нерівності організацій-гравців на цьому полі. Планується, що дані стандарти пройдуть серію пілотних досліджень, щоб отримати більше інформації про те як саме їх можна адаптувати під конкретні інвестиційні обставини [1, с. 5-6].

Отже, за своєю природою принципи, закладені у стандартах є загальними і призначеними для широкого використання, тобто корисними для встановлення мети та напрямку інвестування. З огляду на такий загальний і широкий характер, ці принципи залишають місце для інтерпретації. Стандарти систематизують вимоги до якості або досягнень на основі найкращих практик, тому принципи, якими керуються стандарти будуть прийнятними для соціальних та імпакт-інвесторів будь-якого рівня.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Proposed Impact Standards for Financing Sustainable Development — Part 1: Proposed Standards /OECD DAC Community of Practice on Private Finance for Sustainable Development, DCD/DAC (2021) 6. — JT03470665.
2. 2017 — Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна» [Електронний ресурс] / Офіційний Сайт ООН в Україні. URL: <https://ukraine.un.org/uk/49413-2017-nacionalna-dopovid-cili-stalogo-rozvitku-ukraina>

УДК 338:005.2:005.93

Даниленко О.А.

к.е.н., доцент, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ІНДИКАТОРНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

Вікіпедія (вільна енциклопедія) визначає «безпеку як захист від потенційної шкоди (або іншої небажаної примусової зміни), спричиненої іншими, або стійкість до неї, через обмеження свободи інших дій. Бенефіціарами (технічними референтами безпеки можуть бути особи та соціальні групи, об'єкти та установи, екосистеми чи будь-які інші об'єкти чи явище, уразливі до небажаних змін» [1].

Більшість сучасних вітчизняних вчених (Лібанова Е.М., Палій О.М., Новікова О.Ф., І.Ф. Гнибіденко, А.М. Колот, В.В. Роговий, Приятельчук А. О., Іщенко О.М., Весельська Л. А., Скуратівський В., Линдюк О., Коленда Н.В., Пастернак-Таранушенко Г.А., Подольська Є.А., Назаркін П.О., Сиченко О.О., Підлипна Р.П., Давидюк О.О., Білик Р.Р. й ін.) розглядають безпеку на мегарівні як стан захищеності від певних загроз та небезпек, що є логічним.

Соціальна безпека — різновид безпеки, де слово «соціальний» походить від латинського слова «socii» («союзники»). У цьому контексті на мікрорівні (рівні суб'єкта господарювання¹) розглядаємо соціальну безпеку як стан суб'єкта господарювання, за якого забезпечується гідна праця і якісний рівень трудового життя працівників незалежно від віку, статі, рівня доходів, відбувається розвиток людського та соціального капіталів.

Одним із поширених методичних підходів до оцінювання рівня соціальної безпеки суб'єкта господарювання є індикаторний. За цим підходом визначити рівень, проаналізувати та оцінити соціальну безпеку суб'єкта господарювання можна через низку індикаторів / показників², які можуть бути як кількісними, так і якісними величинами. При цьому оцінювання соціальної безпеки суб'єктів господарювання полягає у порівнянні фактичних індикаторів діяльності суб'єктів господарювання з їх індикаторами чи встановленими граничними значеннями.

На базі такого підходу необхідно встановити групу індикаторів оцінки соціальної безпеки. У складі соціальних індикаторів на мегарівні найчастіше виділяють рівень та якість життя населення, безробіття, криміногенність. Єдиної думки щодо кількості та складу груп індикаторів, що відображають соціальну безпеку суб'єкта господарювання, серед учених немає.

Наприклад, до індикаторів соціальної безпеки на мікро-рівні суб'єкта господарювання [3, 4, 5] відносять:

- вікова структура персоналу,
- кваліфікаційна структура персоналу,
- професійна структура персоналу,
- коефіцієнт плинності кадрів,
- коефіцієнт заміщення кадрів,
- рівень заборгованості заробітної плати,
- рівень оплати праці,
- втрати робочого часу й т.п.

На нашу думку, до узагальненого переліку таких індикаторів можна віднести:

¹ В господарському кодексі України під «суб'єктами господарювання» визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством (ст. 55 ГК України) [2].

² Індикатор — доступна спостереженню і вимірюванню характеристика (ознака) об'єкта, що вивчається. Показники — це різні кількісні вимірники, індикатори — стани і процеси функціонування і розвитку об'єкта спостереження.

- рівень оплати праці по відношенню до середнього показника у відповідній сфері економічної діяльності чи в економіці у цілому,
- рівень заборгованості з оплати праці,
- втрати робочого часу,
- рівень плинності персоналу,
- структура трудового потенціалу (вікова, кваліфікаційна, професійна).

Порівняння фактично розрахованих індикаторів соціальної безпеки суб'єкта господарювання з індикаторами чи встановленими граничними значеннями й буде відображати досягнутий рівень соціальної безпеки.

Інструментом індикаторного оцінювання соціальної безпеки може слугувати соціальний аудит, який розглядає соціоекономічні відносини та соціоекономічний стан відповідно до критеріїв, внутрішніх положень, інших правил, прийнятих суб'єктом господарювання самостійно чи визначених аудитором з урахуванням вимог чинного законодавства України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Security. Wikipedia, The Free Encyclopedia. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Security>
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. Редакція від 12.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
3. Александро́ва О. Ю. Система індикаторів оцінки економічної безпеки. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. Х., 2010. Вип. 30. С. 34–37.
4. Білик Р. Р. Удосконалення методологічних засад оцінки рівня економічної безпеки підприємства. *Вісник*. Чернівці, 2011. Вип. 1 (41): *Економічні науки*. С. 164–169.
5. Венглюк І. В. Аналіз методів визначення та оцінки соціально-економічної безпеки підприємства. *Економічний аналіз* : зб. наук. праць. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2014. Том 15. № 2. С. 247-256.

ПЕРЕВАГИ ВІД РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ

У ХХІ сторіччі світова енергетика зазнала кардинальних перетворень. Можна стверджувати, що почалася світова енергетична революція. Все більше країн світу відмовляються від використання невідновлюваних джерел енергетики та переходять до відновлюваних джерел енергетики, так званої зеленої енергетики.

Відновлювальна «зелена» енергія — це електроенергія, отримана не з викопного палива, а з відновлюваних джерел енергії. Вона поділяється на сонячну, вітрову, біоенергетику, гідроенергетику, геотермальну та екологічну енергію. Сонячна енергія серед усіх джерел є найбільш вигідною і перспективною для використання, оскільки енергія сонця невичерпна протягом наступних 6 мільярдів років, а її видобуток безкоштовний[1].

Загальносвітова частка електроенергії, яка виробляється з відновлювальних джерел, постійно збільшується. Китай, США, Німеччина, Італія, Іспанія, Японія та Індія — є головними генераторами зеленої енергетики у світі. Загальна інтенсивність дорівнює 71,5% від зарубіжних без урахування гідроенергії. Відновлювані джерела забезпечують 22% кінцевого енергоспоживання у світі. Європейський Союз поставив собі за мету до 2030 року отримати 32% енергії з відновлювальних джерел. Середній показник зеленої енергетики країн членів Європейського Союзу становить 22% станом на 2021 рік. Найвищий показник мали Швеція та Латвія — 50% та 40% відповідно станом на 2020 рік. В свою чергу, у світі є країни, які відповідально відносяться до охорони навколишнього середовища. Ісландія та Коста-Ріка забезпечують потреби економіки та населення зеленою енергетикою[2].

Відмовитися від запровадження зеленої енергетики неможливо. Україна через відмову може втратити світові ринки експорту і підтримку головних кредиторів:

1. Країни ЄС вводять вуглецевий податок. Якщо продукція експортера впливає на клімат, то йому доведеться платити вугле-

цевий податок на кордоні. Україна є великим експортером металів та сільськогосподарської продукції, тому введення вуглецевого податку матиме величезний вплив на Україну.

2. Знизиться частка кредитів Міжнародних фінансових організацій у критичну інфраструктуру міст. Зараз кожен проєкт включає вимоги щодо підвищення екологічності.

Переваги, які отримає Україна від розвитку зеленої енергетики:

1. Покращення екологічного середовища. Впровадження відновлювальних джерел енергії поліпшують стан зовнішнього середовища, яке впливає на здоров'я кожного громадянина.

2. Зменшення рівня безробіття. Створення нових технологій та розвиток станцій зеленої енергетики позитивно впливатиме на нові робочі місця. Відкриття нових станцій зеленої енергетики створить умови для подальшого працевлаштування фахівців.

3. Більш дешеві тарифи. Запровадження «зеленого тарифу» дозволить зменшити ціну виготовлення відновлювальної енергетики, що матиме позитивні наслідки для населення[3].

Отже, враховуючи сучасні тенденції розвитку питання екології, перехід в Україні до зеленої енергетики — це питання часу. Трансформація ринку енергетичних ресурсів матиме позитивні ознаки для всіх аспектів розвитку економічних процесів в Україні. Для більш швидкого переходу потрібно запроваджувати законодавчу базу у сфері регулювання викидів у навколишнє середовище та збільшувати податки на викиди вуглецю та інших небезпечних речовин. Національна енергетична галузь повинна враховувати виклики глобалізації та суспільні запити та формувати тенденції свого розвитку, щоб забезпечити реалізацію сталого розвитку як глобальної економічної доктрини.

Незважаючи на наявні позитивні зрушення в розвитку сонячної енергетики, сьогодні Україна все ще знаходиться на етапі, характерному для Європи початку 2010-х років. Водночас в Україні є інвестиційна структура для розвитку цієї галузі, яка є набагато привабливішою, ніж у Європі. Адже за останні роки створено низку сприятливих умов: виділення ресурсів і земельних ділянок, встановлення пільгових тарифів, розробка програм державної підтримки та цільових енергетичних стратегій, які передбачають досягнення 25% чистого виробництва енергії країни до 2035 року. В результаті інтерес до розвитку технологій відновлюваної енергетики в Україні продовжує зростати, і за прогнозами уряду протягом найближчих років загальні інвестиції в «зелену» енергетику можуть становити понад 18 мільярдів доларів США.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Відновлювальні джерела енергетики. URL: <https://ecoindustry.pro/avtorski-statti/rozvytok-zelenoyi-energetyky-v-ukrayini>
2. Приклади використання зеленої енергії у світі. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2016/02/23/582517/>
3. Перехід економіки в «зелену» — неминучий. URL: <https://forbes.ua/company/perekhod-energetiki-v-zelenuyu-neizbezhen-kak-za-eto-zaplatit-kazhdyy-ukrainets-14092021-2419>

УДК 331.108:378.12

Дороніна О.А.,
д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту
та поведінкової економіки
Донецький національний університет імені Василя Стуса
Рязанов М.Р.
аспірант, Донецький національний університет
імені Василя Стуса

АКЦЕНТИ СТРАТЕГУВАННЯ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Проблематика стратегічного управління кадровим забезпеченням вищої освіти в Україні набула нових акцентів з лютого 2022 р. Практично одночасно було схвалено Стратегію розвитку вищої освіти в Україні (далі — Стратегія) [4] та введено воєнний стан у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України. Ідентифіковані на етапі розробки даної Стратегії проблеми в сфері кадрового забезпечення вищої освіти та ефективного використання наявного трудового потенціалу (зниження престижу викладацької діяльності, зокрема через неконкурентоспроможні умови, оплату праці та високий рівень бюрократизації професійної діяльності; брак управлінської підготовки у керівного складу закладів вищої освіти; неусвідомлення місії лідерства у формуванні людського капіталу) [4] в умовах війни доповнилися новими. Так, сфера вищої освіти України зіштовхнулася з такими викликами, що потребують нових управлінських підходів щодо кадрового забезпечення галузі:

неможливість колективів окремих закладів вищої освіти (ЗВО) продовжувати діяльність через активні бойові дії в регіоні. В Україні станом на 31.03.2022 р. пошкоджено 18 та зруйновано 1 ЗВО [3];

видатки загального фонду Державного бюджету України на 2022 рік, передбачені для Міністерства освіти і науки за програмою 2211190 “Освітня субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам”, скорочено на 10 відсотків [1];

скорочення кількості потенційних абітурієнтів через виїзд школярів за кордон або їх переїзд в інший регіон України та зниження спроможності населення України оплачувати здобуття вищої освіти (контрактна форма навчання). Економічне становище внаслідок війни не змінилося лише у 18% громадян, у 52% — значно погіршилося, у 28% — скоріше погіршилося [2];

активізація відтоку працівників та здобувачів ЗВО за кордон. Різні країни світу пропонують академічні програми, стипендії та інші можливості для учасників освітнього процесу з України, Світовий банк у березні 2022 р. виділив 100 млн гривень, які дозволять виплату академічних і соціальних стипендій для студентів з України [3].

В той же час, очевидним є те, що з однієї сторони, реалізація пріоритетів розвитку вищої освіти в Україні, які визначають концептуальну модель вищої освіти та визначені в Стратегії залежить від якісного кадрового забезпечення вищої освіти, а з іншої сторони, завдання стратегування кадрового забезпечення ускладнюються в умовах невизначеності. При цьому, не виникає сумнівів, що стратегічні пріоритети кадрового забезпечення закладів вищої освіти, напрацьовані до лютого поточного року, потребують уточнення та/або перегляду у контексті сучасного стану справ в країні та у вищій освіті зокрема.

Основні цілі стратегії кадрового забезпечення ЗВО наразі мають бути сконцентровані навколо збереження кадрового ядра та підтримки його емоційно-психологічного стану, а також враховувати запроваджені з березня 2022 р. особливості організації трудових відносин в умовах воєнного стану. В системі стратегічних інструментів кадрового забезпечення вищої освіти зростає роль кадрового аудиту та прогнозування можливих втрат кадрового потенціалу. Відповідно, за результатами кадрового аудиту має бути проведено роботу щодо оновлення кадрового резерву на ключові адміністративні та викладацькі посади, а також посади навчально-допоміжного персоналу. Кадрові стратегії ЗВО мають підтримувати норми чинного законодавства щодо можливості НПП, які виїхали за кордон, продовжувати здійснювати викладацьку діяльність у дистанційному форматі та стимулювати повернення працівників в Україну після завершення війни.

Такі важливі стратегічні питання кадрового забезпечення вищої освіти як підвищення кваліфікації персоналу, формування дієвої системи матеріального заохочення працівників ЗВО тимчасово можуть бути «заморожені» через брак фінансування. В сучасних умовах є ризик недосягнення операційної цілі Стратегії розвитку вищої освіти в Україні [4], що передбачає підвищення соціального статусу професора в суспільстві та стосується перспектив професійного розвитку працівників закладів вищої освіти.

Важливим акцентом кадрової стратегії ЗВО у сучасних умовах має бути формування атмосфери взаємопідтримки в колективі, взаємозаміни (у разі неможливості когось з членів колективу виконувати свої обов'язки з об'єктивних причин), оптимізації організаційних комунікацій та поширення програм психологічної підтримки. Таким чином, наразі актуальним є зміщення акцентів стратегій кадрового забезпечення ЗВО з питань розвитку трудового потенціалу на його збереження (в широкому контексті), що дозволить забезпечити стратегічний розвиток вищої освіти в Україні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Лист МОН від 25.04.2022 р. № 1/4444-22 “Про оплату праці працівників закладів освіти”. URL: <https://document.vobu.ua/doc/11822> (дата звернення 29.04.2022 р.).
2. Мобільність робочої сили України в умовах воєнної економіки URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=9009> (дата звернення 01.05.2022 р.).
3. Освіта і війна в Україні (24 лютого — 1 квітня 2022) URL: <https://cedos.org.ua/researches/osvita-i-vijna-v-ukrayini-24-lyutogo-1-kvitnya-2022/> (дата звернення 02.05.2022 р.).
4. Розпорядження Кабінет Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р «Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022—2032 роки» URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-vishchoyi-osviti-v-ukrayini-na-20222032-roki-286-> (дата звернення 04.05.2022 р.).

Доценко І. О.
доцент, Хмельницький національний університет

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Соціальне партнерство є невід'ємним складником в адекватному регулюванні трудових відносин будь-якого суспільства. Важливість налагодження системи соціального діалогу в Україні між роботодавцями, працівниками та, власне, державою зумовлена необхідністю активізації їхньої участі в становленні гідних умов праці, скороченні рівня безробіття та бідності, формуванні належної конкурентоспроможності економіки і, як наслідок, у забезпеченні високих стандартів життя людей. У діючій на сьогоднішній день моделі соціально-орієнтованої ринкової економіки відбувається розподіл соціальних функцій між різними секторами економіки, зокрема соціально відповідальним бізнесом та неприбутковими організаціями для досягнення загальних соціальних результатів. Передові ланки бізнес-структур, насамперед у великому бізнесі, починають звертати увагу на такі аспекти як репутація, корпоративний бренд, корпоративна лояльність персоналу, лояльність бізнесу до соціального оточення [1, с. 71].

Ефективна політика дотримання соціально відповідальної поведінки суб'єктів господарювання може бути вироблена і впроваджена в результаті соціального партнерства. Соціальне партнерство є тією основою, що фактично дозволяє запровадити взаємодію сторін соціально-трудових відносин, вирішувати питання стійкого розвитку та соціальної відповідальності, складні соціально-економічні проблеми. Адже базовими елементами, на яких ґрунтується соціальне партнерство, є взаємовигідний і добровільний характер взаємодії сторін, постійно діючий переговорний процес, інформаційна відкритість, зворотний зв'язок, моніторинг та звітність за виконання взятих зобов'язань. Таким чином соціальне партнерство дозволить підвищити ефективність стратегії соціальної відповідальності та її надійність для всіх стейкхолдерів, оскільки вона розроблятиметься та підтримуватиметься працівниками організації.

Соціальне партнерство забезпечує досягнення оптимального балансу інтересів суб'єктів на основі соціально орієнтованих ринкових відносин. Соціальне партнерство є об'єктивною необхідні-

стю й потребою, універсальним засобом інтеграції інтересів різних верств та груп населення.

Соціальне партнерство — це специфічний тип відносин, за якого досягається певна рівновага в реалізації основних інтересів суб'єктів господарювання, працівників, партнерів та інших груп, на основі співробітництва, компромісу та соціального консенсусу [2]. Тобто соціальне партнерство являє собою специфічний феномен, властивий сучасним соціально-економічним системам. Так, основу соціального партнерства складає:

- зацікавленість кожного з учасників у пошуку шляхів вирішення соціальних проблем;
- об'єднання зусиль і можливостей при взаємоприйнятному контролі і врахуванні інтересів учасників;
- прагнення до пошуку реалістичних рішень соціальних завдань, а не до імітації такого пошуку;
- орієнтація на конструктивну співпрацю, а не на конфронтацію при розбіжності інтересів взаємодіючих сторін;
- правове оформлення, що забезпечує баланс інтересів, а, отже, і найбільш вигідні умови взаємодії кожному учаснику партнерства і суспільству в цілому.

Соціально-партнерські відносини побудовані на процесі досягнення домовленостей. Тому саме процес досягнення узгоджених, реальних, економічно обґрунтованих рішень є тим благом, на який спрямовують свої дії та зусилля суб'єкти соціально-партнерських відносин. Відповідно, соціальний діалог є показником морально-етичного стану суспільства та правової культури. Соціальний діалог є механізмом узгодження інтересів, а соціальне партнерство — механізмом регулювання трудових відносин на макрорівні, а також на рівні регіонів і окремих підприємств. Процес соціального діалогу передбачає певну процедуру, яка заснована на взаємній повазі та конструктивності у діях сторін. Учасники соціально-партнерських відносин, прагнучи соціального діалогу, повинні приймати законодавчі обмеження та діяти у межах, дозволених трудовим законодавством. Так, відповідно до чинного законодавства права та обов'язки соціальних партнерів визначаються як право одного учасника соціально-партнерських відносин на ведення колективних переговорів із подальшим укладенням колективного договору і угод соціального партнерства [3, с. 80].

Для того щоб соціальне партнерство на практиці стало реальним інструментом реалізації соціальної відповідальності, необхідно створити передумови, які можна звести до трьох груп:

– соціально-економічні передумови — різноманіття форм власності і господарювання; становлення та розвиток громадянського суспільства; інноваційний характер економічного розвитку; соціальна орієнтація розвитку економіки; реальне утвердження принципів соціальної справедливості;

– політико-правові передумови — свобода політичних переконань; гарантії додержання норм демократії; законодавче забезпечення формування системи соціального партнерства; відповідність національного трудового законодавства міжнародним трудовим нормам; правове забезпечення діяльності інститутів соціально-трудової сфери, вектором якої є стійка соціальна динаміка;

– соціально-психологічні передумови — підвищення рівня загальної культури соціуму; високий рівень розвитку корпоративної культури; соціально активна і соціально відповідальна діяльність суб'єктів соціального партнерства; відсутність антагонізму інтересів суб'єктів соціально-трудових відносин.

При цьому одним з найважливіших елементів реалізації соціальної відповідальності у соціально-трудових відносинах є вибір форм реалізації соціального партнерства, адже саме на їхній основі здійснюється ефективна взаємодія соціальних партнерів. Такий вибір повинен здійснюватися на основі визначення поточного стану та наявних можливостей за пріоритетними напрямками соціальної відповідальності у соціально-трудових відносинах. Розробка, затвердження та впровадження системи внутрішніх соціально відповідальних заходів повинне стати частиною загальних програм управління підприємством. Вони включатимуть в себе визначення обсягів ресурсів, що спрямовуються на досягнення намічених цілей, джерел їхнього залучення відповідно до визначених напрямків, розподіл компетенцій між виконавцями. Заходи, у свою чергу, повинні відповідати вимогам доцільності, актуальності та ефективності.

Соціальне партнерство і соціальна відповідальність стає одним з найважливіших факторів, які впливають на бізнес-діяльність суб'єктів господарювання. Тому кожному підприємству рекомендується стати більш відповідальним із соціальної точки зору, впроваджуючи соціально відповідальну поведінку в існуючі організаційні стратегії, системи, практики і процеси. Поширення корпоративної соціальної відповідальності у соціально-трудових відносинах на засадах соціального партнерства сприятиме зменшенню соціальної напруги, розробці своєчасних заходів щодо запобігання їй, забезпеченню високої якості трудового життя та соціальної стабільності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Карпова Т. С. Соціальне партнерство як основа взаємовигідного співробітництва бізнесу та держави. Modern Economics. 2017. № 3. 69-77.
2. Мельник М. І. Проблеми та тенденції розвитку соціальної відповідальності вітчизняного бізнесу [Електронний ресурс] / М. І. Мельник. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlca_ekon/2010_33/41.pdf
3. Костюченко О. Є. Сутність соціального партнерства. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2017. № 3/4 (35/36). 78-82.

УДК 331.105

Єрема В.О., Леонова Б.І.

здобувачі вищої освіти, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Науковий керівник: Красножон С.В.

к.е.н., доцент, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ УКРАЇНИ В ЦИФРОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Завдяки ері цифрової економіки соціальний діалог набуває нових особливостей та механізмів. Нові можливості соціального діалогу: швидкість поширення інформації; відкритість соціальних партнерів; моніторинг та оцінювання результатів відбувається за легшою та швидшою процедурою, тобто є старі моделі соціального діалогу, а є нові моделі, які більш вдосконалені, у старих моделях моніторинг, обробка і оцінювання результатів займає більше часу, коли вдосконалені і нові моделі соціального діалогу відбуваються доволі швидше, — саме ці нові можливості з'явилися завдяки цифровізації.

Саме цифрова економіка ставить завдання щодо розширення кола учасників соціального діалогу у всіх соціальних сферах. Нова модель соціального діалогу передбачає залучення таких учасників: державники, роботодавці, працівники, доцільно буде долучити громадські організації, тощо.

Нова «цифрова» модель соціального діалогу розширює перелік кількості своїх завдань, ось деякі з них: підвищити якість освіти та

зробити її доступною; підтримувати реформи, виводити на новий рівень базові навички власних громадян [2].

Варто зазначити, що за «цифрової» моделі соціального діалогу потрібно зосередити увагу на рівні. Варто виокремити наступні рівні: регіональний, державний, міжнародний, галузевий та індустріальний. Але відповідно до Закону України «Про соціальний діалог» віднесено до арени дії тільки чотири: державний, регіональний, галузевий та індустріальний. Саме так розрівнюються можливості застосування потенціалу соціального діалогу, що б дозволило урівноважити законодавчі норми між Україною та європейськими країнами [1]. Саме застарілі законодавчі нормативи ЗУ «Про колективні договори і угоди» є уповільнюванням та стримуванням запровадження нової моделі соціального договору в Україні в еру цифрової економіки.

Отже, дуже важливим у світі праці залишається саме соціальний діалог. Потрібно залучати нових учасників у сферу соціального діалогу, нові учасники є надважливими — працівники, що працюють у нових формах зайнятості та нові роботодавці. Надважливим є поширювання соціального балансу, адже саме це матиме не тільки вплив, а й буде врівноваженим важелем між економічними та соціальними цілями, що є вигідними для усього суспільства. Важливо розуміти, що гарні економічні показники, трудові взаємовідносини та чимале соціальне єднання нерідко є взаємозв'язані. Тож, варто визнати, що саме удосконалення соціального діалогу враховуючи вимоги цифрової економіки є вирішальним важелем трансформації соціально-трудових відносин.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України *Про внесення змін до деяких законодавчих актів*. 01.01.2020. №2171-III. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2171-14#Text>
2. Поплавська О. М. *Соціальний діалог в Україні: стан, ефективність, перспективи, розвитку в цифровій економіці*. 2019. — Режим доступу: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/26_2_2019ua/10.pdf

**СУЧАСНІ МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ ТА НАПРЯМИ
УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ
В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗАГРОЗ**

В сучасному світі основними чинниками збільшення глобальних міграційних потоків є військово-політичний, демографічний, економічний, кліматичний, а головними ризиками — неконтрольована міграція, біженці і переміщені особи (за даними ООН, за останні 20 років населення планети зросло на чверть, а кількість біженців та переміщених осіб подвоїлась), торгівля людьми, контрабанда, тероризм, мігранти як «гібридна зброя» (зокрема, використання мігрантів у «гібридній операції» проти ЄС на кордоні з Білоруссю у 2021 р.).

Масштаби зовнішньої міграції громадян України за останнє десятиріччя зростали прискореними темпами. Насамперед це стосується трудової міграції. Передумовами збільшення чисельності трудових мігрантів стало значно більший, ніж в Україні, заробіток трудових мігрантів, зацікавленість закордонних роботодавців у залученні українських працівників у свої підприємства і компанії, сприяння об'єднанню родин працівників, допомога членам родин у працевлаштуванні та влаштуванні та навчання, спрощення низкою країн умов перебування та працевлаштування для трудових мігрантів.

Кардинальні зміни у військово-політичному, соціально-економічному, культурному житті українського суспільства стали наслідком масштабного російського вторгнення в Україну 24 лютого 2022 р., рушієм переміщення мільйонів українських громадян як в межах країни, так і за кордон у пошуках притулку, тимчасового або постійного проживання в інших країнах. За даними Агентства ООН у справах біженців (УВКБ ООН) і Міжнародної організації з міграції (МОМ), з початку війни мільйони українців покинули свої домівки, при цьому кількість внутрішньо переміщених осіб вже перевищила позначку у 8 млн осіб [3], понад 5,9 млн осіб виїхали за кордон, переважна більшість — до європейських країн [2]. Переглянувши свій попередній прогноз, УВКБ ООН очікує, що цього року біженцями з України стануть близько 8,3 млн осіб.

На тлі зростання чисельності українських громадян, які змушені були мігрувати за кордон, зростають пов'язані з цим виклики для національних економік приймаючих країн, а на міжнародному рівні постає потреба в розробці міграційної політики, адекватної реаліям сьогодення.

Упродовж тривалого періоду визначний внесок у зростання чисельності населення європейських країн належить імміграції. У низці країн ЄС, зокрема, Чехії, Німеччині, Естонії, Португалії, Іспанії, Словенії, Фінляндії, міграція стає головним фактором зростання населення, оскільки природні зміни населення є негативними. За демографічними прогнозами очікується, що смертність серед населення буде зростати відповідно до старіння покоління бебі-буму, і за умови, що рівень народжуваності залишається на відносно низькому рівні, негативні природні зміни чисельності населення цілком можуть тривати. У цьому випадку загальне скорочення або зростання населення в ЄС, ймовірно, буде значною мірою залежати від внеску, зробленого міграцією. З огляду на це, країни ЄС зацікавлені у прибутті контингентів населення, особливо у молодому віці.

Темпи відтоку населення з України будуть залежати насамперед від безпекових факторів, фінансово-економічних факторів, а також політики приймаючих країн щодо надання притулку і політики на ринку праці. В довгостроковій перспективі для України важливо, щоб біженці повернулись. Однак, частина біженців може залишитись на довгий період, що розглядається як позитивний фактор для Європи, адже за попередніми прогнозами в середньостроковій перспективі європейські країни відчуватимуть дефіцит робочої сили.

Іншою загрозливою тенденцією стало збільшення обсягів примусового переміщення громадян України з тимчасово окупованих територій на територію країни-агресора, що є військовим злочином. За інформацією уповноваженої Верховної Ради України з прав людини Л.Денісової, російськими військовими вивезено понад 700 тис. цивільних громадян [1].

Масштаби соціально-економічної кризи для України наразі складно оцінити через невизначеність із подальшим розвитком конфлікту. Вони безумовно будуть в рази більшими і матимуть триваліші наслідки порівняно з кризою 2014-2015 років, спричиненою діями держави-агресора в Криму і на сході України.

Необхідна нова стратегія, яка передбачає відбудову і розвиток України, модернізацію економіки, покращення управління, повернення біженців, підвищення конкурентоспроможності у світі. В

частині удосконалення міграційної політики, в Україні слід запроваджувати світові та європейські практики політики у сфері міграції, притулку, інтеграції, управління кордонами, боротьби з нелегальною міграцією та диференційованого підходу до імміграції. Важливо також забезпечити координацію розробки і впровадження державної політики у сфері міграції з українською діаспорою.

Модель державної міграційної політики України має враховувати новітні міграційні виклики в умовах посилення безпечних загроз, поширення епідеміологічних криз, природних і техногенних катастроф, формувати стратегічне бачення міграційних проблем у контексті розвитку держави та сучасних глобальних проблем. Необхідно передбачити механізми сприяння і надання необхідної допомоги мігрантам, які терміново повертаються, а також заходи мінімізації дестабілізуючих наслідків раптового масового повернення мігрантів. Доцільним є створення спеціальної групи швидкого реагування у складі представників органів виконавчої влади, дотичних до управління міграційними процесами, а також представників Державної служби з надзвичайних ситуацій, Міністерства інфраструктури, Міністерства охорони здоров'я, а також інших органів виконавчої влади та місцевого самоврядування для опрацювання комплексних заходів та узгоджених дій на загальнонаціональному та регіональному рівнях.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Денісова: понад 700 тисяч громадян України вивезені до Росії. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-denisova-deportatsia-ukraintsiv-rosia/31798546.html>
2. Портал оперативних даних. Ситуація з біженцями в Україні. URL: <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine>
3. Needs Growing for Over 8 Million Internally Displaced in Ukraine. URL: <https://greece.iom.int/news/needs-growing-over-8-million-internally-displaced-ukraine>

Жукова О.Г.

доцент, Київський національний університет
будівництва і архітектури

Кордуба І.Б.

доцент, Київський національний університет
будівництва і архітектури

ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОЇ ЕКОНОМІКИ В КОНТЕКСТІ СВІТОВОГО РОЗВИТКУ

Проблеми підвищення ефективності функціонування світової економіки та економіки ряду держав пов'язані з вирішенням проблем стійкого розвитку на основі широкого використання основних постулатів та принципів зеленої економіки. Екологізація різних напрямків економіки в свою чергу дозволила розвивати напрямок зеленої екології, в основі якої лежить тісний взаємозв'язок між економікою та екологією.

Під терміном «економіка» слід розуміти управління капіталом, виробництво, розподіл, споживання товарів та послуг. Традиційне поняття економіки дає тільки кількісну характеристику, демонструючи основну задачу галузі — управління приходу та витрат ресурсів. При цьому, на нашу думку сучасне поняття повинно бути ґрунтоване на якісних характеристиках, тобто приймати навколишнє середовище не просто як ресурсне багатство, але багатство, яке відновлює економіку.

Виділяють чотири види послуг, які надає навколишнє середовище економіці:

- забезпечення ресурсами. Природа забезпечує ресурсами (відновлювальними та невідновлювальними), які використовуються в економічному виробництві для задоволення потреб людства;

- місце захоронення та переробки відходів використання та виробництва. Видобування ресурсів повинні бути рівними відходам, які повертаються в навколишнє природне середовище, що в свою чергу необхідно для відновлення циклу.

- зручність життєдіяльності. Навколишнє середовище дає можливість задовольнити потреби, які напряму не пов'язані із забезпеченням життєдіяльності, але при цьому роблять життя більш комфортним;

- життєзабезпечення. Для людей, порівняно з іншими видами, розкривається більш широкий діапазон, який може забезпечити навколишнє середовище.

Навколишнє середовище та економіка взаємопов'язані між собою, проте з теоретичної точки зору існує ряд принципових відмінностей: навколишнє середовище може обійтись без економіки, проте економіка не може існувати без навколишнього середовища.

В даному контексті поняття «зелена економіка» виражає кількісні зміни ресурсів та їх розподіл. З точки зору кількісних змін — ми потрапляємо в область економіки оточуючого середовища. З позиції розподілу — ми знаходимось в області екологічної економіки, підкреслює границі росту, обмежені можливостями навколишнього середовища та ресурсами. Обидві складові являються частиною концепції «зеленої економіки».

Термін «зелена (екологічна) економіка» вперше був використаний в доповіді, яка була підготовлена колективом економістів для Британського правління в 1989 році та мала назву «Проект екологічної економіки». Позиція авторів книги заключається в тому, що економіка повинна підтримувати стійкий розвиток. Колектив авторів висвітлює дану ідею в ряді публікацій, проте основний акцент було зроблено на проблемах стійкого розвитку, таких як зміни клімату та ринок корисних копалин.

До 1989 року ЮНЕП вже почала приділяти увагу концепції «зеленої економіки», зокрема, у Щорічнику 2008 року, незважаючи на те, що сам термін «зелена економіка» не згадувався, а йшлося про необхідність переходу до «нової економіки», «екологічно чистої економіки» та «економіки, з низьким рівнем викиду вуглекислого газу», що має забезпечуватися технологічними досягненнями, що скорочують викид вуглекислого газу та підвищували ефективність використання ресурсів.

Прийнято вважати, що зелена економіка безпосередньо пов'язана з підтриманням природного балансу, що вимагає її розглядання відповідно до алгоритму «людина — природне середовище». Серед основних характеристик зеленої економіки слід виділяти екологічно орієнтоване зростання, використання сучасних технологій, зменшення викидів. При цьому існує певна неможливість поєднання понять, які пов'язані з економікою та природним середовищем, які перешкоджають розумінню сутності поняття «зелена економіка».

Одним з найважливіших запитань є питання щодо ефективного співвідношення зеленої економіки та зростання для вирішення ряду соціальних проблем та проблем навколишнього природного середовища. В даному співвідношенні розвиток ефективної зеленої економіки можуть стати обмежуючим механізмом для забез-

печення стійкої економіки, в основному для обмеження поточної схеми використання та виготовлення продукції. Ще однією, проте не менш значущою проблемою, пов'язаною із зеленою економікою, є відповідність її існуючій економічній системі.

Перехід до «зеленої» економіки здатний забезпечити сталий розвиток та викорінення бідності у небачених досі масштабах. Цей потенціал обумовлений, по суті, зміною правил гри: і наш світ, і виклики, з якими ми в ньому стикаємося, радикально змінилися і вимагають докорінного перегляду нашого підходу до економіки.

Для збільшення та вдосконалення природного капіталу, такого як ліси, водні ресурси, ґрунт та рибні запаси, особливо важливого для бідного сільського населення, необхідний перерозподіл державних і приватних інвестицій, якого можна домогтися відповідними політичними реформами та створенням відповідних сприятливих умов. Ці «зелені» інвестиції також забезпечать розвиток нових секторів та технологій, які стануть в майбутньому основними джерелами економічного розвитку та зростання.

До них відносять технології виробництва енергії з відновлюваних джерел, ресурсо- та енергоекономічні будівлі та обладнання, системи громадського транспорту з низьким рівнем викидів вуглецю, інфраструктура для автомобілів з низьким рівнем споживання палива та автомобілів на «чистій» енергії, потужності з утилізації та переробки відходів. Необхідні також супутні інвестиції в людський капітал, включаючи такі, які дозволять населенню набутися знання, управлінські навички та технічні вміння, необхідні для «зеленої» економіки, щоб забезпечити плавний перехід на більш стійкий шлях розвитку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Andrea J.J., Burns C., Touza J. Renewable Energy as a Luxury? A Qualitative Comparative Analysis of the Role of the Economy in the EU's Renewable Energy Transitions During the 'Double Crisis'// Ecological Economics. 2017. Vol. 142. P. 81–90.
2. Dulal H.B., Dulal R., Yadav P.K. Delivering Green Economy in Asia: the Role of Fiscal Instruments // Futures. 2015. Vol. 73. P. 61–77.
3. Yang J., Zhang F., Jiang X., Sun W. Strategic Flexibility, Green Management, and Firm Competitiveness in an Emerging Economy// Technological Forecasting and Social Change. 2015. Vol. 101. P. 347–356.

ПРАЦЯ, ПОТРЕБИ ТА ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ЕПОХИ ГЛОБАЛЬНОЇ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Специфічною особливістю та умовою ефективної трансформації індустріального, а, згодом, і постіндустріального суспільства, стає формування людиноцентричної парадигми економічного розвитку, яка, *по-перше*, заперечує позицію теоретиків-ортодоксів, згідно з якою технологія трактується «як дещо задане і позбавлене соціального змісту, *сприймається як явище природи* (курсив наш — Ю.З.), вивчення якого виходить за межі будь-якої соціальної науки» [10, с. 43]; *по-друге*, визнає, що «призма, через яку індивід інформаційного суспільства бачить себе та взаємодіє з оточуючим світом, *це народжені ним* (курсив наш — Ю.З.) технології» [4, с. 355] і, *по-третє*, акцентує: «Найбільшою революцією у нашому поколінні стало відкриття того, що *людські істоти шляхом зміни внутрішнього стану свого розуму можуть змінювати зовнішні аспекти свого життя*» (курсив наш — Ю. З.) [9, с. 3].

Саме поява та визнання необхідності використання людиноцентричної парадигми у підходах до організації економічного і соціального життя в умовах трансформації технологічного способу виробництва від постіндустріального, інформаційного до нанотехнологічного, цифрового, викликає потребу в аналізі сутності та форм якісних трансформацій у змісті та функціях праці суб'єктів економічної діяльності, їх потреб і ціннісних орієнтирів, адже поза таким аналізом неможливо окреслити принципи та форми системи мотивації, яка б могла забезпечити ефективне включення інтелекту людини, бізнесу, суспільства у процес ефективного конструктивного співробітництва в умовах надзвичайно складних викликів сьогодення.

У чому ж полягають ці якісні трансформації у змісті та характері праці?

Насамперед у динамізації самих процесів трансформації. Адже будь-яка трансформація це перехід до нової якості. Водночас будь-який перехід, як зазначав Г. В. Ф. Гегель, це «стрибок». На його думку, «Стрибок означає якісну різницю та якісні наміри, які є безпосередніми, між тим як (кількісна) поступовість уявляється

чимось опосередкованим» [2, с. 142]. Саме тому дослідження причин, чинників, форм, результатів та перспектив таких «переходів» у формі «стрибків», надто ж у сфері праці, соціально-трудових і соціально-економічних відносин, є одним з головних завдань сучасної економічної науки і, зокрема, стратегічного менеджменту.

Такий стрибок у змісті, характері, функціях праці у процесі перманентного перетворення інституційних форм технологічного способу виробництва у другій половині XX — першій половині XXI ст. можна наглядно відслідкувати аналізуючи трансформацію видів, форм та можливостей праці на всіх етапах розвитку постіндустріальної економіки та суспільства. Якщо **в індустріальній економіці** основною формою праці виступала праця матеріальна, фізична, у сферах виробництва матеріальних продуктів і цінностей, то вже в **постіндустріальній** з'являються якісно нові види та форми праці (у тому разі й інтелектуальної) у сфері обслуговування процесу розробки, створення та просування продукту на ринках збуту. Відповідно, відбуваються якісні зміни ринку праці, механізмів включення працівника у процес виробництва. Однак, справжній якісний стрибок у характері та змісті праці відбувається на етапі розгортання інформаційної та цифрової економіки. Зокрема, **для інформаційної економіки** характерною стає інтелектуальна, творча, позаматеріальна праця у сферах розробки, створення, просування та використання продукту (в тому разі нематеріального) для забезпечення саморозвитку особи, особистості, бізнесу, держави та суспільства; автономізація, атомізація суб'єктів економічної діяльності та індивідуалізація інтелектуальної праці; домінування ринку інтелектуальної праці, інтелектуальних професій тощо.

Становлення цифрової економіки [1, с. 9]³ означає новий якісний «перехід» (стрибок) у змісті, характері та функціях праці, що, насамперед, знаходить свій прояв у динамізації процесів якісних

³ Сьогодні дослідники називають дві ключові ознаки цифрової економіки: *по-перше*, це «зростаюча розповсюдженість цифрових благ, яку прийнято відносити до числа головних типових ознак цифрової економіки» (до речі, до таких благ вживається термін «цифрова цінність») і, *по-друге*, «бізнес-моделі, які з'явилися внаслідок того, що «розвиток інформаційних та комунікаційних технологій вивів інформаційне посередництво на передній край «нової економіки»». О. Н. Антипина. Сколько стоит цифра? О природе цены в цифровой экономике // Общественные науки и современность. 2019. № 5. С. 9.

До сказаного вище ми пропонуємо додати ще одну ключову ознаку цифрової економіки — необхідність організації управління економічними та соціальними процесами на засадах безпосереднього системного використання фірмами, корпораціями, владними структурами, цифрових засобів і технологій, штучного інтелекту що, власне, і є необхідною умовою забезпечення ефективності функціонування сучасного менеджменту.

змін у вимогах до праці в умовах «атомістично точного» виробництва та роботизації; загостренні соціальної, соціо-технологічної конкуренції на ринку праці між носіями якісної освіти та кваліфікації інноваційного характеру; в експансії штучного інтелекту, появі у системі соціально-трудових відносин «трьох рівнів штучного інтелекту: «Обмеженого штучного інтелекту (ANI); Загального штучного інтелекту (AGI); Штучного суперінтелекту (ASI)» [8, с. 59-60]; розвитку конкуренції на ринку праці між людиною та штучним інтелектом; появі тенденції до формування генетично модифікованої людини та виникнення нового типу конкуренції на ринку праці — «між генетично модифікованими та немодифікованими індивідами» (К. Шваб) [11, с. 140-197]; у якісній трансформації управлінської праці — появі системи автоматизованого прийняття рішень штучним інтелектом на основі раціоналізації використання «великих даних»; у формуванні «базового механізму, що приводить у рух процес “технологічного заміщення праці» (Р. Коллінз) [6, с. 67-68];

Подібні якісні стрибки в умовах перманентних технологічних революцій у XX-XXI ст. відбуваються і в системі потреб та цивілізаційних цінностей індивіда. Якщо *на етапі функціонування індустріальної економіки* до основних, базових потреб можна було віднести сукупність матеріальних, соціальних, духовних потреб, задоволення яких відбувалося, в основному, через безпосередню особисту працю у певному колективі, то *вже на етапі формування постіндустріального способу виробництва і суспільства* потреби індивіда значно ускладнюються та зростають: на перший план виходять потреби у сталому зростанні добробуту, економічної, духовної та політичної свободи, створенні умов для отримання якісної освіти, адекватного можливостям індивіда місця роботи; у визнанні з боку суспільства тощо. Тобто від матеріальних потреб, як домінанти економічної діяльності людини, відбувається перехід (стрибок) до потреб соціального характеру, індивід стрімко соціалізується у своїх потребах та інтересах, що є свідченням якісної трансформації усього суспільства.

Ще більш глибокими, гнучкими та різноманітними стають потреби працівника з розвитком інформаційної та цифрової економіки. Зокрема, *в умовах інформаційної економіки* формується якісно нова система потреб, ключовими ознаками якої стають: «домінування соціальних (насамперед потреби у лідерстві) та ідеальних потреб над біологічними (вітальними)»; «здатність до пасіонарної індукції (до впливу на оточуючих)» [3, с. 509]; домінування потреби у самоповазі, самовираженні, самореалізації,

індивідуалізації праці на засадах креативності, комунікативності; у саморозвитку.

Цифрова економіка збагачує процес формування якісно нової системи потреб, що знаходить свій прояв у визнанні необхідності безперервного відтворення процесу інтелектуальної трудової діяльності (незалежно від виду, форми, змісту та характеру праці) для задоволення зростаючих потреб суспільства, самовідтворення людини як виду; усвідомлення ролі праці для соціалізації людини та суспільства; збереження та розвитку тотальності такої цивілізаційної функції праці, як її доступність і безперервне відтворення такого стану для більшості населення планети; «усвідомлення власної цінності» та власної гідності»; визнання себе людиною «гідною самого найвищого» [2, с. 83] (Гегель).

Інтелектуалізація, соціалізація, індивідуалізація та автономізація праці в умовах розвитку можливостей індивіда до творчої самореалізації на платформах демократизації суспільства та зростання переваг цифрової економіки безперечно вплинули на характер, зміст і форми прояву цінностної орієнтації людини. Якщо **в індустріальну епоху домінуючими цінностями** для члена суспільства були матеріальний продукт, реальні гроші; традиційні форми комунікацій; соціальний статус тощо, то **в постіндустріальну** — високий рівень свободи індивіда в економіці та суспільстві, соціалізованість, право на участь у прийнятті рішень, високий рівень життя; високий соціальний та інтелектуальний статус. Безперечний стрибок у ціннісних орієнтирах суб'єкта економічної діяльності відбувається **в епоху розгортання інформаційної революції**. Його домінуючими цінностями стають пасіонарність, «пасіонарна індукція», «високий рівень загальної поведінкової активності» індивіда [3, с. 509]; інтелектуальна творча праця; інтелектуальний потенціал; інтелектуальний продукт; мережеве спілкування; мережева співпраця індивідів; свобода саморозвитку, самовираження та самореалізації; довіра; якість життя та комфорт; «гуманітарна тотожність людства» [5, с. 26, 27].

У цифровій економіці та глобалізованому цифровому суспільстві до вище згаданих ціннісних орієнтирів додаються свобода доступу до праці кожної людини працездатного віку; збереження та розвиток «гуманістичних цілей», «принципу людяності, поваги одне до одного в процесі оновлення та визнання пріоритету цінності спільної долі людей та їх спільної надії на гідність, солідарність і стійкий розвиток» [7, с. 241] (Джефрі Сакс); найширші можливості для розвитку суспільства та саморозвитку індивіда у новій архітектоніці суб'єктно-об'єктних, або (у разі визнання за штучним

інтелектом права на суб'єктність) суб'єктно-суб'єктних відносин; культурний дуалізм (у тому разі у сфері управління економікою та суспільством), у полі якого конфлікт між старою (традиційною) та новою культурою зводиться до мінімуму.

Цифрові технології, мобільні цифрові платформи врівноважують можливості задоволення виробничих і соціальних потреб громадян незалежно від регіону їх проживання, виду діяльності, сприяють зростанню їх добробуту та підвищенню якості життя через значне зростання територіальних можливостей доступу до праці, підвищення кваліфікації, медичного, соціального обслуговування, навчання, сучасних товарів тощо. Створюються умови для вибухового (хоча й досить суперечливого) процесу розвитку соціального комунікативного простору, його форм, ефективності та результативності, насамперед, за рахунок абсолютної свободи доступу до спілкування, взаємодії, інформації; широкого доступу до працевлаштування, в тому разі й у віртуальних інтернет-організаціях на глобалізованих цифрових платформах, тощо.

Усе викладене вище свідчить про складний, але незворотний об'єктивний процес трансформації форм та якості праці, соціально-трудових відносин під впливом революційних переходів (стрибків) у технологічних способах виробництва у другій половині XX-першій половині XXI ст. Однак, слід наголосити, що, створюючи нові можливості для розвитку виробництва, творчих здібностей індивіда, процес цей породжує нові виклики, основу яких складають саме інтелектуалізація, індивідуалізація, цифровізація, просторова гнучкість участі у суспільному, за природою своєю, характері виробництва.

До таких викликів можна, насамперед, віднести: 1) ускладнення архітекτονіки та механізмів функціонування системи соціально-трудових відносин, що склалася. Поступовий, але невпинний розпад колективних інституційних платформ функціонування праці внаслідок швидкого зростання можливостей її креативної індивідуалізації, змінює та ускладнює форми організації процесу залучення індивіда до праці, її мотивації, управління працею тощо. Яскравим прикладом такого розпаду є можливості трудової діяльності людини в умовах цифрової економіки, як за екстремальних обставин (епідемія коронавірусу; війна в Україні), так і в мирних умовах — (наприклад, розпад надпотужної системи пожиттєвого найму в Японії); 2) Праця, трудова діяльність людини від початку становлення суспільства та його економічної складової, носила, в основному, колективний характер, що, зрештою, забезпечувало мотиваційну наглядність форм соціальної конкуренції в

організаціях усіх типів і форм. Робота у колективі сприяла підвищенню відповідальності працівника, водночас, забезпечувала більш високий рівень захисту його потреб, прав, умов праці, тощо;

3) Експансія штучного інтелекту в економіці та інших сферах суспільного життя, на тлі безперечних переваг технологічного характеру, продуктивних можливостей економіки, викликає в умовах цифровізації, індивідуалізації праці, цілу низку цивілізаційних, мотиваційних, організаційних ризиків у системі соціально-трудових і соціально-економічних відносин, у формах управління працею, що вимагає нагальної трансформації, стрибка у нову якість усієї системи менеджменту — у прогнозуванні, цілеполаганні, формах взаємовідносин із працівником, часто-густо вже індивідуалізованим, і, насамперед, сутнісного стрибка стратегічного менеджменту, ключовим завданням якого стає випереджальне передбачення, прогнозування, та організаційна упереджувальна діяльність по подоланню викликів, ризиків і пошуку оптимальних варіантів розвитку організації, бізнесу, суспільства за будь-яких обставин.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Антипина О. А. Сколько стоит цифра? О природе цены в цифровой экономике // *Общественные науки и современность*. 2019. № 5. С. 5-16.
2. Гегель. Энциклопедия философских наук. Т. 1. Наука логики. М., «Мысль», 1974. — 452 с.
3. Гумилев Л. Н. Этносфера: История людей и история природы. — М.: Экспрос, 1993. — 544 с.
4. Емелин В. А. Идентичность в информационном обществе. Монография. — М.: Издательство «Канон +» РООИ «Реабилитация», 2017. — 360 с.
5. Ильин В. В. Философия истории. — М.: Изд-во Моск. Ун-та, 2003.- 380 с.
6. Коллинз, Рэндалл. Средний класс без работы: выходы закрываются // Есть ли будущее у капитализма? Сб. статей И. Валлерстайна, Р. Коллинза, М. Манна, Г. Дерлугьяна, К. Калхуна. [Текст] / пер. с англ. под ред. Г. Дерлугьяна. — М.: Изд-во Института Гайдара, 2013. — С. 61-112. (320 с.)
7. Сакс Д. Цена цивилизации / Пер. с англ. А. Калинина; под ред. В. Ю. Григорьевой. — М.: Издательство Института Гайдара, 2012. — 352 с.
8. Скиннер, Крис. Человек цифровой. Четвертая революция в истории человечества, которая затронет каждого / Крис Скиннер; пер. с англ.

О. Синченко; [науч. ред. К. Щеглова]. — М.: Манн, Иванов и Фербер, 2019. — 304 с.

9. Френсіс Кумбс. Мотиватор. Пер. з англ. М.: HIPPO PUBLISHING LTD. 2006. — 318 с.

10. Ходжсон Д. Экономическая теория и институты: манифест современной институциональной экономической теории [пер. с англ.] / М.: Дело, 2003. — 464 с.

11. Шваб, Клаус. Четвертая промышленная революция: перевод с английского / Клаус Шваб. — Москва: Издательство «Э», 2018. — 208 с.

УДК 316.4

Захарчук Н.С.

магістр, Державний торговельно-економічний університет

Миколайчук І.П.

доцент, Державний торговельно-економічний університет

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАЦІЇ

Актуальність дослідження в першу чергу обумовлена формуванням в теперішніх умовах конкурентоздатної економіки в Україні, яка заснована на знаннях, і від того, наскільки активно відбувається процес відтворення інтелекту і знань, залежать якості і темпи розвитку всієї української нації.

Не зважаючи на героїчну боротьбу нашої держави із підступним російським ворогом, перед Україною постала незліченна кількість викликів, які потрібно подолати. В першу чергу це зміна системи управління держави, що не вдалось зробити у 1991, 2004 та 2014 роках та створення потужної економіки, спроби відбудови якої за останніх 30 років стали неуспішними. Україна повинна стати повноцінним стратегічним гравцем на геополітичній арені та вагомим суб'єктом міжнародних відносин. Важливою передумовою таких змін є зростання інтелектуального потенціалу нації.

Доволі багато як і вітчизняних науковців приділяли увагу вивченням інтелектуального потенціалу, зокрема А.Жарінова, В.Геєць, Б.Патон, В.Куценко, Б.Маліцький, Є.Марчук, так і зарубіжні вчені — Брукінг, Т.Стюарт та ін. Кожний з них у свій час трактував поняття інтелектуального потенціалу по-різному. Куценко В. розглядає категорію «інтелектуальний потенціал» як таку, що охоплює: рівень освіти населення, відсоток студентства від загальної кількості населення, частку витрат на освіту й науку у ВВП,

питому вагу залучених до наукового обслуговування у загальній чисельності населення тощо [1, с.15-16]. Князь С. та Холявка Л. під інтелектуальним потенціалом пропонують розуміти сукупність інтелектуальних ресурсів, які у своїй взаємодії і взаємозв'язку створюють внутрішні, актуальні в певний період часу можливості підприємства для провадження інноваційно-спрямованої господарської діяльності з метою забезпечення його конкурентних переваг [3, с.192].

Освіта в сучасний період стає галуззю економіки, а основним ресурсом розвитку економіки є людський фактор — сама цінна людина, яка може відкритися, створити щось нове у виробництві, науці, культурі та ін. Тому найважливіша місія вищої освіти України — це підготовка інтелектуально розвинених, творчо працюючих професійних громадян.

Потребу зрозуміти сучасні соціально-економічні зміни гостро відчують усі соціологи та економісти. Найбільш важливими ознаками сучасного етапу соціально-економічних змін є інтенсивна глобалізація та геополітика, пов'язана з нею, зростання технологічних, природних, демографічних і соціогенних ризиків.

Аналіз причин, які гальмують розвиток інтелектуального потенціалу в Україні, показав, що основними з них є: недосконалість чинного законодавства щодо захисту інтелектуальної власності; невідпрацьованість механізмів державного стимулювання інноваційної діяльності; дефіцит державних ресурсів, потрібних для забезпечення високих темпів розвитку інноваційної діяльності у всіх галузях економіки; високий ризик вкладення капіталів у розвиток вітчизняної інноваційної діяльності; конкурентна боротьба різних держав за створення і реалізацію інноваційних продуктів та послуг тощо. Усе це та інші численні фактори зумовлюють низьку ефективність використання інтелектуального потенціалу в Україні [6, 26].

На превеликий жаль, у нашому суспільстві за останні 15 років інтелектуальний потенціал зазнав певної руйнації. Негативно на цьому позначилось втрата кадрового потенціалу, що відкинуло вітчизняну науку далеко назад; бракує високого статусу професорів та академіків наук; якісних параметрів та критеріїв роботи закладів вищої вищого навчального закладу. Нині все більше підприємств мають великий сумнів щодо кваліфікаційного рівня підготовлених спеціалістів.

Питання втрат інтелектуального потенціалу нації привертають до себе особливу увагу протягом останніх декількох років. Найчастіше це пов'язане з міграційними процесами — зміна українсь-

кими громадянами місця проживання, працевлаштування або навчання за кордоном, що активізує деструктивні тенденції інтелектуального розвитку та їх вплив на індикатори економічної безпеки. За умов обмежених ресурсів саме інтелектуальний потенціал країни є невичерпним джерелом інновацій, стимулом для розвитку та формування конкурентних переваг.

Еміграція вчених і висококваліфікованих фахівців, т.зв. «відтік мізків», — це серйозна загроза для інтелектуальної безпеки країни, котра визначається рівнем розвитку наукового потенціалу та інтелектуальних ресурсів, тобто станом підготовки працездатних носіїв наукового інтелекту, кількістю спеціалістів і вчених, людей з вищою освітою [Ков].

А останні події, пов'язані із війною, торкнулися кожної області України і спричинили масовий відтік висококваліфікованих кадрів закордон (понад 5 млн. населення протягом 2-х місяців), що максимально уповільнює подальший розвиток інтелектуального потенціалу нашої нації. Однак Україна ще й досі характеризується високорозвинутим інтелектуальним потенціалом. За попередніми підрахунками, його потужність становить 137-138 млрд. дол. А за відносною кількістю осіб з вищою освітою вона входить до першої десятки розвинутих країн світу [2].

Начасі сформована потреба формування та реалізації довгострокової стратегії розвитку інтелектуального потенціалу в Україні, яка спрямована на створення сприятливих умов для розвитку інтелектуального потенціалу нації як основи формування конкурентоздатної інноваційної економіки задля забезпечення зростаючих інтелектуальних потреб особистості й українського суспільства, адекватного реагування на системні виклики процесів глобалізації та європейської інтеграції України. Саме такі документи повинні розроблятися відповідно до стандартів ЄС і стати ефективним засобом управління інтелектуальним потенціалом не лише на загальнодержавному, а й на регіональному рівнях.

Сьогодні необхідно провести стратегічно важливі зміни в сфері розвитку та оцінки інтелектуального потенціалу нації. З цією метою має бути створена перспективна державна програма розвитку кадрового та наукового потенціалу України, пронизана усвідомленням реалій ХХІ ст. — часу глобальної економіки, панування інформаційних технологій і комунікаційних мереж, випереджаючого накопичення гуманітарного, зокрема, інтелектуального потенціалу.

Потоцький М. вважає, що забезпечення належної охорони інтелектуального ресурсу у воєнний час є свідченням підтримки дер-

жави національних винахідників, інноваційного бізнесу, а також однією з умов залучення іноземних інвестицій в Україну. В Україні владні повноваження у сфері інтелектуальної власності делеговані Національному органу інтелектуальної власності (НОІВ). Функції НІОВ наразі виконує Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності» (Укрпатент) [5].

У державній стратегії щодо формування та розвитку інтелектуального кадрового та наукового потенціалу нації повинні органічно поєднуватись чинники економічної ефективності та конкурентоспроможності, соціалізації та гуманізації розвитку, екологізації виробництва, ринкові механізми та засоби державного регулювання сучасного типу. Прийняття стратегічних критеріїв розвитку вітчизняного інтелектуального потенціалу є питанням часу, якого стає все менше для інтелектуальної незалежності Української держави.

Водночас випереджаючий розвиток інтелектуального капіталу, основою якого є постійно зростаючий сукупний людський потенціал, буде запорукою гідного шляху України в майбутнє.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Данилишин Б., Куценко В. Відтворення інтелектуального потенціалу у контексті розвитку знаннєвої економіки. *Вісник НАН України*. 2004. № 7. С.15-24.
2. Державний комітет статистики України: Офіційний веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Князь С., Холявка Л. Складові системи формування інтелектуального потенціалу підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки*. 2014. Вип. 6(2). С.191–194. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2014_6\(2\)_51](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2014_6(2)_51)
4. Ковальчук Ю. Збереження наших «розумів», або чому потрібно боротись з відтоком інтелектуального потенціалу з України URL: <https://kovelpost.com/blogs/3235>
5. Потоцький М. Охорона прав інтелектуальної власності в умовах воєнного стану URL: https://zib.com.ua/ua/151006-ohorona_prav_intelektualnoi_vlasnosti_v_umovah_voennogo_stan.html
6. Пшик Б.І. Копитко С.Б. Роль інтелектуального потенціалу у зміцненні економічної безпеки держави. *Економіка та управління національним господарством*. 2016. Вип. 2 (118). С.24-27.

ПРОБЛЕМИ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗМІЩЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНОГО КУРОРТУ «ДУНАЙЯ»

На формулі Ялтинської європейської стратегії-2019 Президентом України був анонсований новий проєкт «Дунайя» на території Одеської області, який відразу ж почали називати курортом з «екологічною складовою».

Одеська державна адміністрація 29 грудня 2021 року створила державне підприємство «Дунайя» зі статутним капіталом 10000 грн. та призначенням виконуючого обов'язки директора цього підприємства. Керівництвом держави визначені генеральний проєктувальник — AVG Group, головний консультант — ArtBuild Hotel Group та креативний архітектор — Мануель Нуньєс.

Головною метою створення нового курорту за думкою розробників та ідеологів є залучення інвестицій у розвиток курортно-рекреаційної інфраструктури Одеської області більше ніж 2,5 млрд. доларів США.

Проєкт планується реалізувати в межах Жебрянської коси, яка відділяє озеро Сасик (Кундук) від Чорного моря. Ця територія сьогодні не має природоохоронного статусу, але входить до складу «Смарагдової мережі» — європейського та національного переліку природних об'єктів особливого природоохоронного інтересу. Дана локація знаходиться поблизу населеного пункту Татарбунари та з'єднується трасою Одеса-Рені, яка кілька років тому капітально відремонтована. Однак до самої коси, де планується будівництво «Дунайї», відсутні 1,5 км. асфальтованої дороги.

Проєкт передбачає на 10 км. піщаної Жебрянської коси на 500 га будівництво 80 готелів на 20 тисяч місць з казино, а також концертної зали на 50 тисяч місць, 10-и кілометрову набережну, залучення до роботи 25 тисяч працівників.

З урахуванням усього вищесказаного виявимо проблеми щодо вибору географічного розміщення рекреаційного курорту «Дунайя» (не враховуємо проблем недосконалості правового режиму організації ігрового бізнесу).

По-перше, з урахуванням того, що територія майбутнього рекреаційного комплексу розміщена між двома заповідними територіями — НПП «Тузлівські лимани» та «Дунайським біосферним», слід вважати, що заплановане будівництво дуже швидко призведе

до знищення природно-територіального комплексу, в першу чергу земельних угідь та рослинного світу, що, як наслідок призведе до знищення унікальної флори та фауни.

По-друге, враховуючи, що більше 40 років тому на місці майбутнього рекреаційного комплексу вже створювали пересип, відгородивши лиман Сасик від Чорного моря з метою створення унікальної сільськогосподарської зони, який призвів до екологічної катастрофи (знищено більше 30 тис. га чорноземів, сконцентрована величезна кількість солі), повторювати нові експерименти немає сенсу з економічної та екологічної точки зору.

По-третє, щоб побудувати 1,5 км. дороги для з'єднання з головною трасою Одеса-Рені, необхідні додаткові капіталовкладення, які посилюються проблемою ґрунтів, що періодично затоплюються.

П'ята проблема — це недосконалість сполучення між містом-мільйонником Одесою та пунктом прибуття майбутніх споживачів послуг нового курорту (віддаленість від міжнародного аеропорту Одеса, центрального залізничного вокзалу та морського порту Одеси тощо).

Шоста проблема. Для будівництва високоповерхових будівель готелів на території «Дунайї» необхідний відповідний ґрунт, який би витримав навантаження. Ґрунти цієї території складні для будівництва багатоповерхових споруд.

Сьома проблема — надзвичайно високі економічні ризики.

Вже сьогодні зрозуміло, що проєкт нового державного підприємства «Дунайя» в умовах соціально-економічного стану України, неможливо реалізувати згідно наміченого плану, оскільки проєктом було передбачено відкриття перших готелів з геймпінгом у 2022 році в результаті чого до 2025 року курорт мав би прийняти 1 млн. туристів, а станом на квітень 2022 року ще немає проєктно-кошторисної документації.

Враховуючи велику кількість проблем, з якими може зіткнутися проєкт створення рекреаційного курорту «Дунайя» вважаємо, що даний проєкт є науково необґрунтованим, неприбутковим та таким, що має надзвичайно високі ризики.

Вважаємо, що в існуючих умовах реалізація нових загальнонаціональних проєктів у сфері рекреаційного комплексу України недоцільна та малоефективна. Після стабілізації соціально-економічних умов в Україні, якщо влада буде продовжувати реалізовувати плани щодо будівництва нових курортно-рекреаційних зон, найбільш оптимальною для такого виду бізнесу може бути приморська територія Херсонської області, що надало б можливість

відбудувати зруйновану інфраструктуру області та спонукати до поштовху розвитку індустрії туризму та гостинності саме на Херсонщині.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Розпорядження голови Одеської ОДА «Про створення ДП «Дунайя» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://oda.odessa.gov.ua/>
2. Іванов А.М. Легалізація грального бізнесу та готельна індустрія: точки дотику. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті*. №4 (73). — 2020. — С. 120-133.
3. Іванов А.М. Управління конкурентоспроможністю рекреаційно-оздоровчого землекористування: *Монографія / за ред. д-ра екон. наук проф. В.Г. В'юна*. — Миколаїв: В-во «Дизайн та Поліграфія», 2012. — 248 с.
4. Іванов А.М. Особливості управління сферою туризму в Україні в умовах адміністративно-територіальної реформи. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті: Зб. наук. праць*. 2021. No 4 (77). С. 141-157. DOI 10.31375/2226 -1915-2021 — 4-141-157.
5. Старые-новые инвесторы: кому нужен скандальный проект «Дунайя» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zeleniy-list.od.ua/starye-novye-investory-komu-nuzhen-skandalnyj-proekt-dunajya/>

УДК 334.72:330.342(477)

Карпенко А.В.

д.е.н., професор, Національного університету
«Запорізька політехніка»

Карпенко Н.М.

к.держ.упр., доцент, Національного університету
«Запорізька політехніка»

СУСПІЛЬНІ ЗМІНИ ТА КЛАСТЕРНИЙ РОЗВИТОК У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Світові тренди економічних процесів і суспільних змін останніх років, які були спричинені постпандемічними наслідками та загостренням відносин у розподілі ресурсів і зон впливу все більше демонстрували невідворотність порушення стабільності та поширення конфліктних настроїв. Національні пріоритети почали гостро виділятися на фоні загальносвітових проблем у пікові періоди загрози COVID-19. Світова спільнота якнайшвидше намага-

лася вирішити проблеми пандемії першочергово на власних територіях доступними ресурсами, а разом з цим, мабуть несвідомо, підштовхувала до загострення питань поляризації суспільства, додаткового поштовху до прояву авторитаризму. Зокрема, це стосується Росії, яка вчергове продемонструвала власні імперські амбіції та заперечуючи розширення кордонів НАТО перейшла 24 лютого 2022 р. до повномасштабної агресії відносно України. Вагомими чинниками, що спричинили такі кроки стали залишені поза увагою світової спільноти неодноразові провокації та безпосередня участь у конфліктах через практику військових вторгнень у різні країни колишнього СРСР та світу.

Варто зазначити, що в Україні, попри ускладнення з пандемією COVID-19, внутрішню боротьбу з олігархічними структурами, виснаженість з 2014 р. від тривалого конфлікту на територіях Луганської і Донецької областей та окупації Криму Уряд постійно здійснював спроби реформувати економіку та стимулювати соціально-економічний розвиток. Безперечно темпи змін не задовольняли вимоги часу. Попри це у державі реалізовувалося повномасштабне будівництво автошляхів і об'єктів соціально-культурного значення, змінювалася та відновлювалася інфраструктура територій, розвивався бізнес тощо. Завершення реформи децентралізації демонструвало всі передумови для подальшого розвитку та зростання. Однак, постійний тиск Росії на владу нашої країни продовжувався. Різноманітні журналістські дослідження та поточні реалії доводять, що Україна була завжди для сусідніх Білорусі та Росії загрозою в демонстрації розвинених ринкових відносин і демократичного суспільства, формування проєвропейських цінностей.

Вторгнення російської армії на територію України спричинило нову реальність, яка змушує бізнес вкотре переглядати власні можливості до відновлення, стабілізації та розвитку. Актуальним стає побудова нових зв'язків, за умови порушення стабільного надходження ресурсів, виробництва, логістики та потенційного попиту. Попри значні втрати матеріальних активів суттєвою є проблема з людськими ресурсами. Значні міграційні потоки з півдня та східної частини країни на західну, а також і за кордон розширили спектр невизначеності для бізнесу. Вагомими залишаються ускладнення в частині ведення бізнесу на окупованих територіях і в безпосередній близькості до фронту. В таких умовах на додаток загострюється стабільність бізнесу з причини значного психологічного тиску на персонал. Зазначені обставини вчергове спричиняють новий поштовх до консоліда-

ції українського суспільства. Об'єднання спочатку переважно поширюється у суспільній діяльності та волонтерстві, але згодом перетікає й у площину бізнесу, зокрема через розширення кластерної ініціативи.

Розвиток кластерного руху в Україні протягом останніх років і розширення проактивної кластерної спільноти на фоні загострення ситуації з розривом ланцюгів доданої вартості сприяє створенню у березні 2022 р. Українського кластерного альянсу (УКА) [1]. Ініціаторами даного утворення стали АППАУ та декілька регіональних кластерів. Процес першочергового впорядкування структури організації та рівня взаємодії у кластерній спільноті пройшов доволі швидко, протягом місяця. Сьогодні до Українського кластерного альянсу вже входить 35 кластерів з понад 1500 мікро, малих та середніх підприємств. Спільнота охоплює різні галузі діяльності (інжиніринг, машинобудування, текстильне, мебелеве та агропромислове виробництво тощо), що представлені майже всіма регіонами України. Суттєво зросла активність кластерної спільноти у напрямі інтернаціоналізації, що в умовах війни дозволяє пришвидшити позитивні зрушення у співпраці з європейською кластерною спільнотою.

Започаткована велика кількість різноманітних ініціатив щодо кластерного розвитку з боку УКА та окремих кластерів, попри окремі позитивні результати, не дозволяє ефективно реалізовувати весь наявний особистісний та економічний потенціал бізнесу, науковців і влади. В чергове виникає застережність щодо втрати започаткованих ініціатив, повтору нереалізованих можливостей.

Формування кластерів є не новим для України. Поштовх для створення нових кластерів відбувався вже декілька разів протягом останніх десятиліть. Проте досвід їх розвитку свідчить, що тривалість активного періоду співпраці є переважно незначною – 1-3 роки, а далі згасає. На нашу думку, це суттєво пов'язано з культурно-ментальними рисами українців.

Економічну поведінку людини визначає багато чинників, серед яких провідну роль відіграє суспільна свідомість, що формується під впливом загальноприйнятих цінностей, традицій, соціокультурних та етнічних особливостей. Серед різноманітних компонентів поведінкового впливу на життя людини та окремої нації важливу роль відіграє культура і менталітет.

На пострадянському просторі загалом, і в Україні зокрема, культурно-ментальні риси є одними із основних чинників, що серйозно ускладнювали соціально-економічні зміни. Оскільки їх трансфор-

мація є довготривалим процесом, саме тому українському суспільству притаманний певний консерватизм індивідуальної та суспільної соціальної свідомості з позитивними і негативними її характеристиками, який в певній мірі гальмував конструктивну взаємодію в суспільстві та соціально-економічний розвиток країни.

Культурно-ментальні риси українського суспільства є доволі специфічними у виборі економічної діяльності. Співпраця бізнесу будується на тривалих перемовинах щодо отримуваних бенефітів. Разом з цим, в умовах загострення ситуації в середовищі, консолідація стає дуже суттєвою. Суспільство швидко мобілізується, будує якісні горизонтальні зв'язки, що дозволяють результативно співпрацювати. Така система взаємодії стає навіть кращою за окремі стабільні ієрархічні структури, інституції. Рівень мотивації спільноти при самомобілізації та формуванні різних утворень, а також фахового та авторитетного лідера перетворює стихійну групу людей в ефективну команду. В умовах російської агресії українці свідомо демонструють зміну власних суспільних цінностей та характеризуються такими “суперсилами: воля, сміливість і людяність; самоорганізація, самоіронічність і стійкість; рішучість, гідність і винахідливість; спроможність дивувати світ” [2].

Отже, сучасні скрутні обставини війни демонструють згуртованість української спільноти, яка більшою мірою характеризується як нація вільних, сміливих і готових до змін особистостей здатних до самоорганізації та захисту свобод. Важливо цей час і обставини використати саме так, щоб українське суспільство трансформувалося, безповоротно стало консолідованим у обраних демократичних цінностях та інноваційному розвитку без пережитків авторитарних режимів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Юрчак О. В. Український кластерний альянс — принципи об'єднання та дій. URL: <https://www.industry4ukraine.net/publications/klasternyj-alyans-ukrayiny-pryncypu-obyednannya-ta-dij/>
2. Длігач А. Суперсили і проявлені суспільні цінності Українців. *Українська правда*. 16.04.2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/04/16/7340093/>.

Кириленко А.О.

здобувач вищої освіти, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Руда В.Г.

здобувач вищої освіти, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Науковий керівник: Красножон С.В.

к.е.н., доцент, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

У період карантину, спричиненого пандемією COVID-19, Міністерством освіти та науки України було рекомендовано закладам вищої освіти самостійно визначати організацію навчального процесу [3]. Також для забезпечення безперервного освітнього процесу багато українських університетів розробили та прийняли локальні нормативні акти, що закріплюють, на період запровадження карантинних заходів, організацію навчання із застосуванням дистанційних освітніх технологій. Навчання було рекомендовано проводити в системі дистанційного навчання Moodle, а також на платформі Google for Education, зокрема Google Classroom, а також інших сервісів для дистанційного навчання. Освітній процес із застосуванням дистанційних освітніх технологій організовувався відповідно до робочих навчальних планів закладів вищої освіти та розкладу навчальних занять.

Слід зазначити, що на початку 2020 р. у більшості закладів освіти практично у всьому світі, миттєво виникли значні труднощі з реалізацією навчального процесу, у його звичайному розумінні. В окремих державах навчальний процес було тимчасово припинено, тоді як більшість освітніх закладів перейшло до дистанційного формату навчання [4].

У цьому дослідженні відображені найбільш значущі та характерні проблеми дистанційного навчання, в умовах пандемії коронавірусного захворювання COVID-19 для більшості закладів вищої освіти у світі та в Україні.

Насамперед, до таких проблем слід віднести фінансові труднощі закладів вищої освіти, пов'язані із впливом міжнародних студентів. Надання освітніх послуг є однією з провідних дохідних

частин економіки багатьох країн, за рахунок експорту освіти залучаються талановиті студенти, створюються нові робочі місця, залучаються фінансові ресурси для роботи та розвитку закладів вищої освіти. За даними сучасної статистики, більшість іноземних студентів у світі — з Китаю та Індії. Так, «у 2018/2019 навчальному році в США отримувачі вищої освіти з Китаю та Індії становили 67,7% міжнародних студентів, за результатами опитування у 2020 р. 48% китайських та 54% індійських студентів відклали навчання за кордоном мінімум на рік» [1].

Безперечно, пандемія COVID-19 стала каталізатором до переосмислення існуючих моделей викладання та навчання. Нові освітні моделі повинні сприяти осмисленому навчанню в електронному форматі; розробці нових педагогічних моделей та стратегій навчання, що поєднують співпрацю, роздуми, тематичні/ділові ігри або інше моделювання навчальних завдань у фізичному чи цифровому навчальному просторі.

В даний час спеціалістами UNESCO пропонуються наступні інструменти для організації дистанційного навчання: 1) ресурси, що забезпечують надання психологічної підтримки учасникам навчального процесу; 2) системи управління цифровим навчанням з широким спектром охоплення цілей, наприклад, для поповнення прогалин у навчанні, для взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу в реальному часі, такі як Century Tech, Google Classroom, Moodle, Skooler та ін.; 3) системи для навчання на базі мобільних пристроїв різної функціональності, наприклад Kolibri, Ustad Mobile, Funzi та ін.; 4) платформи масових відкритих онлайн курсів (MOOK) найпоширеніші: Coursera, EdX, FutureLearn ін.; 5) послуги самостійного навчання, такі як Mindspark, Бібліотека SDG Academy, SmartHistory, YouTube та ін.; 6) платформи для спільної роботи, що підтримують відеозв'язок у реальному часі, наприклад, Skype, Zoom, WebEx, Hangouts Meet та ін.; 7) мобільні додатки для читання (Глобальна цифрова бібліотека, Worldreader), інструменти для створення цифрового навчального контенту (Nearpod, Trello) та електронні бази навчальних матеріалів (EdSurge, Ресурси Європейської комісії) тощо [2].

На наш погляд, майбутнє вищої освіти матиме погляд змішаної моделі навчання, тому зараз є унікальна можливість розробити сучасну модель для навчання у майбутньому. Видається вкрай важливим, щоб досягнення, отримані з допомогою експериментальних методик, не були втрачені при переході на дистанційну форму навчання або при поверненні до офлайн-формату навчання.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що в умовах пандемії коронавірусного захворювання COVID-19, внаслідок різкого переходу до дистанційного навчання, заклади вищої освіти (як в Україні, так і у всьому світі) зіткнулися не тільки з труднощами в організації та проведенні занять у дистанційному режимі (включаючи технічні та комунікаційні проблеми), але й з проблемою дотримання балансу суспільних інтересів та принципу автономії закладів вищої освіти.

Рішення проблем правового регулювання надання освітніх послуг в Україні, в умовах пандемії коронавірусного захворювання COVID-19, має здійснюватися з урахуванням того, що активізація дистанційної форми навчання в Україні — це вимушений тимчасовий захід, пов'язаний із запровадженням карантинних обмежень, викликаних пандемією COVID-19, а не стратегія масового впровадження у освітній процес зазначеної форми навчання. Водночас оскільки в сучасному світі існує загроза виникнення нових пандемій, варто розробити та закріпити на законодавчому рівні спеціальні норми, створені задля врегулювання надання освітніх послуг закладами вищої освіти за умов пандемій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бакиров В., Арков М. Пандемия может навсегда изменить высшее образование. ZN, UA. 2021. 16 янв. URL: <https://zn.ua/EDUCATION/pandemija-mozhet-navsehda-izmenit-vysshee-obrazovanie.html> (дата звернення: 11.03.2022).
2. Меры реагирования на COVID-19 — стратегия дистанционного обучения. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373764_rus (дата звернення: 11.03.2022).
3. Про організаційні заходи для запобігання поширенню коронавірусу COVID-19: Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.03.2020 р. № 406. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0406729-20#Text> (дата звернення: 11.03.2022).
4. The impact of COVID-19 on higher education: a review of emerging evidence. European Union. URL: https://nesetweb.eu/wp-content/uploads/2021/03/NESET-AR4-2020_Full-Report-1.pdf (дата звернення: 11.03.2022).

АКАДЕМІЧНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО МОЛОДИХ ВЧЕНИХ В УМОВАХ ПАНДЕМІЧНИХ ВИКЛИКІВ

Концепт академічного підприємництва виник та почав активно розвиватися в провідних університетах світу наприкінці минулого століття. Цьому сприяло ряд сучасних факторів та нових викликів, які з'являлися у зв'язку з глобалізацією, розвитком інноваційних технологій, трансформацією соціально-трудових відносин. Саме домінування підприємництва зумовило трансформацію місця та ролі вищої школи в сучасному суспільстві. Зміни пов'язані з еволюцією форм і методів продукування та передачі знань сприяли переходу університетів від осередків освіти через науково-дослідницькі університети до підприємницьких університетів. В Україні ці процеси розвивалися не так швидко і якісно як в західних країнах, проте підходи до цих питань в плані взаємодії науки, освіти та бізнесу вже змінилися і очікуються позитивні результати у найближчому майбутньому.

Проблема генерування, використання та поширення знань на європейському ринку в ХХІ ст. набуває особливого значення. З одного боку, співпраця науковців, а також міжнародне поширення результатів наукових досліджень у глобальному масштабі є підставою розвитку сучасної науки. Особливо важливим є міжнародний обіг наукової інформації. Це система публікацій, конференцій, з'їздів, міжнародного обміну вченими, що за останнє десятиріччя значно зміцнена розбудовою комп'ютерних мереж. Комп'ютерні мережі, як спеціалізовані, так і загальнодоступні, полегшують обмін інформацією, прискорюють її пересилання, а також активізують безпосереднє налагодження контактів між науковцями [1, с. 272].

Сьогодні окреслений курс на активізацію академічного підприємництва в Європі знаходить все більшу підтримку регіональних органів влади в межах економічної політики та громадських організацій. Йдеться про сотні програм та різноманітних ініціатив на різних рівнях (міжнародному, державному, регіональному і місцевому) управління економічним розвитком [3].

Питання академічного підприємництва є важливими для сучасної української освіти. Хоча, на перший погляд, ця проблематика

не з'являється в політичному порядку денному та не є гарячою темою публічних наукових і соціальних дискусій. Проте, саме академічне підприємництво є способом передачі знань і технологій від наукової та освітньої сфер до приватного бізнесу, що, у свою чергу, сприяє підвищенню інноваційності та конкурентоспроможності економіки, особливо в секторі малих і середніх підприємств. Однією із основних проблем соціально-економічного розвитку України є те, що технологічні стандарти приватного сектору економіки, у середньому, значно відстають від світового рівня. Це особливо характерно для сектору малих і середніх підприємств [2].

Настання 2021 року слід розглядати початком нової «віхи» в історії суспільств, принаймні першої половини XXI століття. Саме у цей час спочатку в Китаї, а згодом у всьому світі соціум зіткнувся з пандемією COVID-19. Прийнято вважати, що людина одночасно перебуває у чотирьох світах — природи, техніки, економіки та її інститутів і світі самих людей. З настанням планетарного лиха, про яке йдеться, усі чотири світи, у яких перебуває людина, набули кардинальних змін [4].

В період пандемії коронавірусу значний вплив на академічне підприємництво (як і на інші складові елементи освітньо-наукової сфери) здійснюють цифрові технології, які виражаються в українській в науковій та освітній практиках в наступному:

- 1) платформізації, яка відображає процес проникнення цифрових платформ — перепрограмованих цифрових інфраструктур, що формують і полегшують взаємодію між користувачами і постачальниками послуг;

- 2) датифікації, під якою розуміється процес кількісної оцінки і монетизації академічного підприємництва за допомогою цифрової інформації;

- 3) алгоритмічному управлінню, що висуває на перший план ідею про те, що цифрові технології конструюють сучасне соціальне середовище.

Цифрова реальність з однієї сторони, може знижувати негативний вплив відстані та національних кордонів в науковій та освітній сферах, економити час, підвищувати культурний і освітній рівень, але, з іншої сторони породжує нові форми залежності. Після 2020 року цифрові технології в академічному підприємстві стали не просто перевагою, а необхідністю (це стосується усієї науково-освітньої сфери, і не лише її).

Реалізація наукових проєктів також значною мірою почала залежати від використання та розвитку сучасних інформаційних

технологій. Як приклад, можна навести їх вплив на наш проєкт «Реалізація потенціалу молодих вчених в інтеграції науки, освіти, бізнесу», який реалізується молодими вченими кафедри соціоекономіки та управління персоналом, кафедри бізнес-економіки та підприємництва КНЕУ ім. В. Гетьмана, а також учасниками з інших ЗВО та інститутів. В умовах пандемічних викликів були внесені деякі зміни в план реалізації даного проєкту, зокрема:

- робочі наради учасників проєкту було перенесено в онлайн середовище з використанням технологій Zoom та Meet;

- протягом 2020-2021 років було організовано та проведено ряд онлайн-заходів, зокрема дві фокус групи з молодими вченими України (фокус група в місті Чернігові та фокус група в місті Одеса), круглий стіл «Професійні пріоритети та життєві цінності молодих вчених в Україні» та інші заходи.

Таким чином, пандемія коронавірусу вплинула на академічне підприємництво, інноваційні технології та світ в цілому з однієї сторони негативно (зменшення соціальних контактів оффлайн, практична їх відсутність у періоди загострення пандемії), а з іншої сторони позитивно (спряла розвитку та вдосконаленню сучасних технологій). Трансформація академічного підприємництва в Україні потребує чимало ресурсів та зусиль, проте в сукупності з тим наявним потенціалом, який мають українські молоді вчені та заклади вищої освіти в цілому це може мати позитивний поступ вже у найближчому майбутньому. Для цього потрібно об'єднати зусилля багатьох учасників, установ та організацій в єдину потужну та дієву мережу. Ця мережа повинна включати: талановитих і мотивованих українських дослідників, що прагнуть донести свої винаходи до ринку; амбітних молодих українських підприємців; експертів з інтелектуальної власності в Україні; бізнес-консультантів; приватних підприємців; українських та зарубіжних інвесторів; послуги та обладнання; доступ до фінансування з українських і міжнародних фондів, до кращих міжнародних практик та багато іншого.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кирилук В.В., Колядич О.І., Рябоконт І.О. Академічне підприємництво молодих вчених України в сучасних умовах. Трансформація менеджменту бізнес-організацій: сучасні тренди та виклики: монографія / за заг. наук.ред. Сагайдака М.П., Соболевої Т.О. Київ, 2021. С.272-287

2. Кнут А., Красовська О. Академічне підприємництво в Україні. URL: <https://fnst.org/sites/default/files/uploads/2016/08/08/aeinukraineukr4web.pdf> f (Дата звернення — 19.04.2022)

3. Чухрай Н. І. Академічне підприємництво за кордоном та в Україні. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/12705/1/068_Akadem%D1%96chne%20p%D1%96dpri%D1%94m_448_458_714.pdf (Дата звернення — 18.04.2022)

4. Kolot, A., Kozmenko, S., Herasymenko, O. Development of a Decent Work Institute as a Social Quality Imperative: Lessons for Ukraine. URL: <https://ir.kneu.edu.ua:443/handle/2010/36528> (Дата звернення — 15.04.2022)

УДК 330.341.42(063)

Климчук О.В.

професор, Донецький національний
університет імені Василя Стуса, м. Вінниця

РОЗВИТОК БІОПАЛИВНОЇ ІНДУСТРІЇ — СКЛАДОВА ПІДСИСТЕМА ФОРМУВАННЯ ЗЕЛЕНОЇ ЕКОНОМІКИ

В сучасних умовах одним із пріоритетних напрямів розвитку національної економіки є формування біо- або зеленої економіки. Це порівняно новий міждисциплінарний термін, який відносно недавно з'явився (наприкінці ХХ ст.) в розвинутих країнах світу для визначення специфічного типу економіки, що пов'язаний з виробництвом і переробкою різних видів біоресурсів, а також з масштабним застосуванням біотехнологій в різних галузях [1].

Модель економічного зростання, що ґрунтується на інноваційності, передбачає зміну понять науково-технічного прогресу й науково-технічного розвитку. З'явилися нові пріоритети: інтелектуалізація виробничої діяльності, екологічність (зелена економіка), використання високих і природоохоронних технологій тощо. Така модель потребує нової державної інноваційної політики ефективного стимулювання інновацій, розвитку наукомістких і скорочення природо-експлуатуючих галузей. Здебільшого зелена економіка охоплює виробництво відновлювальних біологічних ресурсів та їхню переробку на продукти харчування, корми, біохімічні продукти, біоенергію тощо. До неї належать такі основні галузі, як сільське господарство, лісівництво, рибальство, харчова та целюлозно-паперова промисловості, а також спеціалізовані частини хімічної, біотехнологічної та енергетичної промисловості [2; 3]. Становлення зеленої економіки має забезпечуватися розвитком диверсифікації виробництва.

Біоекономіка є тим стратегічним механізмом, який визначає комплекс практичних дій та вказує на конкретні шляхи для досягнення цілей сталого розвитку. Вона здатна забезпечити синергетичну взаємодію його трьох складових: економічної, екологічної і соціальної систем та органічно поєднати у собі економічний і соціальний елементи за рахунок виробництва екологічно чистої продукції на основі біотехнологій, забезпечуючи при цьому задоволення потреб сучасного населення без урізання можливостей наступних поколінь. За рахунок розвитку біоекономіки відбувається зростання зайнятості, підвищення рівня доходів населення, розвиток сільських територій [4]. Отож варто зазначити, що зелена економіка є новою підсистемою національної економіки, яка поєднує господарські відносини на основі використання біотехнологій, що базуються на принципах збереження ресурсів, рециклінгу, енергозбереження, енергоефективності, чистоти природного середовища, отримання товарів кращої якості та подовження тривалості життя людини.

Складовими елементами біоекономіки є аграрний сектор економіки, виробничо-переробний сектор, науково-дослідний і інноваційний сектор та сектор споживання готової продукції. У рамках цілеспрямованого просування біоекономіки в аграрному секторі можливий розвиток не тільки виробництва традиційної сільськогосподарської продукції, але й інноваційної біотехнологічної промислової продукції, зокрема виробництво біопалива. При цьому біологічні перетворення сонячної енергії становлять основу біоенергетики, і до них належить діяльність, пов'язана з виробництвом продуктів харчування, біодизеля, біоетанолу, біогазу тощо. Паливно-енергетичні ресурси біологічного походження відіграють домінуючу незамінну роль в енергетичному споживанні людини і забезпечують її існування [5; 6].

Сучасна ситуація в Україні вказує на стримування розвитку біопаливного виробництва, яке є вкрай необхідним для проведення реструктуризації паливно-енергетичного комплексу й подальшої інтеграції України до Європейського Союзу. Потрібно здійснити розробку комплексу заходів щодо проведення економічної політики у галузі біоенергетики, щоб досягти кардинального поштовху у впровадженні інновацій та створити дієві стимули для поширення інноваційної моделі економічної поведінки українського бізнесу. Нарощування темпів розвитку галузі біоенергетики в нашій державі дає змогу комплексно вирішувати цілу низку енергетичних, економічних та екологічних проблем [7]. За таких умов значної актуальності набуває вивчення особливостей впрова-

дження інновацій у біопаливну індустрію на території України, щоб забезпечити розвиток інновацій у біопаливному виробництві з метою вдосконалення виробничих технологій та управлінських систем, а також створення нових біоенергетичних продуктів.

Для того щоб біопаливну індустрію зробити привабливою для приватного сектора економіки, потрібно отримати гарантовану довіру прийнятим політичним рішенням, а також на довготривалу перспективу забезпечити прибутковість фінансових надходжень у відновлювану енергетику. Наразі світове енергопостачання вказує на те, що є потенційний ринок і простір для здійснення коротко- й довготривалих інвестицій, де чільне місце має посісти біоенергетика. Саме тому потрібно розробити та надати прозорі сигнали, які б засвідчили готовність урядів здійснювати реальну підтримку цього енергетичного сектора в довготривалій перспективі. Якщо ж будуть надходити невизначені сигнали із пропозиціями, де плани розвитку відновлюваних джерел поєднуються або перетинаються із планами розвитку інших низьковуглецевих технологій, то вони спровокують невпевненість і, безперечно, призупинять потоки інвестицій, зокрема у біопаливну індустрію.

З огляду на скрутне економічне становище України, не потрібно розраховувати на надмірні бюджетні кошти за виробництво біопалива, проте державі варто провадити інформаційну підтримку виробників біопалива, визначаючи їхній ринковий асортимент і рекомендуючи найвигідніших ділових партнерів — від постачання біосировини і комплектуючих до реалізації готового біопалива. Біопаливні підприємства мають забезпечувати весь технологічний цикл виробництва біопалива, включно з їхньою подальшою економічно вигідною реалізацією. Збільшення виробництва біопалива в Україні буде виступати фундаментальним фактором у забезпеченні міжнародної конкурентоспроможності національної економіки, а також її зростання на інноваційних засадах. Реалізація інноваційної стратегії сталого розвитку національної біоенергетики відбудеться в тому разі, коли держава візьме на себе функції головного ініціатора запровадження інновацій та поширення наукових знань. Лише в умовах системного протікання інноваційного процесу та проведенні систематизації новітніх розробок і досягнень у галузі біоенергетики можливо здійснити розширення ресурсного потенціалу й стабілізувати становище на національному енергетичному ринку.

Отже, не вкладаючи кошти у розвиток інноваційних технологій, не розвиваючи енергозберігаюче й енергоефективне промислове виробництво та біопаливну індустрію, Україна консервує

технологічну відсталість і втрачає свій шанс увійти до європейської спільноти на рівноправних умовах. Очевидним стає створення нової, екологічно безпечної галузі енергетики — біопаливної індустрії, що сприятиме розгортанню процесів диверсифікації енергоносіїв, зміцненню енергетичної і екологічної безпеки держави та формуванню національної зеленої економіки у контексті європейської інтеграції. Регулювання розвитку біопаливної індустрії має відбуватися шляхом реалізації економічного, екологічного, інтелектуального потенціалу з використанням механізму публічно-приватного партнерства, а також із залученням міжнародної консультативної, фінансової, матеріально-технічної допомоги. Незважаючи на всі стримуючі фактори (необхідність значних інвестицій, неоднозначне ставлення різних верств суспільства, постійна зміна чиновників, зокрема у галузі енергетики), за біопаливним виробництвом майбутнє. Біопаливна індустрія здатна відіграти важливу роль у боротьбі з економічною кризою та забезпечити енергетичну незалежність та конкурентоспроможність виробництва вітчизняної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Талавири М. П. Розвиток біоорієнтованої економіки на науковій основі. *Наук. вісн. Ужгородського ун-ту. Серія Економіка*. 2015. Вип. 1(45). Т. 2. С. 225–229.
2. Viaggi D., Mantino F., Mazzocchi M. et al. From Agricultural to Bio-based Economics? Context, State of the Art and Challenges. *Bio-Based and Applied Economics*. 2012. 1(1). P. 3–11. <https://doi.org/10.13128/BAE-10816>.
3. Климчук О.В. Управлінські аспекти формування економіко-енергетичної безпеки України на засадах розвитку біоенергетики: Монографія. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2021. 576 с.
4. Бутенко В. М. Біоекономіка як механізм досягнення цілей сталого розвитку. *Вісник аграр. науки Причорномор'я*. 2016. Вип. 1. С. 19–28.
5. Климчук О.В. Виробництво біопалив — шлях до енергонезалежності агропромислового комплексу України. *Трансформаційна динаміка розвитку агропромислового виробництва. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Вінниця, 2011. С. 57–60.
6. Шпичак О. М., Боднар О. В. Теоретичні основи біоенергетики в контексті закону збереження енергії. *Економіка АПК*. 2019. № 8. С. 6–16.
7. Klymchuk O.V., Khodakivska O.V. Regulatory policy of competitive biofuel production in Ukraine. *Економіка АПК*. 2019. № 5. С. 6–14. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201905006>

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Глобалізація як бурхливий процес формування загальносвітового фінансово-інформаційного простору призводить до зміни місця, ролі та функцій національної держави, підвищує рівень вимог до ефективності державного управління, яке має відповідати рівню суспільного розвитку. Процеси глобалізації призводять до радикальної зміни позицій національних держав, відповідно до цього все більшу частину своїх функцій вони передають по горизонталі (глобальним міждержавним та міжнародним об'єднанням) та по вертикалі (територіальним, регіональним та муніципальним органам).

Глобалізація (від франц. *global* — загальний, всесвітній; що походить від лат. *globus* — куля) — новітній трансформаційний процес (точніше — низка взаємопов'язаних процесів) у просторовій організації локальних, регіональних і світових економічних зв'язків та відповідних соціальних відносин [1].

Національна держава у сучасному світі справляє вирішальний вплив на еволюцію системи міжнародних відносин. Водночас для національної держави надзвичайно складним питанням лишається збереження її суверенітету як атрибуту та гаранта незалежності в умовах глобальної взаємозалежності між різними країнами світу. Суверенність національної держави в умовах глобалізації все більше стає розмитим поняттям, оскільки приводить до втручання в її справи зовнішніх суб'єктів впливу (інших держав), здебільшого у внутрішні справи національних держав включаються міжнародні організації країн-лідерів геополітичного та гео економічного розвитку. У свою чергу, це перешкоджає інтересам національної держави, а також призводить до послаблення її економічного, політичного та воєнного потенціалу.

Більше того, такий вплив з боку різних зовнішніх суб'єктів стає активнішим у разі, якщо держава має порівняно слабкий потенціал. Виходячи із цього надзвичайно складно визначити критерії суверенності національної держави в умовах глобалізації, адже, як показано у звіті Світового банку про розвиток держави, у світі більше 207 суверенних держав, рівень суверенітету яких принципово відрізняється між собою [2].

Основною причиною виникнення відмінностей у рівнях суверенітету між державами є нерівні умови економічного розвитку. Виходячи із світової практики основними факторами зміцнення суверенності є потужна, конкурентоспроможна економіка та ефективна внутрішня політика держави, яка базується на соціально-політичній нації. Саме єдність нації може виступати визначальним критерієм суверенності національної держави. Здебільшого однією із умов суверенітету національної держави є реалізація національної ідентичності та національного самовираження [3].

Одним із ризиків втрати суверенності національною державою є порушення її територіальної цілісності. Більшість конфліктів, які розгортаються в умовах глобалізації між окремими національними державами, сьогодні пов'язуються саме із порушенням територіальної цілісності. Таким чином, поглиблення процесів глобалізації призводить до зниження ролі національної держави та скорення її функцій.

Слід також відзначити і той факт, що глобалізація сьогодні є основним процесом, за допомогою якого здійснюється безпосереднє обмеження суверенітету держав шляхом руйнування національних основ функціонування економічної системи. Це, у свою чергу, свідчить про те, що сьогодні національна держава жодною мірою не може виступати незалежним суб'єктом реалізації глобальної політики. Саме глобалізація приводить до того, що стратегії національного економічного та політичного розвитку сьогодні залежать від різних транснаціональних груп впливу, які безпосередньо і впливають на внутрішню політику національної держави. Виходячи із цього важлива роль у трансформації місця та ролі національної держави належить впливу транснаціональних корпорацій, які і складають ядро глобальної системи господарювання.

За даними Світового банку, сьогодні у світі нараховується понад 40 тисяч транснаціональних корпорацій, які включені в економіку 150 держав світу і які контролюють більше половини світової промисловості, 63% зовнішньої торгівлі, до 80 % патентів та ліцензій на нову техніку та технології. П'ять потужних транснаціональних корпорацій здійснюють ревізію більше половини світового виробництва товарів тривалого користування, а також літаків, електронного обладнання, автомобілів, дві третіх компаній контролюють всю міжнародну мережу телекомунікацій [4].

Важливим фактором виникнення глобального суспільства також є соціальна дисгармонія, спричинена індустріальним типом суспільного розвитку, в межах якого основна увага приділялась реалізації матеріальних потреб. Глобальне суспільство сьогодні

змінює діапазон можливостей сучасної людини, а отже, й відкриває перед нею нові перспективи. Так, якщо для традиційного світу характерними були нестабільність, глобальні та міжцивілізаційні війни, то в межах глобального суспільства з'являються реальні можливості досягти соціальної гармонії та встановити врівноважений баланс впливу соціальних груп на суспільний розвиток, а отже, й локалізувати небезпечні виклики, які існували в минулому.

Крім того, бурхливий розвиток інформаційно-комунікативних технологій приводить до появи глобального суспільства знань, яке має забезпечити всьому світові пошук нових шляхів використання на практиці накопиченого потенціалу знань та нових технологій у руслі вирішення завдань світового розвитку. Можливість сприйняття такої форми соціальної організації, як глобальне суспільство знань, свідчить про високий рівень політичної й демократичної зрілості суспільства, про широкі можливості його інтелектуального та етичного потенціалу та налагодження міжкультурної взаємодії. Саме інформаційно-комунікативні технології є важливим засобом прискореного розвитку людства, а отже, однією з умов формування глобального суспільства [5].

Таким чином, слід відзначити, що в умовах глобалізації держава також реалізує ідею інформаційного суспільства. Цифрове суспільне майбутнє, привнесене процесами глобалізації, відповідає вимогам цифрової споживацької культури і тому суттєво змінює функції держави. Сучасний стан розвитку інформаційного суспільства характеризується швидким поширенням інформаційних технологій у різних сферах людської діяльності. Вищезазначене свідчить про те, що в умовах глобалізації та розвитку транснаціональних корпорацій, що є її супровідником, збереження суверенітету та функцій національної держави у попередньому обсязі практично неможливо. В умовах глобалізації функції національної держави, яка традиційно володіла потужними важелями впливу, намагаються перебрати на себе транснаціональні корпорації, більшість із яких за своїм економічним потенціалом є більш потужнішими, ніж десятки національних держав.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ : «Наукова думка», 2004. 688 с. URL : <http://www.history.org.ua/?termin=Globalizaciya>.
2. Андріяш В. І. Сучасні національні держави в умовах глобалізаційних процесів. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. №5. URL : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=577>.

3. Kraus N. M. and Kraus, K. M. Digitization in the Conditions of Institutional Transformation of the Economy: Basic Components and Tools of Digital Technologies, *Intellect XXI*, 2018. №1, pp. 211-214.

4. Коваленко В. В. Фінансова глобалізація та її вплив на процеси злиття і поглинання банків України. URL: <http://global-national.in.ua/archive/9-2016/132.pdf>.

5. Дубей Ю. В. Технологічна конкурентоспроможність національної економіки України в умовах глобалізації. *Бізнес Інформ*. 2020. №11. С. 23–28. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-11-23-28>.

УДК 30.304

Колякіна О.М.

здобувач вищої освіти, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Науковий керівник: Красножон С.В.

к.е.н., доцент, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ВИЩА ОСВІТА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Останніми роками органи державного управління зосередили дедалі більшу увагу освітян на неминучій необхідності впровадження цифрових технологій, що в свою чергу створює низку викликів до формування нового навчального процесу, взаємодії його учасників, організаційних підходів та ін.

Варто зазначити, що цифрова трансформація вищої освіти — це досить складний багатоетапний процес, який потребує високого рівня компетентностей його учасників. Оскільки інфраструктура більшості університетів в основному була зорієнтована на управління матеріальними ресурсами (будівлями, обладнанням тощо), на сьогодні постає важливе завдання, яке полягає у переорієнтації системи цінностей та залученні кожного учасника освітнього процесу до створення інструменту взаємодії, що полегшить процес впровадження цифрових технологій [3, с.71]. Проаналізувавши наукові праці вітчизняних та іноземних науковців, ми виокремили причини, які викликають уповільнення впровадження цифрових технологій у вищу освіту в Україні:

1. **Недосконалість навчально-методичної бази.** Вищі навчальні заклади України потребують вдосконалення нормативно-правової та законодавчої бази для успішного впровадження цифрової трансформації освіти. Що більше, в указі Президента України

"Про Стратегію людського розвитку" зазначено, що «навички, яких потребує ринок праці, відрізняються від тих, що формує сучасна система освіти, а необхідні трансформації в освітньому секторі відбуваються повільно» [2, с. 5]. З вищезазначеного можна зробити висновок, що необхідно постійно вдосконалювати сучасну систему освіти на рівні законодавства задля модернізації освітнього середовища з використанням новітніх технологій.

2. Наявність обмеженості стимулів. Вищезазначені фактори суттєво впливають і на здобувачів освіти, адже вивчення навчального матеріалу, засвоєння цифрових технологій відводяться на самостійне опанування. Попри те, що самоосвіта є ефективною складовою набуття та формування професійних компетентностей, ми вважаємо необхідним створення і підтримку внутрішніх стимулів, які б надавали здобувачу вищої освіти глибинного розуміння у необхідності, а головне шляхах застосування цифрових технологій в освітньому процесі. В свою чергу це зможе посприяти зменшенню плагіату в наукових роботах та підвищенню цифрової грамотності освітян. Важливо зазначити, що процес переорієнтації процесу навчання, зміна законодавчої бази, застосування нових технологій, сервісів необхідно здійснювати комплексно задля отримання успішних результатів у впровадженні цифрової трансформації вищої освіти.

Для виявлення та оцінки шляхів пришвидшення впровадження цифрових технологій в закладах вищої освіти в Україні, необхідно проаналізувати практичний досвід інших країн. США є лідером у сфері вищої освіти. Причина такого рівня освіти полягає у тому, що США почали процес цифровізації вищої освіти набагато раніше за інші країни. Це надало їм змогу швидше адаптувати навчальний процес до динамічних змін у світі, таких як епідемія тощо. Оптимізація навчальних процесів, підтримка держави, створення курсів — всі ці дії призвели до того, що якість освіти, рівень зацікавленості освітян значно покращились, тому саме такі заходи необхідно впроваджувати й в освітній процес України.

Підсумовуючи, важливо зазначити, що розвиток цифровізації вищої освіти в Україні поступово змінюється. Учасники освітнього процесу почали брати більш активну участь у вивченні нових компетентностей за допомогою семінарів, спеціально організованих курсів. Проте варто зазначити, що цифрова трансформація вищої освіти є довготривалим процесом, який вимагає вкладення не тільки грошових ресурсів, а й людських та зацікавленості усіх учасників освітнього процесу в її реалізації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Рейтинг найкращих університетів світу. URL: https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2022/world-ranking#!/page/0/length/10/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/stats (дата звернення: 27.04.2022)
2. Указ Президента України від 02.06.2021 № 225/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року "Про Стратегію людського розвитку. С. 4-8. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2252021-39073>
3. Ilshat Rafkatovich Gafurov, Marat Rashitovich Safiullin, Elvir Munirovich Akhmetshin, Almaz Rafisovich Gapsalamov, Vladimir Lvovich Vasilev. Change of the Higher Education Paradigm in the Context of Digital Transformation: from Resource Management to Access Control. International Journal of Higher Education. Vol. 9, No. 3; 2020. P. 71-85. URL: <https://www.sciedu.ca/journal/index.php/ijhe/article/view/17137>

УДК 331.1

Корягіна Д.О.

здобувач вищої освіти, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Корягіна К.О.

здобувач вищої освіти, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Науковий керівник: Красножон С.В.

к.е.н., доцент, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ГІДНА ПРАЦЯ ЯК ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Масштаби та глибина суспільних та трудових проблемних завдань, асиметрії в економічному та соціальному становленні України як знаку гідної нестачі праці, створюють загрозу соціальній якості. Чітко спостерігаються багато різних можливостей для економічно активних людей у новій економіці та разом і з цим, багато нових викликів, ризиків та загроз саме через проблему зайнятості, доходів, умов праці та соціального захисту.

З огляду на це, було оновлено концепцію гідної роботи, яка передбачатиме вирішення цих проблем та усунення викликів в контексті роботи 4.0 моделі. Робота 4.0, з одного боку, і промисло-

вість 4.0, з іншого, є двома сторонами однієї монети — соціальної і трудової й технічної і технологічної. Промисловість 4.0 — це новітня економічна модель, яка виникла з четвертої промислової революції, якій притаманний розвиток цифрової екосистеми. Модель роботи 4.0 вже не розглядається як продукт лінійних, одновекторних технічних і технологічних перетворень. Ця модель є результатом співіснування масштабних, багатовекторних, і неоднозначних трансформаційних перетворень, які змінюють бізнес-моделі і способи ведення бізнесу.[1]

Якщо дивитися більш загально, розвиток і функціонування 4.0 моделі в галузі праці призведе до:

- потенційно значних, сприятливих технічних та технологічних передумов покращення продуктивності праці;
- посилення різноманіття робочої сили за рівнем професійної підготовки та компетентності;
- посилений контроль за трудовим процесом, який включатиме також дистанційні роботи;
- перетворення багатьох видів роботи, а саме від складних і надскладних до спрощених і простих.

Всесвіт праці та соціально-трудових відносин неоднозначно змінюється під впливом багатьох чинників, як внутрішніх, так і зовнішніх. І, на жаль, такі зміни мають тенденцію до посилення. Це дає поштовх до визначення необхідності комплексного, об'єктивного та неупередженого аналізу перетворення соціально-трудової сфери, виявлення характерних тенденцій, основ соціально-трудового розвитку.[2] Позитивні тенденції у сфері трудових і соціально-трудових відносин, що виникли в процесі подолання гідної нестачі праці, мають стати значним орієнтиром для забезпечення конкурентних позицій у сфері соціалізованого суспільства, закласти нові основи для забезпечення стабільності соціально-трудового розвитку, і досягти на цій основі вищої соціальної якості.[3]

Вектори соціально-трудового розвитку, які в майбутньому повинні сформувавши якісно нову соціально-економічну політику в Україні, повинні включати:

запровадження інноваційної моделі зайнятості, заснованої на збільшенні розмірів третинного сектору та інноваційної сфери, підвищенні рівня конкурентоспроможності робочих місць, а також використанні висококваліфікованої робочої сили;

удосконалення політики щодо трудових доходів на основі модернізації та підвищення ефективності соціальних стандартів, оновлення та наповнення існуючих механізмів регулювання дохо-

дів (в першу чергу системи оподаткування доходів фізичних осіб) новими інструментами, удосконалення системи колективного договору, заснованої на регулюванні заробітної плати, та розподілу індивідуалізованої винагороди;

реформування системи соціального захисту шляхом переформатування завдань держави, розвитку інституційного середовища, впровадження ряду заходів на макрорівні тощо.

Можна зробити висновок, що слід оновити пристойну теорію роботи. Ця теорія повинна відійти від фрагментації, спільних упереджень і суджень та стати теоретичною основою для побудови відносин, які орієнтуватимуться на людину у світі праці. Нова концепція гідної праці повинна, по-перше, бути розгалуженою системою наукових перспектив щодо розвитку світу праці, заснованої на належних робочих принципах. Вона також має стати домінантою для розвитку інституційної підтримки гідної праці та набути статусу певної платформи, на якій будуть формуватися державні договірні та управлінські важелі впливу на основні складові гідної праці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Тюрксель К.Б., Уфук Т., Юджел Й. «Яка робоча сила для епохи Індустрії 4.0? Праця 4.0» у «Індустрії 4.0 з точки зору MIS». 2019. с.67-80. URL: <https://www.peterlang.com/document/1110842>
2. Колот А., Герасименко О. Дефіцит гідної праці як сучасна тенденція розвитку соціально-трудової сфери в Україні. *Знання та продуктивність Управління*. 2017. с.5-18 URL: <https://www.businessperspectives.org/journals/knowledge-and-performance-management-2/issue-262/a-deficit-of-decent-work-as-a-current-trend-in-the-development-of-social-and-labor-sphere-in-ukraine>
3. Бескон, Д., Шатеньє, А., і Мехран, Ф. (2003). «Сім показників для вимірювання гідної роботи: Міжнародне порівняння». *International Labour Review*, 142(2), с.179-212. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1564-913X.2003.tb00258.x>
4. Кожемякіна С., Черкасов А., Резнік Н., Язлюк Б., Журавка О., Мазуров С. Нове прогнозування робочих місць у промисловому секторі України економіки. *Проблеми та перспективи в управлінні*, 16(4). 2020. с.384-394. URL: [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.16\(4\).2018.32](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.16(4).2018.32)

Костриця В.І.

заступник голови Об'єднання організацій
роботодавців України

Бурлай Т.В.

д-р екон. наук, провідний науковий співробітник,
Інститут економіки та прогнозування НАН України

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЗАЙНЯТОСТІ НА ЗАСАДАХ СОЦІАЛЬНОЇ ЯКОСТІ: ВИКЛИКИ ПЕРЕД УКРАЇНОЮ ПОСТВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Виказуючи чітку та безкомпромісну підтримку Україні в умовах розгорнутої проти неї російської воєнної агресії, Міжнародна асоціація соціальної якості (м. Амстердам) — провідна глобальна інституція у галузі теоретико-методологічних і прикладних досліджень з питань соціетального розвитку, — об'єктивно вказала на необхідність швидкої післявоєнної відбудови українського суспільства, економіки, інфраструктури, а також прискорення вступу країни до Європейського Союзу. У цьому контексті важливе значення для України матиме впровадження по завершенні війни підходу соціальної якості, який може допомогти політикам і громадянам переосмислити та реконструювати українське суспільство у вимірах соціально-економічної безпеки, соціальної згуртованості, соціальної інклюзії та гарантованих соціальних можливостей. Історично зазначений підхід сформувався в Європі і передбачає реалізацію фундаментальних цінностей, на яких ґрунтується ідеал соціальної якості — соціальної справедливості, рівності, солідарності та людської гідності [10].

Цілком підтримуючи вказану позицію, вважаємо за доцільне детальніше зупинитися на практиках застосування підходу соціальної якості у сфері зайнятості, з'ясувати виклики для національного ринку праці України, зумовлені російським воєнним вторгненням, а також зазначити, ураховуючи сучасний досвід Євросоюзу, як у післявоєнний час має формуватися вітчизняна політика зайнятості на засадах соціальної якості.

Застосування підходу соціальної якості у сфері зайнятості і ринків праці. У міжнародній практиці широко застосовується кілька моніторингових систем різного рівня складності для оцінювання якості соціально-економічного розвитку. Зокрема, Єврос-там періодично публікує для країн ЄС-27 онлайн-видання «Показники якості життя» (статистичні та соціологічні дані за 10

розділами, у т.ч. «Продуктивна діяльність» та «Економічна і фізична безпека») та «Соціальне табло» (дані щодо впровадження Європейської опори соціальних прав, у т.ч. за розділами «Рівні можливості та доступ до ринку праці» і «Гідні умови праці»). *ОЕСР* у межах реалізації Ініціативи щодо кращого життя (OECD Better Life Initiative) кожні два роки публікує аналітичний огляд «Як життя?», що містить загалом понад 80 показників добробуту громадян країн-учасниць, у т.ч. щодо оплати праці, використання робочої сили, гендерних дисбалансів тощо. *Європейська економічна комісія ООН* (UNECE) 2015 року презентувала спеціальний посібник з оцінювання якості зайнятості, включивши до нього як традиційні показники ринку праці, так і нові — зокрема, щодо трудової дискримінації, балансу між роботою та особистим життям, задоволеності роботою, можливостей захисту соціально-трудових прав тощо.

Вказані моніторингові інструменти мають свої переваги, однак найбільш системним, теоретично і методологічно обґрунтованим на сьогодні є підхід *Міжнародної асоціації соціальної якості*, що у 2001-2005 рр. у рамках проєкту «Європейська мережа індикаторів соціальної якості» розробила відповідний базовий комплекс статистичних і соціологічних показників [9]. Він складається з 95 індикаторів, понад чверть з яких у різних аспектах характеризують стан сфери зайнятості та умови відтворення робочої сили, охоплюючи три із чотирьох вимірів соціальної якості: соціально-економічну безпеку, соціальну інклюзію та соціальні можливості (табл. 1).

Таблиця 1

Індикатори соціальної якості у сферах зайнятості та відтворення робочої сили, застосовувані ЄС

Аспект	Індикатор
<i>Вимір соціальної якості: Соціально-економічна безпека</i>	
Достатність особистих доходів	• Частина сімейного бюджету, що витрачається на харчування, одяг, оплату житла та охорону здоров'я;
Безпека особистих доходів	• Наскільки значуще особисті події обумовлюють ризик бідності на рівні сім'ї; • Частка сімей, які після отримання соціальних трансфертів проживають на рівні, вищому за середній в ЄС рівень бідності;
Безпека зайнятості	• Термін попередження працівника перед зміною умов його трудового контракту;

<i>Аспект</i>	<i>Індикатор</i>
	• Термін попередження працівника перед розірванням укладеного з ним трудового контракту; • Частка працюючих за трудовими контрактами на умовах тимчасової зайнятості; • Частка зайнятих у неформальному секторі економіки;
Умови праці	• Частка зайнятих з тимчасовою непрацездатністю; • Кількість випадків виробничого травматизму, в розрахунку на 10 тис. працюючих, у т.ч. у розрізі галузей;
Житлові умови	• Величина житлової площі, що припадає на одного члена сім'ї; • Частка населення, яке проживає у будинках, не забезпечених повністю побутовими зручностями (вода, електроенергія, каналізація);
Безпека медичного забезпечення	• Частка населення, охопленого медичним страхуванням на обов'язковій чи добровільній основі;
Якість освіти	• Частка студентів, які протягом року після закінчення навчання працевлаштувалися;
<i>Вимір соціальної якості: Соціальна інклюзія</i>	
Соціальні права	• Частка населення, яка має право на призначення пенсії з державних фондів; • Співвідношення заробітної плати жінок та чоловіків;
Доступ до оплачуваної зайнятості	• Тривалість довгострокового безробіття (понад 12 місяців); • Рівень вимушеної часткової або тимчасової зайнятості;
<i>Вимір соціальної якості: Соціальні можливості</i>	
Контроль трудових контрактів	• Частка працівників, що мають членство у профспілках; • Частка працівників, що охоплені колективними договорами;
Можливості трудової мобільності	• Частка працівників, що пройшли професійні тренінги; • Частка працівників, що користуються публічними тренінгами; • Частка працівників, охоплених «схемами повернення до роботи» (після декретної відпустки та ін.);
Баланс «сім'я — робота»	• Частка організацій, що реалізують політику підтримки балансу «сім'я — робота»; • Частка зайнятих працівників, що користуються схемами підтримки балансу «сім'я — робота»;
Відкритість економічної системи	• Кількість інстанцій для забезпечення публічної участі у прийнятті ключових економічних рішень.

Джерело: [9].

Дані наведеної таблиці дозволяють дійти висновку, що досягнення соціальної якості суспільного розвитку значною мірою залежить від ефективності механізмів політики зайнятості, а також інших напрямів державного регулювання, що стосуються відтворення робочої сили (житло, освіта, медичне та соціальне забезпечення тощо).

Сучасна політика ЄС, що сприяє забезпеченню соціальної якості у сферах зайнятості та відтворення робочої сили. Поліпшенню параметрів соціальної якості у вказаних сферах сприяє низка заходів новітньої політики Євросоюзу, що реалізуються у межах «оновлення та поглиблення соціального виміру ЄС», заявлених у Римській декларації 2017 року. Знаковим у цьому контексті стало ухвалення Європейської опори соціальних прав (2017 р.) — нових стратегічних принципів політики ЄС, орієнтованої на побудову країнами-учасницями надійно функціонуючих ринків праці, стійких систем соціального забезпечення і соціального захисту, сучасних освітніх систем.

Відповідні інструменти політики ЄС були задіяні у зв'язку з поширенням пандемії COVID-19 та подоланням її негативних соціально-економічних наслідків. Зокрема, Європейський інструмент тимчасової підтримки для пом'якшення ризиків безробіття в надзвичайних ситуаціях (SURE) та Ініціатива «ЄС наступного покоління» (Next Generation EU) з бюджетом у розмірі 750 млрд. євро, затверджена на період 2021-2023 рр. у рамках Плану постпандемічного відновлення Євросоюзу.

На Соціальному саміті ЄС у травні 2021 р. (м. Порту) було ухвалено три головні соціальні цілі на період до 2030 року, визначені Єврокомісією у Плані дій щодо реалізації Європейської опори соціальних прав:

- 1) принаймні 78% європейців віком 20-64 років мають бути працевлаштованими;
- 2) щонайменше 60% усіх дорослих громадян ЄС щороку повинні бути охопленими освітою чи навчанням;
- 3) як мінімум на 15 мільйонів осіб має скоротитися чисельність людей, яким загрожує бідність або соціальне зубожіння [5].

Досягнення нових стратегічних цілей Євросоюзу буде регулюватися за допомогою розроблюваної нині Процедури соціальних дисбалансів (Social Imbalances Procedure), що сприятиме забезпеченню соціальної стійкості країн-членів і збалансуванню їхніх національних ринків праці в умовах відновлення після зумовленої пандемією COVID-19 кризи та переходу до «зеленої», соціально справедливої та цифрової економіки [6].

Сьогодні розвиток сфери зайнятості ЄС на засадах соціальної якості перебуває у фокусі уваги нової управлінсько-консультативної інституції при Європейському парламенті — Конференції з питань майбутнього Європи (Conference on the Future of Europe), заснованої навесні 2021 року. Цьогорічні напрацювання Конференції, підготовлені з урахуванням шоківих впливів пандемії COVID-19 та воєнної агресії Росії проти України, були ухвалені резолюцією Європарламенту № В9-0228/2022 від 2 травня 2022 р., що містить підтримку рекомендованих майбутніх реформ ЄС. Зокрема, рекомендації Конференції щодо формування інклюзивних ринків праці та посилення соціальної політики країн Євросоюзу полягають, крім іншого, у такому: впровадженні уніфікованої методики встановлення мінімальної заробітної плати; сприянні балансу «сім'я — робота»; законодавчій підтримці інституту «розумної роботи» (smart working), що передбачає гарантоване працівнику «право на відключення» (тобто право не перебувати на постійному зв'язку з роботодавцем у позаробочий час), подолання цифрових розривів на робочих місцях, врахування наслідків дистанційної зайнятості для здоров'я працівників і бізнесу; внесення до установчих договорів ЄС Протоколу соціального прогресу, який гарантує, що права працівників, профспілок і загалом соціально-трудові права мають перевагу над економічними свободами при вирішенні конфліктів між учасниками соціального діалогу [3, с. 14-16].

Виклики для національного ринку праці України, зумовлені російським воєнним вторгненням. Станом на травень 2022 р. можна виокремити кілька ключових викликів у сфері зайнятості України, спричинених воєнними діями.

По-перше, масштабне скорочення національного людського капіталу, у тому числі трудових ресурсів держави. Поєднання тривалої демографічної кризи та воєнного шоку, що нині переживає українське суспільство, може мати катастрофічні наслідки для формування трудового потенціалу країни. За офіційними даними Держстату, ще на початок лютого 2022 р. смертність в Україні втричі перевищувала народжуваність (на 100 померлих припадало усього 32 живонароджених). З першого дня російської агресії війна щодня забирає життя українців — як військових, так і цивільних. Так, лише серед мирного населення України, станом на 11 травня ц.р. Управління Верховного комісара ООН з прав людини зареєструвало 7 тис. 256 постраждалих: 3 тис. 496 убитих та 3 тис. 760 поранених, попередивши, що фактична чисельність жертв війни може бути набагато більшою [7].

Крім фізичних людських втрат, скорочення трудового потенціалу України відбувається унаслідок інтенсивної міграції її населення, як зовнішньої — рятуючись від війни, значна частина працездатних українців залишиться працювати у країнах виїзду, так і внутрішньої — працевлаштування внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах залишається досить проблемним, особливо у воєнний час. Згідно з даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, станом на 11 травня ц.р. за кордон з України виїхали вже понад 6 млн. біженців від війни (прогнозується, що лише до країн Європи їх прибуде 8,3 млн. осіб) [8]. Внутрішніми вимушеними переселенцями на сьогодні стали понад 8 млн. українців [4].

Нині перед Україною також гостро постає питання збереження кадрового потенціалу, пов'язане з релокацією підприємств і працівників з територій, охоплених бойовими діями. Першочерговим завданням, у т.ч. у контексті соціальної якості зайнятості, стає забезпечення працівників житлом — як тих, чий робочі місця перенесено в ході релокації, так і тих, хто мають робочі місця за поточним місцем проживання, але втратили житло внаслідок воєнних дій. За оцінкою урядовців, на сьогодні вже понад 600 тис. українських сімей потребують нового житла замість зруйнованого у ході збройних сутичок.

По-друге, серйозним викликом стане кардинально посилене в умовах війни розбалансування національного ринку праці та зростання безробіття.

Державною службою зайнятості вже фіксується посилення дисбалансу між попитом і пропозицією робочої сили — станом на 1 квітня 2022 р. в середньому по Україні на одне вільне робоче місце претендувало 9 безробітних, тоді як на аналогічну дату 2021 р. у півтора рази менше (6 осіб). Це пов'язано зі стрімким скороченням попиту на працю — на вказану дату службою зареєстровано 33,5 тис. вакансій, що удвічі менше, ніж роком раніше, — і є наслідком тимчасового чи повного зупинення вітчизняних виробництв і бізнесу в умовах війни. За оціночними даними, за перші три тижні повномасштабного вторгнення РФ зупинили роботу від 60 до 80% підприємств України, а за підсумками року, як прогнозують науковці, її економічні втрати можуть скласти від 22% до 46% ВВП (при цьому втрати промислового виробництва — понад 50%, експортних надходжень — 48%, капітальних інвестицій — 45%) [2].

Спричинені війною колосальні масштаби макроекономічного спаду в Україні будуть супроводжуватися різким зростанням без-

робіття, рівень якого у IV кв. 2021р. за даними Держстату склав 10,9% серед осіб працездатного віку. Відповідне зростання потреби у виплатах державної допомоги на випадок безробіття поки загальмоване масовим виїздом українських біженців від війни за кордон, однак після їх повернення ця потреба може кратно зрости, що значно посилить функціональне навантаження на Державну службу зайнятості.

По-третє, серйозним викликом для національного ринку праці стане стрімке зростання рівня бідності, як серед працюючих, так і населення України загалом. У квітні ц.р. надзвичайну гуманітарну допомогу на території України отримували від структур ООН 3,4 млн. осіб, і за прогнозами, до кінця 2022 року такої допомоги можуть потребувати вже 25 млн. українців [1], або 76% довоєнної чисельності населення за винятком біженців від війни за кордон. Протидія поширенню в Україні бідності серед працюючих повинна спиратися на принципи гідної праці, насамперед щодо мінімальної заробітної плати та умов праці, що у післявоєнний період сприятиме соціальній якості зайнятості.

По-четверте, негативний вплив на сферу зайнятості України справлятиме зумовлена російською воєнною агресією втрата національного освітнього потенціалу, зокрема, у системі професійно-технічної освіти. У післявоєнний період постане гостра потреба не лише у фізичній відбудові зруйнованих і пошкоджених закладів цієї системи, поверненні до навчального процесу учнів і педагогічних працівників, але й забезпеченні чисельності та професійної відповідності їх випускників потребам відновлюваної економіки держави, а також потребам регіональних і місцевих ринків робочої сили.

Зважаючи на об'єктивне післявоєнне зростання попиту на робітничі професії, зокрема, для будівництва, транспорту, ремонтних робіт, необхідним видається впровадження закладами профтехосвіти та Державної служби зайнятості мультифункціонального підходу професійної освіти, навчання і перепідготовки працівників. Опанування кількох суміжних професій, передбачуване цим підходом, дозволить працівнику стати більш конкурентоспроможним на ринку праці та зробить його робоче місце більш продуктивним.

Водночас, зважаючи на початок роботи Урядом над планом післявоєнного відновлення економіки України, вже зараз доцільно визначити орієнтовний перелік найбільш затребуваних у післявоєнний час робітничих та інших професій з тим, щоб у майбутньому

сформувати відповідне державне замовлення на підготовку фахівців закладами професійно-технічної та вищої освіти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Генсек ООН в Києве: Україна — это «точка отсчета» для мира, к которому мы стремимся. *Новости ООН*. 28.04.2022. URL: <https://news.un.org/ru/story/2022/04/1422872>
2. Після підрахунку втрат треба братися за розроблення стратегічного плану реконструкції країни. Інститут економіки та прогнозування НАН України. 01.04.2022. URL: <http://ief.org.ua/?p=12018>
3. Draft Proposals of the Conference on the Future of Europe. 27.04.2022. URL: <https://futureu.europa.eu/pages/plenary>
4. Needs Growing for over 8 million Internally Displaced in Ukraine. International Organization for Migration. 10 May 2022. URL: <https://www.iom.int/news/needs-growing-over-8-million-internally-displaced-ukraine>
5. Porto Social Summit: all partners commit to 2030 social targets. European Commission. 07 May 2021. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_2301
6. Sabato S., Vanhercke B., Guio A.-C. A “Social Imbalances Procedure” for the EU: towards operationalisation. European Trade Union Institute. 10 March 2022. URL: <https://www.etui.org/publications/social-imbalances-procedure-eu>
7. Ukraine: civilian casualty update 11 May 2022. Office of the UN High Commissioner for Human Rights. 11 May 2022. URL: <https://www.ohchr.org/en/news/2022/05/ukraine-civilian-casualty-update-11-may-2022>
8. Ukraine refugee situation. Refugees Operational Data Portal by UNHCR. 10 May 2022. URL: <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine>
9. Van der Maesen L., Walker A. Indicators of Social Quality: Outcomes of the European Scientific Network. *European Journal of Social Quality*. 2005. Vol. 5. Issue 1-2. P. 17-22.
10. Walker A. The War in Ukraine and the Social Quality Perspective. International Association on Social Quality. March 2022. URL: <https://socialquality.org/about-iasq/ukraine-declaration/>

РЕГІОНАЛЬНА ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Черговий етап децентралізації в Україні пов'язаний з необхідністю подолання ряду викликів, зокрема у сфері освітньої політики. Зрозуміло, що реформа територіальної організації влади та місцевого самоврядування потребує перегляду та оновлення механізмів реалізації освітньої політики на регіональному рівні. При цьому децентралізація влади та ресурсів разом із необхідністю використання потенціалу громад для самоврядного розвитку, а також зазначені умови для зміни розподілу повноважень свідчать про модифікацію самої регіональної політики, яка поступового стає політикою регіонального розвитку з іншими суб'єктами реалізації, підходами до формування та принципами втілення.

Розвиток територіальних громад неможливо уявити без освітньої складової, тому в контексті модернізації освітньої сфери за умов децентралізації, важливо звернути увагу на підвищення якості освітніх послуг, ефективність фінансування освітньої галузі, залучення громадськості до управління освітніми закладами тощо. Беручи до уваги міжнародну практику управління та фінансування освітньої сфери, доречно виокремити наступні їх особливості:

- розподіл повноважень між рівнями управління в системі освіти в країнах з високим соціально-економічним розвитком характеризується більшим рівнем децентралізації управління освітою, ніж у країнах, що розвиваються;

- у країнах з вищим рівнем соціально-економічного розвитку відбувається зміна пріоритетів у фінансуванні від збільшення державних видатків у освітню сферу до раціоналізації їх використання [6].

Зміни у сфері освіти за умов децентралізації, реалізуються через передачу повноважень. При цьому такі повноваження дозволять зробити ефективну освітню політику, якщо будуть базувались на принципах ефективності, доступності та якості надання освітніх послуг. Але тут варто пам'ятати, що регіональна освітня політика — це не лише права, але й відповідальність усіх учасників, тобто і керівництва місцевої влади, і школи, і вчителя.

Основою освітньої реформи все ж є середня освіта. Тож, якщо ми говоримо про середню освіту, то тут доречно згадати роботи про управління освітою в контексті її децентралізації Гербста М. та Герчинського Я. [2]. Вони виокремлювали три теоретичні моделі, які вирізняються за обсягами переданих державною владою частини своїх повноважень на рівень місцевих органів самоуправління та школам — це деконцентрація, децентралізація, делегування повноважень школам. Проте, як правило, у чистому вигляді такі моделі не реалізовані, а є комбінація їхніх компонент. Так, за децентралізованої моделі управління освітою передбачається, що місцева влада має привілеї, домінуючу позицію у визначенні освітньої політики, тоді школи мають значну автономію (рис. 1).

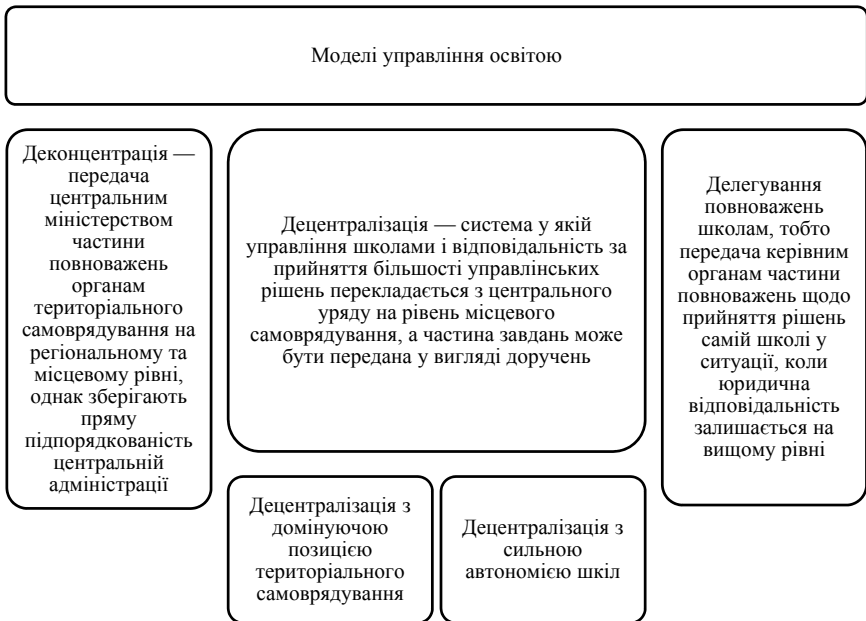

Рисунок 1. Моделі управління освітою за умови децентралізації влади

При децентралізації із збереженням сильної автономії шкіл важливо надати школам статус юридичної особи з широкими повноваженням керівництва шкіл. Як зазначають науковці, да високої автономії шкіл інструментом фінансування можуть стати освітні бони. Прикладом застосування цієї моделі є Велика Британія, Грузія, Вірменія. Зокрема, у Грузії понад 80% фінансових ресурсів передані безпосередньо школам [4].

На думку Е. Джордано ефективною формою децентралізації освіти є освітня/шкільна кластеризація (кластеризація шкіл), яку розглядають як стратегію для об'єднання обмежених ресурсів і вдосконалення доступу до ресурсів — навчальних матеріалів і шкільного обладнання [1]. Для сучасного етапу в Україні саме ця складова є найскладнішою у реалізації, оскільки громади за своїми ресурсними можливостями дуже різняться одна від одної.

Наразі місцеві органи влади стикаються з проблемами самого управління, що є наслідком інституційної слабкості управлінських структур (подекуди недостатні управлінські компетентності керівництва). Також через те, що об'єднання адміністративних одиниць реалізовується за принципом добровільності, то інколи не оцінювали, тому не врахували фінансові потужності цих нових утворень [3, 5].

Отже, децентралізація освітньої політики має ряд викликів, але їх можливо і потрібно подолати шляхом переоцінки ресурсної спроможності кожних громад та вироблення інструментів фінансової підтримки, залучення інших джерел (від бізнесу, наприклад), а також навчання управлінським компетентностям керівників не тільки шкіл, але й органів місцевої влади, інших структур, що опікуються питаннями освіти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Giordano, E. A. Schoolclustersandteacherresourcecentres. 2008. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0015/00159/159776e.pdf>
2. Гербст М., Герчинський Я. Децентралізація освіти у Польщі: досвід 25 років. URL: <http://decentralization.gov.ua/pics/attachments/Decentralizaciya-osvittii-u-Pol==schi-2.pdf>
3. Гижко А. П. Освітня децентралізація в Україні на прикладі кейсу Вінницької області. *Політичне життя*. № 2. (2021). URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/10477>
4. Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні : наук. доп. / [Шевченко О. В., Романова В. В., Жаліло Я. А. та ін.] ; за наук. ред. д-ра екон. наук Я. А. Жаліла. — Київ : НІСД, 2020. — 153 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-09/decentralizatsiya-i-formuvannya-polityky-regionalnogo-rozvytku-v-ukraini_0.pdf
5. Мелешко В. В. Проблеми управління опорними закладами загальної середньої освіти в умовах децентралізації. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/711329/1/6.pdf>
6. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку: монографія / за ред. Кравціва В. С., Сторонянської І. З.

УДК 33.354:336

Коханський Б.С.

магістр, Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

СУВЕРЕННІ ІНВЕСТИЦІЙНІ ФОНДИ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ КРАЇНИ

Суверенні інвестиційні фонди, також відомі як фонди суверенного добробуту — це державні інвестиційні фонди, що засновані на публічних фінансах, часто отриманих із надлишкових резервів країни.

Станом на 2022 рік у світі діє 161 суверенний інвестиційний фонд (надалі — СІФ), що свідчить про те, що багато держав визнали важливість цього інструменту і наразі користуються ним.[1, с 48].

Перший державний СІФ — Kuwait Investment Authority — було засновано у 1954 році. На даний момент в управлінні цього фонду знаходяться активи вартістю 693 млрд. доларів США [1, с 48]. На сьогодні найбільшим СІФ є Norges Bank Investment Authority (NBIM). Його було засновано в 1997 році як фонд для накопичення коштів для майбутніх поколінь громадян Норвегії. І з кожним роком загальна вартість активів під управлінням NBIM зростає: в 2002 році вона становила 88 млрд. дол США, у 2012 р. — 686 млрд. дол США, у 2022 р. — 1 332 млрд. дол США [2].

Досвід функціонування СІФ довів, що вони є ефективним інструментом примноження бюджетних коштів і хеджування економічних ризиків, зокрема завдяки інвестуванню коштів в ті галузі економіки, частка яких доволі незначна в економіці держави-засновниці фонду. Країни, основу економіки яких складає видобуток природних ресурсів, можуть хеджувати ризики на випадок зниження світових цін на їх експортні ресурси і покривати економічні та податкові втрати від цього.

Також СІФ є корисним інструментом під час кризових ситуацій і станів, зокрема війн. Під час війни у Перській затоці Кувейтський СІФ KIA, управляючи валютними резервами Кувейту та коштами фонду, забезпечив належне фінансування військових потреб країни.

СІФ, незважаючи на їх важливість для суспільства та вагомість у процесах забезпечення економічної стабільності, поки що не були засновані в Україні. Аргументуючи необхідність їх створення, зауважимо, що протягом тривалого періоду економіка країни залежала від обсягів експорту металів та сільськогосподарської продукції, що обумовлює її вразливість до коливання світових цін на ці товари. Заснування українського суверенного інвестиційного фонду, який би вкладав кошти у галузі економіки, що не пов'язані з видобутком металу та сільським господарством, могло б сприяти збалансуванню зовнішньоекономічного обороту та зменшити волатильність доходів від експортної діяльності.

Кошти СІФ також могли б стати ефективним засобом поповнення фінансових ресурсів у випадку збройної агресії проти України, адже однією із функцій СІФ є накопичення резервів держави.

Значною допомогою при заснуванні СІФ в Україні буде наявність широкого зарубіжного досвіду в управлінні суверенними фондами та великої кількості наукових і прикладних досліджень з цієї проблематики.

Зауважимо, що разом із забезпеченням економічної стабільності, СІФ можуть нести для України й нові ризики. Головний із них — нецільове використання державних коштів. Тому одночасно із заснуванням вітчизняного СІФ держава повинна розробити стратегію та тактику забезпечення заходів контролю за процесами залучення та витрачання коштів у фонд, а також систему заходів протидії корупції.

Отже, питання заснування вітчизняного СІФ є актуальним для України. Адже такі фонди могли б зробити вагомий внесок в диверсифікацію економічної діяльності, хеджування економічних ризиків, економічну стабільність держави, стати додатковим джерелом надходження публічних фінансів і принести вагому користь Україні при реалізації стратегічних проєктів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. López D. Global SWF. 2022 Annual Report. State-Owned Investors 3.0. 2022. 52 с. URL: <https://global-swf.s3.amazonaws.com/fileuploads/8NS0VKzfcD0pxENDL3FhnSvYiCbghi0mKFEgkSoR.pdf>
2. Norges Bank Investment Authority. The Fund / офіційний веб-портал. URL: <https://www.nbim.no/en/the-fund/the-history/>

РОЛЬ ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТИ У ЗМЕНШЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ В УМОВАХ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ

Соціальна нерівність населення є одним із вагомих індикаторів стану розвитку рівня економічної системи держави. Значні диференціації щодо можливостей доступу до певних благ і нерівність у розподілі доходів сигналізують про низьку ефективність функціонування механізмів забезпечення соціального розвитку населення. Структурні зміни в економічних системах, у глобальному вимірі, свідчать про актуалізацію важливого результату соціального розвитку — людський капітал формується у окремий ресурс, наявність якого пов'язують з успішністю та потенціалом розвитку для економіки держави та визначають як основу економіки знань.

Розуміння сутності економіки знань Турчіна С. Г. розкриває через наступне визначення «економіка знань або економіка, що створена на засадах знань (англ. Knowledge economy) — економіка, в якій більшу частину валового внутрішнього продукту забезпечено діяльністю з виробництва, оброблення, зберігання і розповсюдження інформації і знань» [1. с. 134]. Поряд з тим, в умовах постіндустріальних суспільств і враховуючи реалії та тенденції розвитку економічних систем, «на перше місце серед детермінуючих чинників економічного зростання виводять не інформацію, а знання» [2]. Саме освітня складова визначає потенціал для розвитку людського капіталу в умовах економіки знань, тобто знання як ресурс формують базу для участі у виробництві та розподілі ВВП, і як наслідок, можливості отримати доходи для забезпечення розвитку кожного окремого громадянина. Можливості активізувати власну роль у процесах створення доходів, через підвищення рівня знань, формують передумови для зменшення соціальної нерівності саме у розрізі скорочення майнового та соціального розшарування, адже базовим активом для покращення матеріального, і як наслідок, соціального стану, є ресурс, що може бути сформовано у будь-якої особи.

Безумовно, варто звернути увагу на той факт, що орієнтація розвитку на економіку знань значно впливає на фінансову політику держави щодо забезпечення вихідних умов для отримання знань

своїм громадянами, адже конкурентоспроможність економіки буде визначатись саме питомою вагою участі людського капіталу, як носія знань, у виробництві ВВП країни.

Як свідчать тенденції щодо фінансування галузі освіти (табл. 1), структура рівнів фінансування освіти, протягом аналізованого періоду, не зазнала суттєвих змін, зокрема щодо стабільної тенденції превалювання видатків із місцевих бюджетів. Так, питома вага видатків місцевих бюджетів на освіту у сукупному обсязі витрат держави, істотно збільшилась у 2018-2021 рр., що в цілому пов'язано з впровадженням реформи децентралізації влади, зокрема передачі повноважень щодо системи освіти до місцевих органів влади, та запуском проєкту «Нова українська школа».

Таблиця 1

Динаміка формування видатків на освіту в бюджетній системі України, 2016-2020 рр. [розраховано на основі даних 3, с. 20-21]

Роки	2016	2017	2018	2019	2020
Обсяг видатків на освіту у Зведеному бюджеті, млрд.грн.	129,4	177,9	210,0	238,8	252,3
Питома вага у ВВП, %	5,4	6,0	5,9	6,0	6,0
Темп росту, % до попереднього року	x	137,5	118,1	113,7	105,7
Питома вага видатків на освіту у видатках Зведеного бюджету, %					
Видатків державного бюджету	4,2	3,9	3,5	3,8	3,3
Видатків місцевих бюджетів	11,3	12,9	13,3	13,6	12,5

Питома вага витрат на освіту у ВВП коливається у межах 6%. Поряд з тим, як наголошують експерти, відповідно до «частини першої статті 78 Закону України «Про освіту» держава має забезпечувати асигнування на освіту в розмірі не менше ніж 7 відсотків валового внутрішнього продукту за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел фінансування, не заборонених законодавством» [4]. Натомість, відповідно до існуючих економічних умов, дана норма законодавства не виконується у повному обсязі.

Відсутність тенденцій збільшення витрат на фінансування освіти для держави, що функціонує в умовах економіки знань, значно зменшує потенційні можливості для нарощування економічного росту. Поряд з тим, доступна та фінансована державою, навіть лише базова, освіта, в умовах економіки знань, формує у населення потенціал для розвитку відповідно до власних потреб,

із подальшими мінімальними фінансовими витратами для держави, з огляду на той факт, що населення є зацікавленим у власному розвитку як основи подальшого матеріального забезпечення. Такий підхід у цілому позитивно впливає на сукупний соціальний розвиток і здійснює позитивні зрушення щодо зменшення соціальної нерівності у суспільстві.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Турчіна С. Г. Розвиток економіки знань в умовах інтеграції України до світового господарства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2017, Випуск 13/2, с. 133-136
2. Стояненко. І. В. Формування економіки знань як реальність та необхідність сьогодення. *Ефективна економіка*, 2012, № 6 <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1230>
3. Статистичний збірник: «Бюджет України 2020» Міністерства фінансів України. К., 2021 с. 299
4. Видатки зведеного бюджету на освіту за 5 років зросли удвічі. URL: <https://www.auc.org.ua/novyna/vydatky-zvedenogo-byudzhetu-na-osvitu-za-5-rokiv-zrosly-udvichi> (дата звернення 04.04.2022)

УДК 338.2

Круглов В. В.

д. держ. упр., доцент, Харківський національний університет будівництва та архітектури

ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВИХ НАВИЧОК У ПРОЄКТАХ GOVTECH

Стрімка інтеграція інформаційно-комунікативних технологій в процеси господарювання та управління передбачає впровадження широкого спектру структурних та організаційних факторів, що стимулює органи державної влади проводити заходи по цифровій трансформації суспільства. Проблематика неефективного витрачання бюджетних коштів, дублювання функцій у системі управління, які спричинені відсутністю сформованої координації між окремими органами державної влади, змушує шукати дієві механізми вирішення зазначених недоліків. Політика держави останніх років фокусується на напрямках цифрової трансформації країни і є важливим фактором успішного сучасного розвитку. Існуючі проєкти GovTech, фінансовані Світовим банком, демонструють фак-

тори, які лежать в основі ефективного підходу щодо діяльності органів державної влади:

- встановлення стратегічної орієнтації органів виконавчої влади у цифровій трансформації;
- створення надійного інституційного та управлінського базису;
- фахове забезпечення керівного складу у системі державного управління;
- формування сприятливої політики та нормативно-правової бази;
- використання механізмів стимулювання змін у державному секторі.
- орієнтування на споживача державних послуг.

Цифрова трансформація змінює секторальні структури та бізнес-моделі. За оцінками, 70 % нової вартості, що буде створено в економіці в наступному десятилітті, базуватиметься на бізнес-моделях з цифровою підтримкою. У 2020 р. вартість глобальної електронної комерції оцінювалася у понад 3,5 трлн дол США. Очікується, що внесок цифрової економіки у світовий валовий внутрішній продукт зросте з 15,5% у 2016 р. до приблизно 25% у 2025 р. [1].

Важливими питаннями з боку органів державної влади є заохочення змін не лише технологічного характеру, а й організації та мотивації суспільства до співпраці та координації, що має зосереджуватися на інноваційних управлінських підходах. Без сумніву, цифрова трансформація базується на цифрових можливостях окремих фахівців, яких необхідно залучати до державної служби для впровадження основоположних елементів GovTech. Незважаючи на суттєву потребу формування цифрових навичок у секторі державного управління для впровадження цифрової трансформації, ще не сформовано дієвих стратегій для розвитку цифрових навичок державних службовців та постійної перепідготовки фахівців для цифрових сфер діяльності [2].

Цифровими навичками, які необхідні для ефективного стимулювання та підтримки ініціатив GovTech, є:

- основні (ефективне використання цифрових технологій);
- розширені (робота з технологічними ініціативами);
- професійні (робота на спеціалізованих технологічних посадах для розробки, підтримки та покращення цифрових інструментів);
- лідерство (управління проєктами та персоналом);
- м'які навички (управління командою, співпраця з партнерами, досягнення цілей) [1].

У різних секторах виникає попит на навички GovTech і стає помітною сильна конкуренція з боку приватного сектора за цифрові сфери. Майбутні потреби у державних службовцях цифрового сектору з необхідними навичками передбачає стратегічне визначення цілей, аналіз пропозиції та попиту, визначення недоліків, моніторинг та оцінювання. Після визначення потреб у фахівцях з цифровими навичками необхідно розробити відповідний стратегічний документ, що допоможе ліквідувати кадровий дефіцит, спираючись на підходи щодо розвитку навичок в органах державної влади шляхом підвищення кваліфікації; залучення нових фахівців з наявними навичками; трансферу навичок від тимчасових співробітників. Зазначені шляхи передбачають процеси реформування існуючої державної політики у сфері державної служби та практичних аспектів управління людськими ресурсами.

Окремо слід зазначити, що питання впровадження GovTech з метою підвищення ефективності, має використовувати моделі державно-приватного партнерства [3]. Огляд понад 200 випадків використання визначив кластери діяльності щодо співпраці державного та приватного сектору у сфері використання та обробки даних:

- гуманітарні дії та реагування на кризу — діяльність, пов'язана з прогнозуванням, підготовкою, попередженням, реагуванням та відновленням після природних і техногенних катастроф і криз (аналіз тенденцій соціальних медіа, телекомунікаційних даних та записів гуманітарних груп для створення точних, надійних і ефективних уявлень з метою посилення ефективності зусиль з надання допомоги в разі стихійних лих або криз);

- глобальний розвиток, що передбачає дослідження довгострокових соціальних, економічних і політичних проблем для розуміння поведінки громадян, яке дає змогу зацікавленим сторонам створювати ефективніші програми та приймати кращі рішення;

- статистичні дані на основі індикаторів та вимірювання, які можуть служити основою для більш традиційних методів збору даних для підтримки національних статистичних органів, що дозволяє розробникам державної політики відслідковувати та оцінювати її вплив, надавати точні та своєчасні показники та підтримувати роботу місцевих, національних та міжнародних статистичних агенцій з акцентом на досягненні Цілей сталого розвитку [4].

Таким чином, GovTech стає розповсюдженим підходом держави щодо задоволення потреб громадян у державних послугах, а

цифрова трансформація стимулює економічні зміни за рахунок інноваційних способів ведення підприємницької діяльності. GovTech має розширити можливості для цифрової економіки, забезпечуючи взаємодію з приватним сектором на основі спільного використання цифрових платформ і надання віддалених послуг для цифрового підприємництва, електронної комерції та цифрових фінансових операцій.

Слід зазначити, що проекти цифрових технологій не завжди досягають необхідних результатів, намагаючись долати проблеми координації та політичної прихильності до їх вирішення. Основним напрямом подолання проблем є подальше спрощення процедур державних закупівель, антикорупційна боротьба, підвищення прозорості. Взаємодією з зацікавленими споживачами послуг та їх залученням до розробок державних послуг мають стати електронні платформи для співпраці з юридичними та фізичними особами, програми спільного створення та тестування послуг, навчальні програми щодо набуття цифрових компетенцій та обміну досвідом, фінансова та організаційна підтримка.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Tech Savvy : Advancing GovTech Reforms in Public Administration. Equitable Growth, Finance & Institutions Insight. Washington, DC. World Bank, 2022. URL : <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/37311>.
2. Круглов В. Державна політика трансформації ринку праці: виклики цифрової епохи. *Науковий вісник: Державне управління*. 2021. № 1(7). С. 140–161.
3. Круглов В. В. Державно-приватне партнерство в системі електронного урядування. *Публічне управління XXI століття: традиції та інновації* : зб. тез XVII Міжнар. наук. конгресу, 27 квітня 2017 р. Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2017. С. 403–406.
4. Data Collaboration for the Common Good Enabling Trust and Innovation Through Public-Private Partnerships. World Economic Forum, 2019. URL : https://www3.weforum.org/docs/WEF_Data_Collaboration_for_the_Common_Good.pdf.

Кузьменко Г.І.

к.е.н., доцент, заслужений економіст України,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

Артюх Є.О.

здобувач вищої освіти, ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ПУБЛІЧНІСТЬ ТА ПРОЗОРИСТЬ ПРОЦЕСІВ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В СИСТЕМІ ПОДАТКОВИХ ВІДНОСИН

Соціальні питання є важливою складовою податкової політики, а їх прояв є надзвичайно широким. Взаємодія зі зацікавленими сторонами або «стейкхолдерами» («stakeholder») є однією з основних складових впровадження практик соціальної відповідальності, і в повній мірі має застосовуватися до сфери податкових відносин. Співпраці з зацікавленими сторонами приділяється величезна увага, зокрема найбільшу цікавість мають стандарти серії AA1000 (The AA1000 Series), які розроблені Інститутом з соціальної та етичної відповідальності (ISEA) — (Institute of Social and Ethical Accountability) [4-6].

Одним із основних джерел задоволення інформаційних потреб користувачів про результати діяльності бізнес-структур є фінансова звітність. Статтею 6 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» [2] регламентовано мету державного регулювання фінансової звітності та зазначено, що створення єдиних правил складання звітності є засобом гарантування і захисту інтересів користувачів.

В Національному положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [1] наведено наступне визначення користувачів звітності — це фізичні та юридичні особи, що потребують інформації про діяльність підприємства для прийняття рішень. Інформаційні потреби користувачів різноманітні і охоплюють інтереси в сфері придбання, продажу та володіння цінними паперами, участі в капіталі підприємства, оцінки якості управління, здатності підприємства своєчасно виконувати свої зобов'язання, забезпеченості зобов'язань підприємства, визначення суми дивідендів, що підлягають розподілу, регулювання діяльності підприємства тощо. Відповідно до цих інформаційних

потреб необхідно визначати інформаційні можливості фінансової звітності, тобто можливість їх задовольняти та обсяг їх задоволення. Серед цих потреб відсутні конкретні посилання на інформаційні потреби в сфері податкових відносин, хоча беззаперечним є той факт, що важливим аспектом оцінки фінансового стану підприємства повинна бути оцінка його податкового потенціалу та стану розрахунків з бюджетом.

Інформація, яка наводиться у фінансових звітах повинна відповідати наступним якісним характеристикам: дохідливість, доречність, достовірність та зіставність. Вимога доречності передбачає, що фінансова звітність повинна містити лише доречну інформацію, яка впливає на прийняття рішень користувачами, дає змогу вчасно оцінити минулі, теперішні та майбутні події, підтвердити та скоригувати їхні оцінки, зроблені у минулому. Важко заперечувати, що саме права та обов'язки підприємств як платників податків мають суттєвий вплив на рішення користувачів фінансової звітності.

Баланс підприємства та інші форми фінансової звітності, на наш погляд, не надають повної інформації про місце підприємства в системі податкових відносин. Доцільним є введення до складу типової форми №5 «Примітки до фінансової звітності» окремого розділу «Характеристика виконання підприємством своїх обов'язків як платника податків та дотримання його прав» з таким наповненням: Таблиця 1 — «Якісна характеристика стану оподаткування на підприємстві»; Таблиця 2 — «Характеристика нарахованих та сплачених податків (зборів та обов'язкових платежів), фінансових санкцій в звітному році»; Таблиця 3 — «Результати звіряння стану розрахунків з органом державної податкової служби».

Орієнтовний перелік узагальнених груп показників, якими доцільно наповнити першу таблицю, слід формувати з урахуванням вимог Податкового кодексу України. Відповідно такі показники повинні надавати таку інформацію: характеристика підприємства як платника податків; склад та структура зобов'язань по розрахункам з бюджетом та державними цільовими фондами по податкам, зборам та обов'язковим платежам; склад та структура дебіторської заборгованості по розрахункам з бюджетом; податкові консультації; перевірки контролюючих органів; податкові повідомлення — рішення; незакінчені процедури адміністративного оскарження та судових процесів з приводу податкових питань; податкові вимоги; податкова застава; адміністративний арешт майна; розстрочення та відстрочення грошових зобов'язань або податкового боргу; безнадійний податковий борг.

Також варто використати потенціал Звіту про управління. Згідно з Методичними рекомендаціями зі складання звіту про управління [3] обов'язково треба подати інформацію за такими напрямками: організаційна структура та опис діяльності підприємства; результати діяльності; ліквідність та зобов'язання; екологічні аспекти; соціальні аспекти та кадрова політика; ризики; дослідження та інновації; фінансові інвестиції; перспективи розвитку; корпоративне управління. Розкриття інформації щодо податкових відносин доцільно включати в розділи, які присвячені опису діяльності підприємства, результатами діяльності, зобов'язанням, соціальним аспектами.

Можливою є і інша модель забезпечення інформаційної прозорості функціонування підприємства як суб'єкта податкових відносин: запровадження такої форми публічної інформації, як податковий паспорт підприємства — документа, у якому розкривалася б детальна інформація про всі види податків, що сплачуються суб'єктом господарювання в процесі господарської діяльності. Поєднання у податковому паспорті важливих економічних показників та оцінка динаміки їх зміни сприятимуть розробці об'єктивних висновків щодо причин зниження та резервів нарощування складових, які формують податкову базу суб'єкта господарювання.

Інформація в податковому паспорті може бути зведеною у відповідні розділи, наприклад: «Загальна характеристика підприємства»; «Основні соціально-економічні та фінансові показники діяльності підприємства»; «Відомості про відкриті рахунки в банках і інших кредитних установах»; «Основні показники, які використовуються для розрахунку податків і зборів до бюджетів різних рівнів і в позабюджетні фонди»; «Дані про проведені перевірки платника податків»; «Заборгованість за податками і зборами підприємства»; «Ефективність податкового планування на підприємстві». Податкові паспорти підприємств можуть бути основою для проведення моніторингу і прогнозу макроекономічної ситуації на території регіону, визначення його податкового потенціалу, розробки програм фінансового оздоровлення відповідних галузей економіки. Для самого підприємства наявність податкового паспорта є позитивним моментом, оскільки це робить його діяльність більш відкритою для учасників фінансово-економічних відносин — зацікавлених користувачів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. №73. URL

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звернення: 30.04.2022).

2. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16 лип. 1999 р. № 996-XIV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 30.04.2022).

3. Про затвердження Методичних рекомендацій зі складання звіту про управління : наказ Міністерства фінансів України від 07 груд. 2018 р. №982. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0982201-18> (дата звернення: 30.04.2022).

4. *AA1000APS* (2008) *AccountAbility Principles* URL: www.accountability.org/standards/aa1000aps.html (дата звернення: 30.04.2022).

5. *AA1000AS* (2008) *Assurance Standard* URL: www.accountability.org/standards/aa1000as.html (дата звернення: 30.04.2022).

6. *AA1000SES* (2005) *Stakeholder Engagement Standard* URL: www.accountability.org/standards/aa1000ses.html (дата звернення: 30.04.2022).

УДК 336.57:364 (477)

Кушнір І.С.

здобувач вищої освіти, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Науковий керівник: Махсма М.Б

д.е.н., доцент кафедри соціоекономіки та управління персоналом, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ВИДАТКАХ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ НА СОЦІАЛЬНІ ПОТРЕБИ

Соціальна інфраструктура, яка включає заклади культури, мистецтва, освіти, науки, охорони здоров'я і фізичної культури, пенсійні й інші соціальні установи, нині розглядається як обов'язкова умова повноцінного функціонування суспільно-економічної системи і потребує відповідного фінансування.

Відповідно до Бюджетного кодексу України, під видатками державного бюджету слід розуміти кошти, що спрямовуються на здійснення програм та заходів, передбачених законом про державний бюджет на відповідний бюджетний період, за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум.

Слід відмітити, що видатки державного бюджету у 2021 р. зросли на 15,7% в порівнянні з 2020 р. У номінальному вираженні найсуттєвіше збільшилися видатки на соціальний захист (на 69 млрд грн), але у відносному вираженні ці витрати ледве перекрыли споживчу інфляцію, зростання склало 11% за рік. На 60 млрд грн, або на 24% збільшилися видатки на освіту, на 56 млрд грн (18%) — на економічну діяльність та надання державних гарантій. Зростання видатків на оборону на 7 млрд грн (+6%) помітно поступилося зростанню видатків на внутрішні силові органи, витрати на які зросли на 17 млрд грн (+10%).

Основним напрямком використання коштів Державного бюджету стали соціальний захист та соціальне забезпечення населення. Вони становлять 23% (201,2 млрд грн) від усіх видатків у 2021 р. Видатки на соціальний захист пенсіонерів, зокрема, становлять 59,3% від загальних видатків на соціальне забезпечення. З огляду на це можна говорити про соціальну спрямованість національної економіки.

У 2022 р. гроші, в основному пішли на вирішення житлового питання (11 млрд грн), пенсії (6 млрд грн) та інші категорії виплат. У відсотковому вираженні соціальні виплати збільшили на 8% у порівнянні із затвердженням на початок року. Видатки на охорону здоров'я збільшили на 13 млрд грн, або на 8% у порівнянні із початком року. По 9 млрд грн додатково отримали армія та внутрішні силові органи.

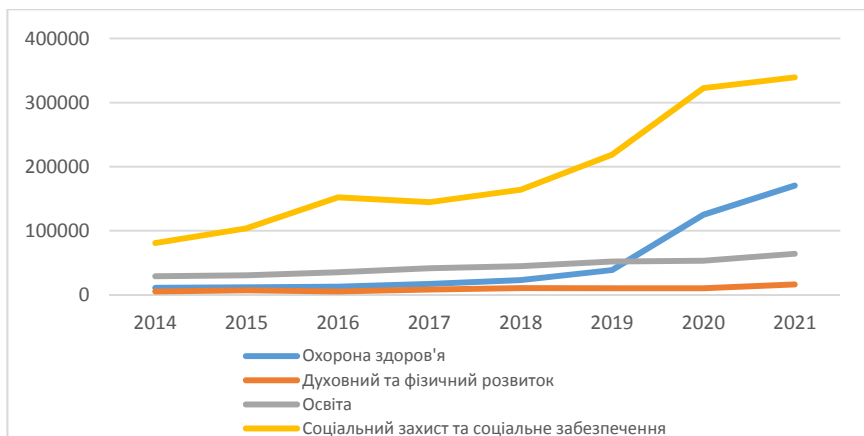

Рис. 1. Динаміка видатків на соціально-культурні заходи

Джерело: розраховано автором за [3].

Динаміка видатків на соціально-культурні заходи за період з 2014 до 2021 рр. свідчить про зростання витрат на соціальний захист та на охорону здоров'я. Зокрема, видатки на охорону здоров'я мають суттєве збільшення починаючи з 2019 року. Таке збільшення, в першу чергу, пов'язане з пандемією. В основному кошти витрачалися на закупівлю вакцин та медичного обладнання, підтримку регіональних закладів охорони здоров'я, в тому числі на закупівлю ліків, також на програму медичних гарантій та на розвиток трансплантації в Україні.

Видатки на духовний та фізичний розвиток переважно зростають рівномірно. Незначне зниження було в 2019 році, що також пов'язане з локдаунами [4].

Видатки на освіту включають видатки на підготовку кадрів, виплату стипендій, забезпечення діяльності Національного фонду досліджень та Фонду розвитку закладів фахової перед вищої та вищої освіти. Протягом аналізованого періоду видатки на освіту зростають рівномірно.

Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, як уже зазначалося складають найбільшу частку видатків державного бюджету. До них належать видатки на соціальний захист на випадок непрацездатності, соціальний захист пенсіонерів, ветеранів, сім'ї, дітей та молоді, допомога у вирішенні житлового питання, витрати на дослідження і розробки у сфері соціального захисту та інші.

Загальний показник дефіциту загального фонду бюджету за перший квартал 2022 року становить 67,5 млрд грн (близько 2,3 млрд доларів). С початку війни економіка України знаходиться під безпрецедентним тиском, податкові ставки знижено, компаніям дозволили перейти на спрощену систему оподаткування (2% податок з обороту замість ПДВ і податку на прибуток). Така політика допомагає бізнесу вижити та зберегти робочі місця, але призводить до зменшення надходжень до бюджету.

У запланованих довоєнних видатках бюджету переважали витрати на соціальний захист, обслуговування боргу та на охорону здоров'я. У наступні місяці бюджет буде переорієнтовано. Суттєвим буде збільшення видатків на оборону та громадський порядок, помірним збільшення витрат на охорону здоров'я та соціальний захист, щодо решти статей — скорочення, за винятком базових витрат на державний апарат.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бюджетний кодекс України від 01.05.2022 №2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
2. Соціальна відповідальність : навч. посіб. / [А. М. Колот, О. А. Грішнова та ін.] ; за заг. ред. д.е.н., проф. А. М. Колота. — К. : КНЕУ, 2015. — 519, [1] с.
3. Офіційний сайт Міністерства Фінансів України. Видатки держбюджету України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/>
4. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. Інформація щодо виконання Державного та Зведеного бюджетів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/budget-process-projects-declaration>

УДК 338.2:372.8

Ланська С.П.

доцент, Інститут підготовки кадрів державної
служби зайнятості

ПРІОРИТЕТИ ЦИФРОВОГО Й ОНЛАЙН НАВЧАННЯ В КОНТЕКСТІ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Широкого визнання набуло розуміння, що використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в освітніх процесах сприяє підвищенню як внутрішньої ефективності, так і зовнішньої економічної та соціальної ефективності навчання та освіти. Розповсюдженість цифрових пристроїв та Інтернету сформувало нові можливості для застосування персоналізованих стратегій викладання та навчання на основі підходів, орієнтованих на студентів, учнів будь-якого віку.

Слід зауважити, що існують певні розбіжності щодо трактування ступеня використання ІКТ в освіті — з точки зору змісту, мети, визначення, реалізації, передумов тощо. Доволі часто використовуються термін «електронне навчання» («*e-learning*»), коли мова йде суто про використання ІКТ в навчанні.

У 2014 році в рамках ЕТ 2020 Європейською комісією введено ширший термін «цифрове й онлайн-навчання» («*digital and online learning*», *DOL*), щоб наголосити на двох основних компонентах сучасного «електронного навчання» («*e-learning*»), зокрема:

– *цифрове навчання* («*digital learning*») — форма викладання та навчання, що підтримується ІКТ. Воно охоплює кілька форма-

тів та гібридних методів, в тому числі використання встановленого локально програмного забезпечення;

– *онлайн-навчання* («*online learning*») — сучасна розповсюджена форма дистанційного навчання, що поширюється, в основному, через Інтернет, включаючи соціальні медіа та служби Web 2.0 для спільного та персоналізованого навчання в будь-якому місці та в будь-який час за допомогою комп'ютера та мобільних обчислювальних пристроїв; це також може передбачати використання відкритих освітніх ресурсів [2, с. 30].

Необхідно зауважити, що увагу стосовно вдосконалення інструментів впровадження цифрового та онлайн-навчання в Україні приділено всім рівням освіти, оскільки у сучасних економічних та геополітичних умовах для країни важливим є максимальна інтенсифікація акумулювання та найефективнішого використання людського капіталу з метою сприяння функціонуванню економіки. Тому важливо забезпечити можливості навчання та отримання необхідних знань всім категоріям населення задля професійної підготовки працівників, що затребувані на ринку праці держави.

У 2021 році Україна була обрана Консультативною групою Європейської рамки кваліфікацій (The European Qualifications Framework (EQF)) як одна з пілотних країн у проєкті порівняння національних та регіональних рамок кваліфікацій третіх країн з EQF. Цей пілотний проєкт націлений сприяти подальшому узгодженню ЄС та України щодо кваліфікацій. Крім того, у 2021 році в рамках Міністерства освіти і науки України був створений Директорат цифрової трансформації освіти для підтримки подальших зусиль у цифровізації освіти [3, с. 3].

Модель цифрового й онлайн-навчання є ефективним інструментом прогресивних змін до якісної, інноваційної та індивідуалізованої підготовки студентів (учнів) будь-якого віку, у тому числі з обмеженими можливостями, а також забезпечення подолання освітнього шляху, що починається з народження та триватиме все життя.

Важливим є те, що впровадження та використання цифрового й онлайн-навчання стимулює відповідну обізнаність викладачів (вчителів), підвищення зацікавленості щодо потенціалу педагогічного використання сучасних освітніх технологій, прагнення покращити власне розуміння ІКТ. Безпосередня практична діяльність викладачів в рамках цифрового й онлайн-навчання сприяє особистому професійному саморозвитку, підвищенню кваліфікації за напрямками, пов'язаними з онлайн-технологіями, використанням

відкритих і створенням власних освітніх ресурсів тощо. Викладачі (вчителі, тренери), які більш впевнені в ІКТ, більше використовують їх під час викладання, навіть у тих освітніх закладах, які обладнані недостатньою мірою [2, с. 31].

За умов ефективної побудови та використання система цифрового й онлайн-навчання може надати і студентам, і викладачам і тренерам цікаві можливості щодо знаходження й використання мультимедійної інформації, а також застосовування академічних і професійних навичок для вирішення реальних робочих проблем, ситуацій, що можуть бути пов'язані, змодельовані або виражені як віртуальна реальність у навчальному закладі (навчальній платформі).

ІКТ дозволяють викладачеві (вчителеві, тренереві) автоматизувати більшу частину своєї роботи, вивільняючи людський ресурс на пошук, спілкування, індивідуальну роботу з учнями, уможливають отримання моментального зворотнього зв'язку, покращують ефективність управління навчальним процесом та освітою в цілому. Цифрові технології дозволяють зробити процес навчання мобільним, диференційованим та індивідуальним [1, с. 23-24].

Необхідно пам'ятати й про деякі ризики та виклики, пов'язані з цифровим й онлайн-навчанням, зокрема для самої особистості, які здійснює навчання, щодо об'єктивного виконання нею завдань та оцінювання результатів. Все більшою мірою очікується використання технологій ідентифікації відбитків пальців та програмного забезпечення задля розпізнавання обличчя або сітківки ока безпосередньо в освіті.

Формування цифро-орієнтованої інноваційної освітньої системи, що має ознаки стійкості та гнучкості водночас, вимагає важливих «аналогових» компонентів.

Перш за все, необхідними є компетентні у цифровій сфері та відповідно підготовлені навчальні заклади, що можуть забезпечити адекватну інфраструктуру цифрового й онлайн-навчання, що сприятиме ефективному її використанню та створюватиме платформу для певних освітніх експериментів.

По-друге, вельми необхідними є кваліфіковані, компетентні викладачі (вчителі, тренери), які є впевненими користувачами цифрових інструментів, наприклад, смарт-дошок, онлайн-сервісів тощо, та знають, як реалізувати групову роботу, персоналізувати навчання та поєднати традиційні й інноваційні педагогічні здобутки за допомогою засобів цифрового й онлайн-навчання.

І останнім, але не менш важливим є те, що цифро-орієнтована система освіти вимагає, щоб освітня політика держави та залучені навчальні заклади й установи створювали сприятливе середовище,

у якому цифрове й онлайн-навчання (DOL), забезпечене належним загальносистемним управлінням, наглядом за якістю, інвестиціями та націлене на підтримку сучасних реформ в освіті, було доступним для всіх громадян України. Саме така можливість розвитку, професійного вдосконалення, забезпечена на державному рівні для будь-якого члена суспільства, є одним із важелів відновлення економіки України після завершення війни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. «Цифрова адженда України — 2020 (Цифровий порядок денний — 2020). ГС «Хай-Тек Офіс Україна», 2016.
2. Alessandro Brolpito. Digital skills and competence, and digital and online learning. European Training Foundation, Turin, 2018. 72 p.
3. Ukraine: education, training and employment developments 2021. European Training Foundation, 2021. 25 p.

УДК 364.12

Лебедєв І. В.
д.е.н., доцент, ДВНЗ «Одеський національний
економічний університет»
Козловський Р. С.
ст. викладач, ДВНЗ «Одеський національний
економічний університет»

ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ «ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: УКРАЇНА»: СОЦІАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ ПЕРШОГО ЕТАПУ

Підтримуючи резолюцію Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року», Україна прийняла відповідну програму дій з визначенням цільових орієнтирів на 2020, 2025 і 2030 роки» [3]. Ці програмні документи розроблені на основі людиноцентристського підходу, тому не випадково, що найпершим напрямом діяльності визначено прогресивні перетворення у соціальній сфері. За підсумками виконання завдань першого етапу Програми Цілей Сталого Розвитку на 2016-2020 роки Україна досягла певного прогресу у виконанні 15-ти з 17-ти цілей та посіла 47-е місце у глобальному рейтингу [4].

У виконанні завдань із досягнення цілі 1 «Подолання бідності» досягнуто зменшення більш ніж у 10 разів (з 2,0% до 0,2%) частки

осіб, добове споживання яких є нижчим за 5,05 міжнародних доларів за ПКС. Однак народ України все ще залишається бідним: частка населення із середньодушовими грошовими доходами, нижчими за прожитковий мінімум, у 2020 році перевищувала 47%. Споживчі сукупні витрати домогосподарств у 2016-2020 роках складали у середньому 90,1% від сукупних витрат, а частка витрат на послуги відпочинку і культури — лише 1,6% [1].

У виконанні завдань з цілі 3 «Міцне здоров'я і благополуччя» результати поки скромні. Внаслідок невдалих реформ і недостатнього фінансування кількість лікарняних ліжок неухильно скорочується, обсяг безкоштовних медичних послуг населенню зведений майже до мінімуму, частка витрат домогосподарств у загальних витратах на охорону здоров'я становить близько 50%. Через бідність майже 70% хворих займаються самолікуванням, не звертаючись за медичною допомогою, близько 40% населених пунктів не забезпечені послугами швидкої медичної допомоги. Україна посідає одне з перших місць у Європі за такими соціально небезпечними захворюваннями, як COVID-19, туберкульоз, ВІЛ, серцево-судинні, психічні. В результаті середня тривалість життя в Україні у 2020 році складала 72,5 року (113 місце у світі) [4].

Важливе значення для життєдіяльності людей має належне функціонування систем водопостачання та водовідведення, на що спрямована ціль 6 «Чиста вода та належні санітарні умови». З 12 завдань, поставлених на 2020 рік, виконано 4. Зокрема, частка сільського населення, яке має доступ до централізованого водопостачання, збільшилася до 26%. Однак за другими показниками поліпшення не спостерігається: якість проб питної води, що не відповідають стандарту за мікробіологічними показниками, збільшилася з 5,4% до 8,6%; а частка сільського населення, яке має доступ до централізованих систем водовідведення, хоча трохи збільшилася, але все ще складає лише 3,4%.

Вирішальне значення для досягнення сталого соціально-економічного розвитку має виконання цілі 8 «Гідна праця та економічне зростання». За деякими показниками Україна має позитивні результати: ВВП за ПКС у міжнародних доларах збільшився у 2020 р. відносно 2015 р. на 20,9%; сукупні ресурси у розрахунку на одне домогосподарство в середньому за місяць зросли на 62%. Однак рівень безробіття збільшився до 9,5% від загальної кількості робочої сили. У цілому за глобальним рейтингом 2020 року за виконанням завдань цілі 8 Україна знаходиться на 111 місці.

Просування у досягненні мети 10 «Скорочення нерівності» є своєрідним мірилом співвідношення між економічною ефективні-

стю та соціальною результативністю. Світовий досвід свідчить, що відсутність справедливості у розподілі результатів економічної діяльності має більш негативні наслідки для сталого розвитку суспільства, ніж економічний спад. Серед завдань, які вимірюють результати по цілі 10, вдалось досягти прогресу лише в підвищенні середнього розміру заробітної плати та пенсій. Коефіцієнт Джині коливався у межах 24-26%, що значно менше, ніж у країнах-членах ЄС. Однак на думку багатьох дослідників, реальний коефіцієнт Джині в Україні значно вищий за офіційний показник внаслідок високого рівня «тінізації» економіки і недосконалості методології досліджень найбагатших верств населення. Держава має забезпечити усім громадянам доступність соціально значущих послуг: охорону здоров'я (включаючи не тільки медичні послуги, а й рекреацію та відпочинок), безпечне середовище, чисте повітря та якісну питну воду, отримання освіти і кваліфікації, зайнятість та безпеку (особистості та власності) тощо.

У просуванні до досягнення мети 11 «Забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості та екологічної стійкості міст та населених пунктів» позитивна динаміка мала місце за 8 індикаторами з 10, у тому числі за тими, що мають соціальне значення: площа природно-заповідного фонду збільшилася на 14%, довжина автомобільних доріг з твердим покриттям — на 3%. Поряд з тим збільшується забруднення побутовим сміттям заповідних територій і прибережних захисних смуг і заплав річок Дунай, Дністер і Прут, що викликає невдоволення сусідніх країн.

Реалізація цілі 12 «Відповідальне споживання та виробництво» спрямована на зменшення використання природних ресурсів і відходів виробництва і споживання, зменшення антропогенного навантаження на довкілля. Це сприятиме реалізації найважливішого принципу сталого розвитку — задоволення потреб нинішнього покоління без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Результати виконання Україною завдань цієї цілі поки що недостатні: з 6-ти індикаторів, що вимірюють прогрес у досягненні цілі 12, за 3-ма індикаторами спостерігається позитивна динаміка, за 2-ома індикаторами — негативна [4]. Відбувається виснажливе використання земельних, лісових і водних ресурсів, що спричиняє незворотні втрати природних ресурсів та біологічного різноманіття.

Реалізація Україною Цілей сталого розвитку має призвести до значних змін в економіці, соціальній сфері, навколишньому середовищі, сприятиме підвищенню рівня життя людей. Відзначивши певні позитивні результати, маємо сказати, що існує висока ймо-

вірність недосагнення повною мірою поставлених завдань до 2030 р. Соціально-економічне становище в Україні ще до 2021 року набуло кризового характеру, що посилено жахливими подіями сьогодення. Після переможного, як ми всі сподіваємось, завершення військових дій та повернення до мирного життя, з метою досягнення сталого соціально-економічного розвитку пропонуємо здійснити такі заходи:

- на макроекономічному рівні — посилити соціальне спрямування економічної моделі, підвищити темпи економічного розвитку та покращити співвідношення між економічною ефективністю та соціальною результативністю;

- прагнути до соціальної справедливості у сфері розподілу економічних результатів, подолання надмірної економічної нерівності, формування раціональної моделі споживання, зменшення марнотратного та престижного над споживання;

- домагатися розробки та реалізації комплексних програм активізації людського розвитку через надання доступних соціальних послуг (освітніх, медичних, культурних, фізкультурно-оздоровчих), збереження здорового природного середовища, дотримання прав і свобод людини;

- утверджувати здоровий спосіб життя, заснований на традиційних цінностях, принципах духовності та моралі, справедливості, солідарності;

- відновити та зміцнювати систему тристороннього соціального партнерства на принципах солідарної соціальної відповідальності головних суб'єктів соціуму: держави, організацій роботодавців, профспілок та інших інститутів громадянського суспільства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Державна служба статистики України. Структура сукупних витрат домогосподарств (2010-2020). Статистичний бюлетень. URL: <http://ukrstat.gov.ua>

2. Державна служба статистики України. Цілі сталого розвитку: Україна. Моніторинговий звіт, 2020. URL: http://ukrstat.gov.ua/csr_present/2020/ukr/st_rozv/publ/SDGs_Ukr_2020_Monitoring_Report_ukr.pdf

3. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Національна доповідь «Цілі Сталого Розвитку: Україна», 2017. URL: <https://bit.ly/2ABMKxz>

4. Sustainable Development Report 2021. Cambridge: Cambridge University Press. URL: <https://s3.amazonaws.com/sustainabledevelopment.report/2021/2021-sustainable-development-report.pdf>

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ КРИЗ ТА НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Історія України, на жаль, занадто щедро перемежована кризами. Деякі з них були частиною процесів глобального характеру, епіцентр інших — знаходиться на вітчизняних теренах. Перші роки незалежності (1991–1999) фахівці описують поняттям кризи перехідного періоду, за нею слідувала світова фінансово-економічна криза 2008 р., причиною третього кризового періоду стала окупація Криму та частини Донецької та Луганської областей. Четвертий період економічних негараздів обумовлений поширенням COVID-19 та карантинних обмежень [3, с. 4]. Повномасштабне вторгнення РФ на територію України 24 лютого 2022 р. стало початком п'ятої кризи в Україні. Кожна наступна криза переривала процеси відновлення від попередньої. Проте якщо між першими чотирма кризами Україна мала бодай деякий час для стабілізаційних процесів, війна, розгорнута Росією в Україні, розпочалася лише через декілька місяців після проходження пікових показників із захворюваності на коронавірус.

Поняття (не)стабільності є базовим у категоріальному апараті основ національної безпеки України [5]. Актуальність феномену нестабільності у сучасних умовах визнається як у наукових працях [2], так і у нормативно-правових актах [4]. Кризи та нестабільність тісно пов'язані з міграційними процесами, оскільки як зовнішня, так і внутрішня міграція в Україні зародилася, переважно, як реакція населення на нестабільну соціально-економічну ситуацію у нашій державі. Військові дії, спочатку у Донецькій та Луганській областях, а згодом — на всій території держави, винесли на порядок денний військово-політичний та безпековий виміри нестабільності.

Взаємовплив процесів нестабільності та міграції здійснюється одночасно на макро- та мікрорівнях. У першому випадку вибудовується контекст у якому громадяни не мають змоги задовольняти свої потреби у своєму населеному пункті чи країні або навіть перебувають там у небезпеці. Дослідження прямих іноземних інвестицій свідчать, що починаючи з 2014 року, соціально-економічна та політична нестабільність в Україні була найважливішим чинни-

ком, який негативно впливає на готовність інвесторів вкладати кошти в економіку держави [1, с. 9]. Повномасштабне вторгнення РФ в Україну суттєво посилило процеси нестабільності. Експерти розмірковують над можливими варіантами розвитку подій, проте реальний сценарій закінчення війни наразі невідомий. На мікрорівні будь-яка подія, що порушує нормальний плин життєдіяльності людини (хвороба, стихійне лихо, війна тощо), носить ознаки нестабільності і може посилювати міграційну мотивацію або фактично змушувати до виїзду. Так, для багатьох українців виїзд зі своїх домівок в межах держави або за кордон став єдиною можливістю врятуватися від злочинних дій загарбників після повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Частина мешканців опинилися у критичній ситуації, адже не мають змоги полишити окуповані воюючим території.

Періоди нестабільності характеризуються, зазвичай, низькою якістю міграційної статистики. В умовах соціально-економічної нестабільності нестача емпіричних даних пояснюється переважно поганим фінансуванням наукової галузі. У часи війни до цієї причини додаються питання безпеки дослідників, намагання ворогів знищити докази своїх злочинів тощо.

Окупація Криму, з подальшою військовою ескалацією у східних областях, епідемія гострої респіраторної хвороби COVID-19 і повномасштабне вторгнення РФ в Україну значним чином вплинули на перебіг міграційних процесів українського населення. Військові події призвели до виникнення категорії внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та біженців. Чисельність цих груп після повномасштабного вторгнення РФ суттєво зросла. Епідемія COVID-19 призвела до зменшення масштабів зовнішньої трудової міграції з України, які почали відновлюватися після деякої стабілізації ситуації, та погіршення якості робочих місць за кордоном.

Періоди нестабільності є невід'ємною частиною розвитку людства, тому їх дослідження є неодмінною складовою наукової діяльності. Міграції населення України тісно пов'язані із соціально-економічною нестабільністю, яка останніми роками доповнилась військовими діями на території держави. В таких умовах зростає важливість міграційної політики та її стабілізаційної функції. Вона полягає у використанні ресурсів, здобутих від міграційних переміщень, для забезпечення стійкості розвитку національної соціально-економічної системи, посилення безпекової складової. Людські ресурси є основою для підтримання стабільності економічної системи і розвитку. Міграції населення під час війни здійснюють важливу гуманітарну функцію із захисту цивільного населення від злочин-

них дій агресора, що містять загрозу життю та здоров'ю українців, шляхом переміщення до безпечніших регіонів. Збереження людського потенціалу — основа повоєнної відбудови України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Видобора В.В. Вплив соціально-економічної нестабільності на інвестиційну привабливість економіки України. *Вісник соціально-економічних досліджень*, 2018, №2(66), С. 9—17
2. Геець В.М. Феномен нестабільності — виклик економічному розвитку. Київ. Академперіодика. 2020. 456с.
3. Міграція в Україні: цифри і факти 2021. МОМ, 2021. URL:https://ukraine.iom.int/sites/default/files/migration_in_ukraine_facts_and_figures_2021-ukr_web.pdf (дата звернення: 18.04.2022).
4. Указ Президента України №448/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року "Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України"». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017> (дата звернення: 19.08.2021).
5. Шевченко М.М., Давиденко О.Г. Поняття «суспільно-політична стабільність»: смисловий простір державно-управлінського змісту. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/14_2016/12.pdf (дата звернення: 21.09.2021).

УДК 331.1

Маляр М.Т.

здобувач вищої освіти, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Чуб О.В.

старший викладач, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

РОЛЬ ОСВІТИ В УМОВАХ ПОСТІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Ми живемо в часи постійних змін, які можна назвати глобальною революцією. Серед останніх очевидних причин — це пандемія COVID-19 та повномасштабне вторгнення російських військ в Україну. Це змінило наш звичний спосіб життя, спілкування, мислення, бачення майбутнього і розуміння добробуту.

До основних напрямів, що формують майбутнє слід віднести: епоху швидкісної комунікації; об'єднання світової економіки;

посилення конкуренції; зміна форм праці; відкриття дивовижного потенціалу мозку; зростання сфери освітніх послуг; розвиток самоосвіти.

Для того щоб адаптуватися і бути успішним, нам конче необхідна революція в навчанні, яка поєднувала б чудові результати дослідження мозку з можливостями негайного доступу до глобальної мережі інформації та знань. Традиційні методи навчання вже не відповідають вимогам сучасності.

Окрім набуття нових знань, вмінь та навичок від освіти очікується формування у молоді здатності використовувати нові технології, готовність змінюватись та адаптуватись до нових потреб ринку праці, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатися впродовж життя [4]. Ці вимоги збігаються з цілями Організації Об'єднаних Націй і для їх досягнення освіта має зробити вагомий внесок, а саме забезпечити доступ кожної людини до безперервного навчання протягом усього життя; сталий економічний розвиток через покращення зайнятості та підприємництва; посилення соціальної інтеграції та згуртованості через активне залучення до громадської діяльності. Зазначені глобальні цілі визначають ключові напрями навчання і компетентності, на яких необхідно зосередити зусилля, щоб відповідати вимогам мінливого світу.

Освіта зазнавала глибоких кризових часів і через пандемії, і через громадянські збройні конфлікти, світові війни. Проте щоразу освітянські спільноти знали й вірили в те, що відбудеться повернення до колишнього нормального стану речей. І це повернення рано чи пізно відбувалося. Зараз, навпаки, є свідоме або підсвідоме відчуття того, що повернення до «колишньої нормальності» не буде, їй на зміну прийде якась інша, нова, «нормальність», до якої доведеться пристосовуватися. Тобто треба готуватися не до відновлення звичного формату вищої освіти, а до принципово нового її дизайну та організації.

Вплив пандемії на вищу освіту вже став предметом низки досліджень: опитування президентів коледжів та університетів від Inside HE Ed, звіт від OS про те, як COVID-19 впливає на міжнародних студентів у світі, дослідження Міжнародної асоціації університетів (IAU) про вплив COVID-19 на вищу освіту у світі [1].

Попри виклики та труднощі, багато експертів передбачали можливість позитивних трансформацій і зрушень у сфері вищої освіти. Оскільки пандемія була неочікуваною для багатьох, ЗВО потребували оперативної розробки стратегій і прийняття тактичних рішень для надання допомоги іноземним студентам, які опи-

нилися в країні в період пандемії. Іншим стратегічним питанням стало, яким чином залучати нових абітурієнтів в умовах невизначеності, як при зменшенні кількості міжнародних студентів переорієнтуватися на внутрішній ринок. Тому значна кількість університетів відклала початок навчального року до жовтня-листопада, аби подовжити період подачі документів на вступ, для залучення більшої кількості абітурієнтів у період пандемії. Через зниження якості освіти набули популярності онлайн-курси. Помітно зросла популярність таких освітніх платформ, як Coursera, Prometheus, EdEra та інші. Чимало експертів вбачали у пандемії як загрозу, так і можливість. Незважаючи на безкоштовний доступ до різноманітних курсів не відбулося очікуваного масового переходу до самоосвіти.

Дистанційний режим навчання, нові вимоги до забезпечення освітнього процесу стали викликом для української системи освіти. Пандемія вплинула на звичні режими життя учнів і студентів, їх родини, викладачів, зумовила далекосяжні економічні та суспільні наслідки, загострила низку соціально-економічних питань, серед яких: рівність доступу до навчання (різний рівень забезпеченості родин засобами для дистанційного навчання та неоднаковий доступ до якісного Інтернету); забезпеченість школярів повноцінним харчуванням (певна категорія дітей харчувалася безкоштовно у школах); надання освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами (діти з певними нозологіями не мають можливості отримувати освітні послуги дистанційно); додаткові потреби домашнього догляду за дітьми (передусім стосується сфери дошкільної та початкової освіти); інші соціально-економічні проблеми, зумовлені пандемією [3].

Пандемія COVID-19 за два роки суттєво вплинула на освітній процес в Україні. Наступного серйозного удару по всіх галузях економіки завдала війна, і освіта не стала винятком. Зруйновані школи, цілі регіони, що не мають змоги відновити навчання навіть у дистанційному режимі. Мільйони людей, а серед них діти й вчителі, змушені залишити свої домівки.

Наступного дня після початку повномасштабного вторгнення російських військ в Україну 24 лютого Міністерство освіти і науки України рекомендувало зупинити освітній процес у закладах освіти всіх рівнів і відправити здобувачів освіти на двотижневі канікули. Вже з 14 березня освітній процес в областях, де безпекова ситуація це дозволяла, було відновлено освітній процес, переважно в дистанційному форматі. Було створено максимальні можливості для продовження навчання учнів та студентів, які покинули

свої домівки у місцях тимчасового перебування — як в Україні, так і за кордоном [2]. Прогнозувати які наслідки для освіти в Україні матиме війна ще зарано.

Підсумовуючи можна зробити висновок, що криза, спричинена COVID-19, створила низку викликів для освіти які залишились не вирішеними, а війна в Україні вже має страшні наслідки як для освіти, так і для решти галузей економіки.

Світ змінився незворотно, швидка адаптація до відновлення освітнього процесу відбулась завдяки досвіду дистанційної роботи під час пандемії. Найближчим часом, певно, тільки інтенсифікується використання дистанційної та змішаної форм навчання. Це може стати шансом вирішити деякі з проблем української освіти та зберегти освіту для прийдешніх поколінь.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бакіров В., Агарков М. Пандемія може назавжди змінити вищу освіту. *Дзеркало тижня*. 2021. 16 січня. <https://cutt.ly/oGVyqwq>
2. Освіта і війна в Україні. *Моніторинг аналітичного центру Cedos*. <https://cutt.ly/cGVIMwj>
3. Особливості функціонування системи освіти в умовах сучасних викликів. *Освітня аналітика України*. 2020. № 3 (10) <https://cutt.ly/bGVyz42>
4. Чуб О.В. Освіта як складова розвитку суспільства. *Студентоцентризм у системі забезпечення якості освіти в економічному університеті*. 2016. С. 425–426.

УДК 331.1

Мамедова Шахла

аспірант, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ЛЮДСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА НАПРЯМИ ЙОГО ЗБЕРЕЖЕННЯ

Поширення глобалізаційних процесів за одночасного посилення міжнародної конкурентної боротьби, в якій перемагають лише ті країни, які досягли високого рівня інноваційного розвитку висуває на перший план питання, що стосуються людського фактору економічного зростання [1]. Вважається, що саме якість людського потенціалу є основним внутрішнім чинником переваг

країн, які на сьогодні є конкурентоспроможними «гравцями» на світовому ринку. Адже саме від людського потенціалу залежать рівень соціально-економічного розвитку країни, темпи інноваційного розвитку, а також можливості розширеного суспільного відтворення в його соціально-економічних, демографічних, культурно-духовних аспектах [2].

В умовах російсько-української війни збереження людського потенціалу стало найважливішою проблемою. Держава втрачає свій людський потенціал через загибель людей, міграційний відтік, порушення процесів формування та використання людського потенціалу. Це становить величезну загрозу розвитку економіки, який визначається здатністю до продукування інновацій та зростанням ролі людини у відтворювальних процесах.

Людський потенціал країни стосується всіх верств населення, здатних до будь-якої соціально-економічної діяльності, охоплює такі аспекти, як можливості кількісного та якісного розвитку та соціальної взаємодії. Категорія «людський потенціал» характеризує відносини стосовно його самореалізації як у трудовому процесі, так і за його межами.

У концепції людського потенціалу населення розглядається у всьому багатстві його здатностей, знань, навичок, особистісних характеристик незалежно від того, якою мірою вони знаходяться або можуть знайти застосування в виробничій діяльності. З цієї точки зору, аналізуючи структуру та якість трудоактивного населення, можна провести різницю між його трудовим і людським потенціалом. На наш погляд, слушною є точка зору, що трудовий потенціал на індивідуальному рівні відповідає робочій силі, тоді як людський потенціал — особистості. Відмінність трудового та людського потенціалів виступає в явному вигляді при розгляді питання про їх реалізацію. Сфера реалізації трудового потенціалу обмежена виробництвом матеріальних і нематеріальних благ та послуг, тобто трудовою діяльністю. На відміну від трудового, людський потенціал реалізується в різноманітних видах діяльності, пов'язаних не тільки з працею, але і з проведенням дозвілля, з міжособистісними відносинами, а також у сфері споживання. У економічній теорії людський потенціал підлягає розгляду не у всьому різноманітті його характеристик, а лише в тій мірі, в якій його розвиток і реалізація визначають соціальну та економічну ефективність відтворювальних процесів.

На макрорівні людський потенціал є складною соціально-економічною системою, що відображає життєвий потенціал населення, інвестування у формування й нагромадження людського

потенціалу, науковий потенціал суспільства, потенціал зайнятості, освітній потенціал, потенціал здоров'я, культурний потенціал [3, с. 29-32]. Світовий банк (The World Bank Group) включає в це поняття також стан здоров'я та якість харчування, ООН — освіту, професійний досвід, фізичний стан, здатність до виживання, інші характеристики, що забезпечують продуктивність і самозабезпеченість людей.

Поняття людського потенціалу також охоплює такі властивості людини, як потреби та інтереси, рівень життя, рівень здоров'я, загальні та професійні знання, кваліфікацію, мотивацію діяльності, ставлення до праці, ініціативність та підприємливість, способи поведінки.

Людський потенціал країни, відтак, — це соціально-економічна категорія, що відображає накопичений громадянами країни запас фізичного і морального здоров'я, інтелектуальних, професійних та підприємницьких здібностей, творчої та загальнокультурної компетентності, що реалізуються або можуть реалізуватись в різних сферах людської життєдіяльності на території даної країни та поза її межами.

В умовах посилення глобалізаційних процесів та війни на території України відбувається значне зростання, збільшення потоків міграції робочої сили. Це загострює проблему щодо національної належності людського потенціалу. Якщо громадянин країни тимчасово мігрував за межі країни з метою працевлаштування, реалізовує свій потенціал закордоном, то постає питання, якій країні належить потенціал зазначеного працівника. Можливі принаймні три ситуації. Перша. Громадяни країни виїхали за кордон з метою зміни місця проживання, але поки що не отримали громадянство країни-приймача. При розв'язанні цього питання, скоріше за все, потрібно спиратися на нормативно-правову базу, і допоки даний громадянин лишається громадянином своєї країни, його особистий людський потенціал повинен рахуватися в складі сукупного людського потенціалу своєї країни. Друга. Громадяни виїжджають тимчасово, тікаючи від воєнних загроз. Третя. Коли люди мігрують з метою продовження життя в іншій країні. В останньому випадку країна-донор безпосередньо втрачає свій людський потенціал.

У практичній площині збереження людського потенціалу в умовах війни, зрозуміло, є, насамперед, питанням забезпечення фізичної, економічної та соціальної безпеки людей, їх виживання, збереження їх фізичного та психологічного здоров'я. Разом з тим, величезну роль відіграє система освіти в Україні, яка за поточних

умов, продовжує створювати і надавати освітні послуги населенню. Це створює підґрунтя відновленню людського потенціалу після повної перемоги країни у цій нелюдській війні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бортнік С.М., Активізація людського потенціалу в умовах глобалізації економіки / С. Бортнік // Економічний форум. 3/2012. — С. 453-458.
2. Keeley B. Human capital: how what you know shapes your life. Paris: OECD, 2017. 418 p.
3. Мартинова Л. Б. Людський потенціал та його значення у соціально-економічному розвитку країни. — World science, № 2(6), Vol.2, February 2016, с. 29-32

УДК 331.5

Маршавін Ю. М.

д.е.н., професор, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Кицак Т. Г.

к.е.н., доцент, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ПОСИЛЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ТУРБУЛЕНТНОСТІ ТА РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Сучасні реалії відзначаються турбулентним характером соціально-економічного розвитку у більшості країн світу, а в окремих — серйозними економічними проблемами, які спричинені наслідками коронавірусної пандемії, багатократним підвищенням цін на енергоресурси і мінеральну сировину. Ці процеси провокують загострення глобальної конкуренції, яка охопила й національні ринки праці. В Україні багаторічні негативні процеси на ринку праці характеризувалися значними масштабами зовнішньої трудової міграції і скороченням обсягів капітальних інвестицій, зносом виробничого апарату до критичного рівня, величезною тіньовою зайнятістю, низьким рівнем оплати праці. Війна з Росією суттєво загострила ці проблеми, зруйнувавши промислові підприємства, знищивши і пошкодивши міську і транспортну інфраструктуру, об'єкти комунального господарства та бази паливно-масти-

льних матеріалів. Значна частина громадян України, в основному працездатного віку, була змушена змінити місце проживання, тимчасово виїхавши в інші країни, або в інші регіони.

Відсутність власного житла, проблеми з працевлаштуванням, складнощі з транспортом, побутовий дискомфорт в повоєнній Україні можуть спричинити посилення еміграції. Останнє набуває особливої актуальності, оскільки майже вперше за три останні десятиліття національний ринок праці може зіткнутися з серйозною нестачею робочої сили.

Також на конкурентні позиції ринку праці України впливатимуть елементні фактори Індустрії 4.0 та постпандемійне відновлення, головними трендами якого стане "полювання" за висококваліфікованими працівниками і жорсткою конкуренцією за інвестиції.

Руйнівні процеси в економіці, загострення кризових явищ в соціальній сфері диктують необхідність наукового обґрунтування шляхів і засобів забезпечення відродження всіх галузей і сфер національного господарства, як базису подальшого збалансованого соціально-економічного розвитку. Досягнення цієї мети вимагає перш за все окреслення вектору і засобів підвищення конкурентоспроможності ринку праці, оздоровлення сфери зайнятості, посилення процесу діджиталізації, що визначатиме нові перспективи розвитку та забезпечення економічної стійкості. Ринок праці України має стати більш привабливим для кваліфікованих працівників (не лише українських) і інвесторів — потенційних роботодавців (включаючи закордонних) у порівнянні з ринками праці інших країн.

Специфіка конкурентоспроможності національних ринків праці полягає в тому, що конкуренція відбувається не в середині, а між ринками праці певних країн. Якщо національний ринок праці конкретної країни надасть суб'єкту можливості, яких він не отримає на інших ринках праці, то скоріш за все працівник продовжуватиме працювати тут, а шукач роботи для працевлаштування і підприємець для вкладання інвестиційних коштів оберуть саме цей ринок праці.

У дослідженнях окремих закордонних науковців професійно-кваліфікаційні якості персоналу розглядаються як фактор забезпечення більш високої позиції конкретного ринку праці у конкурентній боротьбі. Так, А. Томпсон і Л. Стрикленд обґрунтовано підкреслюють, що креативні, талановиті, компетентні, досвідчені працівники — це не тільки ресурс, який сприяє ефективному досягненню визначених цілей компанії, але й виконує роль джерела

забезпечення конкурентоспроможності ринку праці. Думка про необхідність постійного удосконалення освітньо-кваліфікаційного рівня працівників, їх вміння швидко адаптуватися до зміни вимог ринку праці вийшла за межі чисто теоретичного постулату, ставши частиною практичної політики компаній та урядів. Зокрема у прийнятій країнами «Великої Двадцятки» Стратегії «Кваліфікована робоча сила для потужного, сталого та збалансованого зростання» робиться акцент на заходах, спрямованих на розвиток професійних компетентностей працівників шляхом швидкої адаптації національних систем освіти та навчання до вимог, обумовлених прискоренням технологічного прогресу та поширенням інновацій [4].

Не потребує особливого доведення думка про те, що підготовка робочої сили до ефективної праці має починатися із школи. Ця ідея набуває особливої актуальності за умов запровадження цифрової економіки, формування навичок інноваційної спрямованості. Однак останнім часом Україна втратила переваги, які багато десятиліть відрізняли нашу освіту. Так, за результатами дослідження у межах PISA українські учні продемонстрували у 2020 р. набагато нижчі показники знань за середні показники у країнах ОЕСР: із математики — на 39 балів, а з природничих дисциплін — на 22. За підсумками цього дослідження В. Новіков висловив справедливу думку про зростання розриву між системою освіти та ринком праці, що вимагає від держави реформування освіти для забезпечення молодому поколінню успіхів на шляху професійної соціалізації [3, с.8].

І. Петрова до важливих засобів підвищення конкурентоспроможності роботодавців віднесла кардинальне оновлення робочих місць, модернізацію виробничих процесів, впровадження інновацій, а також забезпечення високої оплати праці, розширення соціальних програм [11, с.6].

У цьому контексті слід підкреслити позицію Міжнародної організації праці (далі — МОП), яка в своїх документах ще наприкінці 1990-х років справедливо розширила вимоги до робочих місць, запропонувавши концепцію гідної праці, як працю на засадах свободи, рівності, поваги до людської гідності, можливість трудящих брати участь у прийнятті рішень, які можуть вплинути на їх життя і діяльність (International Labour Organization). В українській науковій літературі найбільш ґрунтовно розкрили концепт гідної праці, її імператив та механізми розвитку А. Колот і О. Герасименко [7, с. 26, 38]. Зазначені дослідники справедливо акцентують на тому, що левова частка проблем соціально-економічного харак-

теру, з якими стикається працівник на ринку праці, прямо чи опосередковано пов'язана з дефіцитом гідних робочих місць [7, с. 30, 35, 38]. Українські вчені, підкреслюючи вади соціально-економічної політики, вказують на те, що для вітчизняного ринку праці характерним є відсторонення трудящих та їх профспілок від вирішення насущних проблем трудових колективів, послаблення ролі соціального діалогу, що спричиняє посилення експлуатації працівників [6, с.330, 371].

У першому десятилітті XXI ст. науковці, зокрема А. Олійник, О. Піхуля, О. Романова, А. Лопан поширюють ідею щодо зростання ролі не лише виробничих, а також соціальних компетентностей і моральних якостей персоналу, що забезпечує високу конкурентоспроможність підприємств і відповідних ринків праці, є "надійною основою" для всіх конкурентних переваг [10, с. 99, 101]. Ця думка підтверджується Д. Демінгом, який довів, що з розвитком технологій попит на професії, що вимагають соціальних навичок (Social Skills) зростає набагато швидшими темпами ніж на професії сфери STEM (Science, Technology, Engineering and Mathematics — наука, технології, інженерія, математика) [2, с. 1596, 1626], оскільки комп'ютери та роботи не здатні до командної роботи та оперативного реагування на зміни робочих обставин, що спроможні робити люди [2, с. 1634].

Цю ідею підтвердила компанія Unily, яка в аналітичному звіті «Майбутнє робочого місця 2030 і +» визнала домінуючою тенденцією розвитку робочих місць поглиблення технологій Інтернету почуттів як необхідної частини робочого простору, що забезпечує реальність присутності працівника на роботі, незалежно від того, в якому місці він перебуває.

Результати досліджень компанії Deloitte у 2019 році показали, що кількість компаній, які почали активно використовувати інтелектуальну автоматизацію, зросла удвічі [1]. Водночас в Україні відповідно до монографічного дослідження Інституту економіки промисловості, гостро стоїть питання відсутності методології оцінки впливу цифрових технологій на ринок праці. Справедливо підкреслюється, що відсутні прогнози щодо навичок працівників, які пов'язані із цифровізацією, не розроблена "дорожня карта" цифрових трансформацій та моделей цифрового розвитку галузей економіки та сфери зайнятості [9].

Як показали результати наших наукових розвідок, необхідність подолання руйнівних наслідків російської агресії та коронавірусної пандемії не змінює стратегічного курсу на розвиток конкурентоспроможності ринку праці, становлення в Україні цифрової

економіки шляхом підвищення інноваційної ролі капітальних інвестицій. При цьому головною проблемою, як й у попередні роки, залишається використання надійних і стабільних джерел фінансування.

Підкреслимо, що при дослідженні проблеми регулювання ринку праці та сфери зайнятості багато авторів, традиційно посиляючись на праці Дж. Кейнса, фактично ігнорують його головну ідею про те, що зайнятість визначається ефективним попитом, перш за все обсягом інвестицій [5, с. 33, 57).

Проведений аналіз економічної літератури, систематизація та конкретизація основних положень, показує відсутність на сьогодні наукового концепту розвитку конкурентоспроможності національного ринку праці, що спонукало формуванню нами власного підходу до обґрунтування цієї наукової категорії, розкриттю взаємозалежності з актуальними завданнями повоєнного відновлення України. На наш погляд, конкурентоспроможність ринку праці — це сформований в результаті синергетичної взаємодії різноманітних внутрішніх і зовнішніх факторів комплекс його властивостей, здатних у визначених соціально-економічних реаліях створювати у порівнянні з іншими ринками праці більш привабливі умови для працівників і шукачів роботи, а також для підприємців — потенційних і діючих інвесторів (роботодавців), що сприяє кращій реалізації людського потенціалу, модернізації основного капіталу на інноваційних засадах, удосконаленню якості трудового життя.

Конкурентоспроможність ринку праці визначає його спроможність витримувати конкуренцію з аналогічними інститутами інших країн. Специфіка цієї спроможності полягає в тому, що конкуренція відбувається не в середині певних ринків праці, а між ними — ринками праці певних країн. Висока конкурентоспроможність конкретного ринку праці сприяє зайняттю ним більш вигідної позиції на певній конкурентній арені з приводу отримання суб'єктами більш високих доходів і нематеріальних благ, а країною загалом — важливої передумови для динамічного і збалансованого соціально-економічного розвитку.

В сучасних українських умовах інноваційне інвестування набуває надзвичайного значення, оскільки до нашої багаторічної технологічної відсталості, невідповідності пануючих технологій вимогам Індустрії 4.0 додається необхідність швидкого постпандемійного відновлення економічного життя і відродження зруйнованих російськими агресорами промислових потужностей, транспортної і міської інфраструктур. Є всі підстави вважати, що США і Євросоюз знайдуть можливість взяти участь в інвестуванні

цих процесів, можливо на засадах довгих кредитів, ленд-лізу, або своєрідного «Плану Маршалла». Однак скоріш за все це будуть «зв'язані» кошти, умовами отримання яких стануть закупки в цих країнах механізмів, машин, технологічного обладнання. Ці процеси можуть здійснюватися за двома сценаріями: шляхом простого запозичення нами стандартних західних технологій 4-го і 5-го укладів, які вже згортаються в цих країнах, що зумовить у подальшому збільшення нашого відставання від передових країн. Проте цей шлях є досить привабливим для українського бізнесу, оскільки він гарантує вітчизняним підприємцям зростання прибутків. Другий шлях, хоча є досить складним, але більш перспективним. Він пов'язаний з інвестиціями в інноваційні проекти на базі вітчизняного інтелектуального капіталу, капіталовкладеннями в українські інноваційні розробки, придбанням за кордоном лише патентів, новітніх розробок, технологій і обладнання шостого технологічного укладу.

В інвестиційно-інноваційному розвитку ринку праці принципового значення набуває значне збільшення обсягів державного фінансування науково-дослідних розробок і проєктів, навіть за рахунок як внутрішніх, так і зовнішніх позик, а також забезпечення більш ефективного використання коштів. З цієї метою доцільно продовжити той курс, що останнім часом запроваджується в Україні — перехід від фінансування утримання наукових установ і підрозділів, до виділення грошових ресурсів безпосередньо на конкретні дослідження і розробки на грантовій основі. Серед отримувачів грантів мають бути наукові організації, університети, підприємства, просто творчі колективи. Об'єктами грантового фінансування мають стати перш за все дослідження і розробки в сферах нанотехнологій та інформаційних технологій, модернізації паливно-енергетичного комплексу та забезпечення енергозбереження, новітніх біотехнологій і фармакології, стартапів у цих та інших проривних сферах.

Основним джерелом капітальних інвестицій в Україні є кошти підприємств і організацій — 55,7–70,8% загального обсягу фінансування інвестицій. Для подальшого стимулювання цього процесу ми підтримуємо думку певного кола політиків і підприємців щодо започаткування так званого інвестиційного податкового кредиту — скорочення оподаткування прибутку підприємств у разі придбання за його рахунок нових основних засобів. Такий підхід стимулюватиме бізнес до збільшення прибутку, а звідси може відбутися підвищення ефективності виробничої діяльності, розвиток основного капіталу, техніко-технологічне оновлення робочих місць.

Треба підкреслити, що негативні тенденції в сфері інвестування не змогли подолати заходи, прийняті в останнє передвоєнне десятиліття владою України: лібералізація зовнішньої торгівлі і валютне регулювання; мінімізація фіскального дефіциту; обмеження втручання Уряду в діяльність Національного банку. Не отримано результатів від надання позитивних сигналів інвесторам у вигляді майже безперервної реалізації програми МВФ, наміру введення інституту так званих "інвестиційних нянь". Якщо й у сьогоднішніх умовах не позбавитися цих та інших вад і проблем, навіть незважаючи на величезний авторитет України за кордоном, здобутий нашим народом у війні з Росією, обсяг іноземних інвестицій може не набути значної динаміки, на яку розраховують влада, бізнес і громадяни України. Однією із важливих причин незначних іноземних капіталовкладень в минулому є відсутність позитивних прикладів з боку українського бізнесу, який замість інвестування національної економіки спрямовував кошти за межі країни. Так, відповідно до інформації Державної податкової служби України, бізнес за 3 роки (2018, 2019, 2020 рр.) вивів із України лише офіційними каналами 22,4 млрд. дол. США.

Отже, для того, щоб наш національний ринок праці став привабливим для внутрішніх і зовнішніх інвесторів, перш за все потрібно сформулювати в країні сприятливий інвестиційний клімат, всіляко стимулювати інвестиційну активність вітчизняних та іноземних підприємців, створити надійні перепони на шляху виведення коштів за кордон, посилити неминучість і жорсткість кримінальної відповідальності за ці злочини. Потребує посилення надійності банківської системи, як найважливішого джерела інвестиційних коштів бізнесу, використання комерційними банками такого значного ресурсу кредитування, як кошти населення. Особливого значення набуває встановлення справедливої оплати праці, не тільки тому, що сьогодні її розмір є меншим ніж у сусідніх країнах, а й з погляду на 30 — річну тенденцію до скорочення її частки у складі ВВП на користь бізнесу. Для створення сучасних робочих місць необхідно стимулювати експортну активність українських підприємств, яка має базуватися не на сприятливій кон'юнктурі сировинних ринків (як у перше десятиліття 2000-х рр.), а на виробництві конкурентоспроможної продукції з високою доданою вартістю.

Тому, щоб ринок праці України став більш привабливим для кваліфікованої робочої сили (не лише української) та інвесторів — потенційних роботодавців (включаючи закордонних), набуває стратегічного значення активізація процесу капітального інвесту-

вання відповідно до методологічних засад Дж. Кейнса, актуальність яких не втрачена й сьогодні. Для посилення конкурентних переваг національного ринку праці необхідно сформувати також конкурентні соціально-трудові відносини, які мають відповідати основним положенням Глобального пакту ООН щодо робочих місць. Удосконалення потребує також регулювання ринку праці. Мають бути створені громадські і державні інститути, діяльність яких буде спрямована на координацію політики зайнятості з макроекономічною та соціальною політикою, розробку заходів пожевлення інвестиційного процесу, перешкоджання відтоку інвестиційних коштів за кордон, інноваційну модернізацію робочих місць. Відновлення зруйнованої під час війни економіки також потребує збільшення обсягу та удосконалення структури експорту, збільшення споживчих витрат, удосконалення оподаткування, зокрема впровадження прогресивної шкали, радикального поліпшення засобів, спрямованих на реальне подолання корупції. Вихід України на траєкторію сталого і збалансованого розвитку в умовах глобальних економічних та соціально-технологічних викликів, посилених наслідками російської агресії та пандемією Covid 19, вимагає продукування поряд з технологічними, інтелектуальні засади зростання, розвиток людського капіталу, як головного каталізатора інноваційних перетворень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Deloitte (2022). Retrieved from <https://jobs.dou.ua/companies/deloitte>
2. Deming, J. D. (2017). The growing importance of social skills in the labor market. *The Quarterly Journal of Economics*, 1593–1640.
3. Любченко О.М. Бизнес уважаемых людей [Електронний ресурс]. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/696108.html> (дата звернення: 19. 03. 2020 р.)
4. For a European Industrial Renaissance (2014). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. URL: <http://www.w.xploiteu.com/pdfs/Europe%202020%20Flagship%20Initiative%20INNOVATION.pdf>
5. Keynes, J. M. (2008). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. Chile. URL: www.bnpublishing.com
6. Колот А.М., Маршавін Ю.М., Герасименко О.О. Імперативи нової економіки та інститут гідної праці. *Гідна праці ; імперативи, українськи реалії, механізми забезпечення* : монографія К.: КНЕУ, 2017.500 с.

7. Колот А.М., Герасименко О.О. (2017) Концепт гідної праці як теоретико-прикладна платформа розвитку соціально-трудової сфери. *Проблеми економіки та політичної економії*. № 2. С. 7-55.

8. Новіков В.А. Якість освіти. PISA-2018: оцінка і потенціал підвищення. *Демографія та соціальна економіка*. 2020. №2 (40) С. 50-71.

9. Новікова О.Ф., Амоша О.І. Трансформація соціально-трудової сфери в умовах цифровізації економіки: монографія. НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2021. 300 с.

10. Олійник А.С., Піхуля О.Г., Романова О.В., (2020). Конкурентоспроможність персоналу як складова ефективної діяльності підприємства. *Економіка та держава*. № 1. С. 97-101.

11. Петрова І.Л. (2017). Конкурентоспроможність робочої сили в умовах гнучкості ринку праці. *Науковий вісник УМО. Серія. Економіка та управління*. №4. С. 1-10.

УДК 368.01

Матвійчук Л.О.

доцент, Хмельницький національний університет

КОРПОРАТИВНО-СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Страховання є важливим інструментом стимулювання економіки, активізації діяльності суб'єктів господарювання, оскільки створює для всіх учасників гарантії безпеки, урівноважує права та можливості, мінімізує негативний вплив зовнішніх та внутрішніх факторів, надає впевненості, створює нові стимули зростання продуктивності праці та забезпечення ефективного розвитку.

Страховий бізнес в Україні динамічно розвивається. У 2021 році кількість страховиків, які здійснюють страхування, інше, ніж страхування життя знизилась із 190 до 142. Станом на 30 квітня 2022 року на страховому ринку України працювало 132 страховики, які здійснюють страхування, інше, ніж страхування життя (порівняно з попереднім місяцем кількість не змінилася) та 13 страховиків, які здійснюють страхування життя (порівняно з попереднім місяцем кількість не змінилася). Стрімке зниження кількості учасників страхового ринку пояснюється полишенням ринку тих страховиків, які не здійснювали активних операцій та добровільно відмовилися від ліцензій.

Трансформаційні зміни та поступове зменшення кількості страхових компаній породжує необхідність перегляду стратегій розви-

тку учасників страхового ринку, підвищення їх ділової активності, формування позитивної репутації серед клієнтів, підвищення конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості. Корпоративно-соціальна відповідальність все частіше стає частиною стратегії страхового бізнесу, що сприяє створенню позитивного іміджу страховика та підвищення рівня довіри з боку страхувальників.

Страховий бізнес генеруючи ідею застереження, захисту майнових інтересів фізичних і юридичних осіб та безпеки, поряд із виконанням таких основних функцій як ризикова, створення і використання страхових резервів (фондів), заощадження коштів, превентивна (попереджувальна), контрольна виконує ще й соціальну функцію.

Страхові компанії поступово усвідомлюють власну відповідальності стосовно вирішення соціально-економічних проблем, збереження навколишнього середовища, дотримання прав людини, протидії корупції та великої кількості інших питань, важливих для всього суспільства. Разом з тим, проведення разових благодійних акцій не вирішує глобальних проблем та змушує компанії виходити за межі вузького кола власних бізнес-інтересів. Постійний діалог корпорація–суспільство, їхня довгострокова взаємодія і тривала підтримка дозволяють отримати масштабні результати.

За своєю суттю корпоративно-соціальна відповідальність — це імплементований у корпоративне управління певний тип соціальних зобов'язань (здебільшого добровільних) перед працівниками, партнерами, державою, інститутами громадянського суспільства та суспільством у цілому [1, с.70].

Соціальна відповідальність є невід'ємною частиною ведення бізнесу, сталий розвиток якого неможливий без участі в житті суспільства. Компанії, зокрема і страхові, почали орієнтуватись не лише на отримання прибутку, а й на досягнення суспільного блага. На жаль, рівень усвідомлення такого явища як колективна соціальна відповідальність в Україні на досить низькому рівні. Компанії фінансового сектору відчують на собі ще меншу соціальну відповідальність, аніж підприємства реального сектору економіки, не існує єдиного органу, центру, загальноприйнятих нормативів для оцінки рівня соціальної відповідальності.

Основними ознаками політики корпоративно-соціальної відповідальності є:

- добровільна участь компаній в культурних, спортивних, екологічних чи інших заходах і програмах, які приносять суспільству або громаді, а не прибуток компанії

– добросовісне ставлення до зобов'язань перед клієнтами, персоналом, державними органами, і дотримання ділової етики в конкурентній боротьбі

– аналіз і врахування соціальних наслідків рішень компанії, мінімізація їх негативного впливу для суспільства [2].

Впровадження концепції корпоративно-соціальної відповідальності у діяльність страхових компаній дасть змогу останнім отримати наступні переваги: створення позитивного іміджу та надійної репутації серед споживачів страхових послуг, контрагентів, контролюючих органів, державних та місцевих органів влади; вдосконалення системи управління страховою компанією; зростання прибутковості, насамперед через довіру клієнтів та контролюючих органів; вихід на нові ринки збуту; збільшення обсягу продажу та частки ринку тощо.

Таким чином, страхування в сучасній економіці виступає як необхідний та важливий фінансовий інструмент, що забезпечує соціально-економічну стабільність і безпеку, розвиток підприємництва, ефективний захист майнових інтересів громадян і організацій від природних, техногенних, економічних та інших ризиків, реалізацію державної політики соціально-економічного захисту населення. Для забезпечення стабільної діяльності страховика важливе значення має ефективне управління на усіх його рівнях і досягнення поставлених цілей. Основними завданнями розвитку страхування залишаються підвищення конкурентоспроможності, рівня інвестиційної привабливості страхових компаній, розвиток сучасної інфраструктури страхового ринку, створення єдиних баз даних страхових компаній. Пріоритетним є розвиток страхової компанії на принципах корпоративної соціальної відповідальності, що дозволить страховику отримати вигоди, які позитивно впливають на діяльність компанії, мінімізувати ризики та підвищити якість управління.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Колот А.М. Корпоративна соціальна відповідальність: сучасна філософія, проблеми засвоєння. *Економіка Україна*. 2014. №3 (628). С. 70-82

2. Черненко Д. Корпоративна соціальна відповідальність як фактор підвищення ефективності страхового бізнесу. URL : <http://pck.kneu.edu.ua/?p=354> (дата звернення: 10.05.2022)

Мацько-Демиденко І.В.

к.соц.н., науковий співробітник,
Інститут соціології НАН України

Беленок О.А.

науковий співробітник, Інститут соціології НАН України

МІЖПОКОЛІНСЬКІ ВІДМІННОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Соціально-економічні погляди (орієнтації, установки) населення значною мірою визначають вектори і темпи пострадянських соціальних трансформацій. З іншого боку, кардинальні суспільні перетворення в українському соціумі з початку 1990-х рр. справили неоднаковий вплив на різні групи населення. На фоні історичних процесів поколінська приналежність стала загальновизнаним соціоідентифікаційним маркером. Емпіричну базу нашого допису становлять масиви даних по Україні в рамках Всесвітнього дослідження цінностей (WVS). В якості реперних точок ми взяли 1996 р., 2006 р., 2011 р. та 2020 р.

Для порівняння вікових особливостей соціально-економічних уявлень та оцінок респонденти були нами агреговані в три категорії: молодь (індивіди у віці 15-29 років, тобто 1991 р. народження і молодші), люди середнього віку (30-49 років, тобто народжені в період 1971-1990 рр.), люди передпенсійного та пенсійного віку (у віці 50+, тобто особи 1970 р. народження і старші). Перша включає в себе покоління незалежності, друга — транзитне покоління, представники якого пройшли первинну соціалізацію в СРСР, а вторинну — в незалежній Україні; третя об'єднує декілька поколінь, які пройшли і первинну, і вторинну соціалізацію у радянський період, хоча часто (але не завжди) вимушених ресоціалізуватись у новій економічній та державно-політичній реальності з метою адаптації до пострадянського соціуму.

Поколінський аналіз дозволив встановити наступні закономірності за усіма 5 соціально-економічними орієнтаціями.

1. Рівність прибутків vs більша диференціація прибутків. Егалітарні орієнтації виявились властивими швидше представникам старших вікових груп, а досягально-ринкові — молоді (середнє покоління займає проміжну позицію в цьому сенсі).

2. Приватна vs державна власність. За підвищення частки держвласності у бізнесі та виробництві частіше виступали представники радянських поколінь, тобто респонденти у віці 50+, а за під-

вищення частки приватної власності частіше висловлювались представники покоління незалежності. Оцінки представників транзитного покоління виявились приблизно рівновіддаленими від оцінок радянського та першого нерадянського покоління.

3. Держава vs індивид як суб'єкти відповідальності за добробут громадян. Виявилось: з віком зменшується число прихильників точки зору, що люди більшою мірою самі повинні нести відповідальність за те, щоб забезпечити себе і відповідно зростає надія на державу в цьому відношенні. Максимально патерналістські орієнтації виявились властиві респондентам у віці 50+, мінімально — молоді до 30 років.

4. Конкуренція: користь vs шкода. За результатами опитування думка про позитивну роль конкуренції була більш поширена серед осіб, які належать до транзитного покоління (відповідний середній бал — 4,01), а менш всього, як це не парадоксально, серед представників покоління ровесників незалежності (4,55). Очевидно, реалії дикого ринку щоденно спростовують в очах молоді міф про чесний капіталізм, який нав'язується ЗМІ та рекламою.

5. Успіх: праця vs удача. Дилема: що в першу чергу веде до життєвого успіху в сучасному українському суспільстві: сумлінна робота чи удача/зв'язки в жодній з виокремлених вікових груп не виявилась однозначно вирішеною. І все ж дещо ближче до полюсу сумлінної роботи схиляються «*dіdi*», колишні радянські люди (середній бал — 4,97), а ближжі до полюсу удачі/зв'язків — молодь, *dіti* незалежності (5,23). Середній бал оцінок індивідів, які належать до транзитного покоління («*батьків*»), у вказаному аспекті розмістився між цими значеннями і склав 5,11.

Досягненню міжпоколінського консенсусу в Україні може, на наш погляд, слугувати нова конвергентна модель суспільного розвитку, в якій будуть об'єднані деякі цінності соціалізму та капіталізму, найкращі риси цих двох соціально-економічних устроїв. В інтегральному суспільстві, як це передбачили П.Сорокін, А.Сахаров, В.Білоцерківський, елементи соціалістичної та капіталістичної системи складають не механічну суміш, а практичний синтез, ефективну комбінацію, нову якість. Саме синтезний устрій «представляє собою рятувальну альтернативу тому жорстокому, несправедливому устрою, яким є сучасний капіталізм, дозволяє примусити бізнес-бюрократію поступитися своїми корисливими інтересами заради інтересів основної маси населення, звільнити людину праці від соціального пригнічення, від необхідності продаватися за задоволення базових потреб і тим самим бути простим

засобом в руках ворожих йому сил, залежати від влади і капіталу заможних людей» [1, с.285-286].

Оскільки світоглядні та ідеологічні преференції населення в цілому і соціально-економічні орієнтації зокрема, опосередковуються не тільки поколінськими відмінностями, але і відмінностями між різними доходними групами, між людьми з різним статусом зайнятості, типом підприємства, на якому вони працюють, рівнем освіти, типом населеного пункту, в кому вони живуть і т.д., подальший розвиток заявленої нами проблематики бачиться при максимальному врахуванні соціально-демографічних та інших значимих факторів (макроекономічних, рівень здоров'я населення і т.д.), які впливають на соціально-економічні погляди громадян, в їх динаміці та взаємозв'язку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Беленок А. Динамика социально-экономических трансформаций украинского общества в оценках возрастных групп. *Соціальні виміри суспільства*: зб.наукових праць. Вип. 1 (12). К.: Інститут соціології НАНУ, 2009. С.276–302.

УДК 331.522.4-043.83:332.12:338.244.47

Мироненко Б. В.

аспірант, Одеський національний технологічний університет

Козак К. Б.

д. е. н., доцент, професорка,

Одеський національний технологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ НА ПРИКЛАДІ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Сьогодні переважна більшість територіальних громад в Україні, незважаючи на наявність законодавчо передбаченого права, не можуть вирішувати питання місцевого значення повною мірою. Причини, що пояснюють таку ситуацію наступні: недостатність бюджетних коштів, відсутність необхідної інфраструктури, кваліфікованих кадрів тощо, але їх наявність призводить до того, що значна частина сільських та селищних громад «левоу» частку питань місцевого значення не можуть вирішувати належним чином, зокрема, утримувати приміщення та будівлі комунальної власно-

сті, здійснювати збір та вивезення побутових відходів, будувати та ремонтувати дороги, забезпечувати благоустрій сільських територій тощо. Таким чином, більшість об'єднаних територіальних громад сьогодні в Україні залишаються неспроможними або мають низьку спроможність до формування та розвитку власного людського потенціалу, а також створення задля цього відповідних сприяючих умов [1, с. 33-34].

В централізованій плановій економіці потенціал території визначався тільки ресурсним потенціалом, а поняття ресурсного потенціалу збігалось з поняттям ресурсів, в основному природно-сировинними, фізичними, людськими та фінансовими ресурсами. Питання природно-ресурсного потенціалу територій на відповідній науковій основі детально розроблені ще в часи планової економіки [2, с. 232].

Рис. 1. Основні складові потенціалу територіальної громади

*розроблено авторами на основі джерела [3, с. 33-35]

Проте величина ресурсного потенціалу визначається не тільки кількісними характеристиками відповідних складових ресурсів, але й характером їх взаємодії. Ресурсний та організаційний потенціал формують стратегічний потенціал території. При переході до ринкової економіки, трансформації території у відкриту систему необхідні механізми й інструменти адаптації до постійних змін зовнішнього середовища, ефективної дії на зовнішні чинники та відповідного реагування на фактори зовнішнього середовища, які формують ринковий потенціал території (що зображено на рис. 1).

Важливо пригадати складові спроможної територіальної громади, що здатна формувати власний людський потенціал та сприяти його розвитку, умовно можна поділити на дві групи: потенційні та функціональні [4, с. 56]. До потенційної складової варто віднести наступні критерії (рис.2).

Складові потенційної групи	наявність необхідної інфраструктури;
	наявність достатніх фінансових ресурсів та джерел їх утворення;
	наявність кваліфікованих людських ресурсів (кадрів);
	наявність певного обсягу повноважень у представницького органу місцевого самоврядування, обраного громадою;
	наявність активно налаштованої частини територіальної громади, які беруть участь у вирішенні низки питань її життєдіяльності.

Рис.2. Складові потенційної групи спроможної громади

*розроблено авторами на основі джерела [4, с. 56]

Наявність потенційних ознак спроможної територіальної громади здебільшого може не відчуватися мешканцями населених пунктів, що входять до складу відповідної громади. Такі ознаки мають кількісні та якісні характеристики, які не завжди є видимі для громадян. Їх можна розглядати як важливі умови здійснення ефективного місцевого самоврядування та забезпечення життєдіяльності громади [5, с. 30]. До функціональних ознак необхідно віднести такі (рис.3).

Складові функціональної групи	дієвий вплив активної частини територіальної громади на діяльність органу місцевого самоврядування та його посадових осіб;
	реальне вирішення переважної більшості питань місцевого значення, що належить до компетенції відповідної ради, у т.ч. й через надання низки публічних послуг членам територіальної громади.

Рис. 3. Складові функціональної групи спроможної громади

*розроблено авторами на основі джерела [4, с. 56]

Зміст цих ознак полягає у тому, що громада ефективно використовує не лише свій місцевий потенціал у вигляді майна, фінансів, людських ресурсів (кадрів), повноважень, але й інструменти впливу на органи місцевого самоврядування та їх посадових осіб, здійснює повноцінне місцеве самоврядування та забезпечує потреби мешканців відповідних населених пунктів [6, с. 72]. Так, нові можливості місцевих бюджетів унаслідок запровадження таких нових надходжень, як відррахування з продажу підакцизних товарів та податку на нерухомість юридичних осіб сприяли появі в місцевих бюджетах додаткових ресурсів, які можна було використати на покращення місцевої інфраструктури та, зокрема, на створення умов щодо формування людського потенціалу громад, що у майбутньому буде сприяти підвищенню ефективності роботи кожної громади. Сьогодні місцеве самоврядування в Україні є дійсно вмотивованим для того, щоб розвивати місцеву економіку і таким чином збільшувати свою фінансову спроможність та задовольняти потреби громад [7, с. 12].

Так, наприклад, можливо припустити, що у сільській місцевості спроможною територіальною громадою потенційно може стати укрупнена громада, що вимагає проходження процедури добровільного об'єднання. Отже, враховуючи позитивний європейський досвід, щодо створення умов формування та розвитку людського потенціалу з урахуванням всіх особливостей кожної окремої громади та за рахунок реформ місцевого самоврядування що передбачає об'єднання територіальних громад, як найдієвіший спосіб їх перетворення у спроможні громади, які будуть здатні формувати й розвивати власний людський потенціал.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гураль П. Ф. Територіальна громада в Україні: історико-правове дослідження: автореф. дис. д-ра юрид. наук : спец. : 12.00.01 / П. Ф. Гураль. Львів, 2019. 40 с.
2. Дерій Ж.В. Регіональна парадигма якості життя та людського розвитку. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки*. 2013. № 4. С. 229-237.
3. Курій Л.О. Управління людським потенціалом регіону. *Вісник Хмельницького національного університету*. №5, Т.1, 2019. — С. 32-35.
4. Лелеченко А. П., Васильєва О. І., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень. К. 2017. 110 с.

5. Мартинова Л. Б. Людський потенціал та його значення у соціально-економічному розвитку країни. *International Scientific and Practical Conference «WORLD SCIENCE»* № 2(6), Vol.2, February 2016. с. 29-32.

6. Балдич Н., Гринчук Н., Ходько Н. та ін. Місцевий економічний розвиток: моделі, ресурси та інструменти фінансування. Київ, 2020. 102 с.

7. Гізело О. Інвестиції в людський капітал як умова соціального розвитку України. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2015. № 1. С. 11–14.

УДК 331.101.5:330.142(005.96)

Назарова Г.В.

д.е.н., професор кафедри соціальної економіки, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Руденко В.О.

аспірант, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ЯК ОБ'ЄКТ ВПЛИВУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

З поширенням цифрових технологій головною вимогою сучасного суспільства є зміна характеру праці, у тому числі підвищення ролі інтелектуальної творчості, зміна характеру зайнятості, підвищення загальних вимог до освіти та кваліфікації. Досвід розвинених країн свідчить, що в контексті цифрової економіки високо цінуються знання, інформація та творчість, а також уміння їх своєчасно обробляти, подавати та використовувати.

Цифрові технології трансформують людський капітал, висуваючи нові вимоги до освіти. У зв'язку з цим, відповідно до потреб цифрової економіки, необхідно реформувати систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації, щоб сприяти розвитку інноваційних можливостей людського капіталу.

Таким чином сучасний глобальний ринок праці — це складна, багатокомпонентна та динамічна система, що піддається перманентному впливу інформаційних технологій, що, своєю чергою, тягне за собою зміни у змісті процесу праці, його організації, структурі зайнятості, соціально-трудовах відносинах, а також вимагає формування принципово нових компетенцій працівника. Цифрові технології створили абсолютно специфічний процес праці, внесли свої зміни до всіх його елементів: предмета праці, засобів праці, технології, організації та результату праці.

Результатом процесу цифровізації буде створення нового світу, заснованого на цифрових технологіях, де виникають нові цінності, управлінські технології.

У сучасному світі особистість перебуває під впливом цифрових технологій як складних системних утворень, що забезпечують різного роду вплив інформації на особистість (рис.1)

Рисунок 1. Види впливу інформації на особистість

Під впливом цифрових технологій змінюється сама людина: тілесна організація, пізнавальні можливості, успішність багато в чому визначається вмінням працювати з інформацією. Ці технології детермінують трансформацію особистісних властивостей та характеристик.

Важливим моментом є зміна соціальної структури суспільства, поява у ній нових соціальних кластерів:

власників, які мають інформацію та цифрові технології;

найманих працівників;

представників соціальних груп, не включених до цифрового простору через низький рівень освіти.

Сучасна економіка вимагає формування нової концептуальної системи професійного навчання та додаткової професійної освіти, що відповідає умовам сучасних інформаційних та цифрових технологій. Ці технології істотно впливають на життя сучасної людини. Нові ІТ-розробки в освіті та інших сферах економіки впевнено завойовують провідні позиції на ринку праці та освіти, кидають серйозний виклик застарілим бізнес-моделям. Людський капітал потребує розвитку здібностей, що забезпечують діяльність у складних багатофакторних динамічних середовищах: природних, техногенних, соціальних, інформаційних, необхідних для введення національної економіки на траєкторію прискореного зростання в умовах світу, що швидко змінюється.

Людський капітал стає основним активом держави. Не людина взагалі, а людина, яка має професійні компетенції в галузі нових технологій, вміє досліджувати, вміє впроваджувати нове, вміє

вдосконалювати старе. Це може бути не одна людина, а група людей, які вміють об'єднувати та активізувати компетенції особистостей у єдиний колективний інтелект.

З іншого боку, досвід розвинених країн світу показує, що в умовах цифровізації економіки найвище цінуються знання, інформація та творчість, а також уміння їх своєчасно обробити, подати та використати. Необхідно констатувати зміну самого характеру праці та трудових відносин, оскільки прискореними темпами відбувається зростання кількості не лише бізнес-процесів, що здійснюються он-лайн, а й практично усіх інших сфер життя. І хоча цифрові технології дають змогу підвищити ефективність бізнесу, однак креативний співробітник, на думку найкрупніших компаній світу, залишається основним діючим актором в економіці [3].

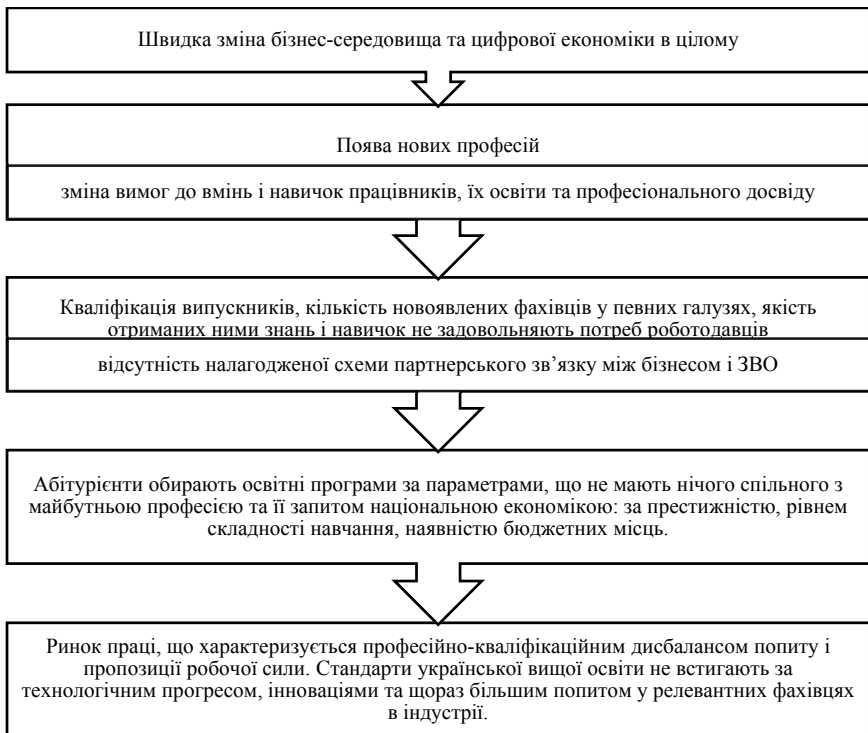

Рисунок 2. Вплив змін бізнес-середовища та цифрової економіки на ринок праці

Джерело: розроблено автором на основі [2]

Але щоб суспільство могло виграти від технологій, воно повинно сприяти розвитку людського капіталу, що володіє цифровими навичками. Необхідність удосконалення людського капіталу зумовлена тим, що сьогодні найбільш передові галузі та технології потребують висококваліфікованого персоналу, що володіє технологічними знаннями і навичками, має здатність адаптуватися до швидкозмінного середовища і навчатися протягом усього життя [4].

Тому необхідно формувати нове інноваційне, орієнтоване на колективну діяльність середовище, занурювати в нього людину зі шкільної лави. Цим мають займатися всі рівні системи освіти, всі суб'єкти економіки, всі регіони, тобто має створюватися «розумне суспільство», яке використовуватиме сучасні інформаційні та цифрові технології як для зниження ручної праці та підвищення частки інтелектуальної діяльності, так і для формування гуманістичного, людино-орієнтованого середовища [1].

Використовуючи цифрові технології для розвитку системи управління ринком праці та освіти, можна будувати плани збереження та розвитку людського капіталу, відновлювати державний контроль над цим процесом, маючи прогностичні результати розвитку підприємств, регіонів та країни, а також оцінювати результати роботи системи підготовки людини. Людина має вільно розпоряджатися своїм головним капіталом — кваліфікацією, для цього необхідно надати таку професійну підготовку, яка дозволить легко освоїти професії, усвідомити можливість власного розвитку на основі цифрових технологій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Григорьев С.Г., Лукин В.В., Лукин Д.В. *Развитие человеческого капитала в условиях цифровизации* / E-Management, 2018. — № 1(2). — С. 13-19.
2. Плікус І.Й. *Людський капітал та інноваційний розвиток в умовах цифрової економіки*. Цифрова економіка як фактор економічного зростання держави: колективна монографія / За заг. ред. О. Л. Гальцової. — Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2021. — С.298-325.
3. Поснова Т.В. *Трансформація людського капіталу в умовах цифрової економіки* / Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування, 2019. — № 3. — С.204-211.
4. Цифрова економіка: *Вплив інформаційно-комунікаційних технологій на людський капітал та формування компетентностей майбутнього*: монографія / Л.Л. Антонюк, Д.О. Ільницький, Л.О. Лігоненко, О.О. Денісова та ін.; за ред. Л. Антонюк, Д. Ільницького, А. Севастюк. — Київ : КНЕУ, 2021. — 337 с.

Насипайко Д.С.
доцент, Центральноукраїнський національний
технічний університет

Вдовенко А.О.
здобувач вищої освіти, Центральноукраїнський національний
технічний університет

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ

Концепція стійкого розвитку, яка останнім часом набула актуальності в сфері підприємницької діяльності, полягає в зрівноваженому розвитку трьох її складових (економічної, соціальної та екологічної). Не випадково суб'єкти господарювання більше уваги починають приділяти впливу господарської діяльності на навколишнє середовище, створювати системи пенсійного забезпечення та займатися благодійністю. Адже такі види діяльності відкривають нові можливості для бізнесу і забезпечують отримання відповідного місця на конкурентному ринку товарів і послуг. Тому що суспільство, як основний споживач кінцевої продукції підприємств та детермінант рівня розвитку країни, в певній мірі визначає, хто буде лідером на ринку, а хто не отримає визнання та не зможе досягнути бажаного результату в підприємницькій діяльності [4, с. 104].

Час, коли бізнес цікавили виключно гроші, минає. У сучасному світі успішні компанії демонструють своє піклування про громаду, природу, беруть участь у соціальних проєктах і прагнуть зменшити шкідливий вплив на довкілля. Така поведінка стає трендом. А продумана корпоративна соціальна відповідальність формує репутацію бренду роботодавця. Відповідальність компаній за позитивний чи негативний вплив на суспільство й довкілля і називають соціальною відповідальністю бізнесу. Основні складові цієї концепції:

- корпоративне управління;
- захист прав людини;
- відносини в колективі, з клієнтами та громадами;
- захист довкілля;
- чесні операційні практики: як компанії поведуться на ринку, стосовно постачальників, партнерів і конкурентів [3].

Однією з важливих елементів будь-якого бізнесу завжди була його етична складова (відповідальність партнерів по бізнесу між

собою, відповідальність виробників за якість своєї продукції тощо). Сьогодні, в умовах глобалізації, цей аспект економічних відносин набув особливої актуальності. Соціальна відповідальність перетворилася у принципово важливу складову етики міжнародного бізнесу, що зумовлює його ефективність і конкурентоспроможність. Зважаючи на фінансову могутність транснаціональних корпорацій та їх вплив на сучасну економіку, питання етичного (у тому числі соціально відповідального) ведення їхньої діяльності набуває особливо важливого характеру. Застосування етичних норм є запорукою формування цивілізованого і легітимного бізнесу [5].

З початку вторгнення в Україну більше 750 компаній оголосили про вихід з Росії, але деякі компанії продовжують працювати в Росії. Список був вперше опублікований 28 лютого 2022 року the Chief Executive Leadership Institute Yale School of Management. Він широко розповсюджувався серед керівників міжнародних компаній, урядовців та засобів масової інформації як найавторитетніше джерело та започаткував історичний рух. Багатонаціональні фірми та їхні фонди вже виділили допомогу організаціям (наприклад, 22 мільйони доларів — IKEA, 16 мільйонів доларів — LEGO Group, 10 мільйонів доларів кожна — криптогіганти Binance і Carlsberg Group, по 5 мільйонів доларів — від Biedronka, LVMH, Amazon тощо), [2].

З перших днів український бізнес проявив свою найкращу сторону — згуртувався та сконцентрувався на допомозі державі та людям. Приналежність до принципів сталого розвитку підтвердилась у активній реалізації як мінімум трьох принципів «No poverty», «Zero hunger», «Good health and wellbeing» та стала насправді ще ширше, концентруючись на допомозі всім людям під час війни. Люди — головна цінність кожного з підприємств, саме тому у ці буремні часи війни компанії роблять фокус, в першу чергу, на здоров'я та життя співробітників, людей, які живуть у містах присутності, а також тих, хто щодня стоїть на варті безпеки нашої країни — воїнів збройних сил України та територіальної оборони. Так, компанії надають гуманітарну допомогу населенню, підтримують медичні заклади, допомагають з евакуацією тощо. В той же час, компанії, чиї потужності знаходяться в регіонах активних бойових дій, дбають про їх завчасну консервацію, що мінімізує потенційний негативний вплив на довкілля у випадку руйнування. Це лише частина всього того, що роблять компанії, які і в мирні часи, і в часи пандемії, і під час війни сповідують цінності сталого розвитку та соціальної відповідальності [1].

Гуманітарна діяльність українських підприємств та міжнародних компаній в Україні є прикладом для всього корпоративного світу в реалізації цілей сталого розвитку та прихильності до гуманітарних цінностей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бойко О. Соціальна відповідальність бізнесу у період воєнного стану. URL: <https://eba.com.ua/sotsialna-vidpovidalnist-biznesu-u-period-voyennogo-stanu/>
2. Матвеева Ю. Корпоративна соціальна відповідальність та війна в Україні. URL: <https://www.prostir.ua/?news=korporativna-sotsialna-vidpovidalnist-ta-vijna-v-ukrajini>.
3. Найдюк Н. Як бізнесу стати соціально відповідальним: чому це важливо й вигідно. URL: <https://buduysvoe.com/publications/yak-biznesu-sotatyi-socialno-vidpovidalnym-chomu-ce-vazhlyvo-y-vygidno>.
4. Олійник О.В., Ксендзук В.В. Соціальна відповідальність міжнародного бізнесу як стратегія діяльності підприємств України: європейський досвід. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2017. Вип. 3 (38). С. 104-110.
5. Ринейська Л.С. Соціальна відповідальність як складова етики міжнародного бізнесу в умовах глобалізації. *Ефективна економіка*. 2016. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5257>.

УДК 377/378 (477)

Новіков В.М.

головний науковий співробітник,
«Інститут демографії та соціальних досліджень»
імені М.В. Птухи НАН України

ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНИХ РЕСУРСІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УМОВАХ СУЧАСНОЇ КРИЗОВОЇ СИТУАЦІЇ

Розрахунок фінансових трансфертів регіональним бюджетам, що тривалий час здійснювався на основі нормативів фінансових витрат на надання соціальних послуг та нормативів мінімальної бюджетної забезпеченості населення послугами, зараз не відповідає складним умовам, в яких відбувається медичне забезпечення населення. Методологія бюджетування, що склалась, не відповідає головному питанню: який обсяг бюджетних ресурсів потрібен

муніципальним бюджетам для виконання їх повноважень з врахуванням статевих і вікових змін у структурі населення, які зазнали істотної динаміки останнім часом. Ці обставин послужили приводом для визначення проблеми формування модельного бюджету охорони здоров'я з врахуванням демографічних факторів [1;2].

Завдання і цілі дослідження передбачає диференційований підхід до розрахунку грошових трансфертів з наступною їх інтеграцією в єдиний показник.

У контексті цілей та завдань статті слід побудувати модель системи охорони здоров'я, яка повніше враховуватиме фінансові потреби регіонів на лікування населення і забезпечуватиме збалансований розподіл фінансових ресурсів. Методологія обов'язкового медичного страхування може стати інструментом визначення фінансових ресурсів охорони здоров'я. Правильно розрахована медична субвенція та взагалі державний бюджет охорони здоров'я забезпечує фінансову сталість надання медичних послуг. Визначення необхідного розміру їх тарифної вартості важливо для формування бюджету охорони здоров'я, розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів з науково-обґрунтованих позицій з врахуванням статево-вікового складу населення. При цьому потрібно використовувати еквівалентні одиниці медичної допомоги [3].

Завдання дослідження передбачає диференційований підхід до розрахунку страхових тарифів з наступною їх інтеграцією в єдиний показник. Кожний етап розрахунків передбачає цілий ряд ітерацій, що забезпечує достовірність отриманих результатів. При розрахунках страхового тарифу вихідною інформацією є кількість випадків захворювання населення, показники яких визначаються державною медичною статистикою. На підставі цих даних розраховується ймовірність (P) звернення громадян до лікувальних закладів: поліклінік, лікарень, закладів невідкладної та швидкої допомоги. Математична ймовірність подій (M), тобто звернення у медичні заклади вимірюється співвідношенням числа шансів (звернень) рівно можливих і не сумісних до загальної кількості сприятливих і несприятливих шансів (N):

$$P = \frac{M}{N}.$$

При такому класичному розумінні ймовірності сфера її практичного застосування обмежується лише такими подіями, які припускають розрізнення дискретних шансів (звернень), що можливо при аналізі розподілу кількості захворювань за видами звернень у медичні заклади. Достовірність розрахунків забезпечується дина-

мічними рядами п'ятирічного часового періоду. За останні звітні п'ятирічні роки (2016-2020) звернення населення до амбулаторно-поліклінічних закладів (число відвідувань) скоротилось більш, ніж на 18%, до стаціонарів (число госпіталізованих) – на 6,4%, до швидкої та невідкладної допомоги (число викликів) – на 18%. Аналіз ймовірності динаміки звернення громадян за медичними послугами деталізований за функціональною структурою кожного з видів медичної допомоги: амбулаторно-поліклінічної, стаціонарної, швидкої і невідкладної допомоги має бути уточнений. Показники можуть значно розрізнятись по регіонам. Амбулаторно-поліклінічна допомога має охоплювати допомогу поліклінік загального профілю, спеціалізованих та стоматологічних поліклінік, фельдшерсько-акушерських пунктів, центрів первинної медичної (медико-санітарної) допомоги, перинатальних центрів і пологових будинків. Стаціонарна – лікарні загального профілю, спеціалізовані лікарні та інші спеціалізовані заклади. Швидка та невідкладна допомога включатиме послуги Центрів екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, сімейного лікаря вдома та доставки пацієнтів до лікарень.

Відновне лікування повинно включати певний обсяг медичної допомоги, яка передбачає лабораторно-діагностичні дослідження, операції, маніпуляції, фізіотерапевтичні процедури, відвідування лікарів, інструментальні дослідження (ультразвукові рентгенологічні, ендоскопічні та інші) та кратність їх проведення протягом року, кількість яких може бути визначена програмами медичного обслуговування населення.

Повна формула вартості лікування має складатись з базової вартості медичної послуги, додаткових нарахунків та грошового ресурсу. Базова вартість (S_n) виступає як похідна функція від ймовірності звернень населення (P_n) за медичною допомогою, фактичної вартості лікування (C_n) та ризиків коливання вартості медичного обслуговування (V_n). Останній показник розраховується для компенсації можливих щорічних відхилень вартості лікування в кожному з видів медичної допомоги і функціонально розглядається як фінансовий інструмент стабілізації відшкодування вартості наданих послуг.

Ризик коливання вартості медичного обслуговування визначатиметься коефіцієнтом варіації. Для здійснення адміністративно-організаційних заходів, непередбачуваних витрат, технологічних заходів, превентивних та інших компенсуючих заходів до структури вартості медичної послуги доцільно включити певний відсоток (грошовий ресурс) від суми таких елементів як базова вартість

і додаткова надбавка. Його величина може становити 15-17% від зазначеної суми. Таким чином, повна формула ціни курсу лікування матиме вид:

$$S_b = P_n * C_n * V_n / 100 - F (\%).$$

Розрахунок вартості медичної допомоги в кризових умовах, значення якого посилюються становленням економіки постковідного типу, потребує конкретизації фінансово-бюджетних відносин, що у свою чергу пов'язано з переглядом нормативних витрат та упорядкуванням інститутів формування бюджету. Сучасні умови бюджетування охорони здоров'я підвищують роль соціальних обов'язків держави як інструментів органів влади, місцевого самоврядування, бюджетних закладів для формування проєктів бюджетів різного рівня, визначення обсягів державного замовлення і формування стандартів надання послуг та їх нормативного фінансового забезпечення.

Процедура соціального бюджетування в кризових умовах та епідемії, яка викликана COVID — 19, охоплює не тільки створення статистичної бази, тобто методологічно узгоджений збір даних про зміну (корекцію) доходів та витрат бюджетних галузей і соціальних видатків корпоративних структур, але й використання допоміжних розрахунків, що носять акуратний характер і ґрунтуються на соціально-демографічних факторах, які під час пандемії схильні до змін.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Опис модельного апарату та основних підходів для прогнозування доходів бюджету URL: https://mof.gov.ua/storage/files/opys_ma_prognozuvannya_2606
2. Про затвердження Методичних рекомендацій з прогнозування потреби закладів охорони здоров'я України у медичних кадрах на довгострокову перспективу. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 15.08.2011. № 512.
3. The «Model Budget: the features of its formation and implement / Bulletin of Baikal State University, 2019, vol. 29, no. 2, pp. 314–32) URL: <https://cyberleninka.ru> » n

МАКРОЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

В сучасній світовій економіці відбувається перегрупування сил основних гравців, що призводить до турбулентності та трансформації відносин між учасниками. В умовах значного переплетіння економік, поглиблених інтеграційних процесів необхідно приділяти значну увагу питанням національної, в тому числі економічної безпеки. Особливо актуальною ця проблема є для України, яка знаходиться в стані війни. Тим більш важливим стає питання створення потужної системи національної та економічної безпеки, які б створили умови для якнайшвидшого відновлення та зростання економічного потенціалу країни, що в свою чергу призведе до зростання рівня життя та соціального прогресу.

Актуальним в таких умовах є соціоекономічний підхід для досягнення зазначених цілей. Соціоекономіка свідомо пов'язує економічне зростання з соціальним прогресом, покращенням та зростанням умов та рівня життя громадян. Можливості ефективного функціонування такої економіки значною мірою залежать від рівня національної безпеки створеної в країні.

Згідно Закону України «Про національну безпеку» «національна безпека України — захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» [1]. Національні інтереси — це «життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян» [1].

Розглядаючи багатокомпонентність поняття національної безпеки, базовою складовою виступає саме економічна безпека. «Ціла низка умов і чинників висуває економічну безпеку до категорій, що формують системний погляд на сучасне життя суспільства й держави, а саме: відмінності в соціально-економічних потребах та інтересах, прагнення до найповнішого їх задоволення в межах виробничих взаємовідносин людей у процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ і послуг; обмеженість природних ресурсів, різний ступінь забезпечення ними

окремих економічних суб'єктів містить потенційну можливість для загострення економічної і політичної боротьби за користування цими ресурсами; зростає значення чинника конкуренції у виробництві і збуті товарів і послуг. При цьому зростання конкурентоспроможності одних економічних суб'єктів може розглядатись іншими як реальна чи потенційна небезпека, загроза їх інтересам» [2;138].

Вищезазначене примушує замислитись про необхідність посилення соціальної складової в соціоекономічному розвитку країн.

Стратегія економічної безпеки на період до 2025 року зазначає, що національним інтересам України відповідає сталий розвиток національної економіки, інтеграція України в європейський економічний простір, розвиток рівноправного взаємовигідного економічного співробітництва з іншими державами. Забезпечення національних економічних інтересів вимагає формування і реалізації стратегічного курсу у сфері забезпечення економічної безпеки, спрямованого як на стале нарощення конкурентоспроможності економіки України, так і на поступове зміцнення економічної стійкості та відповідно невразливості національної економіки до зовнішніх і внутрішніх загроз. Отже, стратегічний курс у сфері забезпечення економічної безпеки має два взаємопов'язаних напрямки — напрям розвитку та безпековий напрям» [3].

В стратегії визначені основні складові економічної безпеки, серед яких: фінансова, виробнича, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна та макроекономічна [3].

Значна частка викликів та загроз макроекономічній безпеці, зазначених в стратегії, пов'язана з соціально-економічними явищами, що характерні для економіки країни. Серед них окремо виділено:

- низький рівень благополуччя населення, який призводить до звуження внутрішнього споживання та заощадження, зростання бідності, зокрема і серед працюючих; значні нерівномірності розподілу доходів населення в регіональному розрізі, що провокують надмірну внутрішню трудову міграцію;
- інтенсивні процеси трудової міграції, які зумовлюють відтік кваліфікованих кадрів;
- високий рівень безробіття (порівняно з іншими європейськими країнами) в умовах наявних диспропорцій між попитом та пропозицією робочої сили на ринку, а також високої конкуренції на ринку робочої сили в галузях з високою оплатою праці.[3].

Важливо відзначити державницьке бачення необхідності посилення соціальної складової, що відображено в стратегії, в завдан-

нях, у сфері макроекономічної безпеки. Серед основних напрямів, що необхідно активно впроваджувати в національну економіку зазначаються створення умов для підвищення стандартів гідної праці як основи для легалізації трудових відносин та заробітної плати шляхом подолання суперечності між високим рівнем розвитку людського капіталу й недостатнім рівнем розвитку соціального капіталу (недовіра, домінанта матеріальних цінностей) [3].

«Соціальний капітал є ресурс, що відображає якість соціально-економічних взаємозв'язків та відносин в частині формування соціальної справедливості, норм людського співіснування та підприємницької діяльності, довіри у міжособистісних та інституційних відносинах на основі координації і кооперації заради взаємної вигоди. Здатність накопичення та використання елементів соціального капіталу, таких як здібності, освіта, знання, досвід, професіоналізм, фізичне і психічне здоров'я нації стали основним фактором розвитку країни» [4].

Таким чином, необхідно спрямувати зусилля на збалансування рівнів розвитку людського та соціального капіталу, що призведе до посилення економічної безпеки країни в цілому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про національну безпеку: Закон України від 21.06.2018 р. №2469-VIII *Голос України*. 2018. 07 лип. (№ 122). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2469-19> (дата звернення: 07.05.2022).
2. Ільчук Л. Соціальний компонент економічної безпеки: політологічний аспект *Політичний менеджмент*. 2010. №5. С. 137-142 URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/ilchuk_sotsialnyi.pdf (дата звернення: 07.05.2022).
3. Стратегія економічної безпеки на період до 2025 року: Указ Президента України від 11.08.2021 р. № 347/2021. *Урядовий кур'єр*. 2021. 13 серп. (№ 156) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/347/2021> (дата звернення: 07.05.2022).
4. Карпова І.В. Феномен соціального капіталу: зміст та фактори нагромадження. *Ефективна економіка*. 2014. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3412> (дата звернення: 07.05.2022).

Патика Н. І.

д.е.н., професорка,
завідувачка відділу, Національний науковий центр
«Інститут аграрної економіки»

Булавка О.Г.

к.е.н., старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник, Національний науковий
центр «Інститут аграрної економіки»

ПРОБЛЕМИ РОЗБУДОВИ СОЦІУМУ НА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ В УМОВАХ ВОЄННОГО ТА ПІСЛЯВОЄННОГО СТАНУ

Концептуальна модель формування соціуму на селі та збереження людності в поселенській мережі у воєнний і післявоєнний періоди відносно мирного довоєнного часу, як засвідчують різного рівня державні відомості, вимагатиме суттєвого корегування. Наразі відбувається руйнація сільської поселенської мережі, погіршується структурне її співвідношення, втрачається функціональна приналежність малих населених пунктів, які становили її основу (61,4%). У переважній частині сіл, які знаходилися в зоні активних бойових дій зруйновано частково, а подекуди й повністю житловий фонд, не діють житлово-комунальні підприємства, інженерне забезпечення в незадовільному стані. Як наслідок, повністю втрачена привабливість проживання сільського населення.

Враховуючи, що станом на початок 2022 р. (довоєнний період) забезпеченість сіл фельдшерсько-акушерськими пунктами, дитячими дошкільними установами, закладами культури та іншими об'єктами соціальної сфери становила лише 33,6-55,3%, а у воєнний період ситуація значно погіршилася, обслуговування соціальними послугами селян як на оглядову, так і віддалену перспективу буде залишатися критичним. Особливо вразливим надання селянам послуг буде в освітянській і медичній мережі закладів.

Таким чином, особливу увагу при розбудові соціуму на сільських територіях слід буде приділяти завчасному створенню сільського фонду захисних споруд цивільної оборони безпосередньо в місцях проживання і праці сільського населення та місцях частого відвідування — закладів освіти, охорони здоров'я, спорту, магазинів, оптово-роздрібних ринків (базарів), як колективних сховищ не лише для селян, а й при можливих різних стихіях, військових діях і для тимчасового перебування населення з прилягаючих міст; а

також діючих сховищ сільськогосподарської продукції (зерносховищ, наприклад) і складів продуктів харчування тощо.

Насамперед доцільно увагу звернути на уже діючі перелічені об'єкти, які можна швидко (за 1-2 доби) переобладнати і бути в постійній готовності щодо забезпечення населенню санітарно-побутових місць захисту, надання первинних послуг охорони здоров'я, а також створення запасів питної і технічної води, продуктів харчування тривалого користування, засобів індивідуального захисту, пожежогасіння тощо. Споруди захисту обов'язково мають бути обладнаними аварійним електропостачанням та вентиляцією, мати запасні виходи зі сховища, тобто відповідати спеціальним нормативним умовам укриття і сховищ на випадок надзвичайних ситуацій.

У сільській місцевості, на відміну від категорійованих і некатегорійованих міст і селищ, фонди захисту населення при загрозі війни створюються шляхом швидкого будівного і відновлюваного будівництва на принципах територіальної самоорганізації (десипативності, нелінійності), як незворотного рушіючого чинника, завдання якого виробити як по змісту, так і якості каркас соціальної розбудови сільської мережі поселень.

Також змін потребуватимуть напрями збереження, розвитку і збагачення людського потенціалу села як основи сталого розвитку сільських громад і територій. Корегування потребуватимуть шляхи стабілізації чисельності сільського населення, розробка мотиваційних чинників повернення евакуйованого населення в постійні місця свого проживання.

Особливої уваги потребуватиме проблема забезпечення зайнятості сільського населення. З урахуванням впливу воєнних дій на соціально-трудові відносини в сільській місцевості необхідно розробляти нові або корегувати вже напрацьовані стратегічні пріоритети щодо мінімізації деструктивних наслідків екстремальних подій і наповнювати конкретними заходами та ресурсами людиноцентричні, територіально-орієнтовані державні й місцеві програми соціально-економічного розвитку сільських ОТГ. Це стосується і зміни структури зайнятості за видами економічної діяльності, і зміни самої структури виробництва сільськогосподарської продукції. Основним критерієм їх ефективності має стати відновлення розвитку та розбудова сільських населених пунктів, сільських громад і територій, збереження існуючих і створення нових робочих місць кваліфікованої праці з гідною оплатою, збільшення джерел доходів сільських домогосподарств та соціальна захищеність сільського населення.

Вирішення цих та багатьох інших проблем у післявоєнний час в умовах ще більш нестійкого фінансового забезпечення вимагатиме внесення суттєвих змін в законодавчо-нормативні чинники та механізми створення безпеки життя та праці селян, а також повинно відбуватися в нерозривному зв'язку виробничої діяльності всіх господарюючих суб'єктів, ефективного використання наявного в них виробничого потенціалу з послідуєчим наданням пріоритету соціальній розбудові села, поліпшення добробуту та формуванням безпечних умов праці і проживання селян. Позитивне бачення такого спрямування соціальної політики вимагає кардинальних змін у формуванні стратегії щодо збалансування системи територіальної влади за принципом впровадження партнерських відносин між всіма виробничими структурами, їх узгоджених дій по забезпеченню фінансової самодостатності соціального розвитку кожної адміністративно-територіальної одиниці на мікрорівні.

Подолання негативних проблем у соціумі села і на його територіях на перспективу можливе лише за умови стабільної мінімізації ризиків, насамперед, припинення воєнних дій та економічного характеру, поліпшення фінансового достатку місцевих бюджетів для соціальної відбудови та подальшого розвитку сільських громад і територій на базовому рівні. В цьому контексті необхідно:

- законодавчо врегулювати партнерські зусилля всіх виробничих структур на територіях, де вони ведуть свою господарську діяльність, з сільськими територіальними громадами та органами місцевого самоврядування в комплексі із державними органами влади щодо інфраструктурної розбудови сільських територій;

- впровадити на мікрорівні законодавчі повноваження щодо формування фінансової самодостатності місцевих бюджетів та активізації соціально-економічного розвитку сільської поселенської мережі за пріоритетним принципом;

- врівноважити стабільні трансфертні надходження до місцевих бюджетів на базовому рівні щодо розбудови соціальної інфраструктури села і сільських територій;

- удосконалити механізм розширення повноважень територіальних громад стосовно розпорядження прилягаючими землями на своїх територіях, включення їх в механізм формування місцевих бюджетів на основі нормативів та внесення змін до податкової системи перерозподілу податкових надходжень на користь сільських громад базового рівня;

- в руслі схваленої урядом Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, проєкту Кон-

ституційних змін щодо децентралізації влади в Україні розробити і затвердити нову Концепцію і Програму соціально-економічного розвитку базового характеру сільських територіальних громад на 2022–2030 роки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Стратегія економічної безпеки на період до 2025 року: Указ Президента України від 11.08.2021 р. № 347/2021. *Урядовий кур'єр*. 2021.13 серп. (№ 156) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/347/2021> (дата звернення: 02.05.2022).

УДК 331.1

Петрова І.Л.

д.е.н., проф., ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»,
зав. кафедри, Університет економіки та права КРОК

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВОЇ МОБІЛЬНОСТІ

Трудова мобільність населення є важливою ознакою глобалізації, яка створює, з одного боку, умови для її посилення, а з іншого, сприяє зростанню попиту на мобільну робочу силу.

У спеціальних наукових дослідженнях термін «трудова мобільність» поступається популярністю терміну «трудова міграція». Взаємозв'язок цих термінів потребує вивчення та співставлення їх змісту [1, с. 668]. Трудова мобільність є органічною ознакою робочої сили, яка характеризує її готовність та здатність до зміни робочого місця під впливом об'єктивних та суб'єктивних причин. Швидкі технологічні зрушення, стрімке розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій, зміни у суспільному розподілі праці, виникнення принципово нових форм кооперації праці (мережеві підприємства платформи) — все це обумовлює необхідність посилення різноманітних форм трудової мобільності.

Серед форм трудової мобільності розрізняють професійно-кваліфікаційну, кар'єрну (статусну), внутрішню — та міжорганізаційну, галузеву і територіальну. Саме територіальна трудова мобільність, пов'язана із зміною місця проживання, є трудовою міграцією у випадку, коли остання триває більше року.

Кожна із зазначених форм трудової мобільності може існувати на двох рівнях — потенційному та реальному. Для встановлення

взаємозв'язку цих рівнів необхідно визначити потенційний ступінь готовності та здатності певних груп економічно активного населення до зміни робочого місця (наприклад, шляхом проведення опитування) та проаналізувати основні фактори, що сприяють перетворенню потенційної мобільності в реальну.

Головною причиною трудової мобільності є невідповідність або суперечність між потребою працівника в робочому місці, яка відповідає рівню його професійно-кваліфікаційної підготовки, запитам щодо самореалізації, трудовим і моральним цінностям, з одного боку, та конкретними характеристиками робочого місця, запропонованого роботодавцем, з іншого. У свою чергу, ця базова сила, що спонукає працівника до прийняття рішення щодо зміни робочого місця, є результируючою від багатьох змінних. При цьому чинники трудової мобільності поділяються на індивідуальні та колективні. Серед індивідуальних варто зазначити такі, як задоволеність роботою, можливість кар'єрного просування, розвитку і саморозвитку, рівень і адекватність заробітної плати трудовому внеску працівника, сприятливість соціально-психологічного клімату. Значний вплив на трудову мобільність чинять також легкість адаптації працівника до нового робочого місця (незалежно від того, чи вимагає воно переїзду, та ступінь поінформованості працівника щодо умов організації та функціонування нового робочого місця). Колективні чинники трудової мобільності вступають в силу внаслідок виникнення несприятливих ситуацій, форс-мажорних обставин. До них можна віднести соціальні революції, війни, зміну суспільного ладу.

Саме з такими трагічними обставинами зіткнулась Україна з початком російсько-української війни. У зв'язку з виникненням загрози для безпеки життєдіяльності відбувся небувалий міграційний сплеск, у висхідній хвилі якого можна розрізнити зовнішню і внутрішню мобільність, а також переїзди із зміною робочого місця, збереженням робочого місця та втратою робочого місця.

За оцінками Міжнародної організації з міграції, протягом першого місяця повномасштабної війни з України виїхали 3,6 млн людей. У перші дні кордон перетинали до 150 тис. людей щоденно. Ще близько 6,5 млн покинули місце свого постійного проживання і переїхали в межах країни. Слід згадати, що для значної кількості внутрішніх переселенців це переміщення було другим після військового конфлікту 2014 р. [2, с. 28,29].

Хоча вже через місяць кількість людей, що залишають своє місце проживання, скоротилася, рівень міграції з України в подальшому може зростати. Таке різке вимушене зростання міграційних

потоків до європейських країн може стати серйозним викликом як для українських мігрантів, так і для країн — реципієнтів. Приплив мігрантів з інших країн у 2015-2016 рр. спричинили європейську міграційну кризу, наслідки якої ще не подолані до теперішнього часу [3, с. 28,29]. Крім очевидних економічних проблем, в європейських країнах виник конфлікт цінностей. Цінності поваги до прав людини, доброзичливого ставлення і бажання допомогти людям, постраждалим від загроз безпеки життєдіяльності у себе на батьківщині, вступили у суперечність з цінностями збереження своїх власних культурних традицій, досягнутого рівня та способу життя. Особливо негативний вплив спричиняла нерегульована міграція.

Вивчаючи досвід попередніх міграційних хвиль до Європи, можна зробити деякі припущення щодо України. Скоріше за все, матимуть успіх мігранти з належним рівнем професійно-кваліфікаційної підготовки, з сучасним рівнем володіння інформаційно-комунікаційними технологіями, з обов'язковим знанням принаймні двох іноземних мов (англійської і країни проживання), адаптовані і толерантні до культури країни-реципієнта. Також переваги матимуть освітні мігранти, які будуть здобувати першу або другу освіту за кордоном з можливістю подальшого працевлаштування. Для іншої частини мігрантів ймовірно зниження професійного статусу та значні труднощі пошуку легального робочого місця.

Виняткового значення має попередня поінформованість майбутніх мігрантів щодо особливостей ринку праці, культурного та історичного контексту країни. Це допоможе уникнути багатьох шоків у процесі адаптації до нового місця роботи і проживання.

Особливу увагу слід приділити необхідним заходам соціально-економічної політики держави на внутрішньому ринку праці. Попри його суттєві прогалини, незбалансованість, величезні втрати, викликані війною, потрібно створювати умови для розвитку внутрішньої мобільності в усіх формах, зазначених вище. Очевидно, в процесі відновлюваного періоду, виникне попит на працю, пов'язану з подоланням наслідків руйнації економіки, відбудовою територій, підприємств, житлового фонду. Це потребуватиме переміщення робочої сили. Разом з тим, відродження має відбуватися на новій основі, що зумовить потребу у нових знаннях та навичках. Паралельно необхідно здійснювати структурну трансформацію економіки з відповідними перетвореннями на ринку праці.

Крім того, зусилля мають спрямовуватися на збереження і стабілізацію персоналу підприємств. Значні резерви у цьому напрямку містять гнучкі форми організації праці та її оплати. Збереження людського потенціалу держави є її вищим цільовим пріоритетом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Личковська М.Р. Сутність та тенденції формування трудової мобільності: національні проблеми. *Економіка і суспільство*. 2018, Вип. 18. С. 667-672
2. Вимушена міграція і війна в Україні (24 лютого — 24 березня 2022 р.). URL: <https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-lyutogo-24-bereznua-2022/>
3. Бондарчук В. В. Європейська міграційна криза та стабільність ЄС. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2016. Випуск 2 (02). С. 28–31.

УДК 352

Петровська Ю.В.

доцент, Таврійський національний університет
імені В. І. Вернадського

ПРОБЛЕМИ ВРАХУВАННЯ ІНТЕРЕСІВ ГРОМАД ПРИ ПЛАНУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПОСЛУГ

Особливу роль серед всіх задач управління відіграють задачі планування. Їх вирішення визначає найкращі за певним критерієм параметри об'єкта чи результати його діяльності (обсяги продукції, ресурсів, економічні показники), на досягнення яких націлені усі інші фази — облік, контроль, регулювання. Якщо розв'язання задач планування за якістю відрізняються від оптимальних (найкращих), то задачі інших фаз будуть забезпечувати досягнення саме цих, неоптимальних рішень. Це дозволяє зробити висновок, що саме задачі планування, якість їх розв'язання в найбільшій мірі впливають на ефективність всієї системи управління.

Орган місцевої влади, що ефективно працює, є важливим фактором ефективного управління розвитком території та надання якісних соціально-економічних послуг. Своєю діяльністю місцева влада призначена створювати умови для населення, виконувати роботи та надавати послуги, які б забезпечили найбільшу користь для споживачів замовляємих послуг. Тобто метою повинна бути максимізація задоволення потреби в послугах, що існують для даної території [1].

Врахувати інтереси кожного окремого індивіда з метою врахування їх при наданні конкретних послуг досить важко. Але якщо

група людей виражає однаковий інтерес, його можна прийняти як вираження інтересу (потреби) кожного з групи. Тому для можливості виявлення потреб групи людей необхідно проводити так звані заміри. Це можуть бути експертна оцінка, анкетування тощо, все що дає можливість виявити дійсні потреби населення в тих чи інших послугах. Така робота повинна проводитись не тільки для оцінювання діяльності органів місцевого самоврядування, а до початку планового періоду, з метою визначення обсягу планових робіт (надання послуг), які повинна виконувати місцева влада для задоволення потреб населення відповідного регіону.

Звідси виникає питання, яким чином максимально забезпечити задоволення потреб в умовах обмежених фінансових ресурсів, що є в розпорядженні відповідних органів місцевої влади.

По-перше, для кожного конкретного суб'єкта, який потребує певного блага, корисність його є відносною. Наприклад, для людини, яка проживає в гуртожитку, забезпечення житлом буде найважливішим серед інших (за умови якщо людина здорова, має роботу і їжу). Для іншої людини, за аналогічних умов, але забезпеченої житлом, ще одна квартира або дім, вже не є таким важливим, як в першому випадку.

По-друге, в межах кожної території таких суб'єктів, також як і послуг, яких вони потребують, надзвичайно багато. Потреби в різноманітних послугах різних суб'єктів суттєво відрізняються. Наприклад, одна людина потребує житла, і це благо є для неї дуже важливим, для іншого — максимальну корисність має покращення медичного обслуговування, збільшення зелених насаджень у дворі, облаштування дитячих майданчиків, і таке інше.

Тому органам місцевої влади досить проблематично класифікувати всі послуги, які вона повинна надавати територіальній громаді на першочергові та другорядні. Крім того, кожна послуга по мірі насичення нею має більшу чи меншу вагу у всьому комплексі послуг.

Отже, все вищезазначене потрібно враховувати при плануванні своєї діяльності органам місцевої влади. В умовах обмежених фінансових ресурсів органи місцевої влади повинні визначати оптимальні обсяги планових послуг, що повинні бути надані. Для цього необхідно сформулювати критерій оптимальності і визначити обмеження по ресурсах, які необхідні для здійснення вказаних функцій.

На відміну від більшості організацій місцева влада не може за головний критерій оптимальності своєї діяльності приймати прибуток, оскільки вона (місцева влада) призначена створювати умови для мешканців відповідної території, які б забезпечили спо-

живачам послуг найбільшу корисність. Якщо основною діяльністю місцевої влади є надання послуг населенню, які мають певну корисність, тоді за критерій оптимальності органів місцевої влади доцільно прийняти максимізацію корисності, що мають для мешканців надані послуги.

Планування надання послуг за цим критерієм ускладнюється тією обставиною, що корисність однієї і тієї ж послуги буде зменшуватись по мірі задоволення попиту. Враховуючи таку обставину, необхідно розв'язати задачу планування надання послуг населенню органами місцевої влади за критерієм максимізації корисності в умовах обмежених фінансових ресурсів.

Для можливості такого планування нами розроблено новий підхід, який дозволяє оптимізувати планові рішення в управлінні територією. Зазначений підхід дозволяє органу місцевої влади визначити такі послуги, а також їх обсяги на кожному інтервалі часу, виконання яких було б забезпечено наявними ресурсами, а сумарна корисність для населення від споживання цих послуг досягла максимуму.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Петровська Ю.В. Управління соціальним розвитком територіальної громади. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 21-22 листопада 2019) *Теоретичні аспекти та практичні проблеми управління, економіки та природокористування в Україні*. Київ: УкрСІЧ, 2019. с. 312-314

УДК 336.71:005.334:502/504

Пономаренко К.О.

здобувач вищої освіти, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Науковий керівник: Махсма М. Б.

д.е.н., доцент кафедри соціоекономіки та управління персоналом ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ЕКОЛОГІЧНА КОМПОНЕНТА МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Все більше центральних банків та регуляторів визнають наслідки зміни клімату для фінансової стабільності. З точки зору світової спільноти, ризики, драйвером яких є зміна клімату, за ймові-

рністю настання та очікуваного розміру збитків є одними з найзначніших ризиків, що загрожують світові вже сьогодні, і ще більше загрозовуватимуть у наступні десятиліття. До кліматичних ризиків відносяться ризики екстремальних погодних явищ, ризик того, що світовій спільноті не вдасться мінімізувати наслідки зміни клімату та адаптуватися до них, та ризик стихійного лиха. Загрози, які несуть ці ризики, можуть вплинути на стабільність багатьох галузей світової економіки, сталий розвиток суспільства загалом.

До галузей світової економіки, найбільш схильних до впливу ризиків екстремальних погодних явищ і ризиків стихійного лиха, як правило, відносять агропродовольчу галузь, будівництво, торгівлю, енергетику, туризм і транспортний сектор. [1]

Зусилля світової спільноти, які спрямовані на боротьбу зі зміною клімату, стимулювали перехід до низьковуглецевої («зеленої») економіки. Прикладом такого стимулювання є заборона або обмеження на інвестиції у вуглецеві галузі (вуглецевий слід портфеля) або в компанії, що не враховують у своїй діяльності екологічні, соціальні фактори та фактори корпоративного управління (Environmental, Social and Governance, ESG) [1].

Кліматичні ризики стимулюють поширення інноваційної діяльності банків, одним з актуальних напрямків якої є екологізація банківської діяльності, зокрема, операцій з пластиковими картками. Так, фінський банк «Alandsbanken» випустив першу в світі екологічну картку, яка на відміну традиційних карт, розкладається у землі. Для їх виробництва використовується кукурудза. Українські банки підтримують те, що розробка екологічних продуктів важлива. Укргазбанк ввів лінійку еко-продуктів для клієнтів малого та середнього бізнесу, яка спрямована на фінансування екологічних та енергоефективних проєктів [2].

Також, банки надають фінансову підтримку рекламних заходів спрямованих на підвищення екологічної освіченості та відповідальності населення. Враховуючи, що клієнтами банків є досить велика кількість людей, банки мають можливість впливати на екологічну поведінку громадян, закликати дбайливо ставитись до екосистеми. Наприклад, банк Креді Агріколь постійно бере участь в різноманітних екологічних акціях і має власну програму еко-ініціатив. Подібну практику здійснюють й інші банківські установи. Разом з тим, далеко не всі банківські організації беруть участь у подібних екологічних ініціативах, тоді як екологічні ризики дедалі більше поширюються.

В цих умовах, для мінімізації кліматичних ризиків організаціям банківського сектору важливо вжити такі заходи:

- дотримуватися екологічних принципів у своїй господарській діяльності;
- заохочувати своїх клієнтів до участі у системах управління екологічним ризиком.

Також, банкам варто підтримувати екологічні проекти та брати участь в поширенні екологічної відповідальності, що дасть у майбутньому не тільки екологічні, а і економічні й соціальні переваги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Маркевич К., Сіденко В. Зелені інвестиції у сталому розвитку: світовий досвід та український контекст. Razumkov centre, 2019 р. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_ZELEN_INVEST.pdf
2. Офіційна сторінка Alandsbanken. URL: <https://www.alandsbanken.ax>
3. Офіційна сторінка Укргазбанк. URL: <https://www.ukrgasbank.com>
4. Офіційна сторінка Креді Агриколь. URL: <https://credit-agricole.ua/ru>
5. Краснова І.В, Примостка Л.О. Кліматичні ризики у фінансовому бізнесі, *Фінанси та банківська справа*, 2021 р. URL: http://projects.dunehd.com/bitstream/handle/2010/36896/KPL_krfb_2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y

УДК 331

Поплавська О.М.

к.е.н., доцент, ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

Пасічніченко Д.В.

здобувач вищої освіти, ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ВИКЛИКИ В СУЧАСНОМУ ГЛОБАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Світ змінився. І це не лише слова, але реальні процеси, події, що формують новий тип мислення, світогляду. Розуміючи складність теперішньої ситуації, питання збереження людського потенціалу стають невід’ємною складовою політики країни у сфері соціально-економічної безпеки. Незважаючи на мобілізаційний тим економіки, Україна, для створення передумов відродження повинна одним з пріоритетних напрямків у соціальній сфері обрати розвиток людського капіталу.

На такому шляху є безліч перепон, викликів, серед яких заста-рілі правила регулювання соціально-трудових відносин, поси-лення ризиків зuboжіння населення, соціальної відчуженості та професійного вигорання, збільшення соціального тягаря на бю-джет країни. Тому перш ніж пропонувати шляхи відновлення кра-їни, варто дослідити основні соціально-економічні виклики, котрі потребують першочергових управлінських рішень.

Останні роки характеризуються невисокими темпами прийому працівників на роботу при збільшенні відсотка звільнених. Так, якщо у 2017 році було прийнято 30,5% середньоспискової чисель-ності працівників в цілому по Україні, а звільнено — 31,8%, то у 2020 році прийнято було менше — 24,9% середньоспискової чисе-льності працівників в цілому по Україні, хоча звільнено — 20,3% працівників [3]. Також спостерігається зниження темпів зростання номінальної та реальної заробітної плати: якщо у 2017 році у порі-внянні з попереднім роком темпи зростання номінальної заробіт-ної плати склали 120,6%, а реальної — 109,0% , то у 2020 році ці показники становили відповідно 110,4% та 107,4% [3]. Не менш негативний вплив на соціально-економічну стабільність стало явище заборгованості по виплаті заробітної плати та соціальних виплат населенню. Зокрема, на початок 2017 року заборгованість по заробітній платі в Україні становила 1834 млн.грн, а вже на по-чаток 2020 року — 3039 млн.грн, а на початок 2021 року — 3209 млн.грн. [3]. Усі ці факти свідчать не лише про поступове зubo-жіння населення, але є прямим доказом того, що механізм забез-печення соціальної безпеки в Україні не працює, про що автор пи-сав в інших публікаціях [2].

Аналізуючи об'єктивні соціально-економічні виклики, очевид-ним стає висновок про взаємопов'язаність соціального та економі-чного. Наприклад, якщо бідність, особливо серед працюючих, зро-статиме, то рівень соціальної напруженості, недовіри до дій уряду збільшиться навіть за умов мобілізаційної економіки. На жаль таке зумовлено наявними домінантами природних базових мотивів — достатній рівень доходів. Так, частина опитаних зазначає у обсте-женнях домогосподарств про значне обмеження споживчих мож-ливостей у сфері охорони здоров'я, що пов'язані з недостатністю коштів. Кожне п'яте домогосподарство повідомило, що з цієї при-чини не змогло дозволити собі скористатися необхідними плат-ними послугами лікаря (крім стоматолога) у медичному закладі, зробити аналізи, обстеження, процедури, призначені лікарем, оплатити життєво необхідну хірургічну операцію або лікування в стаціонарі, а також не змогли купити призначені лікарем ліки та

медичне приладдя. 6% домогосподарств повідомили, що не мали коштів для отримання членом домогосподарства будь-якої професійної освіти. [3, 4] Усе це негативно відбивається на формуванні якісного людського капіталу, знижує привабливість трудового капіталу.

Нівелювати ризики соціально-економічного характеру щодо формування якісного людського капіталу можна, перш за все, зменшивши (в ідеалі ліквідувавши) будь-яку нерівність (обмеженість у доступі до суспільних благ, робочих місць, тощо). Зокрема, таке реалізовуватиметься шляхом:

1. Чіткого визначення мети, принципів соціально-економічної політики у теперішніх умовах, серед яких рівність доступу до медичного забезпечення, освіти, є наріжним каменем (кожен принцип в подальшому розкривається через призму стандартів та гарантій);

2. Формування чіткої та зрозумілої системи стандартів і гарантій щодо гідного життя кожного, права зайнятості й доходів (реалізація названого пункту вимагає введення дворівневої системи соціального забезпечення заради формування якісного людського капіталу);

3. Приведення у дію принципів, стандартів, гарантій, визначених у стратегії (політиці) шляхом вироблення відповідних нормативів, законів та закріплення функцій, прав (відповідальності) щодо реалізації політики у цій сфері за соціальними партнерами;

4. Здійснення постійного моніторингу реалізації соціально-економічної політики у виключних умовах та вироблення процедур ухвалення рішень щодо зміни стратегії, напрямів політики у цій сфері аби враховувати зміни в Україні та світі, попереджуючи виникнення ризиків, погіршення ситуації, особливо, на ринку праці, в соціально-трудоій сфері, тощо.

Зважаючи на вищенаведене, проблема вирішення соціально-економічних викликів сьогодення у соціально-трудоій сфері є першочерговою для формування адекватної моделі безпеки країни. В контексті цього необхідно не лише закріпити у законодавчих та нормативно-правових актах стандарти гідної праці, соціального забезпечення [1] та ін. Важливо розробити дієвий механізм їх досягнення, котрий дозволив би реально зробити доступними послуги закладів охорони здоров'я та освіти для усіх без урахування диференціюючих ознак; інструменти формалізації зайнятості з метою забезпечення гарантованих доходів населення, яке нездатне отримувати достатній дохід і є економічно активним; механізм забезпечення мінімальним (базовим) доходом усього населення без винятку, а також урахування потреб осіб похилого віку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Поляк Н. Впровадження стандартів Європейського кодексу соціального забезпечення в Україні на шляху інтеграції до ЄС: проблеми та перспективи. *Україна: аспекти праці*. 2015. №3. с.38-43
2. Поплавська О.М. Стратегія соціальної безпеки України в умовах глобалізаційних змін. *Соціально-трудові відносини: теорія та практика. Збірник наукових статей*. 2015. №2(10). с.137-143
3. Праця України 2020 рік. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. 2021 р. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Lopuschnyak, H., Chala, N., Poplavska, O. Socio-economic determinants of the ecosystem of sustainable development of Ukraine. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 2021, 915(1), 012019

УДК 349.2

Прохорова О.О

здобувач вищої освіти, ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана»

Пшеничний В.В

здобувач вищої освіти, ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана»

Науковий керівник: Красножон С.В

к.е.н. доцент, ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана»

РОБОТА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Якщо порівнювати з подіями 2014 року, то кількість вакансій зараз знаходиться на гранично низькому рівні. З самого початку війни всі задаються питаннями: ЯК та ДЕ знайти роботу? Оскільки частина країни знаходиться в стані активних бойових дій людям стало важче знайти та утримати робоче місце.

На початку війни більш за все постраждала саме сфера обслуговування, але дивлячись на те, що відбувається зараз, можна сказати, що саме ця сфера стала більш ваговою. Це, наприклад, торгівля продуктами, фармацевти, перевезення різноманітних вантажів, людей, гуманітарної допомоги. 60% вакансій сьогодні — це сфера обслуговування, далі за часткою у загальній кількості вакансій, пов'язані з продовольством та посівною, яка вже на носі.

На нашу думку більш популярними стали саме такі вакансії: продавці, касири, водії (9,5 тисяч вакансій), робочі спеціальності

(майстри, пекарі, вантажники тощо), аптечний та медичний персонал.

Дослідивши ринок праці в Україні ми можемо зробити такі висновки: по всій Україні саме 53% українського населення — це ті люди, що мали роботу, але коли прийшла війна, вони її втратили. Далі йдуть ті, що працюють у звичному їм режимі та їх відсоток ставить 22%. Потім йдуть ті люди, що працюють онлайн або частково та їх 21%. Ну й залишок, це 2% населення, які вимушені були знайти нову роботу. [3]. Але є й ті сфери роботи, що постраждали найменш від військових дій. Це такі сфери, як: транспорт; сфера продажів; виробництво та сільське господарство; ІТ-сфера. [1]

У Державному центрі зайнятості список вакансій, що оновлюються щодня. Починаючи з початку війни Державний центр зайнятості зміг опублікувати 2340 нових вакансій. Також є багато платформ та сайтів для пошуку. Та окрім цього є й телеграм-канали де теж можна знайти потрібні та вільні вакансії. Беручи до уваги той факт, що Київ знаходиться в умовах воєнного стану, він все одно тримає лідерство по кількості вакансій. В даний час 42,3% вакансій по всій Україні пропонується саме в Києві. [2] Також хотілось би наголосити на галузі роботи які постраждали найбільше за період війни. Логічно припустити, що більш за все постраждали такі галузі як: логістика, аграрна промисловість, авіація. Опираючись на цю інформацію багато людей втратило джерело доходу.

Не зважаючи на важку ситуацію з робочими місцями, навіть студент має змогу отримати роботу в такий складний час. Він може вступити на такі вакансії як: баріста, кур'єр, консультант, волонтер, ЗСУ, продавець. Також ніхто не заважає працювати дистанційно. Якщо порівнювати з січнем 2022 року загальна кількість працівників, які зараз активно шукають роботу в Україні, зменшилася в 17 разів. Найбільше зменшення відбулося у Києві та Київській області, Сумській, Дніпропетровській області, Харківській та Запорізькій областях. Причини, на жаль, доволі передбачувані, бо для українців зараз пріоритетна задача є власна безпека та безпека сімей. [2]

У висновку хотілось сказати, що не дивлячись на важку ситуацію в країні, нам треба бути сильними і навчитися пристосовуватися під важкі сьогоденні реалії. Не зважаючи на воєнний стан в країні все ж таки є робота. Так, не в такій кількості, як раніше, але вона є. Як не крути, Україна сильна та вільна країна. Мирного неба нам над головою!

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Світлана Корабльова *Пошук роботи під час війни* 22.03.2022. URL: <https://infokava.com/uk/75656-poshuk-roboti-pid-chas-vijni.html>
2. *Где и как найти работу в Украине во время войны: вакансии, полезные ссылки* 17.03.2022 URL: <https://tsn.ua/ru/ukrayina/yak-znayti-robotu-pid-chas-viyni-scho-shukati-vakansiyi-ta-resursi-2010688.html>
3. Валерія Рабінович *Робота під час війни в Україні. Де і як шукати* 27.03.2022. — URL: <https://www.nta.ua/robota-pid-chas-vijny-v-ukrayini-de-i-yak-shukaty/>

УДК: 657.6.012.16

Пугаченко О.Б.

к.е.н., доцент, Центральнотукаїнський національний
технічний університет

Бандурко Д.В.

здобувач вищої освіти,

Центральнотукаїнський національний технічний університет

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЕКСПЕРТИЗИ ДОКУМЕНТІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ. ОПОДАТКУВАННЯ І ЗВІТНОСТІ

З моменту виникнення судової експертизи і на всіх етапах її розвитку в ній вбачали важливий інструмент правосуддя, необхідний для правильного вирішення справи як на етапі розслідування, так і під час розгляду в суді, а експерта вважали науковим свідком [1, с. 116].

Судова експертиза — це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [2]. На законодавчому рівні виділяють судово-економічні експертизи трьох видів: експертиза документів бухгалтерського обліку, оподаткування і звітності; експертиза документів про економічну діяльність підприємств й організацій; експертиза документів фінансово-кредитних операцій [3].

У сучасних умовах значна кількість суб'єктів господарювання та звичайних громадян стають учасниками судового розгляду з найрізноманітніших приводів — від простих адміністративних спорів до кримінальних справ про нанесення суттєвого матеріального збитку.

Як правило, в подібних ситуаціях кращим варіантом захисту в судовому процесі є проведення економічної експертизи кваліфікованим спеціалістом [4, с. 208]. Наразі, розглядаючи справи про економічні злочини, але не маючи спеціальної фінансово-економічної освіти, судді ставляться до висновків експертів-економістів з великою повагою, а тому, якісна робота судового експерта має бути для нього пріоритетом і основною складовою діяльності.

Судово-експертна діяльність в Україні здійснюється на принципах законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження. За порушення означених принципів судовий експерт має нести відповідальність згідно чинного законодавства.

Відповідальність судових експертів визначається Кримінальним процесуальним кодексом України, Цивільним процесуальним кодексом України, Господарським процесуальним кодексом України, Кодексом адміністративного судочинства України, Кодексом України про адміністративні правопорушення, Митним кодексом України, Законами України «Про судову експертизу», «Про виконавче провадження», іншими нормативно-правовими актами з питань судово-експертної діяльності та Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [3].

Стаття 14 «Відповідальність судового експерта» Закону України «Про судову експертизу» визначає, що судовий експерт на підставах і в порядку, передбачених законодавством, може бути притягнутий до юридичної відповідальності.

У Законі України «Про виконавче провадження», зокрема у статтях 14 «Учасники виконавчого провадження та особи, які залучаються до проведення виконавчих дій», 20 «Участь експерта, спеціаліста та суб'єкта оціночної діяльності-суб'єкта господарювання у виконавчому провадженні», 23 «Відводи у виконавчому провадженні» передбачено участь експерта. Пунктом 5 статті 20 визначено, що експерт несе кримінальну відповідальність за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків під час здійснення виконавчого провадження, надання завідомо неправдивого висновку під час здійснення виконавчого провадження, про що він має бути попереджений виконавцем. Збитки, завдані сторонам внаслідок видачі завідомо неправдивого висновку, підлягають відшкодуванню в порядку, встановленому законом.

Пункт 2.4 розділу II «Права, обов'язки та відповідальність експерта» Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та

експертних досліджень декларує, що за надання завідомо неправдивого висновку, за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків, а також за розголошення даних, що стали йому відомі під час проведення експертизи, експерт несе кримінальну відповідальність згідно з чинним законодавством. За злісне ухилення від явки до органів досудового розслідування або суду експерт несе адміністративну відповідальність згідно з чинним законодавством. За допущені порушення під час проведення експертизи, що не тягнуть за собою кримінальної чи адміністративної відповідальності, експерт може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності згідно з чинним законодавством. У разі завдання своїми діями майнової шкоди під час проведення експертизи експерт несе матеріальну відповідальність згідно з чинним законодавством.

У пункті 5 розділу II «Права й обов'язки судового експерта» Інструкції про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах, прописано, що «за наданий висновок судовий експерт відповідає згідно з чинним законодавством України».

Стаття 70 «Відповідальність експерта» Кримінального процесуального кодексу України передбачає, що за завідомо неправдивий висновок, відмову без поважних причин від виконання покладених обов'язків у суді, невиконання інших обов'язків експерт несе відповідальність, встановлену законом.

У Цивільному процесуальному кодексі України є стаття 72 «Експерт», проте, окремого визначення його відповідальності не передбачено. Аналогічна ситуація спостерігається у статті 69 «Експерт» Господарського процесуального кодексу України, у статті 68 «Експерт» Кодексу адміністративного судочинства України. У редакції 2013 року, дані норми були [5, с. 243-247]. Це пов'язано із прийняттям 03.10.2017 р. Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», який узгодив норми цих процесуальних кодексів у частині експертів уніфікувавши їх.

Статті 327 «Залучення спеціалістів та експертів для участі у здійсненні митного контролю», 497 «Особи, які беруть участь у провадженні у справах про порушення митних правил», 502 «Експерт», 515 «Експертиза та висновок експерта», 516 «Порядок призначення експертизи», 517 «Одержання проб та зразків для прове-

дення експертизи» Митного кодексу України хоч і встановлюють можливість залучення судового експерта при здійсненні митного контролю, а МКУ містить окрему главу 50 «Митні експертизи» (статті 356 «Взяття проб (зразків) товарів», 357 «Операції із взятими пробами (зразками) товарів»), проте, вимоги щодо відповідальності експерта не передбачаються. Крім того, у статті 515 «Експертиза та висновок експерта» вказано, що зазначена експертиза не є судовою експертизою.

Натомість, статтею 84 «Проведення експертизи під час здійснення податкового контролю контролюючими органами» Податкового кодексу України визначено, що експертиза проводиться у разі, коли для вирішення питань, що мають значення для здійснення податкового контролю, необхідні спеціальні знання у галузі науки, мистецтва, техніки, економіки та в інших галузях. Також зазначено, що за надання завідомо неправдивого висновку експерт несе відповідальність відповідно до закону.

Отже, загальні вимоги щодо відповідальності судових експертів з економічних питань визначено Законом України «Про судову експертизу» та Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень. Окремі особливості відповідальності експертів-економістів передбачено у відповідних процесуальних кодексах та профільному законодавстві з питань бухгалтерського обліку, оподаткування та звітності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Пугаченко О.Б., Косенко С.С., Бабій М.В. Організація проведення судових експертиз та експертних досліджень з економічних питань. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2021. № 6 (39). С. 115-130
2. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12/conv#Text> (дата звернення: 04.05.2022)
3. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ М-ва юстиції України від 08 жовт. 1998 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 04.05.2022)
4. Пугаченко О.Б. Процесуальні вимоги призначення та проведення економічних експертиз. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2014. вип. 26. С. 207-215

5. Пугаченко О.Б. Вимоги процесуального законодавства в частині участі експерта при проведенні судової експертизи з економічних питань. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки*. 2013. Вип. 24. С. 340-348

УДК 338.242

Пугачов В.М.

старший науковий співробітник, ННЦ «Інститут аграрної економіки»

ЗЕЛЕНА ЕКОНОМІКА В СИСТЕМІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Реалізація стратегічних цілей державної політики щодо забезпечення входження України у світовий та європейський економічний простір потребує перегляду теоретичних і практичних положень стосовно формування підприємницької моделі зеленої економіки. Адже для виживання і розвитку бізнесу в сучасних умовах необхідним є перехід до зеленої економіки, тобто економічної діяльності щодо виробництва, розподілу та споживання товарів, яка сприяє підвищенню добробуту людей, але не призводить до значних екологічних ризиків чи екологічного дефіциту [1].

Зелена економіка є низьковуглецевою, ресурсоефективною та соціально-інклюзивною. Ця економічна діяльність дозволяє скоротити викиди вуглецю і забруднення, підвищити ефективність використання ресурсів, насамперед енергетичних, унеможливити втрату біорозмаїття. Для переходу до зеленої економіки пропонується широкий спектр інструментів. Дорожньою картою заходів, які перетворюють Європейський Союз та його бізнес на ефективну, стійку та конкурентоспроможну економіку є Європейський Зелений Курс (European Green Deal). Його ключовими напрямками є чиста енергія, кліматична дія, будівництво та реновація, стійка промисловість, стійка мобільність, зменшення забруднення довкілля, біорозмаїття, стійка аграрна політика. Для суб'єктів господарювання країн-членів Європейського Союзу зелена економіка є важливим елементом щодо забезпечення енергобезпеки та самозабезпечення ресурсами.

Формування бізнес моделі зеленої економіки є глобальним процесом, який включає питання міжнародної торгівлі та забезпечення міжнародних ланцюгів поставок товарів. Завдяки зниженню негативного впливу на навколишнє середовище та можливості

ефективнішого використання наявних ресурсів зелена економіка розглядається в ЄС як ефективний інструмент вирішення екологічних проблем. Положення щодо досягнення екологічних цілей Європейського Зеленого Курсу закріплені у рамках реформи Спільної аграрної політики ЄС (CAP) та стратегій ЄС про біорозмаїття [2]. Всі ці норми мають бути враховані вітчизняними суб'єктами підприємництва в рамках євроінтеграційних намірів України.

Зелена економіка слугує інструментом євроінтеграції нашої держави. Акцентування уваги аграрної політики ЄС на харчовій безпеці та зниженні впливу сільського господарства на навколишнє середовище різко вплине на посилення вимог держав-членів ЄС до українських експортерів агрохарчової продукції. Законодавчі органи Європейського Союзу активно працюють над розробкою нормативних актів і рекомендацій щодо зеленої економіки. Далі ці рекомендації реалізуються бізнесом і органами влади кожною держави-члена ЄС. Дослідники виділяють наступні соціально-економічні індикатори ефективності зеленої економіки: випуск продукції сільського господарства, лісівництва та рибальства; чисельність зайнятих у галузях циркулярної економіки та валова додана вартість, а також виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів; текстилю на зеленій основі; деревини та виробів з неї; паперу; хімікатів на біологічній основі; фармацевтичних препаратів на біологічній основі; біопластику; рідкого біопалива та біоелектрики [3].

Оновлена стратегія Європейського Союзу «A sustainable Bioeconomy for Europe: Strengthening the connection between economy, society and the environment» чітко визначає завдання стосовно екологічних аспектів зеленої економіки [4]. Ключові пріоритети стратегії повністю відповідають цілям та завданням України у співпраці з ЄС. Їх реалізація дозволяє забезпечити економіку окремих країн зеленою енергією за рахунок підвищення збирання біомаси та її утилізації, а також зниження енергоспоживання [5]. За оцінками, використання біотехнологій виступає ключовим компонентом системи відновлюваної енергетики. При цьому на її частку за планом 2030 р. має припадати 32% генерації всієї європейської енергії [6].

Агропродовольчий сектор України все активніше долучається до процесів зовнішньої торгівлі та міжнародної економічної інтеграції, посилюється його роль на світових товарних ринках. Економічний розвиток агропродовольчого сектору в контексті міжнародної економічної інтеграції стимулює структурну перебудову галузі та формування сучасної аграрної політики відповідно до

міжнародних вимог. Зважаючи на цілі Європейського Зеленого Курсу слід розпочати переорієнтацію вітчизняного сільського господарства на екологічне (органічне) виробництво та розвиток розумного землеробства, зробити акцент на розумному веденні сільського господарства, започаткувати співпрацю з ЄС за цим напрямком та залучити українські ІТ-компанії до розроблення і надання відповідних ІТ-платформ фермерським господарствам ЄС.

Сучасна модель агропродовольчого сектору вітчизняної економіки потребує коригування, насамперед, для збереження природного потенціалу України, позиціонування країни у світі як надійного і потужного постачальника широкого асортименту високоякісних агрохарчових товарів згідно вимог Європейського Зеленого Курсу. Досягнення цього передбачає першочергову необхідність трансформації продовольчих систем, розвитку транспортно-логістичної інфраструктури, формування в державі ефективного інституційного середовища, активізації зовнішньоторговельного співробітництва. Реалізуючи зазначене, Україна досягне відповідності сільськогосподарської продукції і харчових товарів вимогам ЄС щодо екологічності, безпечності тощо [7]. У результаті, український традиційний експорт залишатиметься у попиті на ринку ЄС.

Роль зеленої економіки у світі зростатиме. Вона сприятиме досягненню соціальних, екологічних й економічних цілей за допомогою створення нових продуктів і технологій з високою доданою вартістю. Також вона сприятиме підвищенню конкуренції на ринках агропродовольчих товарів, генерації енергії та видобутку сировини, а також збільшення різноманітності видів економічної активності. Розвиток зеленої економіки неодмінно потребує нових технологій і новітніх управлінських рішень, розробка та впровадження яких має призвести до підвищення ефективності та конкурентоспроможності як окремих суб'єктів підприємництва, так і цілих секторів і галузей економіки.

Формування зеленої економіки та Європейський Зелений Курс створюють як виклики, так і можливості для українського бізнесу щодо розвитку реальної конкурентної зеленої економіки. З огляду на широке коло напрямів, охоплених курсом, він матиме суттєвий вплив на зовнішню торгівлю та економічну співпрацю вітчизняних підприємств з партнерами в державах ЄС.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Пугачов М.І. Розвиток зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами. *Економіка АПК*. 2019. № 3. С. 6-13.

2. Сучасні тенденції конкурентоспроможності сільського господарства України на світовому ринку [Патика Н.І., Пугачов М.І., Ходаківська О.В., Штакал М.А.]. Вінниця : ТОВ «Віндрук», 2019. 46 с.

3. Knowledge center for bioeconomy. URL: https://ec.europa.eu/knowledge4policy/bioeconomy_en

4. Bioeconomy: the European way to use our natural resources. Action plan. L.: Publications Office of the European Union, 2018. URL : https://knowledge4policy.ec.europa.eu/publication/bioeconomy-european-way-use-our-natural-resources-action-plan-2018_en

5. Kalt G., Baumann M., Lauk C. Transformation scenarios towards a low-carbon bioeconomy in Austria. Energy Strategy Reviews. 2016. Vol. 13–14. P. 125–133.

6. A sustainable bioeconomy for Europe: strengthening the connection between economy, society and the environment. Updated Bioeconomy Strategy. L. : Publications Office of the European Union, 2018. URL : https://knowledge4policy.ec.europa.eu/publication/sustainable-bioeconomy-europe-strengthening-connection-between-economy-society_en

7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_11#Text.

УДК 314.42

Рингач Н.О.

гол. наук. співробітник, Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В.Птухи НАН України

ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ВТРАТ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВНАСЛІДОК РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Сьогодні перед науковцями стоїть нагальне завдання з оцінки втрат внаслідок триваючої збройної агресії Російської Федерації, серед яких людські втрати є найбільш значущими. При оцінюванні слід розподіляти безповоротні (життя та здоров'я) та ті, що можуть бути повернені / відновлені. Щодо перших, необхідно враховувати не лише безпосередні (смерті в результаті ушкоджень внаслідок воєнних дій, що класифікуються за ICD-10 Operations of war, але і опосередковані втрати життя і здоров'я українців, спричинених війною). Серед втрат здоров'я вагомим внеском стає втрата працездатності (тимчасова чи постійна) внаслідок пора-

нення, контузії, каліцтва або захворювання, що були отримані в результаті бойових дій чи пов'язані з ними.

Також є необхідність врахування низки факторів, що впливають на формування втрат.

Один із чинників — порушення функціонування системи охорони здоров'я. Станом на 21.04.2022, за даними МОЗУ, в країні ушкоджено 347 медичних закладів (з них 36 знищено) [1], частина медичних працівників була змушена евакуюватись, інші не можуть надавати необхідну медичну допомогу через обмеження воєнного часу або вимушені надавати її у небезпечних для себе і пацієнтів умовах.

При цьому обсяг і якість послуг охорони здоров'я, попри міграційне зменшення чисельності населення, не відповідає потребам населення (зростаючим через війну та в умовах триваючої пандемії COVID-19). Крім надання ургентної допомоги, через війну порушено звичне довготривале лікування (як через проблеми доступу до медичного закладу та необхідних фахівців (їх відсутності або неспроможності дістатися до них), так через істотне порушення у постачанні та отриманні життєво важливих препаратів) неінфекційних захворювань (серцево-судинних, онкологічних, ендокринологічних та інших). Все це вже обертається втратами життя і здоров'я, яких можна було б уникнути. У найближчі місяці можна прогнозувати зростання їх числа.

Потужним чинником є перебування в стані гострого та хронічного стресу, страх за власне життя та життя близьких, що негативно відбивається на фізичному та психічному здоров'ї (особливо тих, хто перебуває у зоні бойових дій, на тимчасово окупованій території та вимушених переселенців). Не меншому стресу піддаються рідні тих, хто воює, або з ким втрачено зв'язок. Також спрацьовує «рикошет» з виснаження мобілізаційних ресурсів, коли особа, досягнувши безпечного притулку, наражається на небезпечне для життя порушення здоров'я. За оперативними даними, близько 25-30% всіх пацієнтів лікарні швидкої допомоги у м. Чернівці — біженці з інших територій країни.

Війна спровокувала загострення проблеми інфекційних захворювань. Багато людей потерпають через відсутність доступу до безпечної води, їжі, ліків, теплого та взагалі притулку, та брак контролю інфекційних захворювань. Одним з таких інфекційних захворювань є туберкульоз, адже вимушене скупчення у неventильованих бомбосховищах, брак продовольчої безпеки та переповненість житла у місцях прийому біженців сприяє зараженню туберкульозом. Порушення доступу до діагностики та спе-

цифічного лікування туберкульозу також погіршує ситуацію. На думку Т. Wingfield [5], це дуже небезпечно для України — території з однією з найгірших в Європі епідеміологічною ситуацією, обтяженою до того ж значною часткою (до третини) випадків з стійкою до ліків формою захворювання.

Порушення рутинного процесу вакцинації населення — ще один чинник, що може обернутися найближчим часом втратами життів від керованих інфекцій. Так, 02.04.2022 на Тернопільщині зафіксували випадок дифтерії у переселенки зі Слов'янська на Донеччині.

Попри зменшення уваги до проблеми пандемії COVID-19, актуальність її не зменшується. Поширення коронавірусу в країні посилюється як через вимушене недотримання протиепідемічних заходів й порушення епідконтролю в умовах ведення воєнних дій й порушення планової вакцинації / ревакцинації від COVID-19, так і через умисне нехтування карантинними обмеженнями і засобами індивідуального захисту на відносно безпечних територіях. За даними ЦГЗ МОЗУ на початку квітня, у порівнянні з 23.02.2022 року у зв'язку з надзвичайною ситуацією, що триває в Україні, зменшилась потужність лікарень та лабораторій (спроможність протистояти пандемії різко змінилася (щонайменше на 20% зменшення загальної кількості ліжок; ліжок, забезпечених киснем; та ліжок у відділенні реанімації одночасно з різким зменшенням числа зайнятих ліжок), зменшилась кількість виявлених/пролікованих пацієнтів та проведених тестів ПЛР в усіх регіонах [4]. За добу 20 квітня 2022 року в Україні зафіксовано 1021 новий підтверджений випадок COVID-19 (08.04 — 2217 випадків!), при цьому дані обмежені підконтрольними територіями [2]. З іншого боку, за даними волонтерських організацій, число звернень людей за кисневими концентраторами зростає. Війна примножує ймовірні негативні наслідки для COVID-19 (як безпосередні, так і віддалені). Визнано, що [3] одним із надзвичайних соціально-економічних наслідків для українського народу вторгнення Росії в Україну вже є (і прогнозується) збільшення тягаря COVID-19.

На засіданні Західноєвропейської асоціації ядерних регуляторів (WENRA) (5–6 квітня 2022 р.) визнано, що сьогодні в Україні через військову агресію з боку Росії існують масштабні ризики радіаційних аварій, втрати контролю над джерелами іонізуючого випромінювання, а також ризику ядерної катастрофи у світовому масштабі. На значній території Півдня і Сходу країни питна вода не відповідає нормам за санітарно-хімічними показниками, на окупованих спостерігається її відсутність, що є небезпечним з огляду отруєнь та епідемій.

Масштабність воєнних дій, застосування потужної зброї є фактором, що зумовлює численні поранення (як військових, так і цивільних), частина з яких призводить до інвалідності і втрати працездатності, що також має бути враховано.

Також, окрім закономірного аспекту обліку прямих втрат життів громадян України (з виокремленням частки цивільного населення), є доцільність обчислення обсягу втрачених років потенційного життя у людино-роках (Years of Potential Life Lost), тобто недожитих через смерть від ушкоджень внаслідок воєнних дій, з наступною конвертацією у економічному еквіваленті.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вороги пошкодили 347 лікарень в Україні 21.04.2022. URL :<https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3463962-vorogi-poskodili-347-ukrainskih-likaren.html>
2. Оперативна довідка про основні показники захворюваності на COVID-19 в Україні (21.04.2022) / Центр громадського здоров'я МОЗУ. URL : <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/inshi-infekciyni-zakhvoryuvannya/koronavirusna-infekciya-covid-19>
3. Head M. Ukraine: disease control is a casualty of war — so a surge in COVID cases is likely March 18, 2022 URL : <https://theconversation.com/ukraine-disease-control-is-a-casualty-of-war-so-a-surge-in-covid-cases-is-likely-179218>
4. Ukraine covid-19 situation report April 8, 2022 URL : <https://cloud.phc.org.ua/index.php/s/72wxF7jNnrBx492?path=%2F2022.04#pdfviewer>
5. Wingfield T. Russia's invasion of Ukraine poses a threat to the control of drug-resistant TB in Europe and the world (March 22, 2022). URL : <https://theconversation.com/russias-invasion-of-ukraine-poses-a-threat-to-the-control-of-drug-resistant-tb-in-europe-and-the-world-179126>

УДК 378.014.15

Савін О.В.

вільний дослідник, консультант з маркетингу

МАРКЕТИНГ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Сучасні тенденції розвитку світової економіки призводять до подальшого формування її нової концепції — економіки знань. Новий, постіндустріальний етап розвитку світового суспільства та

відповідний тип економіки сприяють дедалі більшому зосередженню на інформації, високих технологіях, інноваціях, що можуть бути доцільно використані людиною із широким діапазоном навичок та компетентностей. Провідні країни світу вже використовують інноваційну модель суспільного розвитку, що дозволяє їм лише за рахунок інтенсивного продукування та використання нових знань в освіті, технологіях чи організації виробництва досягти значного приросту ВВП. Знання та компетенції — це нова валюта сучасного світу.

За таких умов особи, які не мають актуальних знань і умінь, стають менш конкурентоспроможними і цінними для роботодавця, тому потреба в отриманні спеціальних компетентностей, які стали особливо цінними в нових реаліях, змушує людей вчитися впродовж життя. Популяризація концепції LLL (LifeLongLearning) та суттєве зростання попиту на актуальну освіту призвели до колосальних змін: за дуже короткий проміжок часу в Україні склався ринок, на якому освіта з безкоштовного привілею перетворилася на товар — освітню послугу, а подальший розвиток ринку освітніх послуг призвів до ще одного феномену — пропозиція перевершила попит. Таким чином, для успішного існування будь-якої освітньої установи в умовах ринкової економіки і конкуренції за слухача, студента, учня першочерговим завданням стає застосування маркетингового підходу в управлінні діяльністю навчального закладу.

Як показує практика, а також теоретичні доробки А.Гроппелі, В.Зарубіної, А.Поддєрьогіна, І.Бланка, Е.Нікбахта, К.Уолша, А.Чупіса та ін., маркетинг освітніх послуг має особливості лише в аспекті практичного застосування, тобто реалізації маркетингового комплексу, а всі основні теоретичні принципи та концепції в ньому не відрізняються від маркетингу для будь-якого відомого нам ринку.

Специфіка реалізації маркетингової діяльності щодо освітніх послуг, пов'язана, в першу чергу, з “класичними” характеристиками, які відрізняють послуги від будь-якого товару[1]:

- послугу неможливо взяти у руки, спробувати на смак чи запакувати;
- надання послуг можливе тільки в присутності її виробника;
- нестабільність якості — залежно від виробника та/або часу і місця надання послуг, їх якість може коливатися у достатньо широких межах;
- послугу неможливо зберігати для подальшого продажу або використання.

Додатково специфічність практичного впровадження маркетингу освітніх послуг з'являється внаслідок наступних особливостей:

- освітня послуга як продукт виникає лише під час її безпосереднього споживання;
- споживач освітніх послуг не має можливості об'єктивно оцінити якість послуги, яка йому надається;
- благо, яке отримує споживач освітньої послуги, значною мірою залежить від самого здобувача освіти.

Водночас, головним викликом для більшості освітніх закладів України залишається не складність вирішення завдань, зумовлених особливостями реалізації маркетингового комплексу, а необхідність зміни парадигми у розумінні і формуванні освітнього продукту, перехід від застарілого класичного підходу до нових концепцій. У класичному викладі, ринок освітніх послуг — це сукупність усіх потенційних споживачів, які прагнуть задовольнити свої потреби в освіті та здатні вступити у відносини обміну чи купівлі-продажу з продавцем продукту «освітня послуга» [2].

Проте, деякі науковці, зокрема В.Т. Александров, пропонують розглядати освітню послугу не як продукт, об'єкт обміну чи продажу, а як «організований процес навчання для одержання необхідних знань, навичок і вмінь» [3]. На нашу думку, такий підхід більше відповідає вимогам сучасності. Глобальна діджиталізація, зникнення бар'єрів для розповсюдження інформації, поява великої кількості конкурентних продуктів і субститутів для задоволення будь-якої потреби, призвели до наступних результатів:

- ініціатива вступу у ринкові відносини перейшла до самого споживача освітніх послуг;
- процес набуття знань, його ефективність та релевантність спроможності здобувачів освіти до навчання, отримав найвищий пріоритет для покупця освітніх послуг.

Внаслідок цього сучасна модель ринку освітніх послуг повністю зосереджена на споживачеві. Виробники освітніх послуг повинні формувати свої ресурси з урахуванням можливості одночасного задоволення потреб і запитів широкого кола споживачів: абітурієнтів, студентів, роботодавців, державних органів освіти та суспільства в цілому. Першочерговим завданням для навчального закладу стає створення саме умов і процесів для отримання необхідних споживачеві знань, а не надання можливості вибрати освітній продукт з кількох аналогів.

Ще одним сучасним викликом, з яким стикаються вітчизняні заклади освіти, є необхідність більш тісної інтеграції науки та бізнесу. Досвід провідних країн засвідчує, що цей процес є наразі

домінуючим, адже пошук способу плідного співробітництва освіти, виробництва із новітніми технологіями та обладнанням і бізнесу, який вкладає свої кошти в підготовку студентів, сприяє не тільки підвищенню конкурентоспроможності освітніх закладів, а й ефективному розвитку суспільства в цілому. Зміцнення подібної взаємодії допомагає створювати спільні бізнес-проекти, розвивати сучасні наукові напрями у ВНЗ, проводити наукові дослідження і розробки, що в цілому сприяє професійному розвитку та мобільності студентів як працівників [4].

Наразі в Україні існує парадоксальна ситуація: за обсягами державного фінансування вищої освіти у структурі ВВП Україна посідає одне з перших місць у Європі [5]. Однак, відсутність інтеграції державних закладів освіти з сучасним бізнесовим середовищем призводить до того, що в останні роки спостерігається відтік слухачів у вітчизняні або іноземні приватні навчальні заклади, які пропонують більш релевантну сучасним потребам бізнесу програму підготовки спеціалістів.

Звісно, серед останніх глобальних викликів, з якими стикаються освітні заклади в Україні, потрібно вказати епідемію COVID-19 та війну з росією. З огляду на раптовість ситуації, викладачі та керівництво навчальних закладів були невідповідно готовими до цього переходу та мусили терміново розбудовувати системи дистанційного навчання. Остаточну оцінку наслідків тривалого дистанційного навчання на усіх рівнях освіти можна буде надати лише за кілька років, однак, перші дані досліджень, які наразі тривають у країнах Європи, демонструють загальне погіршення результатів навчання, і, як наслідок, прогнозують збільшення рівня нерівності серед населення та країн.

Погіршення результатів навчання, більш низькі оцінки за результатами тестування, нижчий рівень опанування значного переліку дисциплін у майбутньому можуть стати причиною збільшення рівня безробіття. У разі відсутності будь-якої реакції з боку освітніх закладів на втручання, спричинене пандемією COVID-19, швидше за все, матиме місце довгостроковий кумулятивний негативний вплив. Для пом'якшення наслідків впливу пандемії, для створення більш стійкої системи освіти, яка може протистояти подібним майбутнім кризам, Світовий Банк [6] надає три основні рекомендації:

- впровадження програм відновлення освітнього процесу,
- захист освітніх бюджетів,
- підготовка до майбутніх потрясінь.

За нашим переконанням, система освіти потребує не тільки відновлення, а й суттєвої трансформації. Усі учасники ринку освітніх

послуг повинні скористатися отриманим досвідом, щоб бути краще підготовленими до майбутніх криз. Епідемія COVID-19 призвела не до тимчасових складнощів, а до появи «нової нормальності», у рамках якої освітні заклади повинні бути краще підготовлені до безболісного переходу від очного до дистанційного навчання у разі подібних епідемій чи інших глобальних потрясінь.

Доцільність такого підходу була доведена з початком війни проти України. Ті освітні заклади, які впровадили, наприклад, blended-формат у навчанні, зустріли нову загрозу більш підготовленими. Проте, повні наслідки війни наразі непрогнозовані і саме це є новим викликом. Зрозуміло, що насамперед це може докорінно змінити рівень доходів громадян і ринок праці, а отже й кон'юнктуру попиту на освітні послуги. Здатність освітніх закладів спрогнозувати майбутні соціоекономічні зрушення самостійно чи у співпраці з профільними установами створить умови не тільки для максимально швидкого відновлення галузі, а й «виживання» окремих закладів освіти.

Слід також враховувати той факт, що велика кількість людей, навіть якщо і вимушено, має змогу ознайомитися з освітніми послугами закордоном. Після їх повернення неодмінно відбудеться порівняння того “як у нас” з тим “як у них”, що призведе до певного дискурсу у суспільстві. Отже, “нова норма” щодо якості освіти, її процесів та ринкової поведінки операторів ринку освітніх послуг знову докорінно зміниться, що потребуватиме не тільки реінжинірингу освітніх послуг, але й залучення усіх можливих маркетингових інструментів, концепцій, підходів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Послуга. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%83%D0%B3%D0%B0>
2. Зарубіна В.В. Сутність та специфіка маркетингу освітніх послуг в Україні. *Економічні проблеми сталого розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* / за заг. ред. О.В. Прокопенко, О.В. Люльова. Суми, 2014. Т. 2. с. 157–158.
3. Александров В.Т. Освітня послуга: суть та моделі якості. *Освіта і управління*. 2006. № 1. с. 156–164.
4. Дмитрів А.Я. Характеристика особливостей освітньої послуги з погляду маркетингу. URL: <http://ena.lp.edu.ua:bitstream/ntb/11323/7.pdf>.
5. Орлова І.М. Фінансування системи вищої освіти: світова практика і українське сьогодення. *Популярна економіка: моніторинг реформ*. 2012. № 13. С. 1–13.

6. Г. Патрінос, Д. Греш, Р. Доннеллі. Вплив COVID-19 на освіту — рекомендації та можливості для України. URL: <https://www.worldbank.org/uk/news/opinion/2021/04/02/the-impact-of-covid-19-on-education-recommendations-and-opportunities-for-ukraine>

УДК 331.1: 631.15

Садовник О.В.

доцент, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ЗАЙНЯТИСТЬ В АГРОБІЗНЕСІ 2022: СУЧАСНИЙ СТАН, ВОЄННІ ОБМЕЖЕННЯ, ПРОГНОЗИ

Ефективність агробізнесу у 2021 році можна було охарактеризувати коротко: сільське господарство показало найвищий приріст виробництва — 14,4%, за підсумками року виробництво збільшилося на 19,2%, агросектор мав найвищий відсоток до ВВП серед усіх секторів економіки — понад 10%, а 40% від валютних надходжень в Україні припадало на аграрну продукцію. За останні роки в галузі намітились ефективні технологічні зрушення на базі впровадження енергоефективних технологій з вирощування продукції рослинництва та виробництва продукції тваринництва. Ефективність проведення намічених стратегічних перетворень істотною мірою залежала від роботи персоналу підприємства, яка є визначальною та основоположною в проведенні таких заходів. При цьому істотне місце відводилось рядовим працівникам, які забезпечують виконання основних виробничих та обслуговуючих процесів підприємства.

Але 24 лютого 2022 року вектор стратегічних перетворень, як в агробізнесі так і в цілому в Україні, докорінно змінився: російські війська вдерлись на територію нашої держави. Війна змінила ставлення українців до буденних речей, економіки, відбулась трансформація свідомості. За перший тиждень війни в 9 областях України відбулися бойові дії з загарбниками, а по всіх областях були нанесені ракетні удари. Таких подій ніхто не очікував.

Станом на 1 січня 2022 року населення України становило 41,2 млн. осіб, з них наявного на території країни — близько 37,3 млн. осіб [1]. При цьому, в IV кварталі 2021р. кількість зайнятого населення віком 15 років і старше зупинилась на позначці 15,4 млн. осіб, а у віці 15–70 років — 15,3 млн. осіб. Кількість безробітного населення склало по 1,8 млн. осіб за зазначеними віковими

категоріями [2], або 10,5 % рівня безробіття населення серед робочої сили (тут і далі: крім тимчасово окупованої території АР Крим і частини тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей).

За різними оцінками (методами дослідження, експертними групами, авторами) в 2020-2021 роках в сільському, лісовому та рибному господарствах працювало 2,7-2,9 млн. осіб, що становило біля 17 % від всього зайнятого населення. До цієї кількості потрібно додати кількість громадян у віці 15-70 років, зайнятих у неформальному секторі. Згідно офіційної статистики на початку 2021 року кількість населення України, зайнятого у неформальному виробництві, досягла близько 3,24 млн. осіб, з них 44,1 % були задіяні в сільському господарстві [3], що становило 1,43 млн. осіб. Що правда, за іншими аналітичними даними кількість неформально працюючих в сільському господарстві оцінюється в межах 1,35 - 1,7 млн. осіб. Проте ми переконані, що в сільському господарстві неформальна зайнятість є вищою. Так, до неформальної зайнятості відносять діяльність у підприємствах неформального секторі економіки (на підприємствах самозайнятих без реєстрації, на незареєстрованих підприємствах з найманими працівниками) та зайняті поза підприємствами формального сектора, зокрема в домашньому господарстві. Тому доречно враховувати домогосподарства, які були задіяні у виробництві сільськогосподарської продукції на власній землі та підвір'ї. Зокрема, в 2021 році в Україні налічувалось 14,7 млн. домогосподарств, з яких біля 30 % утримували худобу та птицю, 56 % мали земельну ділянку на якій вирощували сільськогосподарську продукцію, а середній розмір ділянки становив 1,64 га [4]. Зазначена категорія господарств забезпечувала виробництво біля третини сільськогосподарської продукції України. Таким чином зайнятість населення в аграрному секторі України на передодні 24 лютого 2022 року ми оцінюємо у 7 млн. осіб, зокрема 3,0 млн. — офіційне працевлаштування, 4,0 млн — неформальна зайнятість. Такі розрахунки також підтверджуються, якщо враховувати, що за аналітичними даними окремих експертів в сільському господарстві України задіяно біля 44 % населення країни.

Частка населення, зайнятого у сільському, лісовому та рибному господарствах в розрізі областей України відрізняється через історико-природню спеціалізацію регіонів та концентрацію населення (є більш промислові регіони, а є історично більш сільськогосподарські). Наприклад, найвища частка зайнятого населення в агробізнесі спостерігалась в Херсонській, Кіровоградській, Черкась-

кій, Вінницькій областях, середній рівень частки — в Полтавській, Одеській, Рівненській областях, низький рівень — в Запорізькій, Луганській, Донецькій, Харківській, Дніпропетровській та Київській областях.

На момент вторгнення росії в Україну в областях, які попали під обстріли окупантів в перші дні (Київська та м. Київ, Чернігівська, Сумська, Харківська, Луганська, Донецька, Запорізька, Херсонська та Миколаївська області), перебувало приблизно 17,4 млн осіб, з них біля 2,4 млн. осіб зайнятих в агробізнесі (включаючи домогосподарства, які вирощували сільськогосподарську продукцію). За даними Управління верховного комісара ООН з питань біженців, кількість біженців з України станом на 17.04.2022 року становила 4,9 млн осіб. Окрім того, за останніми оцінками ООН, близько 7,1 млн українців стали внутрішньо переміщеними особами. Враховуючи кількість населення зайнятого в агробізнесі та його концентрацію по областях України можна припустити, що за лютий-квітень з території вищезазначених областей виїхали від 1,0 млн. до 1,5 млн. осіб, які були зайняті в агробізнесі. Частина з них покинули межі України, інші є внутрішньо переміщеними особами.

Відзначимо, що сільськогосподарське виробництво, як галузь, фактично неможливо перенести з одного регіону в інший, як це можна зробити з промисловими потужностями, оскільки основним виробничим фондом є земля. Тому можна стверджувати, що ситуація з працевлаштування осіб за фахом, які переїхали з зони бойових дій в інші регіони України може бути критичною. Очевидно, що вони замінять тих спеціалістів в агробізнесі, які виїхали за кордон або вступили до територіальної оборони чи Збройних сил України. Інша частина переселенців змінить фахову діяльність або залишаться без роботи чи перейде в тіньову економіку.

В подальшому, саме бойові дії в Україні визначать зайнятість населення в агробізнесі. Так, станом на 01.05.2022 р., можна сформулювати 4 умовні регіони (в залежності від очікуваних бойових дій проти росії), в яких можуть сформуватися різні сценарії (прогнози) щодо зайнятості населення в агробізнесі:

1) регіони, в яких відбуваються активні бойові дії (Харківська, Луганська, Донецька, Запорізька та Херсонська області: до початку війни тут перебувало біля 1,51 млн. осіб, які працювали в агробізнесі) — до закінчення бойових дій зайнятість в агробізнесі практично не можлива, за винятком невеликих окупованих територій, де відсутні бойові дії та залишилась частина населення (можуть працювати дрібні виробники та домогосподарства);

2) регіони, в яких частково ведуться бойові дії, відбувається активний захист території від загарбника (Миколаївська та Одеська області: до початку війни тут перебувало 703 тис. осіб зайнятих в агробізнесі) — очікується відновлення агробізнесу та повної зайнятості на 70-75 % території регіону;

3) регіони, в яких відбулись активні бойові дії, але території звільнені від окупантів (Київська, Чернігівська та Сумська області: на початок 2022 року в цих областях в агробізнесі працювало біля 612 тис. осіб) — очікується відновлення агробізнесу та зайнятості на рівні 75-85%;

4) регіони, які підпадають під ракетні обстріли, але на яких не велись активні бойові дії (інші області України: це 4,17 млн. осіб в агробізнесі до початку воєнного вторгнення) — очікується повне відновлення зайнятості.

Отже, зайнятість в агробізнесі 2022 — важко прогнозована, як і зайнятість в інших галузях економіки України в даний період. Головним драйвером відновлення зайнятості стане позитивний перебіг подій на військовому фронті та очікувана перемога України. Можна спрогнозувати, що після перемоги зайнятість в агробізнесі відновиться швидкими темпами (але після розмінувань територій), а кількість домогосподарств сільськогосподарського спрямування зменшиться (вплине руйнація населених пунктів та міграція).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. В Україні живе 37,3 мільйона осіб — оцінка уряду. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/01/23/7238191/> (дата звернення: 15.04.2022).

2. Зайнятість та безробіття населення у IV кварталі 2021 року. Експрес-випуск 24.03.2022 р. Державної служби статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 11.04.2022).

3. Ситуація на ринку праці та діяльність Державної служби зайнятості у січні-лютому 2021 року. URL: https://www.dcz.gov.ua/sites/default/files/infofiles/sytuaciya_na_rp_ta_diyalnist_dsz_robocha_syla_2021_rik.pdf (дата звернення: 25.04.2022).

4. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України 2021 (за матеріалами вибіркового обстеження). Статистичний збірник. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/zb_cdhd_21.pdf (дата звернення: 25.04.2022).

ФАКТОРИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ В УКРАЇНІ

Інтеграція України у світовий соціально-економічний простір вимагає від нашої держави виконання певних умов відповідності міжнародними нормам і стандартам розвитку суспільства. До таких умов, беззаперечно, належить успішне впровадження соціального діалогу (СД), як дієвого інструменту вирішення проблем, конфліктних ситуацій та виходу з кризового стану економіки окремого бізнесу, регіону чи країни [3]. Тож на сьогодні надзвичайно актуальним є питання дослідження факторів, що сприяють чи перешкоджають розвитку СД.

Проаналізувавши передумови формування соціального діалогу в Україні, Зеленко О.О. виділила три групи бар'єрів, що стоять на заваді його ефективного розвитку (рис. 1.) [2]. Детальний огляд даних бар'єрів продемонстрував нагальність питання державного регулювання СД. Насамперед це пов'язано, з недосконалою законодавчою базою, застарілими соціальними стандартами та несприйняттям більшістю представників державної влади самої концепції соціального діалогу. При цьому відсутність дієвої системи стимулювання СД, однозначно не сприяє його просуванню та розвитку.

Як бачимо, друга група бар'єрів стосується інституціональної підтримки розвитку СД, а саме відсутності впливових недержавних організацій, здатних як просувати принципи СД, так і представляти інтереси сторін СД задля досягнення компромісу та вирішення спорів у різних сферах діяльності.

Третя група проблем виникає безпосередньо у бізнес середовищі і пов'язана із кризовими явищами у економічних відносинах. При цьому, до негативних наслідків економічної кризи можна віднести недобросовісну конкуренцію та зменшення стимулів до формування соціальних орієнтирів у економічній сфері [2].

Досить цікавими є результати дослідження проведеного на початку 2019 року у рамках реалізації проєкту «Сприяння публічним комунікаціям в діалозі між владою та громадськістю в частині імплементації положень Глави ХХІ Угоди про Асоціацію в умовах децентралізації». Даний проєкт було реалізовано ГО «Спілка орендарів і підприємців України» за фінансування Міжнародного фонду «Відродження». Метою дослідження являлося виявлення

ключових факторів розвитку СД в Україні, зокрема факторів, що впливають на його ефективність, особливості розвитку на різних рівнях.

Рисунок 1. Бар'єри формування та розвитку соціального діалогу в Україні [2]

Методологія дослідження базувалася на методі опитування експертів, що передбачав оцінку експертами рівня впливу факторів на розвиток соціального діалогу (0 — вплив взагалі відсутній, 5 — вплив максимальний). В рамках проєкту було опитано 57 експертів, з них 51% — представники сторін соціального діалогу (12,3% — сторони органів виконавчої влади, 26,3% — сторони роботодавців, 12,3% — профспілкової сторони) і 49% — представники інших зацікавлених сторін у розвитку СД [1].

Усі фактори, що підлягали експертній оцінці, було розділено на чотири групи. До першої групи увійшли фактори пов'язані з відповідалльністю, дотриманням зобов'язань, поінформованістю та довірою, до другої — фактори, що визначають можливості та ступінь залученості сторін до СД, до третьої — фактори, пов'язані з нормативним та інституційним забезпеченням СД, до четвертої — фактори, пов'язані з форматом переговорного процесу та укладанням колективних угод та договорів.

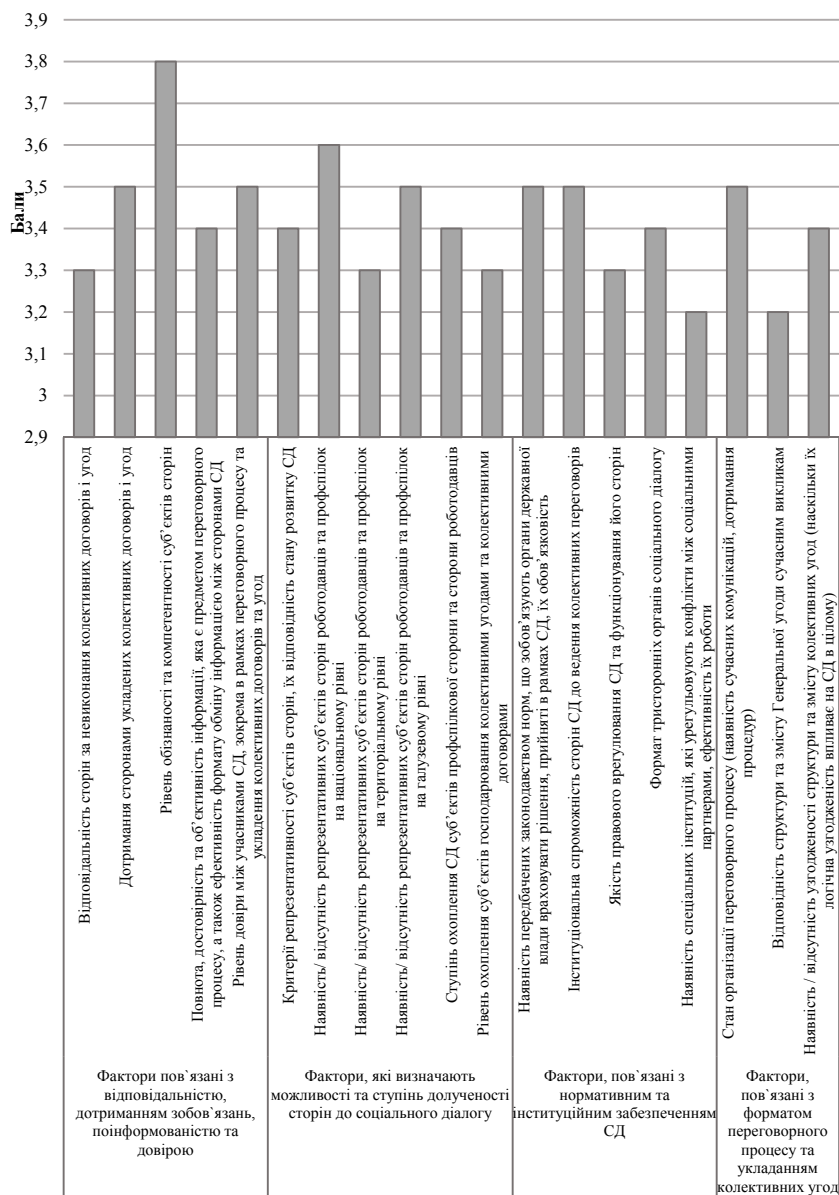

Рисунок 2. Результати експертного опитування щодо ключових факторів розвитку СД в Україні [1]

Як свідчать результати опитування, наведені на рис.2, експерти не вважають більшість факторів 3 і 4 групи визначальними, за винятком трьох факторів, з середнім балом — 3,5 з 5 можливих. До цих факторів належать наступні: «наявність передбачених законодавством норм, що зобов'язують органи державної влади враховувати рішення, прийняті в рамках СД, їх обов'язковість»; «інституціональна спроможність сторін СД до ведення колективних переговорів»; стан організації переговорного процесу (наявність сучасних комунікацій, дотримання процедур)».

Водночас, майже половину факторів, що входять до 1 і 2 групи було визнано достатньо важливими, такими, що мають значний вплив на розвиток соціального діалогу. Середній бал, присвоєний експертами для даних факторів, знаходився в діапазоні 3,5-3,8 балів. До них, віднесено: «рівень обізнаності та компетентності суб'єктів сторін»; «рівень довіри між учасниками СД, зокрема в рамках переговорного процесу та укладення колективних договорів та угод»; «дотримання сторонами укладених колективних договорів і угод»; «наявність/відсутність репрезентативних суб'єктів сторін роботодавців та профспілок на національному та галузевому рівнях».

Відтак, з огляду на зазначене необхідно конкретизувати правові та інституційні засади СД, чітко визначити відповідальність сторін та постійно підвищувати обізнаність соціальних партнерів та уряду щодо значення та ролі СД в Україні. Адже виклики, пов'язані з пандемією COVID-19, структурні зміни в економіці, зумовлені воєнним станом, а також триваюча реформа з децентралізації надає соціальному діалогу в Україні ще важливішого значення, ніж будь-коли.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Зарько Н., Ільченко Б., Нижник М. Аналітичний матеріал з проблематики публічних комунікацій в Україні. URL: <https://robotodavets.org.ua/2019/02/28/problems-ta-perspektyvy-modernizatsiyi-sotsialnogo-dialogu-ta-publichnyh-komunikatsiy-zadlya-uspishnyh-reform.html>
2. Зеленко О.О. Бар'єри формування соціального діалогу в умовах розвитку сучасного українського суспільства. *Часопис економічних реформ*. 2015. № 4. С. 93-97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Cher_2015_4_16
3. Зеленко О.О. Фактори розвитку соціального діалогу в регіонах України *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 11. С. 191-195. URL: <http://bses.in.ua/journals/2016/11-2016/43.pdf>

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ НА ОСНОВІ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ

У практиці підготовки майбутніх фахівців юридичних спеціальностей спостерігається еволюція технологій, тісно пов'язана з розвитком процесів в освіті, правовим, політичним, соціальним та науково-технічним прогресом.

Аналіз останніх джерел і публікацій показав, що теоретичним підґрунтям розроблення інноваційних технологій навчання є низка глибоко вивчених у теоретичному та методичному аспектах базових технологій, а саме: технологія проєктивного навчання (Г. Ільїн, С. Шацький та ін.); технологія проблемного навчання (С. Рубінштейн, С. Архангельський, М. Махмутов та ін.); технологія модульного навчання (І. Рассел, П. Юцявичене, В. Карпов та ін.); інформаційно-телекомунікаційні технології (О. Полат, І. Захарова та ін.); технологія інтенсивного навчання (І. Лернер, М. Скаткін, М. Кларін та ін.), аналіз яких поданий у працях Л. Лебедик [1–9] і В. Стрельнікова [10–14].

Метою статті є виокремлення характеристик інноваційних технологій навчання, які кардинально змінюють систему підготовки фахівців юридичних спеціальностей, сприяють розвитку їхніх професійно необхідних якостей.

Аналіз науково-методичної і наукової літератури показав відсутність однозначного тлумачення поняття «інноваційна технологія навчання». Ми схильні визначати їх як цілеспрямований підбір методів, способів, прийомів та програмно-технічних засобів навчання, який гарантує отримання інноваційного продукту [1; 3; 4; 6; 11–14]. Також «інноваційні технології навчання» розглядаються нами як такі, що є не просто новими, а такими, що заперечують вже існуючі технології навчання (від лат. *in* — префікс, що означає заперечення; *novatio* — оновлення, зміна — нововведення) [11].

Пошук інноваційних технологій навчання, які незабаром змінять процес навчання і підготовки фахівців юридичних спеціальностей, вказав на появу найбільш революційних інноваційних технологій навчання: відкриті онлайн-курси, великі дані, адаптивне навчання, гейміфікація і змішане навчання.

Адаптивне навчання студента відбувається тоді, коли він отримує на підставі великих даних рекомендації щодо процесу, методик, змісту, темпу навчання, і для нього вибудовується освітня траєкторія. Всі комерційні онлайн-сервіси нескінченно адаптуються під клієнта, бо вони таким чином заробляють гроші. Це ж саме можна робити тепер і в освіті.

Потужною інноваційною технологією навчання у підготовці фахівців юридичних спеціальностей є гейміфікація (з англ. gamification) — використання ігрових практик та механізмів у неігровому контексті для залучення користувачів до вирішення проблем. Навчання через гру дає найкращий ефект, все це давно доведено дослідженнями, так навчаються діти. Методи гейміфікації набули широкого розповсюдження в освітній сфері. Зокрема популярними й зрозумілими прикладами є ті ж дошки пошани, система оцінювання, змагання між студентами за символічну «валюту» тощо. Гейміфікація може використовуватися у випадках: формування певних навичок чи поведінки; візуалізація та підкреслення таких дій і навичок, які важко продемонструвати за допомогою традиційних методик; щоб захопити студентів, створити своєрідне змагання між ними; щоб студенти самі могли спостерігати за власним прогресом.

Інноваційною технологією навчання фахівців юридичних спеціальностей, яка зараз набирає обертів, є змішане (гібридне) навчання, blended learning. Суть її у поєднанні навчання за комп'ютером і спілкуванні наживо з викладачем. Завдяки тому, що можна адаптувати, індивідуально збирати курс з частин різних, гейміфікувати, збирати дані і давати зворотний зв'язок, у змішаному навчанні є можливість вибудувати індивідуальну освітню траєкторію навчання студента, управляти своїм навчанням.

Що дадуть нові технології навчання традиційній вищій школі в найближчі п'ять років, зокрема й у підготовці фахівців юридичних спеціальностей?

а) відіме традиційна лекційно-семінарська система, і кожен майбутній фахівець юридичної спеціальності зможе вчитися у своєму темпі, за особистим навчальним планом, стільки, скільки саме йому потрібно для проходження програми; сильні студенти зможуть самостійно йти вперед, а слабкі отримають більше уваги та підтримки за рахунок швидкого зворотного зв'язку всередині програм і звільненого спеціально для них часу викладача;

б) автоматизується перевірка робіт, проведення випускних іспитів, зовнішнього незалежного оцінювання;

в) зміниться звична система оцінювання: комп'ютери зможуть автоматично перевіряти не тільки тести, а й есе, розпізнавати

зображення, оцінювати ступінь участі в колективній роботі, збирати дані про успішне вирішення кожного завдання протягом усього навчання у ЗВО; оцінювання відбуватиметься за більш складними параметрами: особистий прогрес, обсяг і глибина освоєного матеріалу, рівень навичок комунікації, колаборації, творчого мислення, критичного мислення, вміння вести себе в цифровому середовищі;

г) підручник не буде друкованою книгою, а стане цифровим освітнім середовищем, в якому можна буде отримувати знання у вигляді тестів, відео, тренажерів, анімації та нових форматів, характерних для цифрових медіа, а також набуде соціального функціоналу: можна буде дізнатися, обговорити, поділитися успіхами з друзями, порівняти себе з іншими, транслювати результати проєктів і досліджень у зовнішній світ;

д) існуватиме оперативний зворотний зв'язок, якого раніше в навчанні не було — студент одразу визнає, де помилився, може виправити помилку відразу;

е) буде створено контент з безлічі різних шматочків, наприклад можна взяти дисципліни («Основи юридичної діяльності», «Дипломатичне представництво», «Адміністративне право України», «Аграрне право України», «Конкурентне право України», «Історія держави і права України», «Юридична деонтологія», «Виконавча влада в Україні: організаційно-правові засади», «Цивільне право України», «Правове регулювання застосування сили працівниками правоохоронних органів», «Податкове право») і зібрати свій курс, що раніше було зробити неможливо.

Упровадження інноваційних технологій в процес навчання майбутніх фахівців юридичних спеціальностей сприятиме реалізації індивідуалізації навчання, розвитку пізнавальних інтересів і здібностей студентів, підвищенню якості знань, умінь і навичок, прискоренню темпу навчання, поліпшенню усвідомлення і запам'ятання навчального матеріалу, зв'язку теорії з практикою.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Лебедик Л. В., Вароді Я. І. Інноваційні технології підготовки викладачів вищої школи до проєктування дидактичних систем в умовах магістратури. Україна. Цивілізація. Том 5. Утвердження українського цивілізаційного простору : духовно-історичні передумови, сучасні тенденції та перспективи розвитку / Карпатський ун-т імені Августина Волошина; Українська богословська академія ; редкол. : Бедь В. В. (гол. ред.), Гайданка Є. І. (відп. секр.), Урста С. В. та ін. Ужгород : Видавничий відділ КаУ, 2016. С. 282–294.

2. Лебедик Л. В. Використання інформаційних технологій для забезпечення якості системи підготовки викладача вищої школи в умовах магістратури. *Інформаційні технології 2017* : зб. тез IV Всеукр. наук.-практ. конф. молодих науковців, 18 трав. 2017 р., м. Київ / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка; відповід. за вип. : М. М. Астаф'єва та ін. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. С. 132–134.

3. Лебедик Л. В. Інноваційні технології педагогічної підготовки магістрів економіки. *Вища освіта в контексті Болонського процесу* : збірник матеріалів міжнар. наук.-методичної конф. (Полтава, 18-21 листопада 2008 р.). Полтава : Видавництво «АСМІ», 2008. С. 425–430.

4. Лебедик Л. Інноваційні підходи до проектування освіти дорослих. *Інновації в освіті* : матеріали Міжнар. наук.-метод. конф. (Київ, 16-17 жовтня 2012 р.). К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. С. 223–225.

5. Лебедик Л. В. Інформаційні технології у педагогічній підготовці магістрів. *Новітні інноваційні освітні технології : проблеми, розвиток та досвід впровадження* : матеріали XXXVII міжвузівської наук.-методичної конф. (Полтава, 28–29 березня 2012 р.) : в 2 ч. Полтава : ПУЕТ, 2012. Ч. 1. С. 84–85.

6. Лебедик Л. В. Особливості проектування інноваційних технологій навчання. *Дидаскал : часопис* / А. Бойко (гол. ред.). Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2014. Вип. 14. С. 104–107.

7. Лебедик Л. В. Проектування інформаційних технологій фахової підготовки майбутніх педагогів. *Педагогічні науки* : збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2017. Вип. 71. С. 60–64.

8. Лебедик Л. В. Проектування форм педагогічної підготовки майбутніх викладачів вищої школи в умовах магістратури. *Імідж сучасного педагога*. 2017. № 8 (177). С. 25–28.

9. Лебедик Л. В. Удосконалення форм педагогічної підготовки майбутніх магістрів економіки. *Журнал Київського університету ринкових відносин «Економіка, бізнес-адміністрування, право»*. 2018. Вип. 4. С. 290–300.

10. Стрельников В. Ю., Брітченко І. Г. Сучасні технології навчання у вищій школі : модульний посібник для слухачів авторських курсів підвищення кваліфікації викладачів МПК ПУЕТ. Полтава : ПУЕТ, 2013. 309 с.

11. Стрельников В. Ю. До проблеми складання тезаурусу інноваційних технологій навчання. *Вісник Київського національного ун-ту технологій та дизайну*. 2008. Том 1. С. 20–23.

12. Стрельников В. Ю. Інноваційні технології навчання у вищій школі, орієнтовані на розвиток особистості студента. *Методичні реко-*

мендації для слухачів педагогічного факультету МППК. Полтава : РВВ ПУСКУ, 2003. 23 с.

13. Стрельников В. Ю. Інноваційні технології навчання. Методичний посібник. Полтава : РВВ ПУСКУ, 2004. 31 с.

14. Стрельников В. Ю. Інноваційні технології навчання у контексті реалізації концепції «Нова українська школа». *Інноваційний розвиток вищої освіти : глобальний, європейський та національний виміри змін* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (16–17 квітня 2019 року, м. Суми). Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. Том 1. С. 26–29.

УДК 004.75:336

Свідерська І.М.

к.е.н., доцент, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ФІНАНСОВА ДОПОМОГА: ТРАДИЦІЙНЕ ФІНАНСУВАННЯ ТА НОВАЦІЇ КРИПТОСПІЛЬНОТИ

Фінансування держави, бізнесу, індивіду завжди є першочерговим питанням і сучасна наука має значний інструментарій зовнішніх та внутрішніх джерел фінансування, які детально описані систематизовані вітчизняними та зарубіжними науковцями та практиками. У військовий час потреби у фінансуванні значно зростають. За розрахунками представника Міжнародного валютного фонду та Світового банку Владислава Рашкована Україна щомісяця потребує 5 млрд. дол. США на фінансування проточних потреб та сотні мільярдів доларів на повоєнну реконструкцію. Потенційними джерелами таких коштів може стати міжнародна спільнота, тобто міністерства фінансів різних країн, Ради директорів ЄЦБ, Єврокомісія чи ESM можуть надати гарантії щодо кредитів, які отримає Україна [1].

Українці та світова спільнота мають можливість зміцнювати фінансове становище України та Збройних сил України, купуючи військові облігації ОВДП. Військові облігації — це різновид державних цінних паперів, кошти від розміщення яких спрямовуються на фінансування потреб країни в умовах війни та є вагомим інструментом фінансування потреб Збройних сил України.

Станом на 2.05.2022 року Міністерство фінансів України провело 23 аукціони з продажу військових облігацій та залучило до Державного бюджету України майже 50 млрд. грн., 93,8 млн. дол.

США, 176,5 млн. євро. Дохідність військових облігацій становить 11% в грн., 3,7% в дол. США та 2,5% в євро. Термін обігу військових облігацій відповідно становить 437, 403 та 239 дні.

Дохід від військових ОВДП не оподатковується, а погашення гарантується державою. Згідно даних Національного банку України у квітні 2022 року відбулося успішне погашення військових облігацій. Близько 1 тис. юридичних та фізичних осіб отримали 3,3 млрд. грн. від погашення першого випуску військових облігацій, частина цих коштів була реінвестована у нові військові ОВДП [2].

Програма «Доступні кредити «5-7-9%», відповідно до рішення Уряду від 18 березня 2022 року була розширена можливістю отримання кредиту під 0% річних. Так, бізнес протягом дії воєнного стану та місяць після його завершення зможе отримати кредит під 0%. Після цього кредитна ставка становитиме 5%. Збільшено максимальну суму кредиту до 60 млн грн. Строк кредитування залежить від цільового спрямування кредитних коштів, так на реалізацію інвестиційного проєкту та на рефінансування заборгованості кредит надається максимум на 5 років. Для фінансування оборотного капіталу — на 3 роки. Кредит зможе отримати українська компанія, де кінцевими бенефіціарами з часткою понад 50% є українці. Водночас не зможуть взяти кредит підприємства, учасником або кінцевим бенефіціаром яких є громадяни держави-агресора або ж особи, які належали до терористичних організацій [3]. Такий вид державної допомоги забезпечує сільськогосподарські компанії фінансовими ресурсами для проведення посівної, що в подальшому створить продовольчу безпеку держави, а також активує вітчизняний бізнес та надасть імпульс для подальшого розвитку.

Для гарантування соціальної безпеки та зростання купівельної спроможності громадян постановою КМУ «Деякі питання надання допомоги в рамках Програми «Підтримка» від 09.12.2021 р. №1272 та постановою КМУ «Питання надання у 2022 році застрахованим особам одноразової матеріальної допомоги у зв'язку із втратою частини заробітної плати (доходу), робота (економічна діяльність) яких тимчасово зупинена внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні» від 04.03.2022 р. № 199 надається одноразова матеріальна допомога — виплата у розмірі 6500 грн. українцям, що втратили роботу через війну. В межах програми «Підтримка» держава вже виплатила допомогу 3,6 млн українців на загальну суму більш як 23 млрд грн.

Такі виплати могли отримати наймані працівники, за яких сплачено ЄСВ, а також фізособи-підприємці всіх груп, які подали

податкову звітність за 2021 рік або за четвертий квартал 2021 року. Щоб отримати виплату, людина має працювати за умов трудового договору, гіг-контракту чи іншого цивільно-правового договору. Програма розповсюджувалася на регіони, де тривають бойові дії: Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Запорізька, Київська, Луганська, Миколаївська, Одеська, Сумська, Харківська, Херсонська та Чернігівська області, а також Київ [4].

Внутрішньо переміщені особи, які змушені були покинути місце постійного проживання у зв'язку з широкомасштабним вторгненням Російської Федерації в Україну, отримують допомогу на проживання від держави у розмірі 3000 гривень на кожну дитину або людину з інвалідністю, та у розмірі 2000 гривень на кожну іншу особу [5].

Новітнім феноменом є допомога криптоспільноти, яка є досить значною та різноманітною:

1. NFT може стати високотехнологічним інструментом залучення коштів. Так, криптофонд Aid For Ukraine усі кошти від продажу колекції NFT спрямує на допомогу ЗСУ [6].

2. Криптовіржа Binance запускає криптовалютну картку Binance Refugee Card для всіх користувачів Binance з України, які були змушені покинути країну через війну. Партнером Binance стала банківська платформа Contis. Отримати картку та користуватися нею можна безкоштовно. Українці, які подали заявку на отримання криптовалютних карток Binance, отримують 75 BUSD — \$75 на місяць. Виплачуватимуть допомогу протягом трьох місяців. Усі користувачі повинні будуть пройти повну перевірку Know your customer [7].

3. Віталік Бутерін засновник криптовалюти Ethereum пожертвував понад \$4,8 мільйона доларів у вигляді криптовалюти Ethereum на допомогу Україні. Станом на 22 березня 2022 року криптофонд України уже зібрав понад 60 мільйонів доларів для української армії. [8].

4. Засновник криптовалютної платформи Binance Чжао підтримує освітні проекти з криптограмотності українців та надає фінансову підтримку у розмірі 10 млн. дол. США. Важливо відмітити, що криптоспільнота дотримується вимог санкційної політики щодо усіх причетних до військової агресії в Україні.

Отже, аналіз існуючої фінансової допомоги дозволяє зробити висновок про широкий спектр дій держави, міжнародної спільноти та криптооптимістів для досягнення миру та процвітання України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. В. Рашкован Україні щомісяця потрібно 5 мільярдів дол. США для виживання та сотні мільярдів на відновлення. URL: <https://forbes.ua/inside/ukraini-shchomisyatsya-potribno-5-mlrd-dlya-vizhivannya-ta-sotni-milyardiv-na-vidnovlennya-khto-i-de-shukae-groshi-intervyu-vladislava-rashkovana-golovnego-ukraintsya-u-mvf-27042022-5675>
2. Кількість власників ОВДП України надалі зростає, вкладники отримали виплати від погашення першого випуску військових облігацій — Депозитарій НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/kilkist-vlasnikiv-ovdp-ukrayini-nadali-zrostaye-vkladniki-otrimali-viplati-vid-pogashennya-pershogo-vipusku-viyskovih-obligatsiy--depozitariy-nbu>
3. Уряд надає можливість отримати кредит до 60 млн грн будь-якому українському підприємству під 0% на час воєнного стану за Програмою “5-7-9%” URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-nadaye-mozhlivist-otrimati-kredit-do-60-mln-grn-bud-yakomu-ukrayinskomu-pidpriyemstvu-pid-0-na-chas-voyennogo-stanu-za-programoyu-5-7-9>
4. Кабмін виділив 2 мільярди для завершення виплат по 6500 гривень за програмою «Підтримка». URL: <http://kiev.dsp.gov.ua/novyny/kabmin-vydilyv-2-miliardy-dlia-zavershennia-vyplat-po-6500-hryven-za-programoiu-iepidtrymka/>
5. Люди, які вимушено перемістились через активні бойові дії, отримають по 2 або 3 тисячі гривень допомоги на проживання. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/lyudi-yaki-vimusheno-peremistilis-cherez-aktivni-bojovi-diyi-otrimayut-po-2-abo-3-tisyachi-griven-dopomogi-na-prozhivannya>
6. NFT криптомузей: перегляд та купівля віртуальних активів. URL: <https://donate.thedigital.gov.ua/nft?fbclid=IwAR0XzILvKdbhDuD2W370ohVuuRfEkDvfNS8VAzVKUBTnnI0Q7fTTvDsX-Bg>
7. Binance запустив криптокартки Binance Refugee Card для українців, які були змушені покинути Україну. URL: <https://mc.today/uk/binance-zapustiv-kriptokartki-binance-refugee-card-dlya-ukrayintsiv-yaki-buli-zmusheni-pokinuti-ukrayinu/?fbclid=IwAR0qIzgUwtCG54zfrF6kJRci6IyUw1ZCNnfmw7qmI5ydlNVIff6SDznHhdg>
8. Віталік Бутерін пожертвував 1500 монет Ethereum (понад \$4,8 млн) на допомогу Україні. URL: <https://itc.ua/ua/novini/vitalik-buterin-pozhertvuvav-1500-monet-ethereum-ponad-48-mln-na-dopomogu-ukrayini/>

**ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ
ІНВЕСТУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ**

Формування людського капіталу — це динамічний процес, що не обмежується у часі та залежить від багатьох факторів. На макроекономічному рівні мова йде про демографічну політику, освітню і кваліфікаційну підготовку, соціальні та екологічні аспекти. На мікроекономічному рівні до складових формування людського капіталу слід віднести інвестування професійного розвитку працівників на підприємствах, кадрову політику, наявність та досконалість мотиваційного апарату тощо[1].

Подібні інвестування сприяють покращенню знань, умінь та навичок і, в подальшому, можуть набувати ознак капіталу. Цим питанням присвячені праці багатьох дослідників: О. Грішнкової, І. Ільченка, Р. Капелюшнікова, В. Лукашевича, С. Позднякової, І. Швець.

О. Грішнова у своїх дослідженнях виділяє декілька груп факторів, що впливають на формування та використання людського капіталу: демографічні, соціально-демографічні, соціальні, економічні, організаційно-економічні та екологічні [2].

Демографічна складова формування людського капіталу характеризується загальною чисельністю населення, статевो-віковою структурою, тривалістю життя, темпами приросту, міграційними процесами.

У соціально-демографічних факторах акцентується увага на зайнятих та безробітних, їх співвідношенні та адміністративно-територіальному розподілі; на економічно активному населенні та його розміщенні за секторами економіки; тривалості трудового періоду життя.

Вагомий вплив у формуванні людського капіталу належить соціальній складовій. Освіта, культура, здоров'я, професійна підготовка, розвиток соціальної інфраструктури сприяють отриманню нових, або удосконаленню вже існуючих знань людини.

До економічних факторів формування людського капіталу відносять номінальні і реальні доходи, розподіл населення за рівнем доходів, купівельну спроможність, рівень інфляції, економічну стабільність.

Серед організаційно-економічних факторів важливе місце займають кредитно-фінансовий механізм, система мотивування праці, рівень спеціалізації виробництва, податкова система.

Екологічна складова формування людського капіталу розглядається у загальному екологічному стані природи, якості питної води та продуктів харчування, природно-кліматичних умовах та санітарно-гігієнічних умовах праці.

Сукупність великого числа різноманітних факторів сприяє формуванню людського капіталу, який, у свою чергу, є запорукою успішної діяльності підприємства. Характерна перевага людського капіталу над фізичним полягає у можливості його постійного оновлення і вдосконалення. Теорія людського капіталу довела, що інвестування в людину це не споживчі витрати, а капіталовкладення у довгострокову перспективу.

Основними джерелами інвестування коштів у розвиток людського капіталу виступають: населення, підприємства та держава. Населення інвестує кошти у власне навчання, підвищення культурного рівня, покращення та підтримку здоров'я. На рівні підприємства інвестування в людський капітал передбачає підготовку та перепідготовку кадрів, удосконалення умов праці, залучення у процес виробництва сучасних технологій, соціальний розвиток персоналу. На державному рівні — це фінансування освіти, культури, охорони здоров'я, інформаційного забезпечення.

На жаль, матеріальна складова суттєво уповільнює процес удосконалення людського капіталу на усіх рівнях. Серед населення у більшості випадків це зумовлено недостатнім рівнем доходів та відсутністю мотиваційної зацікавленості від роботодавців, на яких воно працює. На практиці більшість працівників не розкривають весь свій трудовий потенціал оскільки керівництво або не сприяє його оцінці та вдосконаленню, або дає працівникові роботу, що не потребує його повної реалізації [3]. Підприємства у свою чергу намагаються усі вільні кошти вкладати в удосконалення та автоматизацію виробничого процесу, орієнтуючись на закордонні технології виробництва. На державному рівні це питання є досить складним для аналізу, оскільки наряду із збільшенням матеріальних витрат постає питання у перегляді законодавчих та статистичних аспектів.

Отже, формування людського капіталу залежить від великої кількості різноманітних факторів, основними з яких є: демографічні, соціально-демографічні, соціальні, економічні, організаційно-економічні та екологічні. Для того, щоб усі перелічені фактори сприяли розвитку людського капіталу, необхідне їх інвестування на

державному, виробничому та індивідуальному рівнях. Вкладення коштів в людський капітал — це запорука отримання конкурентних переваг та висококваліфікованих кадрів у майбутніх періодах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мельничук Д.П. Людський капітал: пріоритети модернізації суспільства у контексті поліпшення якості життя населення : монографія. Житомир: Полісся, 2015. 564 с.
2. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки : монографія. К.:Т-во «Знання», 2001. 254 с.
3. Ковалев В.Н., Атаева Е.А. Методы комплексного исследования человеческого капитала в структуре трудового потенциала. *Формування ринкової економіки : [зб. наук. праць] : спец. вип. «Праця в ХХІ столітті:новітні тенденції, соціальний вимір, інноваційний розвиток» : у 2 т.* К.: КНЕУ. 2012. Т. 1. С. 536–545.

УДК 316.4;378

Ситниченко А.Р.

бакалавр, Державний торговельно-економічний університет

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ НА ОСВІТНІ ПРОЦЕСИ

COVID-19 змусив людей кардинально змінити звичний режим роботи став реальністю нового життя через нові умови існування у тому числі для закладів вищої освіти. Усі заклади вищої освіти намагалися якомога швидше відновити навчальний процес за допомогою новітніх технологій, адже освітня сфера давно стала невід’ємно частиною бізнесу та рушійною силою до розвитку держави. Питання дистанційного навчання в контексті пандемії коронавірусу залишається актуальним як ніколи раніше, вища освіта в Україні відчувши шок протягом першого тижня карантину у березні 2020 р. не була готова до дистанційного навчання (онлайн освіти), проте впродовж 2021-2022 років, у закладах вищої освіти залишаються не вирішеними технічні, методологічні питання, виникають психологічні проблеми молоді у процесі дистанційного колапсу. З огляду на вище зазначене, *метою дослідження є дослідження впливу карантинних обмежень на забезпечення освітнього процесу, використання новітніх технологій в навчанні.*

Поширення пандемії значно змінило звичну форму навчання, та змусило ЗВО переходити на дистанційну форму навчання. Вищі

навчальні заклади в залежності від рівня залученості новітніх технологій у викладанні, з різною швидкістю змогли відновити навчальні процеси під час локдауну. При переході на дистанційну освіту заклади вищої освіти, що працювали з різними діджитал-платформами значно швидше адаптувались до нових реалій.

Запровадження дистанційного навчання має ряд переваг та недоліків. Перевагами є те що студент може отримувати освіту в будь-якому куточку України та світу, не витрачаючи час та гроші на дорогу до навчального закладу, також зросла кількість онлайн курсів та майстер класів, завдяки яким можна поглиблювати свої знання, самовдосконалюватись та розвиватись. Можливість побудови індивідуального графіку навчання та раціонального розподілення власного часу. Навчання в домашній атмосфері, сприяє зменшенню хвилювань під час іспитів чи тестувань, допомагає краще зосередитись. Можливість поєднувати роботу та навчання або навчання в різних закладах освіти.

Недоліками дистанційної освіти є:
обмежений доступ до інтернету у віддалених куточках України;
відсутність обладнання необхідного для виконання завдань;
збільшення часу на листування викладачів та студентів;
складність ідентифікації студента, що в свою чергу призводить до академічної недобросовісності;
складність засвоєння практичних навичок;
відсутність мотивації у здобувача освіти [1, 3].

Як зазначає В.М Жуковська в умовах цифрової трансформації перед фахівцями з управління персоналом постають завдання ефективного навчання та залучення мотивованих працівників, які здатні генерувати інновації, досягати цільової результативності праці [2, с.13]. Водночас, враховуючи військовий стан в Україні у даному контексті розвиток дистанційного навчання у закладі вищої освіти в Україні потребує нагального вирішення комплексу завдань таких як: забезпечення матеріально-технічної та фінансової складової; повного доступу до онлайн-платформи; забезпечення методичних розробок з урахуванням специфіки дистанційного навчання у контексті контролю за виконанням робіт студентів [3]. Також заклади вищої освіти потребують значного фінансування для забезпечення віддаленої роботи за усіма напрямками діяльності [1, с.128].

Важливим фактором привабливості та конкурентоспроможності університету в умовах пандемії є його позиціонування у віртуальному середовищі: надання повної і зрозумілої інформації про програми та умови навчання для потенційних іноземних студен-

тів, розвиток програм дистанційної освіти та відкритих онлайн курсів, перехід від реальної до віртуальної мобільності.

В результаті виконання даної роботи, можна зробити такі висновки. Світова пандемія та економічна криза визначають необхідність врахування динамічності процесів поряд із діджиталізацією освітніх процесів, підтримки якості методичного забезпечення та науково-дослідної роботи. Потребує більшого залучення керівництва не тільки освітніх закладів а відповідних підрозділів міністерств до вдосконалення освітніх процесів навчання студентів у цифровому форматі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Червінська, Т. Г.; Петленко, Ю. В. Проблеми та виклики дистанційного навчання у вищій освіті України під час пандемії Covid-19. *Актуальні проблеми філософії та соціології*, 2020, 27: 123-129.
2. Жуковська В.М. Цифрові технології в управлінні персоналом: сутність, тенденції, розвиток *Вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. Вип. 27. С.13-17.
3. Кухаренко В.М., Бондаренко В.В. Екстрене дистанційне навчання в Україні: *Монографія*. Харків: Вид-во КП «Міська друкарня». 2020. 409 с.

УДК 331.55

Смалійчук Г.В.

доцент, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Лучковська А.В.

магістр, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ОСВІТНЯ ІНТЕГРАЦІЯ МІГРАНТІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН

Подібно до інших міжнародних явищ, на міграцію впливають світові геополітичні події, які можуть визначати «поворотні моменти» в управлінні міграцією. Саме тому міграція у всіх її формах, проблемах й перевагах та її вплив на різні сфери життя суспільства завжди була важливою проблемою усіх без виключення країн світу. Проте світова міграційна ситуація 2022 року у зв'язку з вторгненням російської федерації в Україну, є для новим та складним викликом.

Зростання абсолютної чисельності мігрантів з України, диверсифікація їхнього соціально-економічного статусу зумовлюють соціокультурну, етнічну та релігійну різноманітність у приймаючих суспільствах. Наразі особливої важливості набуває питання впливів міграції на соціальну згуртованість у країнах-реципієнтах, а також проблема інтеграції іммігрантів у останні.

Необхідним заходом у сфері інтеграції мігрантів є активізація діяльності транснаціональних, національних та місцевих органів влади за участі та підтримки неурядових організацій та експертів з інтеграції та включення мігрантів й біженців у всі соціально-економічні процеси з метою вирішення проблем, пов'язаних з інклюзією мігрантів у нове середовище.

Політика інтеграції будь-якої країни спрямована на забезпечення приймаючої країни дієвими інструментами для підтримки інтеграції мігрантів та підтримки соціальної згуртованості [1, С.39-41]. Водночас відсутність такої політики може створювати передумови для дискримінації та маргіналізації мігрантів. Інтеграція мігрантів може бути частиною політики міграції або ж існувати як окрема політика інтеграції (інклюзії) й набувати форм асиміляції та мультикультуралізму відповідно до цінностей та визначених цілей країни-реципієнта мігрантів.

Інтеграція створює інклюзивні у соціальному та культурному контекстах суспільства. Ефективна інтеграція має включати не лише інститути та механізми, що сприяють забезпеченню охорони здоров'я та надання державних послуг спільнотам із мовною різноманітністю, але й системи початкової, середньої освіти та освіти для мігрантів.

Адже освіта є потужним інструментом інтеграції мігрантів та біженців на усіх етапах інтеграційного процесу. Заходи, які гарантують доступ до освіти для дітей мігрантів, передбачають розширення прав та можливостей щодо захисту дітей-мігрантів за допомогою обов'язкової освіти, необхідність забезпечення ефективних освітніх програм для мігрантів, а також відповідної інфраструктури та навчальних ресурсів [2].

Діти шкільного віку складають велику частину українських біженців, що вказує на серйозне навантаження для шкільної системи у країнах прийняття мігрантів. У процесі адаптації дітей-мігрантів у системі освіти країни прибуття та раптового включення великої чисельності таких дітей, країни-реципієнти стикаються із низкою проблем, зокрема:

- перевантаження можливостей шкільної системи на інституційному рівні та дисбаланс у співвідношенні вчителів та учнів;

- труднощі для дітей у питаннях адаптації до нового закладу освіти;
- подолання психологічних травм;
- подолання мовного бар'єру;
- подолання відмінностей у навчальних програмах;
- недостатня підготовленість педагогів щодо інтеграції мігрантів у закладах освіти країни прибуття.

З метою вирішення вище зазначених проблем наразі розглядаються різні підходи, серед яких можливо виділити такі як: створення спеціальних класів для мігрантів для поступового переходу до класів із учнями-представниками країни перебування, а також підготовка й залучення україномовного педагогічного персоналу.

Крім того, потребує уваги окрема категорія мігрантів — студенти, вища освіта яких також була перервана. Оскільки новоприбулі студенти мають різний досвід та різні освітні потреби, ефективна інтеграція студентів вимагає індивідуального підходу і застосовування так званих колективних стратегій, які визначають усіх студентів як єдину групу [3].

Важливим аспектом у сфері ефективної освітньої інтеграції є професійний розвиток вчителів, менторів, керівників закладів освіти та інших працівників сфери освіти як основи надання учням-мігрантам високоякісної освіти на рівних умовах.

Освітня діяльність в мультикультурному середовищі, допомога учням та студентам, які перервали навчання, розпізнавання та подолання травматичного досвіду, пошук способів спілкування з батьками та етнічними спільнотами мігрантів — це елементи, які мають передбачати наявність стратегій професійного розвитку педагогів, які працюють з дітьми-мігрантами.

Іншим важливим аспектом є необхідність усвідомлення та розпізнавання попереднього досвіду навчання студентів та учнів, що прибули як мігранти, у формальному та неформальному контекстах. Вивчення сильних сторін та проблем учнів та студентів у структурованому вигляді та подальше розроблення педагогічних стратегій може суттєво підвищити ефективність заходів освітньої інтеграції.

Заслуговує на увагу досвід Швеції, яка з 2016 року використовує підхід з так званою базовою картографією біографії учнів (студентів)-мігрантів, що включає: 1) збирання базової інформації про навчання, навички та життєвий досвід; 2) оцінювання грамотності; в) оцінювання наявного рівня знань залежно від віку щодо навчальних дисциплін [3].

Ще одним важливим аспектом розроблення моделей навчання, педагогічних практик та ефективних заходів підтримки вимушених мігрантів є неупереджений підхід та активне використання рідної мови дітей-мігрантів. Експерти усього світу є послідовними у своїй позиції, що подальший розвиток рідної мови не уповільнює і не шкодить успішному розвитку другої мови [3]. Для новоприбулих учнів, які ще не володіють мовою країни прибуття у достатній мірі, їхня рідна мова може використовуватися як засіб навчання.

А це, у свою чергу, вимагає наявності двомовного педагогічного персоналу — так званих педагогів мовної підтримки — з метою початкової підтримки навчання учнів та студентів за допомогою використання їхньої рідної мови (або будь-якої іншої мови, з якою учень (студент) почувається комфортно). Педагоги мовної підтримки працюють разом із звичайними педагогами до моменту покращення мовних навичок учнів та зменшення потреби у мовній підтримці [2].

Але важливо зазначити, що педагоги мовної підтримки та їхня діяльність має бути лише тимчасовим заходом інтеграції, призначеним для допомоги учням та студентам в опануванні дисциплін протягом перехідного періоду (від одного до двох років) і щотижня така допомога має обмежуватися тривалістю від однієї до двох годин.

Отже, основними рекомендаціями щодо ефективної інтеграції новоприбулих учнів та студентів у зв'язку із вимушеною міграцією, є:

- інклюзивність, що поєднує загальний фізичний простір та заходи підтримки, адаптовані до індивідуальних потреб учнів і студентів і є основою будь-якої організаційної моделі;
- попереднє оцінювання рівня освіти та життєвого досвіду новоприбулих студентів та учнів мігрантів;
- обов'язковий професійний розвиток педагогічного персоналу та керівників у сфері полікультурної освіти, міграції та опанування ними іноземних мов;
- визнання, розвиток та ефективне використання рідної мови новоприбулих мігрантів (наприклад, за допомогою залучення до інтеграції педагогів мовної підтримки);
- визнання батьків як важливих партнерів закладів освіти у сприянні навчанню та благополуччю новоприбулих дітей-мігрантів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Українське суспільство: міграційний вимір: нац. доповідь/Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. К., 2018. С. 39-41. URL: https://www.idss.org.ua/arhiv/Ukraine_migration.pdf
2. Integration of Ukrainian refugees: The road ahead. International centre for Migration Policy Development. 2022. URL: <https://www.icmpd.org/blog/2022/integration-of-ukrainian-refugees-the-road-ahead>
3. Model framework for an intercultural integration strategy at the national level. Intercultural integration strategies: managing diversity as an opportunity. Council of Europe. 2021. URL: <https://rm.coe.int/prems-093421-gbr-2555-intercultural-integration-strategies-cdadi-web-a/1680a476bd>

УДК 314.74

Столяр А.О.

здобувач вищої освіти,

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Панченко І.В.

к.е.н., доцент, Донецький національний університет
імені Василя Стуса

АНАЛІЗ МІЖНАРОДНИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ЇХ ВПЛИВУ НА НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Міграційні процеси в їх міжнародному та внутрішньодержавному аспектах завжди були об'єктом уваги науковців та практиків, що досліджують проблеми формування та нагромадження трудового потенціалу на різних рівнях. Як відомо, міграція спричиняє вагомий зовнішній соціальний та економічний вплив на населення кожної країни з відкритою економікою. Водночас, внутрішній міграційний рух населення формує галузеву, регіональну та демографічну структуру людського потенціалу та економіки країни в цілому. Ці питання широко досліджені в працях провідних вітчизняних та зарубіжних науковців, проте сучасні економіко-політичні виклики, з якими зіткнулась наша країна останнім часом, обумовлюють актуальність подальшого дослідження проблем міграції населення та її впливу на економіку та людський потенціал України.

Метою дослідження є аналіз причин, чинників, проблем міжнародної та внутрішньої міграції, а також вивчення впливу цих процесів на якісні характеристики і структуру населення України.

Сучасна ситуація в Україні змушує звертатись науковців та практиків до гуманістичних питань подальшого розвитку регіонів, тому що аспекти міграційних процесів зазвичай стають проблемою якості життя населення. Міжнародна міграція є важливою складовою міграційних процесів, також, вона є необхідним ресурсом економічного розвитку. Проте міграція продукує багато проблем як для країни-імпортера робочої сили, так і для країни-експортера. Суспільство звертає посилену увагу на загрозу її соціальній рівновазі, при великій кількості приїжджих [5, с.102].

Серйозність наслідків, спричинених міжнародною міграцією та осідання іммігрантів на території іншої держави, вивчається та вирішується на сьогоднішній день багатьма науковцями та політиками, оскільки збільшення інших національностей та етнічних культур породжують конфлікти із місцевим населенням, що спонукає пошуки способів врегулювання відносин між цими меншинами.

Зростаючі масштаби міграції за кордон, особливо якщо це відбувається нелегально, заохочують державу до вирішення питання щодо посилення її ролі в урегулюванні міграційних потоків. Кожна держава має власне право визначати напрями та головні цілі державної міграційної політики. Але навіть при добре сформованій міграційній політиці, мігранти «просочуються» у інші держави.

Головними причинами сучасної міграції населення є:

вибуття людських ресурсів внаслідок різних негативних чинників в країні;

туризм та поїздки по роботі;

лікування за кордоном;

виїзд з метою подання на тимчасове місце проживання та інші причини міграції.

Дослідження внутрішньої міграції робочої сили, показує, що вона відбувається, як правило, через такі чинники: високий рівень безробіття; погана якість життя населення; потреба економіки лише у висококваліфікованих, або навпаки малокваліфікованих кадрах; низькі доходи населення тощо. Серед найбільш поширених причин виїзду висококваліфікованих кадрів є — бажання отримати нові знання та якісну освіту; забезпечення особистої безпеки та економічні причини.

Як правило, трудова міграція має позитивні і негативні прояви. Якщо говорити про позитивні, то це: зменшення рівня безробіття у країні-експортері, підвищення рівня життя сімей мігрантів через грошові перекази, підвищення кваліфікації персоналу, та багато

інших. До основних негативних сторін міграції робочої сили слід віднести: відтік «мізків» та активної частки населення, що призводить до «старіння нації» для країни-експортера; вибуття людського капіталу із країни-імпортера, а також посилення соціальної напруги серед населення. Окрім перелічених якісних характеристик міграції, важливим є її вплив на кількість населення країни. Так, в таблиці 1 наведено дані щодо зовнішньої міграції населення України.

Таблиця 1

Зовнішня міграція в Україні за період 2018-2020 рр. [3, с.147].

Показники	2018	2019	2020
Кількість прибулих, осіб	39307	45011	26361
Кількість вибулих, осіб	24252	26789	19121
Приріст, осіб	+15055	+18222	+7240

З наведеної таблиці видно що приріст міжнародної міграції є позитивним. Проте спостерігається спад по кількості прибулих та вибулих за досліджуваний період. Причиною такого зменшення є вплив пандемії COVID-19 та обумовлених нею обмежень транскордонної мобільності. На жаль, міграція робочої сили не припинилася, проте стала важкою при здійсненні. Виїзд не стільки скоротився, скільки був відтермінований.

Навесні 2020 року, з початком карантину, за оцінкам фахівців, в Україну повернулись близько 10% заробітчан, де вони стикнулись із труднощами в пошуках роботи і більшість повернулись до країн працевлаштування [2, с.12].

За даними Інституту демографії та соціальних досліджень, у 2021 році кількість трудових мігрантів становить майже 3 млн. осіб [6].

Аналіз свідчить, що основною причиною міжнародної міграції попередніх років було в більшості випадків — безробіття та погана якість життя. Проте в кінці лютого 2022 році розпочалась війна Росії проти України. Українці, вимушено повинні були залишити свої домівки і відправлятися задля своєї безпеки або по областях України, або за кордон. Зараз біженців приймають у багатьох країнах, а саме в: Чехії, Естонії, Литві, Латвії, Польщі, Німеччині, Франції, Румунії, Італії, Іспанії, Великобританії тощо. За даними Міністерства соціальної політики, у кінці березня як вимушені переселенці зареєстровано 130 тисяч громадян, тоді як за підрахунками Міжнародної організації міграції — є понад 6,5 млн. осіб [1].

30 березня 2022 року, за даними ООН, Україну залишило 4 мільйона людей у пошуках безпеки внаслідок війни. Це є приблизно 10% всього населення України. ЮНІСЕФ каже, що близько 2 млн. дітей виїхало з країни від початку війни. При цьому, лише Польща прийняла близько 1,1 млн. дітей [4].

Таким чином, проведений аналіз свідчить про те, що масштаби зовнішньої та внутрішньої міграції в Україні найближчим часом будуть, скоріше за все, лише посилюватись під впливом гострої економіко-політичної ситуації, що склалась внаслідок воєнної агресії з боку РФ. У таких умовах ускладнюється сам процес прогнозування майбутніх наслідків міграції населення України. Відтепер, головним вектором майбутньої державної міграційної політики нашої країни повинна стати діяльність щодо: відновлення галузевої та кваліфікаційної структури робочих кадрів; соціально-економічної адаптації внутрішніх переселенців; створення базових засад та умов для повернення в Україну міжнародних біженців після деескалації конфлікту задля поступового відновлення трудового потенціалу нашої країни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Внутрішніх переселенців — 6,5 мільйона. Що з ними буде? Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/04/13/685663/>
2. Міграція в Україні. Цифри і факти. 2021. URL: https://ukraine.iom.int/sites/default/files/migration_in_ukraine_facts_and_figures_2021-ukr_web.pdf
3. Населення України за 2020 рік. Демографічний щорічник. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/10/dem_2020.pdf
4. ООН: кількість біженців з України. Голос Америки. Наживо. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/oon-v-ukraini-4-milyona-bizhenciv/6508170.html>
5. Тищенко С.О., Тищенкова І.О. Міграція населення в сучасному світі: наслідки, фактори впливу, правовий контекст. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. №1. С. 102-104.
6. Трудова міграція. Слово і діло. Аналітичний портал. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/18/infografika/suspilstvo/trudova-mihracziya-skilky-ukrayincziv-pracyuvaly-kordonom-2019-2021-rokax>

Сторожук А. К.

здобувач вищої освіти,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

Шандар А. М.

PhD з економіки, старший викладач,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ПРИЧИНИ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Міграційні процеси з давніх-давен були характерні для українського суспільства. У сучасних умовах у силу інституційних змін, соціально-економічних, геополітичних та інших викликів переміщення людей набуло нових рис. Таким чином, введення у 2017 р. безвізового режиму відкрило простори ЄС для України, розширивши можливості для перетину кордонів. Незадовільний рівень життя змушує людей переселятися з метою пошуку роботи. Загострення геополітичної ситуації на сході країни спричинило масові переселення. Як можемо бачити, причини міграції населення є найрізноманітніші, вони продиктовані певними джерелами походження, цей перелік можна й надалі розширювати. Зважаючи на актуальність проблеми саме причини міграції є об'єктом даного дослідження.

Глибокі й усесторонні дослідження міграційних процесів України проводяться вітчизняними вченими, зокрема цією проблематикою займаються Гладун О. М. [1], Лібанова Е. М. [3], Маргасова В. Г., Мельник І. М. [4], Позняк О. В. [3], Смалійчук Г. В. [6] та інші.

Перш ніж говорити про причини міграції населення, варто звернутись до її класифікації аби більш детально зрозуміти, яким чином населення здійснює переміщення. Відтак розрізняють міграцію зовнішню та внутрішню.

Відзначимо, що зовнішня міграція (міжнародний рівень) поділяється на такі види: еміграція (виїзд за кордон країни), реєміграція (повернення емігрантів), імміграція (в'їзд у країну).

Внутрішня міграція — переміщення населення країни в межах її регіонів, між населеними пунктами (міжміська міграція, переміщення із міста в сільську місцевість чи навпаки, переміщення між сільськими поселеннями).

Загалом міграції можуть мати не тільки індивідуальний, а й груповий характер. Прикладом останнього є міграція населення

України на початку 2022 р. пов'язана із воєнними діями на території країни.

Переміщення населення як всередині країни, так і за її межі — продиктоване певними причинами. Бажання покращити якість життя та матеріальне становище найчастіше є головним мотивом, як внутрішньої, так і зовнішньої міграції в Україні. Оскільки доходи від зайнятості є ключовою складовою матеріального добробуту, трудова міграція найбільше притаманна мешканцям країн із низьким рівнем оплати праці. Більшість країн, що межують з Україною або знаходяться на відносно незначній відстані, мають помітно вищий рівень життя. Зауважимо, що спостерігається переміщення населення і з інших країн до України, зумовлене пошуком роботи.

Щодо внутрішніх переміщень в Україні, слід відзначити, що за останні роки, на відміну від міських поселень, у сільській місцевості спостерігається міграційне скорочення [5, с. 148–149], це пов'язано перш за все з тим, що в містах — більша імовірність знайти роботу та вищу оплату праці, у додаток причиною переміщення молоді є мета здобуття освіти.

Екологічні катастрофи теж можуть стати вирішальною причиною для зміни місця проживання. Наприклад, кейс 1986 р. — катастрофа техногенного походження на Чорнобильській АЕС, у результаті чого відбулось примусове відселення населення.

Причини особистого характеру також мають місце у міграційних процесах, зокрема: сімейні обставини, одруження, возз'єднання родинних зв'язків, переїзд, пов'язаний з пошуком кращих умов для життя та підтримання стану здоров'я, особисті вподобання і непереборне бажання змінити місце проживання, тощо.

Пожвавлення міграційних процесів на сході України відбулось на початку 2014 р. Після повномасштабного розгортання військової агресії з боку Російської Федерації на початку 2022 р. з України емігрувало майже 5 млн. осіб. Найбільша частка виїхала до Польщі, також деяка частина населення перемістилась до Румунії, Російської Федерації, Угорщини, Молдови, Словаччини, Білорусі. Згідно оцінок ООН, близько 7,1 млн. — внутрішньо переміщені особами, при чому в сучасних умовах їх кількість постійно зростає. Також ООН фіксує тенденцію повернення населення до України. [2]

Зважаючи на те, що в Україні трапляються різні прояви міграційних процесів, можна підсумувати низку причин через що вони відбуваються. Здійснене дослідження дає змогу констатувати наступні причини міграційних процесів:

- 1) еміграція / імміграція, внутрішня міграція:
 - прагнення підвищити рівень і якість життя;
 - трудова міграція (отримання роботи, кращі умови праці, вища оплата праці, стажування, переведення в інший філіал тощо);
 - здобуття освіти (як правило це заклад вищої освіти);
 - сімейні обставини, одруження, возз'єднання родини;
 - конфлікти різної природи походження (соціальні, етнічні, політичні, воєнні тощо);
 - політична ситуація в країні (неприйнятний існуючий режим, державний переворот, революція тощо);
 - екологічні катаклізми (природного, техногенного походження тощо);
 - індивідуальні бажання і прагнення;
 - особисті обставини та інше.
- 2) рееміграція, внутрішня міграція:
 - припинення трудової діяльності в іншому місці;
 - сімейно-шлюбні відносини, прагнення об'єднати родину;
 - завершення здобуття освіти;
 - конфлікти різних джерел походження;
 - індивідуальні бажання і прагнення;
 - особисті обставини, тощо.

У контексті наявних причин міграції населення України у т. ч. зовнішньої та внутрішньої, вважаємо необхідним здійснення посилення державної міграційної політики України у таких напрямках: сприяння зменшенню міжнародної трудової еміграції; створення оптимальних умов для рееміграції громадян України; захист та підтримка українців за кордоном; здійснення превентивних заходів щодо запобігання нелегальній міграції.

У той же час посилення уваги потребує і соціальна політика країни, зокрема такі її напрями: підвищення рівня та якості життя населення, у т. ч. перегляд та осучаснення державних соціальних стандартів, здійснення реформування сімейної політики, підвищення соціального захисту всього населення, у т. ч. зайнятого.

Державна політика, що стосується регулювання міграційних процесів, перш за все, повинна характеризуватись комплексністю. Адже досвід деяких країн показує, що правильно побудована міграційна політика знижує негативні наслідки міжнародної міграції та максимально збільшує її позитивний вплив на національні економіки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гладун Олександр. Скільки українців. URL : <https://localhistory.org.ua/videos/bez-bromu/demografiia-gladun/>
2. Кількість біженців з України наблизилась до 5 мільйонів. URL : <https://www.slovovidlo.ua/2022/04/18/novyna/suspilstvo/kilkist-bizhencziv-ukrayiny-nablyzylas-5-miljoniv>
3. Лібанова Е. М., Позняк О. В. Зовнішня трудова міграція з України: вплив COVID-19. *Демографія та соціальна економіка*. 2020. №4 (42). С. 25–40.
4. Маргасова В. Г., Мельник І. М. Україна в системі міждержавних міграційних процесів. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2020. №4. Том 2. С. 315–322.
5. Населення України 2020. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/10/dem_2020.pdf
6. Смалійчук Г. В. Особливості сучасної міграційної політики України в умовах трансформації ринку праці. *Соціально-трудові відносини: теорія та практика*. 2018. №1. С. 383–389.

УДК 530.192:330(045)

Тулуш Л.Д.

завідувач відділу, Національний науковий центр
«Інститут аграрної економіки»

Радченко О.Д.

провідний науковий співробітник,
Національний науковий центр
«Інститут аграрної економіки»

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Аграрна галузь формує продовольчу безпеку України та завдяки значним обсягам експорту продовольства також впливає на глобальну. Введення воєнного стану та руйнівна дія російської військової агресії значно підвищили загрози. Так, Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) [4] припускає, що війна спричинить зростання світових цін на продовольство на понад 20%. Перебої з постачаннями у Чорноморському регіоні вже спричинили зростання Індексу зернових та олійних культур (IGC), що показує зміни експортних цін на зернові/олійні куль-

тури, до історичного максимуму. Agricultural Market Information System [3] прогнозує, що війна призведе до скорочення продовольчого забезпечення у багатьох країнах Близького Сходу та Північної Африки, які імпортують понад 90% усього продовольства. Наразі, Міністерство аграрної політики та продовольства (Мінагро) прогнозує, що у галузі буде великий відсоток втрат, посіви зменшаться на 20-30%, відповідно це призведе до нижчої якості посіву, а отже і врожайності [2].

Отже, виникає необхідність державного регулювання аграрної галузі України у період воєнного стану. У зв'язку з нагальною потребою підтримки аграрної галузі уряд затвердив ряд законодавчих актів державної підтримки (табл. 1), які проаналізовані нами за хронологією прийняття.

Крім цього, Мінагро на час воєнного стану скасовані додаткові процедури із сертифікації насіннєвого матеріалу; запущено аграрну платформу по збору актуальних потреб аграріїв під посівну в режимі реального часу <https://agrostatus.org>; створено онлайн-платформу для покращення логістичних маршрутів аграріїв в умовах воєнного стану <https://prodsafety.org> [2].

Таблиця 1

Урядові документи щодо запровадження механізму державної підтримки аграрної галузі в період воєнного стану

Документ	Зміст державної підтримки
Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 01.03.2022 р. №132	Про скасування додаткових процедур із сертифікації насіннєвого матеріалу на період воєнного стану. Державний центр сертифікації та експертизи сільськогосподарської продукції має забезпечити: безперешкодний процес реалізації насіння і садивного матеріалу суб'єктами насінництва та розсадництва врожаю 2021 року та залишків минулих років, необхідного для посіву, без додаткових процедур із сертифікації; визнання іноземних сертифікатів на імпортоване насіння без застосування додаткових процедур із сертифікації
Постанова КМУ «Про внесення змін у додатки 1 і 5 до постанови Кабінету Міністрів України від 29 грудня	Встановлено заборону на експорт певних сільськогосподарських товарів, а саме: жито, овес, гречку, просо, цукор, сіль (придатну для споживання людьми), живу велику рогату худобу (ВРХ), м'ясо та істотні м'ясні субпродукти з ВРХ (солоні, в розсолі та ін.). А 12 березня 2022 року Уряд додав до

Документ	Зміст державної підтримки
2021 р. N 1424» від 05.03.2022 р. №207	списку заборонених на експорт товарів мінеральні та хімічні добрива (азотні, фосфорні, калійні та інші). Також запроваджено ліцензування експорту таких сільськогосподарських товарів як: пшениця, суміш пшениці та жита (меслин), кукурудза, м'ясо та яйця свійських курей, соняшникова олія
Постанова КМУ «Про внесення змін до деяких актів КМУ щодо забезпечення кредитної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам» від 12.03.2022 р. № 274	Запроваджено механізм надання пільгових кредитів сільськогосподарським товаровиробникам. Кредити видаватимуться виключно малим та середнім аграрним виробникам з оборотом не більше 20 млн євро в рік, що є еквівалентом підприємства, яке обробляє до 10 000 га. Максимальна сума кредиту на який поширюється компенсація відсоткової ставки — 50 млн грн
Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» (законопроект №7137-д від 14.03.2022).	Схвалені зміни передбачають: встановлення особливостей оподаткування єдиним податком з 1 квітня 2022 року до припинення воєнного стану; встановлення ставки акцизного податку на пальне у розмірі 0 євро та 7 % ПДВ до припинення воєнного стану; скасування оподаткування земельним податком та орендною платою за землею з березня 2022 року до кінця року наступного, за яким скасовано воєнний стан на територіях, де ведуться бойові дії, на тимчасово окупованих територіях; відміну сплати мінімального податкового зобов'язання за 2022 та 2023 роки на територіях, де ведуться бойові дії; скасування оподаткування екологічним податком за 2022 рік на територіях, де ведуться бойові дії
Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» № 2145-IX від 24.03.2022 р.	Урегулює більшість питань щодо використання земель для виробництва сільськогосподарської продукції та розміщення відповідної виробничої інфраструктури. Зокрема, автоматичне поновлення на 1 рік (без волевиявлення сторін відповідних договорів і без внесення відомостей про поновлення договору до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно) договорів оренди, суборенди, еміфівезису, суперфіцію, земельного сервітуту земельних ділянок сільськогосподарського призначення, строк користування якими закінчився після введення воєнного стану
Постанова Кабінету міністрів України «Деякі питання фінансового забезпечення підтримки підприємництва,	Рішення спрямувати залишки коштів спеціального фонду державного бюджету, що утворилися станом на 1 січня 2022 р. за рахунок надходжень відповідно до Угоди про позику "Програма "Приско-

Документ	Зміст державної підтримки
зокрема сільськогосподарських товаровиробників, в умовах воєнного стану» від 12.04.2022 р. № 438	рення приватних інвестицій у сільське господарство" між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку від 27 серпня 2019 р. N 8973-UA на програми: "Керівництво та управління у сфері агропромислового комплексу", "Проведення інвентаризації земель та оновлення картографічної основи Державного земельного кадастру", "Заходи з будівництва прикордонних інспекційних постів та покращення доступу сільськогосподарських МСП до експортних ринків"
Розпорядження КМУ «Про схвалення основних (стратегічних) напрямів діяльності банків державного сектору на період воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки» від 7.05.2022 р. № 356-р	Прийняте рішення визначає ключові цілі та напрями діяльності банків державного сектору, запроваджує моніторинг потенційних загроз національній безпеці України та заходи їх нейтралізації. Головними пріоритетами діяльності банків державного сектору визначено фінансування: суб'єктів підприємницької діяльності та населення, які постраждали внаслідок збройної агресії росії та/або для запобігання ними такої агресії; аграрного сектору з метою продовольчого забезпечення країни, включаючи проведення посівної компанії, в тому числі суміжних галузей, які забезпечують функціонування сільськогосподарських підприємств (постачальники палива, добрив, насіння, засобів захисту рослин, тощо); харчової промисловості, продуктового рітейлу та суміжних галузей, спрямованих на продовольче забезпечення населення
Постанова КМУ «Деякі питання проведення заходів державного контролю за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин, державного ветеринарно-санітарного контролю і ввезення вантажів на митну територію України у період воєнного стану» від 07.05.2022 р. № 537	Постановою унормовано на період воєнного стану в Україні процедури здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, ветеринарну медицину та благополуччя тварин, а також державного ветеринарно-санітарного контролю, та визначені особливості їх проведення, а саме: - передбачено здійснювати державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, ветеринарну медицину та благополуччя тварин у всіх пунктах пропуску на державному кордоні України та зонах митного контролю на митній території України, за наявності умов для його проведення; - визначено вичерпний перелік підстав для проведення фізичної перевірки та лабораторних досліджень вантажів, що ввозяться в Україну

Документ	Зміст державної підтримки
Постанова КМУ «Про внесення зміни до п. 3 Порядку зупинення реєстрації податкової накладної/розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних» від 28.02.2022 р. №163	Передбачено, що автоматично реєструються податкові накладні/розрахунки коригування, які одночасно відповідають таким вимогам: показують виключно операції з продукцією/товарами груп 1-24 УКТЗЕД; та складені мікро- або малим підприємством з основним видом діяльності відповідно до вичерпного переліку КВЕД, зазначеного у постанові. До таких видів діяльності, серед іншого, включено: вирощування зернових, бобових, баштанних культур, рису, овочів, фруктів; розведення ВРХ, овець і кіз, свиней, свійської птиці; морське та прісноводне рибальство; виробництво м'яса, олії тощо
Наказ Мінагрополітики «Про технічне забезпечення комплексу польових робіт в умовах воєнного стану» від 7.03. 2022 р. №154	Дозволено експлуатацію сільгоспмашин без їх реєстрації на період воєнного стану, скасовано передбачений постановою Кабінету Міністрів України № 694 від 8 липня 2009 року обов'язок реєстрації сільськогосподарської техніки, а саме: тракторів; самохідних шасі; самохідних сільськогосподарських, дорожньо-будівельних та меліоративних машин; інших сільськогосподарських машин та їх складових

Джерело: складено за даними [1] та приведеними нормативними актами.

Висновки. Таким чином, державне регулювання аграрної галузі у період воєнного стану враховує широкий спектр фінансово-кредитної, виробничої, експортної, організаційної підтримки. Перелік заходів свідчить, що вони прямо чи опосередковано стосуються захисту товаровиробників, особливих умов проведення посівної в умовах воєнного стану, експортно-імпортних операцій, спрощення оподаткування, розширення доступу до кредитування, фінансової бюджетної та міжнародної підтримки і формують правове поле гарантування продовольчої безпеки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Зміни правового регулювання аграрного сектору в умовах воєнного стану. URL : <https://eba.com.ua/zminy-pravovogo-regulyuvannya-agrarnogo-sektoru-v-umovah-voyennogo-stanu/>
2. Міністерство аграрної політики та продовольства. Офіційний сайт. URL : <https://minagro.gov.ua/>
3. Agricultural Market Information System. URL : <http://www.amis-outlook.org/amis-monitoring/monthly-report/en/#.YmWnr9pByM8>
4. Food and Agriculture Organization of the United Nations. URL : <https://www.fao.org/home/ru>

**СУБСИДУВАННЯ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ:
ОГЛЯД ЗАРУБІЖНИХ ПРАКТИК**

Пандемія коронавірусу COVID-19 та військові дії в Україні зумовили актуальність розгляду проблематики субсидування житлово-комунальних послуг. По-перше, більшість працюючого населення змінила графік роботи з переважанням виконання посадових обов'язків дистанційно та збільшенням тривалості перебування вдома. По-друге, значно зросла вартість життя внаслідок зростання цін на продукти харчування, пальне, транспортні послуги тощо. По-третє, через внутрішню міграцію збільшилися масштаби оренди житла. По-четверте, агресія Росії змушує Україну шукати альтернативні варіанти ресурсного забезпечення житлово-комунальних послуг. Наразі в Україні вже діє система субсидування зазначених послуг. Проте зниження рівня доходів громадян та підвищення цін на житлово-комунальні послуги призведе до зростання видатків на субсидування населення, яке «доведеться покривати за рахунок зменшення інших видатків, в тому числі й тих, які могли б бути використані на програми енергозбереження та енергоефективності» [1, с.26]. Тому імплементація та розробка нових підходів у цій царині є на часі. Для цього корисним є вивчення досвіду інших країн.

У Франції отримала розвиток *система авансових платежів*, яка дозволяє індивідуально розрахувати ліміт, який кожний домовласник здатен оплачувати щорічно. У випадку, якщо споживачу вдається зекономити і не використати ліміт, держава повертає споживачу переплачені кошти [2]. Тобто держава стимулює населення до енергозбереження та економії споживання ресурсів. Подібні підходи зможуть значно допомогти Україні в умовах нестачі ресурсів та їх подорожчання. Також важливо запровадити систему гнучкого субсидування, яка максимально враховуватиме індивідуальні умови утримання житла домовласником.

У Франції також є можливість отримати *субсидію на оренду житла*, розмір якої залежить від вартості оренди, площі і типу житла, кількості мешканців, віку, сімейного стану, доходів тощо. Як правило, кошти переводяться безпосередньо власнику житла, а рішницю людина доплачує самостійно [2].

У Німеччині більшість населення надає перевагу орендованому житлу, навіть якщо вони корінні мешканці. Субсидування житлово-комунальних послуг в країні відбувається за так званою системою *Wohngeld-grossi*, яка встановлює доплату для оплати житла і не покриває всієї суми. Платник отримує право на доплату, якщо в структурі його доходу немає інших видів державної підтримки [2]. Такий досвід корисний для встановлення адекватного вартості життя в Україні розміру субсидій на житлово-комунальні послуги та інших видів державної допомоги. Серед факторів, які впливають на розмір доплати на житло, німецька система субсидування включає кількість людей у сім'ї, сумарний місячний дохід (не повинен перевищувати встановлених лімітів), вартість оренди, а також враховується середня вартість оренди житла в регіоні. Також в країні існує норма, яка передбачає, що для однієї людини житлова площа не повинна перевищувати 40 м², для двох — 60 м² [2]. Імплементация системи *Wohngeld-grossi* в Україні сприятиме внутрішній мобільності населення, а також вирішенню проблеми забезпеченості житлом.

У Польщі існує окреме субсидування житлово-комунальних послуг «Житлова надбавка», яку надають самотнім особам та сім'ям, місячний рівень доходів яких нижче мінімальної зарплати у Польщі і ще за умови проживання у маленькому за площею приміщенні. Житлова площа для самотньої людини не повинна перевищувати 35 м², двох осіб — 40 м², трьох осіб — 45 м² та чотирьох осіб — 55 м². Якщо у квартирі проживає особа з інвалідністю, яка пересувається на колясці, то до цієї площі додається ще 15 м². Кошти не надаються платнику у руки, а переводяться від його імені на банківський рахунок для оплати житлово-комунальних послуг [2]. Система субсидування в Польщі дуже нагадує вітчизняну систему [3; 4], в якій також є норми житла, їх збільшення для осіб з інвалідністю, залежність розміру субсидії від кількості мешканців. Водночас, відсоток субсидування житлово-комунальних послуг залежить не від мінімальної заробітної плати, а від розміру прожиткового мінімуму. На нашу думку, розмір останнього в Україні є заниженим через неадекватність методики його визначення.

В Латвії система субсидування житлово-комунальних послуг також існує. Розмір і умови видачі субсидій залежать від місця проживання, а також від рішень місцевих органів самоуправління. Претендувати на субсидію можна у випадку, якщо після оплати рахунків за квартиру у платника залишається сума менша за гарантований мінімальний дохід, який становить 49,8 євро. На розмір субсидії впливає, чи є квартира орендована або є власністю плат-

ника, чи є у нього інша власність, скільки повинно припадати на людину спожитого газу, води, електроенергії, чи є центральне опалення або потрібно закуповувати дрова (вугілля) тощо [2]. Латвійська система субсидування житлово-комунальних послуг є прикладом децентралізації прийняття рішень про розмір субсидії в певній місцевості. Ефективність таких рішень, на нашу думку, є вищою, оскільки фактори можуть мати різне значення залежно від регіону.

В Естонії обслуговуванням квартир займаються квартирні товариства, об'єднані у союз квартирних товариств. Тому в цій країні ні в урядах, ні в меріях, ні в місцевих самоуправліннях взагалі немає чиновників, які займаються житлово-комунальним господарством.

Субсидування житлових товариств здійснюється централізовано за різними програмами, наприклад, в рамках загальнодержавної програми «Фасади — в порядок». Також, наприклад, для пенсіонерів з обмеженими можливостями виплачується окрема допомога за трьома градаціями: середня, важка чи дуже важка хвороба [2]. Така система субсидування житлових товариств, на нашу думку, дає можливість вирішити в житлово-комунальному господарстві проблеми загальнодержавного значення. А у поєднанні з децентралізацією прийняття рішень про розмір субсидій дасть можливість зменшити бідність у певній місцевості.

Отже, аналіз досвіду країн у субсидуванні житлово-комунальних послуг може допомогти вирішити проблеми, які виникли в Україні у зв'язку із новими соціоекономічними реаліями.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Лопушняк Г.С., Корелеська Є. Соціальні аспекти розвитку України. *Фінанси Учёт Банки*. Вінниця : вид-во ДонНУ, № 1 (22), 2016. С. 21-39.
2. Сущенко Р., Танасийчук О., Лавренюк А., Банахевич Ю., Кудрин О., Болотская Р. Субсидии на коммуналку: мировой опыт. URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric-economy/2089081-subsidii-na-kommunalku-mirovoj-opyt.html> (Дата звернення: 27.03.2022 р)
3. Про новий розмір витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива у разі надання житлової субсидії: постанова Кабінету Міністрів України № 1156 від 27 липня 1998 р. із змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1156-98-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 29.03.2022 р)

4. Про спрощення порядку надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива: постанов Кабінету Міністрів України № 848 від 21 жовтня 1995 р. із змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-95-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 29.03.2022 р)

УДК 330:338.45:504:658.45

Череватський Д.Ю.

завідувач відділу, Інститут економіки промисловості
НАН України

Солдак М.О.

учений секретар, Інститут економіки промисловості
НАН України

Смірнов Р.Г.

професор, Департамент математики та статистики
Dalhousie University (Канада)

МІКРО- ТА МЕЗОЕКОНОМІЧНІ ЦИРКУЛЯРНІ ПРОМИСЛОВІ ЕКОСИСТЕМИ

Циркулярна економіка поряд з блокчейном та інтернетом речей визнана головною складовою Індустрії 4.0, або Четвертої промислової революції –актуальною є заміна існуючої формули 'take, make, waste' формулою 'reduce, reuse, recycle', що означає скороти (споживання), використовуй багаторазово, рецикулуй (відходи) [6]. Проблемою, як йдеться в роботах [7, 4], перша з яких за даними Google Scholar отримала 3241 посилань, а друга — 3881, є концептуальна розмитість контурів понять циркулярної економіки та сталого розвитку. У 2020 р. уряд Великої Британії опублікував програмну заяву з пакетом політик щодо економіки замкнутого циклу (Circular Economy Package, CEP), де все спрямовано на те, щоб допомогти національному господарству до 2050 р. стати макроекономікою з нульовим викидом вуглецю — суто ідеологія сталого розвитку. До того ж Стратегія чистого зростання з зобов'язанням вивчити засоби управління та скорочення викидів на звалищах; Стратегія щодо сміття: законодавство про те, як скоротити кількість відходів та переконатися, що сміття не потрапляє в річки, озера та море. І лише дві частини прямо відповідають формулі циркулярної економіки — Промислова стратегія, спрямована на подовження життєвого циклу товарів; Стратегія ресурсів та

відходів (RWS) як прагнення отримати максимальну користь із продуктів та послуг та підвищити ефективність використання ресурсів⁴. Але й вони не дуже відійшли від політики античного імператора Веспасіана («гроші не пахнуть»), який оподатковував доходи від продажу урини з громадських туалетів дубильникам шкіри й портомиям (прачкам).

Набагато менше уваги в контексті циркулярної економіки приділено рециклінгу власних технологічних відходів самим же підприємством, що обумовило мету роботи — деталізувати формулу 'take, make, recycle' у промисловості.

Кондовим прикладом циркулярної економіки такого ґатунку резонно вважати ту, що пов'язана з утилізацією теплової енергії доменного шлаку на металургійних підприємствах. Розплавлений шлак, вилитий з пічки при температурі 1450-1550°C, є потужним енергоносієм [8]. У світі виробляється близько 750 млн т металургійних шлаків на рік, що супроводжується утворенням теплової енергії, еквівалентної спалюванню 40 млн т вугілля. За розрахунками енергія розплавленого шлаку здатна принести від 3 до 6 млрд дол. на рік [2, 3]. Але світовий досвід таких досягнень є дуже обмеженим. На одній з печей у Фукуямі функціонує установка придоменної грануляції розплаву, в якій використовується до 38% тепла рідких шлаків; фірма «Суміта кіндзоку коче» створила установку сухої грануляції доменного розплаву з утилізацією його тепла, яка працює з продуктивністю до 50 т/год при ефективності 55%; у Швеції в Swedish State Steel Company, Merax LTD у процесі сухої грануляції утилізується близько 60% шлакового тепла [8].

У реальності ж велика кількість розплавленого шлаку в Україні та у багатьох інших країнах з розвинутою металургією виливається у відвали. Розробку ефективних рециклінгових технологій стримує брак інвестицій, на які більшість суб'єктів бізнесу, навіть потужних, неспроможна: справжні інновації посильні лише консорціуму корпорацій.

Інший приклад: канадське державне підприємство The Durham York Energy Centre (DYEC) у регіонах Дюрем і Йорк провінції Онтаріо займається переробкою сміття в електроенергію⁵. Протягом року 10 тисяч домогосподарств задовольняють свої енергетичні потреби за рахунок рециклінгу 140 тис. т відходів. Принциповим

⁴ Circular economy: definition, examples and principles. URL: <https://climate.selectra.com/en/environment/circular-economy#circular-economy-examples>.

⁵ About Durham York Energy Centre. URL: <https://www.durhamyorkwaste.ca/en/index.aspx>.

чинником, що відрізняє практику канадської фірми від металургійних підприємств, що зайняті утилізацією теплової енергії шлаків, є переробка сторонніх (не власних) відходів.

Аналіз наведених зразків дає підстави вважати першу модель (з переробкою власних відходів підприємства силами самого підприємства) мікроекономічною, а другу модель (з утилізацією складованих на певній території відходів) — мезоекономічною (регіональною або галузевою).

Мезоекономічні циркулярні економіки в світі зараз домінують, бо спроектовані на засадах 'take, make, waste' підприємства не прагнуть займатися рециклінгом: вони або мають економічне зростання, але забруднюють довкілля, або впроваджують природоохоронні технології, але ризикують економічною ефективністю. Потрібні спеціалізовані фірми-чистильщики.

Циркулярні промислові екосистеми, як їх біологічні аналоги, мають своїх падальників (*scavengers*) та розщеплювачів (*decomposers*) відходів. Падальники звільняють екосистему від мертвих тіл, перетворюючи великі органічні матеріали на дрібні частки, а розщеплювачі вже на молекулярному рівні повертають поживні речовини в екосистему [5; 1]. Включення падальників та розщеплювачів відношення власності на відходи, які утилізує виробника екосистема, визначають модель циркулярної економіки.

У матеріалах щодо Circular Economy Package є приклад Waste&Recycling організації в аеропорті Gatwick. Сміття на території підприємства щодня збирається з приблизно 2000 спеціалізованих за категоріями відходів контейнерів по всьому аеропорту⁶. Подальше сортування здійснюється на переробному заводі Gatwick. З 2016 р. досягнуто нульового рівня відходів на сміттєвому полігоні та збільшення повторного використання відходів з 52% до 71% у 2019 р. Органічні відходи перетворюють на паливо, паливо з біомаси використовують для отримання енергії, котельний попіл і зола йдуть на виготовлення низьковуглецевого бетону — мікроекономічна екосистема з системою падальників та розщеплювачів відходів аеропорту. Натомість колишні японські виробники «бурікі» (з японської жерсть), недорогих іграшок з консервних бляшанок-відходів постачання американських окупаційних військ заклали циркулярну екосистему мезоекономічного класу з експорту іграшок до США і стали казусом макроекономіки Японії тієї пори. Збирачів викинутих американцями бляшанок і

⁶ Our circular approach to reduce waste. URL: Zero Waste & Recycling | Sustainability | Gatwick Airport

надомників, що виготовляли з них простенькі детальки, доречно зачислити до категорії падальників та розщеплювачів рециркулярної виробничої екосистеми.

Усвідомлення специфіки кожної моделі сприяє вибору найбільш раціональної інвестиційної політики розвитку циркулярної економіки. Утилізація і декомпозиція відходів — запорука стійкості й ринкової живучості промислових екосистем на локальному, регіональному, національному, а то й на наднаціональному рівні. Мікроекономічна ж модель через замкненість внаслідок суверенності виробничої системи суттєво програє мезоекономічній та іншим моделям в плані інвестиційних можливостей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Amosha O., Cherevatskyi D., Lyakh O., Soldak M., Zaloznova Y. Canvas model of the mining regions' industrial ecosystem based on a circular economy. *Web of Conferences*. 2021. 255(6). C.0100 DOI: 10.1051/e3sconf/20212550100
2. Barati, M., Esfahani, S., Utigard, T.A. Energy recovery from high temperature slags. *Energy*. 201 36.9. C. 5440-5449.
3. Barati, M., Jahanshahi, S. Granulation and Heat Recovery from Metallurgical Slags. *Journal of Sustainable Metallurgy*. 2019. 6.2. C. 1-16.
4. Geissdoerfer, M., Savaget, P., Bocken, N. M., & Hultink, E. J. The Circular Economy— A new sustainability paradigm? *Journal of cleaner production*, 2017. 143 C. 757-768.
5. Geng, Y. Scavengers and decomposers in an eco-industrial park. *International Journal of Sustainable Development and World Ecology*. 2002. 9(4). C. 333-340.
6. Kabirifar, K., Kamyar, M. et al. Construction and demolition waste management contributing factors coupled with reduce, reuse, and recycle strategies for effective waste management: A review. *Journal of Cleaner Production*. 2020. 263. C. 121265.
7. Kirchherr, J., Denise R., Hekkert, M. Conceptualizing the circular economy: An analysis of 114 definitions. *Resources, conservation and recycling*. 2017.127. C. 221-232.
8. Zhang, H. et al. A review of waste heat recovery technologies towards molten slag in steel industry. *Applied Energy*. 2013. 112. C. 956-966.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Забезпечення сталого економічного зростання як основи підвищення рівня та якості життя населення виступає головною метою державної економічної та соціальної політики будь-якої країни. Проте, збалансований розвиток економіки — це надскладне завдання, що підтверджується численними сплесками нестабільності як у розвинених країнах, так і у країнах, що розвиваються. До однієї з головних соціально-економічних проблем розвитку економіки в усьому світі відноситься зайнятість населення.

Останні роки ситуація в Україні демонструвала зниження життєвого рівня населення, нарощення негативних соціально-економічних та політичних явищ, що викликало невпевненість зайнятого населення у власному майбутньому. Більшої актуальності це питання почало набувати у зв'язку з поширенням пандемії, спричиненої вірусом COVID-19. Проте, війна в Україні, активні бойові дії спричиняють небачену протягом останнього сторіччя економічну кризу, яка торкнеться не лише України, але й всього світу.

За результатами дослідження групи Gradus Research, з початку воєнної агресії в Україні зупинили, уповільнили або обмежили свою діяльність 86 % компаній, з них 48 % працювали частково або майже не працювали. Лише 13 % компаній працювали, як і раніше. За час війни відбулась галузева трансформація як один із способів забезпечення стійкості функціонування економіки: 16 % досліджених підприємств повністю або частково трансформувались, 21 % перебувають у процесі галузевої трансформації, 16 % долучились до процесу трансформації [3].

Воєнні дії змусили близько 27 % населення залишити своє постійне місце проживання, зокрема 36 % населення віком 18-24 роки та 34 % віком 25-36 років. Через обмеження можливостей зайнятості та у зв'язку зі зміною місця проживання погіршилась ситуація у сфері зайнятості й доходів населення [4].

Результати дев'ятого загальнонаціонального опитування соціологічною групою «Рейтинг» доводять, що 67 % опитаних працездатних громадян мали роботу до війни. При цьому 39 % з них на момент опитування не працювали, працюють на новій роботі 3 %, працюють віддалено 24 %, працюють у звичному режимі 32 %.

Найбільше тих, хто зараз працює, серед мешканців західних і центральних областей (близько 60 %). Серед мешканців півдня працюють 54 %, сходу — близько 40 % [2].

За даними Головного управління статистики у Хмельницькій області, кількість зайнятого населення у віці 15-70 років за 2021 р., у порівнянні з 2019 р., скоротилась на 36,4 тис. осіб та становила 492,4 тис. осіб. Рівень зайнятості населення у віці 15-70 років скоротився з 57,0 % до 54,0 % (табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники ринку праці Хмельницької області за 2019–2021 рр.

Вік	Одиниці виміру	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Робоча сила				
У віці 15-70 років	в середньому за період, тис. осіб	574,6	560,6	549,0
Працездатного віку		548,9	534,5	523,8
Рівень участі населення в робочій силі				
У віці 15-70 років	у % до населення відповідної вікової групи	61,9	60,9	60,2
Працездатного віку		72,1	71,1	70,6
Зайняте населення				
У віці 15-70 років	в середньому за період, тис. осіб	528,8	505,0	492,4
Працездатного віку		503,2	478,9	467,2
Рівень зайнятості населення				
У віці 15-70 років	у % до населення відповідної вікової групи	57,0	54,8	54,0
Працездатного віку		66,1	63,7	63,0
Безробітне населення (за методологією МОП)				
У віці 15-70 років	в середньому за період, тис. осіб	45,8	55,6	56,6
Працездатного віку		45,7	55,6	56,6
Рівень безробіття населення (за методологією МОП)				
У віці 15-70 років	у % до населення відповідної вікової групи	8,0	9,9	10,3
Працездатного віку		8,3	10,4	10,8

Кількість безробітного населення (за методологією МОП) у віці 15-70 років за 2021 р., у порівнянні з 2019 р., зросла на 10,8 тис. осіб та становила 56,6 тис. осіб. Рівень безробіття населення (за методологією МОП) у віці 15-70 років зріс з 8,0 % до 10,3 % робочої сили [1].

У січні-березні 2022 р. роботодавцями Хмельницької області подано інформацію про заплановане масове вивільнення 1,1 тис. працівників. Звернулись за послугами 87 осіб з числа вивільнених. Із загальної кількості попереджених про вивільнення 68 % становили працівники підприємств у сфері транспорту, 13 % — державного управління, 11 % — сільського господарства, 5 % — сфери охорони здоров'я, 1 % — освітні. Найбільші обсяги вивільнення у містах Хмельницький (333 особи) та Кам'янець-Подільський (143 особи), Новоушицькому районі (120 осіб), Дунаєвському районі (51 особа).

Послугами обласної служби зайнятості у січні-березні 2022 р. скористалось 18,2 тис. зареєстрованих безробітних. Зокрема, зареєстровано з початку року 6,1 тис. осіб. Допомогу по безробіттю отримували 17,1 тис. осіб. За сприяння служби зайнятості працевлаштовано 3,0 тис. осіб, зокрема 2,5 тис. безробітних.

За видами економічної діяльності, найбільше громадян працевлаштовано у сільському господарстві (36 %), в переробній промисловості (20 %), у сфері торгівлі (10 %), у державному управлінні (9 %), сфері освіти, охороні здоров'я та на транспорті (по 4 %).

У січні-березні 2022 р. база даних Хмельницької обласної служби зайнятості налічувала 6,2 тис. вакансій. За видами економічної діяльності, більшість вакансій налічується на підприємствах сільського господарства (26 %), переробної промисловості (24 %), оптової та роздрібно торгівлі (11 %), на транспорті (7 %), у сфері державного управління (6 %), охорони здоров'я (5 %), у сфері освіти (4 %). У середньому на 1 вакансію претендувало 10 осіб [6].

На підтримку українського бізнесу та забезпечення зайнятості працездатного населення у воєнний період важливою є доцільна нормотворча діяльність держави. Так, серед основних законодавчих актів, що регулюють соціально-трудові відносини у воєнний період, було ухвалено: Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану»; постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання оплати праці працівників державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, що фінансуються або дотуються з бюджету, в умовах воєнного стану», «Деякі питання реєстрації, перереєстрації безро-

бітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу, нарахування та виплати допомоги по безробіттю на період дії воєнного стану». Важливим є ухвалення Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні», що сприяє забезпеченню роботою максимальної кількості громадян у регіонах, де немає активних бойових дій, створенню секторальних і географічних векторів працевлаштування в Україні.

Перспективний розвиток Хмельницької області, зокрема проблема забезпечення зайнятості населення, визначається Стратегією розвитку Хмельницької області на 2021-2027 роки [5].

Серед пріоритетів розвитку Хмельницької області визначено людський капітал, який можна задіяти для прискорення економічного розвитку.

Розвиток людського потенціалу регіону та забезпечення зайнятості населення передбачається через реалізацію трьох оперативних цілей:

1. Удосконалення системи підготовки кадрів для регіонального ринку праці.

2. Підвищення рівня залучення мешканців у процеси регіонального та місцевого розвитку.

3. Удосконалення управління регіональним розвитком.

Таким чином, реалізація наведених цілей спонукатиме до поліпшення індексу регіонального людського розвитку; забезпечення відповідності освітньої мережі потребам регіонального ринку праці; зростання кількості місць працевлаштування мешканців у межах області; зменшення рівня безробіття; збільшення частки підприємців; включення вразливих верств населення до активного суспільного життя; економія бюджетних ресурсів на вирішення місцевих проблем; залучення додаткових людських, матеріальних, інформаційних, ресурсів на вирішення місцевих проблем; вдосконалення інструментів управління регіональним розвитком.

Пріоритетом у роботі місцевих органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, територіальних громад, служби зайнятості, спільно з роботодавцями, профспілками є: забезпечення запобіганню безробіттю, кількісній і якісній збалансованості ринку праці, легалізації зайнятості населення, вжиття комплексу заходів щодо сприяння працевлаштуванню, шляхом здійснення активної політики на ринку праці і надання соціальної та матеріальної підтримки громадянам, які потребують соціального захисту.

Пріоритетні напрями забезпечення зайнятості населення Хмельницької області наведені на рис. 1.

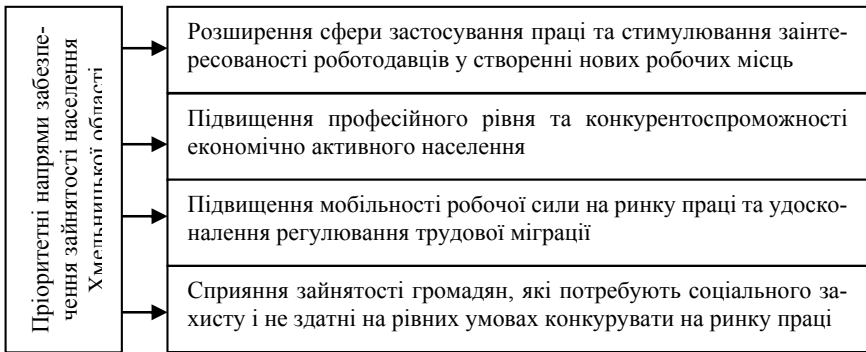

Рис. 1. Пріоритетні напрями забезпечення зайнятості населення Хмельницької області

В умовах масового припинення економічної діяльності підприємствами, складної ситуації, що склалась у сфері зайнятості населення України, та потужної хвилі переміщення громадян, зокрема, за межі країни, зростає потреба в максимально раціональному використанні робочої сили та забезпеченні сприятливого рівня адаптивності працездатного населення до змін на ринку праці, що потребує раціональної державної економічної і соціальної політики.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Головне управління статистики у Хмельницькій області. Офіційний сайт. URL: <http://www.km.ukrstat.gov.ua>.
2. Дев'яте загальнонаціональне опитування: соціально-економічні проблеми під час війни. 26 квітня 2022 р. URL: <https://ratinggroup.ua/research/ukraine/>.
3. Діагностування стану українського бізнесу під час повномасштабної війни Росії з Україною. URL: <https://gradus.app/uk/open-reports/>.
4. Ринок праці України в умовах воєнного стану: деякі аналітичні оцінки // Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/rynok-pratsi-ukrayiny-v-umovakh-voyennoho-stanu-deyaki-analitychni-otsinky>.
5. Стратегія розвитку Хмельницької області за 2021 — 2027 роки. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/04/strategiya-rozvytku-hmelnyczkoyi-oblasti-na-2021-2027-roky.pdf>.

6. Хмельницький обласний центр зайнятості. Офіційний сайт. URL: <https://khm.dcz.gov.ua>.

УДК 331.5

Швець П.А.

провідний науковий співробітник, к.е.н., с.н.с.,
Інститут демографії та соціальних досліджень
ім. М.В. Птухи НАН України

РИНОК ПРАЦІ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Війна в Україні спричинила масштабний шок не тільки в економіці, але й на ринку праці. На жаль детальний аналіз сучасного стану розвитку вітчизняного ринку праці ускладнюється проблематичністю отримання достовірної статистичної інформації (офіційна державна статистика наразі майже відсутня, а різні соціологічні опитування — дуже фрагментарні). Останні дані, які оприлюднила Держслужба статистики, свідчать про те, що на початок 2022 року офіційний статус безробітного мали 1,8 українців (10,6% працездатного населення від 15 до 70 років) [1]. Однак і без статистичних даних зрозуміло, що через значний вплив працездатного населення (зокрема, до лав Збройних сил України, сил територіальної оборони, волонтерських організацій та значної міграції населення за кордон), що спричинило складну ситуацію у сфері зайнятості країни, а це потребує виважених державних рішень щодо максимально раціонального використання робочої сили та забезпечення сприятливого рівня адаптивності працездатного населення до змін на ринку праці.

В країні у перший місяць робота більшості підприємств і організацій була призупинена, але після первинної адаптації до шоків вже зараз триває поновлення економічної діяльності там де це можливо. Так, за даними дослідження групи Рейтинг спостерігається поступове зростання кількості українців, які повертаються до роботи. Наразі серед тих, хто мав роботу до війни, продовжують працювати 59% (у березні таких було 46%). Зокрема, зросла кількість тих, хто працює у звичному режимі (з 23 до 32%), чверть працюють частково або віддалено, а 3% — почали працювати на новій роботі. Найбільше тих, хто зараз працює, серед мешканців західних та центральних областей (біля 60%). Серед мешканців півдня працюють 52%, сходу — близько 40%. Поступове відновлення

зайнятості спостерігається у центрі, на півдні та сході. Натомість на заході з початку квітня ситуація стабілізувалася [2].

Наразі негативні наслідки кризи на ринку праці відчують більше працівники, ніж роботодавці. Приватні компанії оптимізують витрати, скорочують заробітні плати і бонуси або взагалі звільняють співробітників. Так, дослідження grc.ua показало [3], що з початком війни 78% компаній здійснили непопулярні заходи стосовно своїх співробітників. Чверті опитаних не виплатили заробітну плату, звільнили або скоротили працівників у 16,5% компаній, 10% відправили у відпустку за власним коштом. Чверть опитаних, якщо й працює, то отримує неповну виплату заробітної плати. Також більшості респондентам, за їх словами, скоротили заробітну плату більше ніж на 30%.

Якщо аналізувати базу даних відкритих вакансій та резюме, то спостерігається критичне зниження кількості резюме в перші тижні війни. Найбільше зменшення відбулося у Київській області та в Києві, у Дніпропетровській області, Сумській, Запорізькій та Харківській областях. Працевдатне населення, яке залишилось на місцях та позбулося роботи, а також ті, хто переїхав у інші регіони країни, тільки починають шукати нову роботу. При цьому пошук відбувається часто не за спеціальністю, а відповідно до пропозицій роботи на місцях. Кількість пропозицій роботи теж зменшилася, проте вже з квітня 2022 року тижня активність роботодавців починає поступово зростати. Роботи зараз набагато менше, ніж у довоєнні часи, але вона є. Найменше з усіх галузей постраждали від військової кризи ІТ-сфера, сільськогосподарське виробництво та харчова промисловість, сфера продажів, транспорт та логістика. Загострився попит на медичних працівників та фармацевтів, які були одними з найзатребуваніших фахівців і до початку війни.

Окремим питанням зараз є і працевлаштування внутрішньо переміщених осіб. За даними ООН це понад 7 млн. осіб нашої країни. Мінсоцполітики України на сьогодні у Єдиній інформаційній базі даних про внутрішньо переміщених осіб є інформація тільки про 3,4 млн. осіб, з них понад 2 млн. — це люди, які вимушено перемістились після впровадження воєнного стану [4]. Складність у тому, що міграційна хвиля прямує з регіонів, найблагополучніших стосовно зарплат та наявності робочих місць, до областей, де ці показники менш привабливі. Виняток становлять Дніпропетровська область, а також Вінниця, де велика кількість приїжджих корелюється з відносно активним, навіть у воєнний час, ринком праці. Але західний регіон (за винятком м. Львів) традиційно й у мирний час не бив рекорди щодо можливості працевлаштуватися.

Складність у заповненні наявних вакансій на тлі відсутності робочих місць для тимчасово переміщених осіб має кілька причин. По-перше, люди, які рятують свої життя, дуже зрідка усвідомлено обирають напрямок для міграції та/або керуються при цьому міркуваннями подальшого працевлаштування. По-друге, регіональна влада, а ще менше того — центральна, не мають виразної статистики про професійну структуру людей, які прибувають до них, та, відповідно, кого вони можуть працевлаштувати. Хоча потрібно зазначити, частина органів місцевого самоврядування досягла у цьому напрямі значних успіхів, проводячи анкетування тих, хто приїхав, і вносячи дані про переселенців та їхній професійний профіль до єдиної бази. Проте далеко не всі внутрішньо переміщені особи офіційно реєструються у своєму тимчасовому місці проживання і таким чином залишаються «невидимими». Крім того, кількість та склад переселенців не статичні: обсяг і географія міграції змінюється залежно від поширення бойових дій.

Для підвищення рівня зайнятості у воєнний час і період економічного відновлення країни дуже важливим є забезпечення мобільності робочої сили: це сприятиме зміцненню її адаптивності, підвищенню конкурентоспроможності, а також ефективності використання. Трудова мобільність, що визначає якісну характеристику робочої сили, її потенційну здатність до зміни функцій у виробництві матеріальних і нематеріальних благ, готовність до професійно-кваліфікаційного зростання, освоєння нових професій, адаптування в динамічних виробничих умовах, має забезпечити успішне функціонування підприємств, розташованих поза зоною бойових дій та переміщених із небезпечних територій [5]. Пріоритетом державної політики при цьому повинне бути формування нової моделі професійної освіти і навчання, здатної адекватно реагувати на виклики у сфері зайнятості та забезпечити професійно-кваліфікаційний баланс на ринку праці. Основними завданнями є:

- формування чітко відпрацьованої системи державного замовлення на підготовку кадрів, побудованої на основі реального моніторингу та прогнозування ринку праці України;

- удосконалення інформаційного забезпечення (формування баз даних державних реєстрів та створення інфраструктури й механізмів кваліфікованого доступу до її використання, розвиток інформаційно-аналітичних систем обстеження суб'єктів ринку праці, створення на основі стандартизації принципів збору інформації єдиної бази даних (інформаційної платформи) Державної служби зайнятості та інтернет-порталів із пошуку роботи щодо наявних вакантних посад і резюме на ринку праці);

- стимулювання участі ширшого кола роботодавців у процедурі розробки професійних стандартів задля пришвидшення процесу максимального охоплення ними усіх сфер професійної діяльності;
- упровадження нових механізмів формування навчальних програм і планів у відповідності до розроблених професійних стандартів, поширення практики сертифікації навчальних програм роботодавцями, включення роботодавців до складу атестаційних рад, які проводять акредитацію та ліцензування освітніх програм.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Зайнятість та безробіття населення у IV кварталі 2021 року. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2022/03/28.pdf>
2. Дев'яте загальнонаціональне опитування: соціально-економічні проблеми під час війни (26 квітня) URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/devyatyy_obschenacionalnyy_opros_socialno-ekonomicheskie_problemy_vo_vremya_voyny_26_aprelya_2022.html
3. Вплив війни на український бізнес URL: <https://grc.ua/article/30173>
4. Понад 2 мільйонів людей зареєструвались як внутрішньо переміщені особи після впровадження воєнного стану. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ponad-2-miljoniv-lyudej-zareyestruvalis-yak-vnutrishno-peremishcheni-osobi-pislya-vprovadzhennya-voennogo-stanu>
5. Ринок праці України в умовах воєнного стану: деякі аналітичні оцінки. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-04/oglyad_rinokpraci_0.pdf

УДК 331.52(477):[33.05:342.78]

Шовкун І.А.

провідна наукова співробітниця, ДУ «Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України»

СТРУКТУРА ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ: ЗМІНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Розв'язана росією війна проти України ведеться з досі небаченою жорстокістю. Агресор винищує український народ, руйнує міста і села.

Економіка України зазнає надзвичайних втрат. Від початку війни понад 86% підприємств вимушені були скоротити або й повністю припинити діяльність [1] через руйнування виробничих

потужностей та інфраструктури внаслідок ворожих бомбардувань, обстрілів, а також порушення ланцюжків постачання.

Відповідно, багато людей в Україні вимушено не працюють. За даними опитувань, втратило роботу понад половини (53%) українців, які мали роботу до війни [2]. Працюють у звичному режимі 22% людей, працюють віддалено або частково — 21%, знайшли нову роботу — лише 2%. Кількість вакантних місць скоротилася у десятки разів. Поглибився дисбаланс попиту і пропозиції робочої сили. Вкрай загострилася конкуренція за влаштування на роботу, навіть незважаючи на те, що декілька мільйонів громадян виїхало за кордон. Працедавці опинилися у привілейованому становищі, що негативно вплинуло на заробітки найманих працівників. Зокрема, більшість бізнесів не мають наміру виплачувати заробітну плату працівникам на довоєнному рівні, у тому числі, 33% бізнесів взагалі не планує ніяких виплат працівникам, 9% — планує платити менше 30% від довоєнної платні, ще 8% — у межах 30 — 49%, ще 13% — у межах 50 — 69%, ще 8% — у межах 70 — 99%, і лише 14% — на рівні 100%, а 3% — на рівні понад 100% [3, с. 8]. Отже, ринок праці країни перебуває у стані кризи.

Розподіл зайнятості є важливою характеристикою структури економіки. Аналіз міжсекторального розподілу чисельності зайнятих у національній економіці довоєнного часу свідчить про сталість абсолютного домінування сектору послуг (63,2% у 2020 р.), як і про постійність переважання чисельності зайнятих у первинному секторі (19,3%) над вторинним (17,5%) [4]. Основними галузями-роботодавцями слугують торгівля (КВЕД: G), де зайнято 22,9% від сукупної чисельності зайнятого населення, сільське господарство (КВЕД: A) — 17,7%, промисловість (КВЕД: B ÷ E) — 15,1%.

Іншою сталою тенденцією було скорочення чисельності зайнятих в усіх секторах (первинному, вторинному, третинному) та економіці загалом упродовж тривалого періоду. Процес інтенсивного скорочення промислової зайнятості доповнював картину деіндустріалізації економіки.

Альтернативні тенденції — відкриття нових робочих місць і зростання чисельності зайнятих, — спостерігались передусім у торгівлі та будівництві (де зайнятість зросла до 103,8% та 103,1% у 2016 — 2020 рр., відповідно), а також у тимчасовому розмішуванні та організації харчування (103,1%), ІКТ (103,1%). Прикметно, що чи не найбільш динамічними у створенні нових робочих місць і залученні додаткових працівників були високотехнологічні види діяльності у сфері послуг. Зокрема, чисельність осіб, зайня-

тих наданням послуг з використанням високих технологій (КВЕД 53+58+60+61+62+63+72), зросла до 122% у 2020 р. порівняно з 2016 р.

Чисельність осіб, зайнятих у високотехнологічному секторі, становила 6,3% (2020 р.) у сукупній зайнятості. Їхня частка збільшилась лише на 1% порівняно з 2010 р. Проте всередині самого сектора відбулися суттєві структурні зрушення у співвідношенні між двома його складовими. Зокрема, утвердилась тенденція до посилення домінантного становища високотехнологічних послуг і послаблення високотехнологічних галузей переробної промисловості. Зокрема, частка зайнятих у високотехнологічних галузях промисловості скоротилась з 22 до 16 % упродовж 2010 — 2020 рр., тоді як у високотехнологічних послугах — зросла з 78 до 84 %, відповідно. Поки зазначені галузі промисловості втрачали робочі місця (-29% у 2010-2020 рр.), то сервісу — навпаки відкривали нові (додали +8% місць). У підсумку чисельність зайнятих у секторі високотехнологічних послуг сягнула 473 тисяч осіб у 2020 р., тоді як у відповідних галузях переробної промисловості — зменшилась до 90 тисяч.

В умовах війни відбувається структурний перерозподіл зайнятості як у галузевій, так і регіональній площинах. Велика частина працездатних громадян перемістилася із цивільних секторів у сектор оборони і захисту.

Вже вимальовуються кардинально нові тенденції у географічному розподілі зайнятості в країні. Чинниками, що формують ці тенденції, слугують евакуація та внутрішнє переміщення мільйонів людей із районів активних бойових дій і тих, що окуповані ворогом, на сході, півдні, півночі країни до умовно безпечних регіонів центру і заходу; переїзд (релокація) підприємств і працівників. Мінекономіка пропонує обирати дев'ять західних областей для розміщення евакуйованих підприємств [5], оскільки вони віддалені від зони перебігу активних бойових дій, а тому несуть менше загрози.

Разом із підприємствами переїздить багато працівників різних спеціальностей — передусім інженерно-конструкторського персоналу, технологів, на яких покладається завдання налагодити виробничий процес на новому місці. Ідуть також робітники виробництва. Складність проблеми пошуку житла для працівників змушує релокований бізнес частково набирати співробітників на місцевому ринку праці. Дефіциту кадрів немає, навпаки, люди масово шукають роботу.

Ринок праці, що оживає після повної несприятливості у перші дні повномасштабного російського вторгнення, вже продемонстрував

дуже диференційований попит на фахівців різних професійно-кваліфікаційних груп. За даними відомого кадрового порталу, найбільше пропозицій роботи існує у роздрібній торгівлі (42% вакансій від усіх актуальних), сфері перевезень, логістики, складів та зовнішньоекономічної діяльності (8%), послуг для бізнесу (6%), а також у компаніях нафто-газової галузі (6%), металургії та металобробки (5%), сільського господарства (4,1%), фінансового сектору (3,4%), медицини, фармацевтики, аптечній мережі (2,6%), галузі харчування (2,5%) [6]. Пропозицій роботи у сфері ІТ зафіксовано менше, ніж у мирні часи, — 7% від усіх актуальних.

Вочевидь, нові тенденції щодо структурного перерозподілу зайнятості за професіями, галузями, секторами, регіонами, а також щодо балансу сил на ринку праці між роботодавцями і працівниками, тригером яких стала російська війна проти України, з часом посилюватимуться та набиратимуть нових обрисів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Скільки українських підприємств скоротили та зупинили роботу, виплати зарплат та взаєморозрахунки. *НВ Бізнес*. 1 квітня 2022. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/skilki-ukrajinskih-pidpriyemstv-skorotili-ta-zupinili-robotu-viplati-zarplat-ta-vzayemorozrahunki-50230159.html>
2. Шосте загальнонаціональне опитування: адаптація українців до умов війни (19 березня 2022). *Соціологічна група «Рейтинг»*. 23.03.2022. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/shestoy_obschenacionalnyy_opros_adaptaciya_ukraincev_k_usloviyam_voyny_19_marta_2022.html
3. Gradus research company; KSE. Діагностування стану українського бізнесу під час повномасштабної війни Росії з Україною. *Аналітичний звіт*. Березень 2022. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/03/KSE_Business_Report.pdf
4. Шовкун І.А. Структурні зрушення: вплив на продуктивність і зростання економіки України. *Економіка та прогнозування*. 2021. № 3, 4. <https://doi.org/10.15407/eip2021.03.059>.
5. Рихліцький В. Велике переселення матраців: як найбільший виробник України переніс виробництво з Дніпра у Львів. *Економічна правда*. 19 квітня 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/04/19/685939/>
6. Кого шукають роботодавці. Які професії користуються найбільшим попитом через місяць війни. *НВ Бізнес*. 24 березня 2022. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/rinok-praci-top-10-naybilsh-zatrebuvanih-profesiy-v-ukrajini-pid-chas-viyni-50228117.html>

Наукове видання

**СОЦІОЕКОНОМІКА ТА МЕНЕДЖМЕНТ:
СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ, УПРАВЛІНСЬКІ РІШЕННЯ**

Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції
молодих вчених 11 травня 2022 р.

Частина 2. Соціальна сфера: виклики та новації. Зелена економіка

Видано в авторській редакції.

Верстка *Т. Мальчевської*

Підп. до друку 08.07.2022. Формат 60×84/16. Папір офсет. № 1.
Гарнітура Тип Таймс. Друк офсет. Ум.-друк. арк. 13,95.
Обл.-вид. арк. 15,87. Зам. 22-5722/2

Державний вищий навчальний заклад
«Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
03680, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи (серія ДК, № 235 від 07.11.2000)

E-mail: litera_kneu@ukr.net